

Jagon bilduma

Argitaratutako lanak / Títulos publicados / Titres publiés / Published titles:

1. *Bertsolari txapelketa 1982*. 1983
2. ZZ.EE./AA.VV.
Iparragirre. 1987
3. *Euskararen sustatzea*.
Euskaltzaindiaren adierazpenak (1976-2018). 2018
4. MIQUEL GROS I LLADÓS
Recuperación del Euskera en Navarra. 2007
5. EUSKALTZAINDIA - JAGON SAILA
Sustapen Batzordea
Hizkuntza-zuzenbidea. Testu-bilduma euskaraz. 2018
6. EUSKAL HERRIKO IKASTOLEN KONFEDERAZIOA/ EUSKALTZAINDIA
Zenbait orientabide erregistroen tratuera. 2008
7. EUSKALTZAINDIA - JAGON SAILA
Corpus Batzordea
Testu-antolatzaileak. Erabilera estrategikoa. 2008
8. MIQUEL GROS I LLADÓS
El euskera en la Comunidad Autónoma Vasca (2009). 2009
9. ERRAMUN BAXOK ETA JEAN-BAPTISTE COYOS
Helduen euskalduntzea eta etorkinak Ipar Euskal Herrian. L'enseignement du basque aux adultes natifs et non natifs en Pays Basque Nord. 2010
10. EUSKAL HERRIKO IKASTOLAK. EUSKALTZAINDIA
Ikastola mugimendua. Dabilen berria. 2010
11. MIKEL ZALBIDE
Euskararen legeak hogeita bost urte. Eskola alorreko bilakaera: balioespen-saioa. 2010
12. JÜJE ETXEBARNE
Gramatika emendakinak. Zuberoko euskaraz.
Bigarren edizioa: zuzendua eta emendatua. 2015
13. EUSKAL HERRIKO IKASTOLAK. EUSKALTZAINDIA
El movimiento de las Ikastolas. Un pueblo en marcha.
El modelo Ikastola 1960-2010. 2011
14. EUSKALTZAINDIA - JAGON SAILA
Corpus Batzordea
Hitz-ordena. Erabilera estrategikoa. 2011
15. ERRAMUN BAXOK ETA JEAN-BAPTISTE COYOS
Gazteak, aisialdia eta euskara Ipar Euskal Herrian. Les jeunes, les loisirs et la langue basque en Pays Basque Nord. 2012
16. PAULA KASARES
Euskaldun bazi Nafarroan. Euskararen belaunez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskaldunetan. 2013
17. EUSKALTZAINDIA - JAGON SAILA
Euskal Elkargoaren sortzea eta euskararen geroa.
Euskaltzaindiaren XXI. Jagon jardunaldia. 2017
18. EUSKALTZAINDIA - JAGON SAILA
Araba, euskaraz bidea egiten. 2018
19. EUSKALTZAINDIA - JAGON SAILA
Euskara Batua eta Ipar Euskal Herria: 1964-2018. 2019
20. EUSKALTZAINDIA - EZKERRABERRI FUNDAZIOA
Euskara batua eta tokian tokiko erabilera: korapiloak eta erronkak
21. EUSKALTZAINDIA - JAGON SAILA
Hizkuntza gutxiagotutako jagon, euskaraz bizi

Hizkuntzaren erabileran eragina duten gizartearen alde guztiak biltzen ditu JAGON Sailak, bai eta hiztunek bizi dituzten kultura arauak, itzaropenak eta testuingurua ere.

Euskaltzaindiaren Jagon Saileko JAGON bildumak euskararen inguruko hainbat ikerketa eta saiakera hartzen ditu, hizkuntzaren erabilera praktikoa aztertu, eta euskara sustatzeko eta babesteko.

Euskaltzaindia
Real Academia de la Lengua Vasca
Académie de la Langue Basque

Laguntzaileak:

EUSKALTZAINDIA - JAGON SAILA
Sustapen batzordea

HIZKUNTZA GUTXIAGOTUAK JAGON, EUSKARAZ BIZI

Euskaltzaindiaren XXIII. Jagon Jardunaldia

Hizkuntza gutxiagotutako jagon, euskaraz bizi

EUSKALTZAINDIA

2019ko urtarrilean Iruñean Sustapen batzordeak antolatu zuen Jagon Jardunaldiko txostenak dituzue bildurik liburu honetan, beraz XXIII. Jagon Jardunaldiko aktak. Besteekin erkatuz, Jagon jardunaldi hau berezia izan zen arrazoi bat baino gehiagorengatik. Lehen-lehenik Euskaltzaindiaren mendeurrenaren ospakizunetan kokatzen zen, beste hamar bat ekitaldi akademikoren artean. XXIII. Jagon Jardunaldiaren bitartez, Euskaltzaindiaren helburu nagusiak hauek ziren: azken ehun urteetan Euskaltzaindiak euskararen jagote lanean zer egin duen erakustea eta horrekin batera etorkizunean egin dezakeenaren inguruan hausnarketa bat egitea, horixe baita Jagon batzordeko lana eraberritzeko abiapuntu egokia, hizkuntza gutxituei buruzko ikuspegia lantzea eta aurreratzea, beste lurraldeetan egiten den lana Euskal Herrikoarekin batera uztartzeko berritiera, aldarte zientifiko egokia bilatuz, euskararen erabilera soziala eta hizkuntza eskubideen alorrak barneratuz. Horregatik, Europa osoko adituak jinarazi zituen Akademiak, beren lekukotasuna ekar zezaten ondoko orrialdeetan ikusiko den bezala.

EUSKALTZAINDIA
HIZKUNTZA GUTXIAGOTUAK JAGON,
EUSKARAZ BIZI

XXIII. Jagon Jardunaldia

JAGON SAILA
SAILBURUA
Jean-Baptiste Coyos

Sustapen batzordea

BURUA
Sagrario Aleman

IDAZKARIA
Erramun Osa

KIDEAK
Jon Aizpurua
Erramun Baxok
Jean-Baptiste Coyos
Andres Iñigo
Patxi Juaristi
Santiago Larrazabal
Gotzon Lobera
Iñaki Martínez de Luna
Rosa Ramos
Patxi Saez Beloki
Patxi Uribarren
Andres Urrutia
Ibon Usarralde

AHOLKULARIAK
Xabier Erize
Juan Karlos Etxegoien «Xamar»
Manuel Maria Ruiz Urrestarazu
Bernardette Soulé
Arabako ordezkaria
Gipuzkoako ordezkaria
Nafarroako ordezkaria
Iparraldeko ordezkaria

EUSKALTZAINDIA

HIZKUNTZA GUTXIAGOTUAK JAGON, EUSKARAZ BIZI

Euskaltzaindiaren XXIII. Jagon Jardunaldia

Sagrario Aleman – Jean-Baptiste Coyos (arg.)

Argitalpen honen fitxa katalogafikoa eskuragarri duzu Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekako katalogoan:

www.euskaltzaindia.eus/azkue

La ficha catalográfica correspondiente a esta publicación está disponible en el catálogo de la Biblioteca Azkue de la Real Academia de la Lengua Vasca:

www.euskaltzaindia.eus/azkue

Les données bibliographiques correspondant à cette publication sont disponibles sur le site de la Bibliothèque Azkue de l'Académie de la Langue Basque:

www.euskaltzaindia.eus/azkue

A catalog record for this publication is available from the Azkue Biblioteka, Royal Academy of the Basque Language:

www.euskaltzaindia.eus/azkue

Liburu hau Nafarroako Gobernuak eta Euskaltzaindiak lankidetzan argitaratu dute.

Euskarazko testuen hizkuntza orrazketa: Euskaltzaindiaren Hizkuntza Kalitatearen Behatokia zerbitzua (HIZBEA).

Eskubide guztiak jabedunak dira. Ez da zilegi liburuki hau osorik edo zatika kopiazea, ez sistema informatikoekin beronen edukia biltzea, ez inongo sistema elektronikoz edo mekanikoz, fotomikoz, magnetikoz, elektrooptikoz, fotokopiaz, erregistratuz edo beste bitartekoz berau transmititzea, aipamenetarako izan ezik, argitaratzailearen edo *copyright*aren jabearen alde aurreko eta idatziko baimenik gabe.

© Euskaltzaindia / R.A.L.V. / A.L.B.

Plaza Barria, 5. 48005 Bilbao

www.euskaltzaindia.eus

Diseinua: Ikeder

Aurreinprimatzea: Garcinuño

Inprimatzea: Garcinuño

ISBN: 978-84-121889-8-1

Lege-gordailua: BI-01923-2020

AURKIBIDEA

Hizkuntza gutxiagotuak jagon, euskaraz bizi. XXIII. Jagon Jardunaldiaren aurkezpena	9
Proteger las lenguas minorizadas, vivir en euskera. Presentación de la XXIII Jornada Tutelar de Euskaltzaindia	13
Sauvegarder les langues minorisées, vivre en basque. Présentation de la XXIII ^{ème} Journée de Sauvegarde d'Euskaltzaindia	17
Taking care in minority languages, living in Basque. Presentation of Euskaltzaindia's 23 rd Jagon Conference	21
 <i>Mikel Zalbide</i>	
Euskaltzaindiaren ehun urteko jagon-lana: zenbait mugarri	25
 <i>Joan A. Argenter</i>	
Diversidad lingüística, diversidad lingüística en España y academias: ecologías, regímenes, instituciones	91
 <i>Elena Chiocchetti</i>	
Language rights and minority language development in Italy: examples from the central Alpine arc	107
 <i>Jeroen Darquennes</i>	
Reversing Language Shift in European language minority settings: a tentative general outline of contemporary challenges and strategies	133
 <i>Henrique Monteagudo</i>	
La Real Academia Galega y la gestión de la diversidad lingüística	155

<i>Joseba Lozano</i> Eusko Jaurlaritzaren ekimena herritarren hizkuntza-eskubideen defentsan	167
<i>Jean-Guy Talamoni</i> De la création d'un champ littéraire à une politique de normalisation linguistique	177
<i>Alain Viaut</i> Incidence de la transfrontalité sur le statut d'une langue minoritaire : approche comparative du cas du basque	193
<i>Juan Carlos Moreno Cabrera</i> Análisis ideológico del concepto de 'lengua regional europea' y sus consecuencias glotopolíticas	207
<i>Paul Bilbao</i> Hizkuntza-eskubideen gaineko irakurketak. Euskararen kasua, Eskubideak erdigunera	225
<i>Juanjo Alvarez</i> <i>Euskararentzako legeak</i> . Una nueva gobernanza para el euskera en el siglo XXI	239
<i>Andres Inigo</i> <i>Euskaltzaindiaren Adierazpenak (1976-2018)</i>	253
<i>Gotzon Lobera</i> <i>Hizkuntza-zuzenbidea. Testu-bilduma euskaraz argitalpen</i> <i>digitalaren aurkezpena</i>	257
Europako hizkuntza gutxituen akademia batzuen lankidetzat-hitzarmenerako oinarriak	261
Bases para un convenio de colaboración de algunas academias de lenguas minorizadas de Europa	265
Bases d'un accord de collaboration de quelques académies de langues minorisées d'Europe	269
Basis for a collaboration agreement of several academies of minority languages in Europe	273

HIZKUNTZA GUTXIAGOTUAK JAGON, EUSKARAZ BIZI XXIII. Jagon Jardunaldiaren aurkezpena

Euskaltzaindiaren Jagon Saileko Sustapen batzordearen egitekoa da, besteak beste, euskararen estatusari buruz gogoeta egitea, eta horren harira, urtero, Jagon Jardunaldiak antolatzen ditu euskalgintzan ari diren taldeekin edota herri erakundeekin batean. Ildo honetan, 2019ko urtarrilean Iruñean Sustapen batzordeak antolatu zuen Jagon Jardunaldiko txostenak dituzue bildurik liburu honetan, beraz XXIII. Jagon Jardunaldiko aktak.

Besteekin erkatuz, Jagon Jardunaldi hau berezia izan zen arrazoi bat baino gehiagorengatik. Lehen-lehenik Euskaltzaindiaren mendeurrenaren ospakizunetan kokatzen zen, beste hamar bat ekitaldi akademikoren artean.

XXIII. Jagon Jardunaldiaren bitartez, Euskaltzaindiaren helburu nagusiak hauek ziren: azken ehun urteetan Euskaltzaindiak euskararen jagote lanean zer egin duen erakustea eta horrekin batera etorkizunean egin dezakeenaren inguruan hausnarketa bat egitea, horixe baita Jagon Saileko lana eraberritzeko abiapuntu egokia, hizkuntza gutxituei buruzko ikuspegia lantzea eta aurreratzea, beste lurraldeetan egiten den lana Euskal Herrikoarekin batera uztartzeko betiere, aldarte zientifiko egokia bilatuz, euskararen erabilera soziala eta hizkuntza eskubideen alorrak barneratuz. Horregatik, Europa osoko adituak jinarazi zituen Akademiak, beren lekukotasuna ekar zezaten, ondoko orrialdeetan ikusiko den bezala.

Hona, banan-banan, hizlarien hitzaldi bakoitzaren ekarpen batzuk. Bistan da ondoko lerroek ez dituztela hitzaldi horiek laburbiltzen. Guk han-hor atera ditugun gogoetak, teoria puntuak edo adibide konkretuak baizik ez dira.

Mikel ZALBIDE soziolinguista eta euskaltzain osoak “Euskaltzaindiaren ehun urteko jagon-lana: zenbait mugarri” deitu den inaugurazio-hitzaldia eman zuen. Lan aberats horretan, Euskaltzaindiaren Jagon saila noiz, nola eta zertarako sortu zen azaltzen du. Ondotik, azken ehun urte hauetan Euskaltzaindiak jagon alorrean egin duen lana esplikatzen eta ebaluatzen du. Azkenik, horren argitan, Jagon Sailak bihar-etzi lehenesteko diren lan-ardatz batzuk ateratzen ditu, beti teoria soziolinguistikoez duen ezagutza sakona baliatuz. Bukatzeko, kontuzko bibliografia teoriko eta landakoa ematen digu Zalbidetik, beti, bere gogoetak eta ikusmoldeak oinarri zientifiko fidagarriaren kokatzeko gisan. Erreferentzia horiekin, irakurleak aipatuak diren ikergai ezberdinak sakontzeko parada badu.

Juanjo ALVAREZ Euskal Herriko Unibertsitateko irakasleak “*Euskararentzako legeak*. Una nueva gobernanza para el euskera en el siglo XXI” hitzaldia eman zuen. Posible al da euskararen estatus berria ospe handiko hizkuntza gisa, berezko hizkuntza gisa eta hizkuntza koofizial gisa hobetzea eta finkatzea? Haren ustez, Europar Batasuneko erakundeen hizkuntza erabileraren araubidea birbidertzeko testuinguruan, proposa daiteke euskarari eta beste hizkuntzei Europar Batasunean hizkuntza horiek estatu kidean duten estatus proportzionala aitortzea.

Joan ARGENTER Universitat Autònoma de Barcelonako irakasle eta Institut d’Estudis Catalaneko kideak “Diversidad lingüística, diversidad lingüística en España y academias: ecologías, regímenes, instituciones” izeneko hitzaldia eman zuen. Bere hitzetan ageri da hizkuntza bat ez dela elementu jakin bat, baizik eta birdefinizioaren eta birnegoziatioaren xede dela, lehian dauden hizkuntza-ideologiaren eta norgehiagoka politikoaren arabera, batez ere testuinguru jakin batean “hizkuntza legitimo”-tzat eta “hiztun legitimo”-tzat hartu behar dena definitzeko. Hori horrela da hiztunen arteko eguneroko elkarreaginean, politikaren arloan eta erakundeen jardueran. Espainiako hizkuntza-aniztasunaren edozein antolamenduk eta kudeaketak kontuan izan behar ditu autonomia-erregimenak eta hizkuntzen erabilerak sortutako disfuncio horiek, barne-politikako eta lurraldeen arteko borrokarako elementu gisa.

Paul BILBAO Euskararen Gizarte Eskubideen Kontseiluko idazkari nagusiak giza eskubideen, hizkuntza-eskubideen eta giza hizkuntza-eskubideen inguruko hausnarketa proposatzen digu, euskararen kasuan araubideak eta eskubideak nola ulertzen dituen. Bigarrenik, hizkuntza-komunitateak eskubideen bermeari begira garatu beharreko estrategiaz proposamen batzuk egiten ditu.

Elena CHIOCHETTI EURAC (Bolzano, Italia) – Institute for Applied Linguistics erakundeko kideak “Language rights and minority language development in Italy: examples from the central Alpine arc” izeneko hitzaldia eman

zuen. Italiako hizkuntza gutxituek familia linguistiko ugari hartzen dituzte, hala nola familia albaniarra, germaniarra, grekoa, erromantzea eta eslaviarra. Italiako legezko sistema legezko sustapen-sistematzat hartzen da. Sustapen-sistemak sistema juridikoak dira, talde nazional nagusi bat (gehiengoa) eta talde minoritario bat edo gehiago dituztenak, eta gutxiengoaren onarpena, babesa eta sustapena legezko sistemaren eta haren oinarritzko balioen funtsezko elementuak dira.

Jeroen DARQUENNES Namur-eko (Valonia, Belgika) Unibertsitateko linguista eta soziolinguistak “Reversing Language Shift in European language minority settings: a tentative general outline of contemporary challenges and strategies” izeneko hitzaldia eman zuen. Bere ustez, hizkuntza gutxituen komunitateek dituzten erronken kontakizuna eta hizkuntza aldaketa itzultzen saiatzeko lagungarri izan daitezkeen estrategia edo printzipio batzuk kontu partzial bat besterik ez dira. Baliteke kontu partzial horrek ezer berririk ez izatea, nahitaez, hizkuntza-politikako jardueretan eta hizkuntza gutxituko komunitateetako planifikazioan ontsa antolatuta daudenentzat (edo egon direnentzat). Hizkuntzen plangintza- eta politika-agentziarik ez duten hizkuntza gutxituen komunitateak aktibo direnentzat kontu hori nahiko abstraktua edo teorikoa izan liteke.

Joseba LOZANO Eusko Jaurlaritzaren Herri-administrazioetan Hizkuntza Normalizatzeko zuzendariak “Eusko Jaurlaritzaren ekimena herritarren hizkuntza-eskubideen defentsan” izeneko hitzaldia eman zuen. Euskal Autonomia Erkidegoa ahalegina egiten ari da hizkuntza-eskubideak bermatzeko, inoiz baino ahalegin handiagoa, bai eremu publikoan, bai pribatuan. Herritarrek inoiz baino kontzientzia handiagoa dute euren eskubideei buruz, eta horiek errespetatzeko eskatzen dute. Gainera, lana da herritarren hizkuntza-eskubideen defentsan proaktibo jokatzeko, urraketek egunetik egunera behera egin dezaten. Helmugarako, aldiz, bide luzea geratzen da, baina bidaia honetan bidelagun dira Elebide, Behatokia, Arartekoa eta hizkuntza ofizialen arteko benetako berdintasunaren alde lanean diharduten erakunde, enpresa, elkarte eta herritarrak.

Henrique MONTEAGUDO Real Academia Galegako kideak “La Academia Galega y la gestión de la diversidad lingüística” izeneko hitzaldia eman zuen. Hizkuntza-aniztasunaren elkarbizitza-kudeaketa berdintasunezko bizikidetzeta eta pluralismoa errespetatuko diren giroan lortzeko, ezinbestekoa da denen artean, baina Estatuko erakundeek inork baino lehen, hizkuntza-komunitateek (elebidunek ez ezik, baita gaztelaniazko elebakarrak ere) partekatutako hizkuntza-kultura sustatzea. Gizarte-kultura pluralista hori sustatzeko, bistan da komunikabideek eta hezkuntza-sistemak izan behar dutela eginkizuna, baina baita kultura-eragileek, bitarteko intelektualek eta erakunde akademikoek ere.

Juan Carlos MORENO Universidad Autónoma de Madrid-eko irakasleak “Análisis ideológico del concepto de ‘lengua regional europea’ y sus consecuen-

cias glotopolíticas” izeneko hitzaldia eman zuen. Bere ustez, Europako estatuek Europako Eskualdeetako eta Ereku Urriko Hizkuntzen Gutuna erabiltzen dute, hizkuntza gutxituen defentsa-itxura ukanik ere, funtsezko desberdintasuna izaten jarraitzeko, estatuko hizkuntza ofizialaren alde eragiteko. Nahitaez ezagutu behar den hizkuntza da, erakunde elebidun hegemoniko batean oinarritzen baita. Estatuko hizkuntza ofizialak pribilegiozko egoera du, eta inola ere ezin da zalantzan jarri.

Jean-Guy TALAMONI Korsikako Batzarraren eta Accademia corsa di i vagabondi-ren lehendakariak “De la création d’un champ littéraire à une politique de normalisation linguistique” izeneko hitzaldia eman zuen. 2013an, inkesta batek agerian utzi zuen adostasuna zegoela Korsikako gizartean elebitasunaren alde, baina baita praktika orokorraren eta belaunaldien arteko transmisioaren beherakada ere. Korsikako Batzarrak erabaki zuen korsikeraren eta frantsesaren koofizialtasunaren alde eztabaidatzea. Baina eskaera hori berehala baztertu zuten frantses arduradun politikoek. Talamoniren ustez, Frantziako gobernuaren jarrera itxia, jakina, demokrazia ukatzea da, hizkuntza-normalizaziorako politikaren xede handia duen korsikar gizartearen aurrean.

Alain VIAUT Frantziako Ikerketa Zientifikoko Zentro Nazionalaren (CNRS) Iker Zentroko soziolinguista okzitaniarrak “Incidence de la transfrontalité sur le statut d’une langue minoritaire : approche comparative du cas du basque” izeneko hitzaldia eskaini zuen. Euskararen mugazgaindikotasunak Ipar Euskal Herriak euskararen dinamika orokorrean duen parte-hartzea baieztatzea dakar. Ipar Euskal Herriak kohesiorako eta mobilizazio publiko eta sozialerako gaitasuna du, erakunde juridiko bakar gisa duen egituratze globalagatik.

Akta hauek Euskaltzaindiak bere mendeurrenaren kariatara antolatu dituen hainbat ekitaldi akademikoen aberastasunaren lekukoak dira, hain segur. Euskararen akademiak akuilaturik, 2018-2019etan, Euskal Herrian zehar izan ziren ekarpen eta harreman akademiko eta zientifiko baliotsuen lagin azpimarragarria duzue eskuetan.

Azkenean irakur daiteke Europako hizkuntza gutxituen akademia batzuek 2019ko urtarrilaren 18an, XXIII. Jagon Jardunaldiaren bukaeran, ospetsuki aldarrikatu zituzten lankide-hitzarmenerako oinarriak.

Sagrario ALEMAN
Euskaltzaindiko Sustapen
batzordeko burua

Jean-Baptiste *Battitu* COYOS
Euskaltzaindiko Jagon sailburua

**PROTEGER LAS LENGUAS MINORIZADAS,
VIVIR EN EUSKERA**
Presentación de la XXIII Jornada Tutelar de Euskaltzaindia

Euskaltzaindia-La Real Academia de la Lengua Vasca organizó en enero de 2019 en Pamplona, concretamente en el Palacio de Congresos Baluarte, su XXIII Jornada Tutelar. Esta jornada fue un tanto especial por varias razones. Por un lado se enmarca dentro del ciclo de jornadas académicas en conmemoración del centenario de Euskaltzaindia. En esta en concreto se hace un somero repaso a la labor de promoción y tutela del euskera que ha realizado la Academia en estos cien años. Por otro lado, por el carácter internacional del evento, donde expertos investigadores europeos han dado a conocer sus trabajos sobre la situación y retos del euskera y de otras lenguas minorizadas en territorio europeo. La academia ha recopilado en este libro los diferentes artículos derivados de las ponencias de la jornada, para publicar de esa manera las Actas de la XXIII Jornada Tutelar.

Presentamos a continuación a los autores y autoras de los diferentes artículos:

Mikel ZALBIDE sociolingüista y académico de Euskaltzaindia. Su conferencia fue la que inauguró la jornada y lo allí expuesto lo ha recopilado en el artículo “Euskaltzaindiaren ehun urteko jagon-lana: zenbait mugarri” (Cien años de trabajo tutelar de Euskaltzaindia: algunos hitos). Hace un recorrido por los cien años de la sección Tutelar de la Academia, para qué surgió, cuál ha sido su labor, cuáles son sus retos cara a futuro.

Juanjo ALVAREZ profesor de la Universidad del País Vasco (UPV/EHU). En su trabajo “*Euskararentzako legeak*. Una nueva gobernanza para el euskera en el siglo XXI” propone reconducir la política lingüística de la Unión Europea,

de tal manera que las lenguas minorizadas tengan el grado de oficialidad que les reconoce el Estado al cual pertenecen.

Joan ARGENTER profesor de la Universidad Autónoma de Barcelona y miembro del Institut d'Estudis Catalans. En su artículo subraya que la pluralidad lingüística de España se basa en los diferentes y variados contextos sociopolíticos en los que se desenvuelven los y las hablantes de las diferentes lenguas y que estas han de ser las bases para cualquier gestión o proyecto de política lingüística.

Paul BILBAO secretario General del Consejo de Derechos Sociales del Euskera, propone una reflexión en torno a los derechos lingüísticos y los derechos lingüísticos sociales. A su vez realiza propuestas con el objetivo de desarrollar estrategias para la preservación de los derechos de las comunidades lingüísticas.

Elena CHIOCCHETTI miembro del Institute for Applied Linguistics, EURAC (Bolzano, Italia) nos habla de cómo las lenguas minorizadas del arco central alpino italiano provienen de varias familias lingüísticas: albanesa, germánica, griega, romance y eslava. Nos describe la necesidad de políticas lingüísticas hacia estas lenguas, políticas que define como sistemas legales de promoción.

Jeroen DARQUENNES lingüista y sociolingüista de la Universidad de Namur (Bélgica). En su artículo se muestra algo escéptico en relación a las estrategias y a los principios que se están desarrollando como base para la recuperación de las lenguas minorizadas. Pueden aportar poca cosa a aquellas comunidades lingüísticas con una relativa fortaleza en políticas de normalización lingüística y, en cambio, a las comunidades más débiles les pueden parecer medidas demasiado teóricas y abstractas.

Joseba LOZANO director del Instituto Vasco de Administración Pública, resalta el esfuerzo que está haciendo el Gobierno Vasco, tanto en el ámbito público como en el privado. Sostiene que, aunque hay camino por recorrer, los y las ciudadanas son cada vez más conscientes de los derechos lingüísticos que les asisten, y que el trabajo en común de ciudadanos, asociaciones e instituciones es clave para la correcta defensa de dichos derechos.

Henrique MONTEAGUDO miembro de la Real Academia Galega, cree que para lograr que la pluralidad lingüística se desarrolle con respeto y en igualdad, es necesario que todas las partes, y en primer lugar las instituciones estatales, compartan la necesidad de promoción y apoyo a las comunidades lingüísticas.

Juan Carlos MORENO en su artículo "Análisis ideológico del concepto de 'lengua regional europea' y sus consecuencias glotopolíticas" hace crítica de los fundamentos de la Carta Europea de las Lenguas Regionales y Minoritarias y de su utilización para limitar la promoción de las denominadas "lenguas regionales" de modo que puedan seguir subordinadas a las lenguas oficiales de cada uno de los países firmantes.

Jean-Guy TALAMONI presidente de la Asamblea corsa y de la Accademia corsa di i vagabondire nos cuenta en su artículo que una encuesta de 2013 refleja bien a las claras la apuesta de la sociedad corsa por el bilingüismo, pero también el descenso de la transmisión generacional de la lengua corsa y de su uso en general. La Asamblea corsa quiere promover la cooficialidad pero percibe una actitud muy remisa de parte del gobierno francés.

Alain VIAUT sociolingüista occitano y miembro del Centro Nacional Francés para la Investigación Científica (CNRS) nos habla del euskera como una lengua transfronteriza con capacidad para la cohesión y para movilización pública en el País Vasco Norte, al sentirse como parte de una solo sujeto lingüístico y político.

Al final del libro se pueden leer las bases del convenio de colaboración que firmaron varias academias de lenguas minorizadas a la conclusión de la jornada.

**SAUVEGARDER LES LANGUES MINORISÉES,
VIVRE EN BASQUE**
**Présentation de la XXIIIème Journée de Sauvegarde
d'Euskaltzaindia**

Euskaltzaindia-L'Académie de la Langue Basque avait organisé en janvier 2019 sa XXIIIème Journée de Sauvegarde, au Palais des Congrès Baluarte de Pampelune. Cette journée fut un peu spéciale pour plusieurs raisons. D'une part, elle faisait partie d'un cycle de rencontres académiques commémorant le centenaire d'Euskaltzaindia. Concrètement, on y présenta un récapitulatif des travaux de promotion et de sauvegarde de la langue basque réalisés par l'Académie au cours de ses cent premières années d'existence. D'autre part, il s'agissait d'un événement international car des chercheurs experts européens y présentèrent leurs travaux sur la situation et les défis auxquels font face la langue basque et d'autres langues minorisées sur le territoire européen. L'Académie a repris dans cet ouvrage les différents articles issus des conférences présentées lors de cette journée, publiant ainsi les actes de la XXIIIème Journée de Sauvegarde.

Nous présentons ci-après les auteurs des différents articles:

Mikel ZALBIDE est sociolinguiste et membre titulaire d'Euskaltzaindia. La journée débuta avec sa conférence dont le contenu est repris dans l'article intitulé "Euskaltzaindiaren ehun urteko jagon-lana: zenbait mugari" (Cent années de travail de sauvegarde d'Euskaltzaindia : quelques repères) et qui récapitule les cent années d'activité de la section de Sauvegarde de l'Académie, pourquoi elle fut créée, quel fut le travail qu'elle mena, quels sont ses défis futurs...

Juanjo ALVAREZ est professeur à l'Université du Pays Basque (UPV/EHU). Dans son travail intitulé "*Euskararentzako legeak* : une nouvelle gouver-

nance pour la langue basque au XXIème siècle”, il propose de relancer la politique linguistique de l’Union européenne qui fera en sorte que les langues minorisées soient reconnues officiellement par l’Etat auquel elles appartiennent.

Joan ARGENTER est professeur à l’Université Autonome de Barcelone et membre de l’Institut d’Estudis Catalans. Il souligne dans son article que la pluralité linguistique en Espagne est basée sur différents contextes sociopolitiques dans lesquels évoluent les locuteurs des différentes langues et que cela doit constituer les bases de toute gestion ou de tout projet de politique linguistique.

Paul BILBAO est secrétaire général du Conseil des droits sociaux de la langue basque. Il propose une réflexion sur les droits linguistiques et les droits linguistiques sociaux. Il fait aussi des propositions pour développer des stratégies pour la préservation des droits des communautés linguistiques.

Elena CHIOCCHETTI est membre de l’Institut de linguistique appliquée / Institute for Applied Linguistics, EURAC (Bolzano, Italie). Elle nous explique comment les langues minorisées de l’arc central des Alpes italiennes sont issues de plusieurs familles linguistiques : albanaise, germanique, grecque, romane et slave. Elle explique la nécessité de politiques linguistiques envers ces langues, politiques qu’elle définit comme des systèmes légaux de promotion.

Jeroen DARQUENNES est linguiste et sociolinguiste à l’Université de Namur (Belgique). Dans son article, il se montre quelque peu sceptique quant aux stratégies et aux principes utilisés comme base de relance des langues minorisées, qui ne peuvent apporter que très peu de choses à ces communautés linguistiques qui ont une force relative en matière de normalisation linguistique et qui peuvent paraître trop théoriques et abstraites aux communautés les plus faibles.

Joseba LOZANO est directeur de l’Institut basque d’administration publique / Instituto Vasco de Administración Pública. Il souligne les efforts du gouvernement basque, tant dans le domaine public que dans le domaine privé. Il affirme que, bien qu’il y ait encore du chemin à parcourir, les citoyens sont de plus en plus conscients des droits linguistiques dont ils bénéficient et qu’un travail commun mené par les citoyens, les associations et les institutions est la clé pour une bonne défense de ces droits.

Henrique MONTEAGUDO est membre de l’Académie royale de Galice. Il considère qu’il est nécessaire que la pluralité linguistique se développe dans le respect et l’égalité et que tous, et en premier lieu les institutions de l’Etat, participent à la promotion et au soutien des communautés linguistiques.

Juan Carlos MORENO est professeur à l’Université Autonome de Madrid. Dans son article intitulé “Análisis ideológico del concepto de ‘lengua regional europea’ y sus consecuencias glotopolíticas” (“Analyse idéologique du concept de

‘langue régionale européenne’ et ses conséquences glottopolitiques”), il critique les fondements de la Charte européenne des langues régionales et minoritaires et leur utilisation pour limiter la promotion des dites “langues régionales” qui seront ainsi subordonnées aux langues officielles de chacun des pays signataires.

Jean-Guy TALAMONI est président de l’Assemblée de Corse et de l’Accademia corsa di i vagabondire. Il nous dit dans son article qu’une enquête de 2013 révèle le pari de la société corse pour le bilinguisme, mais également la chute de la transmission transgénérationnelle de la langue corse et de son usage en général. L’Assemblée de Corse souhaite promouvoir la co-officialité mais elle perçoit une grande réticence de la part du gouvernement français.

Alain VIAUT est un sociolinguiste occitan et est membre du Centre National de la Recherche Scientifique français (CNRS). Il parle de la langue basque comme d’une langue transfrontalière, capable de cohésion et d’une mobilisation publique en Pays Basque Nord qui se perçoit comme un seul sujet linguistique et politique.

A la fin de l’ouvrage figure la base d’un accord de collaboration signée à l’issue de la journée par plusieurs académies de langues minorisées.

**TAKING CARE IN MINORITY LANGUAGES,
LIVING IN BASQUE**
Presentation of Euskaltzaindia's 23rd Jagon Conference

Euskaltzaindia-The Royal Academy of Basque Language organized its 23rd Jagon Conference in January, 2019, at Baluarte Congress Centre in Iruñea. This day was somewhat special for several reasons. For one thing, it was part of the series of day-long symposia to commemorate Euskaltzaindia's hundredth anniversary. At this particular event, the Academy's work on promoting and protecting the Basque language over its first hundred years was briefly examined. For another, it was an international event, with expert European researchers explaining their work on the situation and the challenges which Basque and other minority languages in Europe are facing. In this book the Academy has compiled the different articles based on the presentations given on the day to publish along with the minutes from the 23rd Jagon Conference.

These are the authors:

Mikel ZALBIDE sociolinguist and academic from Euskaltzaindia. His lecture was the first one in the symposium, and he has written his findings in the article "Euskaltzaindiaren ehun urteko jagon-lana: zenbait mugarri" ("One hundred years of guardianship work at Euskaltzaindia: some milestones"). His review of the guardianship section of the Academy's first hundred years examined the reasons for its foundation, the work it has carried out, and challenges for the future.

Juanjo ALVAREZ lecturer at the University of the Basque Country (UPV/EHU). In his work "*Euskararentzako legeak: A new governance for Basque in*

the 21st century” Alvarez proposes redirecting the European Union’s language policy so that minority languages have official state recognition from the states where they are spoken.

Joan ARGENTER lecturer at the Autonomous University of Barcelona and member of the Institut d’Estudis Catalans. In his article he stresses that the linguistic plurality of Spain is based on various different socio-political contexts in which the speakers of different languages move, and that these must be the basis for the management or drafting of language policy.

Paul BILBAO secretary-general of the Basque Social Rights Council, offered a reflection on linguistic rights and social linguistic rights. He also made proposals for developing strategies for the preservation of the rights of linguistic communities.

Elena CHIOCCHETTI member of the Institute for Applied Linguistics EURAC (Bolzano, Italy), told us how minority languages of the central Italian Alps come from several linguistic families: Albanian, Germanic, Greek, Romance and Slavic. She described the need for language policies for them, policies which she defines as legal systems for language promotion.

Jeroen DARQUENNES linguist and sociolinguist at the University of Namur (Belgium). His article is somewhat sceptical about strategies and principles being developed as the basis for the recovery of minority languages. They can bring little to linguistic communities with relative strength in language standardization policies, while weaker communities may find them to be overly theoretical and their measures abstract.

Joseba LOZANO director of the Basque Institute of Public Administration, highlighted the efforts being made by the Basque Government in both public and private spheres. He argued that, although there is a way to go, citizens are increasingly aware of their linguistic rights, and that the coordinated work of citizens, associations and institutions is key to the proper defence of those rights.

Henrique MONTEAGUDO member of the Royal Galega Academy, believes that in order to ensure that linguistic plurality is developed with respect and equality, it is necessary for all parties involved –first of all state institutions– share the need to promote and support linguistic communities.

Juan Carlos MORENO lecturer at the Autonomous University of Madrid, in his article “Ideological analysis of the concept of ‘European regional language’ and its glotopolitical consequences” criticized the basis of the European Charter for Regional and Minority Languages and its use to limit the promotion of so-called “regional languages” so that they remain subordinate to the official languages of each of the signatory countries.

Jean-Guy TALAMONI president of the Assembly of Corsica and the *Accademia corsa di i vagabondire* tells us in his article that a 2013 survey reflected the clear commitment of the Corsair society to bilingualism, but also the decline in the generational transmission of the Corsican language and its use in general. The Assembly of Corsica wants to promote co-officiality, but sees great reluctance from the French government in this respect.

Alain VIAUT Occitan sociolinguist and member of the French National Centre for Scientific Research (CNRS), spoke to us about Basque as a cross-border language which favours cohesion and public mobilization in the Northern Basque Country, seeing it as part of a single linguistic and political subject.

At the end of the book there are the bases of collaboration agreement which was signed by several minority language academies at the end of the symposium.

EUSKALTZAINDIAREN EHUN URTEKO JAGON-LANA: ZENBAIT MUGARRI

MIKEL ZALBIDE
EUSKALTZAIN OSOA

Ehun urte joan dira Euskaltzaindia sortu zenetik eta Akademiak, bere arkitectura nagusian, bi Sail eratu zituenetik: *Iker Saila* batetik, *Jagon Saila* bestetik. Jagon-sailak ehun urteotan eramandako bidea azaldu nahi dugu artikulu honetan (gaztelaniaz *Sección Filológica* eta *Sección Tutelar*). Eramandako bidea eta bidegintza horretan izandako zenbait mugarri. Hiru galdera hauei erantzuten saiatuko gara: a) Jagon-saila noiz-nola sortu zen, eta zertarako? b) ehun urteotan zer egin du Euskaltzaindiak jagon-alorrean? c) orain arteko jagon-lanaren ebaluazioak zer emaitza ageri du eta, horren argitan, Jagon-sailak zer lehenetsi behar luke bihar-etzi? Egitura hirukoitz horren haritik, iraganak irakatsitakoa gogoan izanik jagon-sailak izan ditzakeen erronkak aurreikusten eta erronka horiei nola erantzun zehazten saiatuko gara. Mundu zabaleko ekarpen teorikoak eta enpirikoak aintzakotzat hartuz, jagon-lana *language-planning* zabalduan eta *Reversing Language Shift* kontzeptu-esparruan nola txertatzen den aztertuko dugu, ehun urteotan egindako lana kontzeptu-sare horretan txertatuz.

Gako-hitzak: Euskaltzaindia, Jagon-saila eta jagon- edo jagote-lana, hizkuntza-plangintzaren bost atal (estatus-, corpus-, nortasun-, prestigio- eta eskuratze-plangintza), RLS/HINBE.

Han transcurrido cien años desde que se creó Euskaltzaindia y desde que la Academia, en su arquitectura básica, creara dos Secciones: la Sección Filológica (*Iker-saila*) y la Sección Tutelar (*Jagon-saila*). En este artículo queremos describir el camino que ha recorrido la Sección Tutelar y algunos hitos de ese camino. Intentaremos responder a las siguientes preguntas: a) ¿Cuándo y cómo se creó la Sección Tutelar y para qué? b) En estos cien años, ¿qué ha hecho Euskaltzaindia en el campo de la protección del euskera? c) ¿Qué resultado ha dado el trabajo de promoción y protección de la lengua realizado hasta ahora, y en base a ello qué trabajo ha de priorizar la Sección Jagon de ahora en adelante? Nos esforzaremos en definir cuáles serán los retos del futuro y cómo resolverlos, tirando del hilo de esas tres preguntas previas y de las experiencias del pasado. Teniendo en cuenta las aportaciones teóricas y empíricas realizadas a este respecto a lo largo de todo el mundo, analizaremos cómo se integra el trabajo tutelar de la Academia en el ámbito de lo que se denomina *language-planning* y de recuperación de las lenguas minoritarias denominado *Reversing Language Shift*. Se analizará el trabajo hecho por la Sección Tutelar durante los últimos cien años usando esta doble red conceptual.

Palabras clave: Euskaltzaindia, sección Tutelar y trabajo de protección y salvaguarda, cinco ámbitos de la planificación lingüística (estatus, corpus, identidad, prestigio y adquisición lingüística), RLS.

Il y a cent ans Euskaltzaindia fut créée et son architecture de base s'organise en deux sections : la section philologique (section Iker) et la section de sauvegarde (section Jagon). Nous souhaitons dans cet article décrire le chemin parcouru par la section de Sauvegarde et quelques-unes de ses étapes importantes. Nous tenterons de répondre aux questions suivantes : a) Quand et comment fut créée la section de Sauvegarde et dans quel but ? b) Au cours de ces cent années, qu'a fait Euskaltzaindia en matière de protection de la langue basque ? c) Quel est le résultat de l'évaluation du travail de promotion et de protection réalisé jusqu'à ce jour et en fonction de cela à quel travail la section de Sauvegarde doit-elle donner la priorité dorénavant ? Nous nous efforcerons de savoir quels seront les défis futurs et comment y répondre, en tirant le fil de ces trois questions et en tenant compte des expériences du passé. Pour finir nous analyserons comment le travail de sauvegarde de l'Académie s'intègre dans le champ théorique et empirique lié à la planification linguistique et au domaine conceptuel de la revitalisation linguistique.

Mots-clés : Euskaltzaindia, section de Sauvegarde et travail de protection et de sauvegarde, cinq domaines de la planification linguistique (statut, corpus, identité, prestige et planification de la compétence linguistique), RLS.

One hundred years have passed since Euskaltzaindia was founded and it was structured around two departments: one is the Philological Department, (*Iker Saila*) and Safeguard Department (*Jagon Saila*). In this article we want to explain the work carried out by the Jagon department over the last hundred years. The path taken and some of the milestones along the way. We will try to answer the following three questions: a) When and why was the Jagon department founded? b) What has Euskaltzaindia done in the guardianship area over the last hundred years? c) In light of this, what should the Jagon department prioritize from now on? In line with this threefold structure, we will try to anticipate the challenges that the guardianship department may face in the light of what the past has taught us, and how to respond to them. Considering theoretical and empirical contributions from all over the world, we will examine how guardianship work is part of general language planning and the Reversing Language Shift conceptual framework, incorporating the work carried out over a hundred years into that conceptual network.

Keywords: Euskaltzaindia, Jagon Department and tutelar work; five sections of language planning (status, corpus, identity, prestige, and acquisition planning); RLS.

Bi atal nagusi ditu Euskaltzaindiak, orain dela ehun urte sortu zenetik: Iker eta Jagon sailak (gaztelaniaz, hurrenez hurren, *Sección Filológica* eta *Sección Tutelar*). Iker Sailaren kontuak alde batera utziz, Jagon Sailak ehun urteotan egindako bidez jardun nahi dugu gaurkoan. Egindako bidez eta, bereziki, ibilbide horretan izan duen zenbait mugarriz. Honako lau puntuok aztertuko ditugu, hoberik ezean, horretarako: a) Jagon Saila noiz-nola sortu zen, eta zertarako; b) ehun urteotan Euskaltzaindiak jagon-alorrean egindako lana; c) orain arteko jagon-lanaren ebaluazioa eta, d) horren argitan, Jagon Sailak bihar-etzi lehenes- teko zenbait gai.

I. JAGON SAILA NOIZ-NOLA SORTU ZEN, ETA ZERTARAKO

Puntu hori argitzeko sei galdera dauzkagu, batez ere, erantzun zain: a) nondik datoz *jagon* / *jagole* / *jagote* / *jagokide* hitzak eta zer adiera dute Euskaltzaindiaren lan-esparruan?, b) “jagon” al litezke hizkuntzak?, komeni al da halakorik egitea? eta, egitekotan, nori dagokio lan hori?, c) jagon-lana nola txertatzen da mundu zabaleko *Language Planning* eta *RLS* kontzeptu-esparruan?, d) zer egin- kizun zituen jagon-lanak hasieran, eta zer lan-esparru izan du gero?, e) zer saili (Iker-i ala Jagon-i) zegokion euskara *batua* sortu, osatu eta garatzea?, eta f) zer leku dute ahozko jardunak eta irakur-idatzizkoak Jagon Sailean? Badira beste- lako galderak ere, baina sei hauekin aski da, gure ustez, argitze-saio honetarako.

I.1. Nondik datoz *jagon* / *jagole* / *jagote* / *jagokide* hitzak? Zer adiera tek- niko dute Euskaltzaindian?

Euskalzaingoaren araudi estaria, *Euskaltzaindiaren Soñtarauak* eta *Euskal- tzaindiaren Barneko araudia* onartu eta jakinarazi zituen Akademiak, sortu eta berehala. Hiru argitalpen dira guztira, hirurak elebidun eta Bilboko Euzko Ar- gitaldariak kaleratuak (ikus, hurrenez hurren, Euskaltzaindia 1919, 1920a eta 1920b). Dokumentu horien idazlea ez da, antza, bakarra: 1919ko *Araudi Esta- ria* eta 1920ko *Barneko Araudia* (lan horien lehen idazkuntza, bederen) R. M.ª Azkuek prestatu zituela dirudi; *Soñtarau* direlakoetan, aldiz, Eleizalderen edo Olabideren eskua ikusten dugu nagusiki. Gauza gehienetan bat datoz hirurak, hemen dihardugun kontuez. Alderik ere bada ordea, puntu jakinetan, testu ba- tetik bestera. Zergatik? Ele biko dokumentuak izanik, itzulpen-faseko zenbait bateratze-falta egon liteke, hasteko, desberdintasun batzuen oinarrian. Idazlearen aukera terminologikoak eragin bide du, horrezaz gainera, batetik besterako di- ferentzia. 1919tik 1920ra bitartean bere buruaz eta abarrez, terminologiazko

erabaki operatibo zehatzak hartu zituen Akademiak eta erabaki horiek oihartzun zuzena izan zuten testu horietan: 1919ko araudi *estarian Euskalzaingo* zena, horrela, *Euskaltzaindi* bihurtu zen 1920ko barne-araudian. Horrezaz gainera litekeena da, azkenik, dokumentu horiek prestatu zituzten euskaltzainen zenbait lehentasun-ikuspegik testuaren edukian eragin izana.

Terminologiatik has gaitezen: 1919ko *araudi estarian* eta 1920ko *Baíneko araudian* ez da *jagon* hitzik (edo bere forma eratorririk) ageri. Bere ordean *yaur* terminoa ageri da: zehazkiago, *Yaur'saila*¹. 1920ko *Soñtarauetan* ageri da, lehenengoz, *jagon*: zehazkiago *jagote*, *jagole* eta *jagokide* (Euskaltzaindia, 1920a). Hasieran bi hitz (*jagon* eta *jaur*) agertu baziren ere gaztelaniazko *tutelar* euskaraz azaltzeko, *jagon* izan da ehun urteotan gehien, askogatik gehien, erabili den termino teknikoa. Horren lekuko da *OEH*ko “*Jagon-saila*: nombre de la Sección Tutelar de Euskaltzaindia”, eta Koldo Mitxelenaren esaldiok ere bide beretik doaz: “Jagon sailean har ditzakeen erabakiak eta egin ditzakeen lanak zerbaiten arrimu beharrean aurkituko baitira” (*MEIG* VIII 98); “Mila bider esana da badiatuela Euskaltzaindi honek bi sail berezi, jagon- eta iker-sailak” (*MEIG* VIII 106).

Jagon hitza ez da garai hartan *ad hoc* sortutako *neologismo* edo *hizperria*². Ez da Akademiaren sorrera-une hartan asmatutako elementu lexikala. Lehendik zetorren hitza. Batez ere *dot*-esparruko berba zen *jagon*. Ortografiaz eta hitz-ebakeraz bazuen, beste hitz arrunt askok bezala, zenbait aldaera: *jagole*, *jagola*, *jagolari*, *yagole*, *iagola*, *jabole*, *jabola*, *jaole*, *jaola*, *jagonle*; orobat *jagote*, *iagote* etab. Elementu lexikal ezagun eta ohikoak ziren *jagon* eta bere eratorriak *dot*-esparruan: hiztunen hitz-altxorreko elementu ezagun eta, horren ondorioz, bizkaierazko hainbat autorek beren idazlanetan erabiliak. Eguneroko jardun arruntean “cuidar, vigilar, guardar” adierazten zuen ohiko *jagon* hark³. Une batez, zabalkuntza semantikoa eragin zitzaion hitz horri (eta bere eratorpen-multzoiari). Ohiko “zaindu, zaindari” adiera zabal arruntaz gainera, “hizkuntzaren osasuna sendotu” adiera tekniko zehatza erantsi zitzaion euskaltzale-munduan. Hots, *dot*-esparruko *jagon*₁ arruntetik abiatu, eta hura baztertu gabe, *jagon*₂ moldatu zen hiztun-elkarte osorako intentziorik: bai *dot*-esparruan eragin zuen zabalkuntza semantiko horrek, eta bai handik kanpora.

¹ *OEH*ren arabera, honela dira kontuak: “*Yaur'saila*, comisión tutelar, commission de propagande”, in *Euskera* 1919-20 (I), 18 (citado en *Euskera* 1919-20 (II), 95 como neologismo aprobado por Euskaltzaindia).

² Gaztelaniazko *neologismo* edo *neología* terminoen ordain izanik da, gerraurreko hamarkada bietan bereziki, euskarazko *itzberri* (inoiz *itzbarri*) edo *izperri*.

³ Hori adierazten zuen orain dela ehun urte eta, maizegi agertzen ez bada ere idatziz, hori adierazten du egungo egunean, hizkera arruntean.

Ez dakigu seguru *jagon*₂ hori nork-noiz-non eratu zuen. Oso da probable Bizkai aldean (edota, oro har, *dot*-esparruan) sortu izana. Indarrean zegoen agian 1920 aurretik⁴. Ez dugu, ordea, halako testigantzarik aurkitu. Akademiaren beraren termino tekniko gisa 1920an agertu zen lehenengoz⁵: ordukoak dira *jagon*₂, *jagole*₂ eta *jagokide*₂ hitzak (orduko ortografiaz *yagon*, *yagole* eta *yagokide*). Semantikari dagokionez, esan bezala, *jagon*₂ horren adiera teknikoa “euskara (batez ere bere erabilera) zaindu, bizkortu eta zabaldu” izan da hasieratik: “euskera azkař ta garbi eutsi ta zabaltzea, ta euskal-idazkuntza agerbide orotan pizkořtzea”⁶. Era berean, *jagole*₂-ren esangura “euskara (euskararen erabilera) zaintzen, bizkortzen eta zabaltzen duena” izan da hasieratik eta, horren ondorioz, “euskara (bere erabilera) zaintzen, bizkortzen eta zabaltzen duten euskaltzainak” *jagokide*⁷ dira. Hitz horrekin batera, hasierako dokumentuan, hiperonimo gisa erabili zen *zain(du)* hitza: *Sortarauen* lehen artikulua argi dioenez “izkeraketz eta gizařteketz, euskera ayolaz *landu ta yagoten zain* egotea” zen Euskaltzaindiaren helburu (letrakera etzana gurea). Bai estatus-alorra eta bai corpus-atala hartzen zituen *zaintza*-lan horrek: hizkuntza bizirik jagotea eta bere barne-osaera ikertu eta egokitzea. Gaurko *euskaltzain*⁸, *Euskaltzaindi* terminoei hiperonimia horretatik datorkie, itxuraz, *zain* elementua: “iker- zein *jagon*-lanez euskara zaintzeko ardura” duten pertsonak eta elkargoa dira horiek, hurrenez hurren. Dokumentuetako *jagon* / *jagole* / *jagote* eta *zaindu* / *zaindari* / *zaintza* izendapenak egoki uztartzen dira herrialde germanikoetan indarrean dauden adiera bereko edo hurbileko termino batzuekin: ikus alemanezko *Pflege*, suedierazko *vård* etab. (Haugen 1983: 273).

⁴ Hartan saiatu garen arren, 1897-1899 arteko *Euskalzale* aldizkarian ez dugu halakorik lokalizatu. Kirikiñoren lanetan ere ez dugu euskara “jagote”-az aipamen zehatzik aurkitu, ez *Ibaizabal*-en eta ez *Euzkadi*-n. *Euskeltzale Bazkunaren* 1916-1919ko ekarpenak (batez ere *Euzko Deya*), azkenik, ez ditugu zabal ustiatu. Litekeena da Euskaltzaindiko *jagon*, *jagote*, *jagole* termino teknikoen kimua argitalpen horietakoren batean egotea.

⁵ Zabalkuntza semantikozko adiera berriaz dagoeneko erabiltzen ez bazen, litekeena da *jagon*₂ hori (eta bere eratorriak) Olabidek edo Eleizalde sortu izana: Azkuek ez zuen, itxuraz, bide horretatik jo; euskaltzain bizkaitarzaileen artean, berriz, bi euskaltzain horiek ziren hizperrigintzan iaioen. 1920ko sortarauen egile diren neurrian, gainera, beraiek ditugu hautagai nagusi. Egiantz ohargarrikoa izanik ere, hipotesi hori ezin da ordea, oraingoz, segurutzat eman.

⁶ Ikus 1920ko *sortarauen* 5. puntua.

⁷ Sortarauen arabera, “Yagokideak berena dute euskera edolako bizipide eta gizařtekoetan azkař ta garbi eutsi ta zabaltzea, ta euskal-idazkuntza agerbide orotan pizkořtzea” (1920ko *sortarauen* 5. artikulua).

⁸ Erakundeari zer izen eman, besteak beste, aztergai izan zen hasieran. Hitz berriak sortzeko hain joera bizia zuen Piarres Broussain-ek *Euskal Boditz* planteatu zuen inoiz (ikus R. M.ª Azkueren eta Pierre Broussainen arteko elkar-idazketa in Charriton 1986). Beste bi aukera hauetara makurtu zen ordea, azkenik, erabakizun nagusia: erakundea *Euskaltzaindi* izango zen, ala (itxura osoz Azkueren gogoko) *Euskalzaingo*.

I.2. “Jagon” al litezke hizkuntzak?, komeni al da halakorik egitea eta, egitekotan, nori dagokio lan hori?

Galdera horien erantzunak ez zeuden, orain dela ehun urte, garbi. Aitzitik: Euskaltzaindia sortu aurretik, Akademia eratzeko unean eta bere lehen urratsetan auzigai bihurri ziren⁹. Azken 60 urteko terminologia akademikora hurbilduz, honela planteatzen litezke galderok: a) ahuldutako hizkuntza indarberritzea (plano soziojuridikoan: *normalizatzea*) bideragarri al da?, eta b) egokitu, findu eta berritu al liteke, gizakion elkar hartuzko ekimen deliberatuaz, bere barne-osaera? Hots, hizkuntza-eredu bateratu eta modernorik eskuratu al liteke corpus-plangintzaren alorreko *normatibizazio-* eta *modernizazio-*lanaz? Beste galdera hauek ere mahaigaineratu ohi ziren aldika: helburu bikoitz hori posible balitz ere, merezi al luke “hemen eta orain” horretan jardutea?; baiezkotan, nori legokioke lan hori antolatzea, gidatzea eta hezurmamitzea? Auzi-gai askotxo zegoen beraz, orain dela ehun urte, euskararen inguruan.

Auzi-gaiak ugari izanik ere, corpus-plangintzaren alorrean zegoen une hartako eztabaida nagusia: euskararen batasuna (euskaldun guztiontzat, batez ere idatzizko plano formalerako, eredu bateratu bat) planifika al zitekeen, merezi al zuen halakorik egitea eta, baiezkotan, nork egin behar zuen batasun-lanketa hori? Has gaitzen lehen puntutik: egin litekeen kontua al da hizkuntza txiki-xaharkitu baten normatibizazio eta modernizazio-lana? Merezi al zuen hartan jardutea? Batzuk ez ziren langintza horren aldeko. Ilustrazio-garaiko ikuspegi ezaguna zuten, ustez, lagun. Agintearen interbentzio ekonomikoa gaitzetsiz Vincent de Gournay fisiokratak egindako gomendioa hartzen zuten, nolabait esan, gidari: «*Laissez faire et laissez passer, le monde va de lui même*». Ikuspegi horri eutsiz “urak bere bidea egin dezan” uztearen alde zegoen, partez edo osoz, bertako hainbat herritar, xume zein jantzi. Hori asko ez zelarik, kanpoko zenbait buru-langile argik ere jokamolde pasibo horixe gomendatu zigen. Horien buru izan genuen, Euskaltzaindia sortu eta handik berehala, Menéndez Pidal: “Hay que partir del principio de que el lenguaje es ante todo un fenómeno natural. Dejad que la vida y la muerte se fragüen providencialmente en el arcano operar de la naturaleza”. Hizkuntzaren ohiko barne-osaera (hitz-altxorra, gramatika, euskalkiak...) aztertu eta deskribatzea ondo zegoen; ez, aldiz, bere barne-osaeran interbenitzea eta, euskalkien legamiaz, hizkuntza-eredu bateratua (orduko *euskera batua*) sortzen jardutea.

⁹ Unamunoren eta Barojaren punta-muturreko planteamendu negazionistak ezezkora zeraman, erdal esparruan nagusiki baina ez hor bakarrik, hainbat buru-langile. Euskararekin ez zegoen, horien esanean, zer eginik.

Berehalako interbentzio adostu, zabal eta “egungo beharretara egokitu”-aren alde zeuden, aitzitik, euskaltzale asko. Tartean hainbat euskaltzain: bai estatus eta bai corpus alorrean neurri zehatzak hartu behar ziren, horien ustez, laster eta sendo; ezer egiten ez bazen, izan ere, “arrain handiak jan egingo zuen txikia”. Euskaldunon elkar hartuzko ekimen sendo eta egokiak bakarrik atera zezakeen euskara une hartako kinka larritik. Ezer ez egitea, haien ustez, hizkuntza indartsuaren eta ahularen elkarbizitza “Junglako Lege”-aren arabera moldatzea zen. Jokabide hori, etikaren kontrakoa izateaz gainera, ez zen euskalgintzarako gomendagarri. Aitzitik: mende luzez debeku (edo nabarmen murrizturik) izandako esparruak zabaldu egin behar zitzaizkion hizkuntza ahulari, eta gizarte-molde berrirako tresna zalu eta egoki bihurtu. Hizkuntzaren giza arteko jardueran ez ezik bere barne-osaeran ere interbenitu egin behar zen hortaz. Euskaltzale eta euskaltzain haiek aparteko garrantzia ematen zioten, horretarako, Akademiaren interbentzio-atal sendoari. Hizkuntzaren hil ala biziko kinkan ez zegoen geldirik egoterik: larri ahuldutako hizkuntza hilko ez bazen interbenitu egin behar zen eta, askoren ustean, Euskaltzaindia zen interbentzio hori bideratzeko, gidatzeko edo babesteko gune nagusia.

Ehun urteko eskarmentuaren argitan, ezin esan liteke bi filosofia kontrajarri haietako bakoitzak “bere arrazoi-partea” zuenik. Arrazoa ez zegoen probidentzialisten eta interbentzionisten artean *fifty-fifty* banaturik. Hizkuntzaren etengabeko aldaketan faktore askok eragiten duela, eta faktore horietariko hainbat gizakion ahalmen-esparrutik haraindikoak direla, ukatu gabe, azken ehun urteok argi erakutsi dute, hemen eta mundu zabalean, “plangintza bai / ez” auzian urak zein aldetara isurtzen diren: hartarako gogoia eta aukera dagoenean, hizkuntzen barne-osaera eta kanpo-egoera planifikatu egin litezke eta, *de facto*, gogoia eta aukera dagoenean planifikatu egin eta egiten dira, hein ohargarrian¹⁰. Gizatalde jakinen berriarazko jardunak aldakuntza argiak eragi(te)n ditu, horrela, hizkuntzaren estatusetan eta corpusean: ikus, adibidez, herrialde baltikoen XX. mendeko susperraldi (bikoitz)a, Indiako plangintza-saio ugariak (hindi-arena buru dela), Indonesiako *Bahasa* hizkuntza bateratua edota Israelen hebraiera “berri”-ak lortu duen erabilera-zabalkundea eta barne-moldaera. Hizkuntzen geroa ez du gizakion eragin-esparruaz haraindiko naturak erabakitzen: ez hark bakarrik. Ahuldutako hizkuntza indarberrituko bada ez dago, horregatik, “Probidentziak zer erabakiko zain” egon beharrik. Egin litekeen gauza da hizkuntza-plangintza: gizatalde jakinen gogoak eta beharrak erabakitzen du horretan saiatu ala ez, eta nola. Une batetik aurrera Menéndez Pidak berak ondo asko ulertu zuen hori, eta argi aitortu. Honela zioen 1944an, bihotzean eta begi-ninietan hain iltzaturik zeraman bere hizkuntza gaztelau-espainola gogoan izanik:

¹⁰ Ikus, bereziki, Joshua A. Fishman-en 2006ko *Do not leave your language alone. The hidden status agendas within corpus planning in Language Policy*.

La voluntad correctiva consigue sobre el idioma todo lo que quiere y no sólo sobre la lengua escrita y sobre las clases educadas, sino sobre toda la comunidad (...) a robustecer nuestra confianza en el poder de la voluntad correctiva viene el hecho de que los medios disponibles para propagar las normas lingüísticas son hoy increíblemente superiores a los de antes. Con los progresos de la comunicación y con los de la cultura va alcanzando nuevos caracteres lo que se llama fijación del idioma (...) La acción del individuo y de la colectividad sobre el idioma se va haciendo cada vez menos inconsciente.¹¹

Gizakion “voluntad correctiva” delakoak, bere esanean, “consigue todo lo que quiere”; era berean, “la acción del individuo y de la colectividad sobre el idioma se va haciendo cada vez menos inconsciente”. Jakinaren gaineko interbentzioa egingarri zen hortaz, 1921ean ez bezala, 1944an. Nola liteke hain kontraesan nabarmena, hain zientziz gizon handiaren baitan? Fishman-ek argi adierazi zigunez, zientzia bidez ari garela uste izanik ere “hidden status agendas” direlakoak sailhetsezinak dira corpus-plangintzaren alorrean (Fishman 2006). Zientzialariak objektiboa izan behar du nahi eta nahi ez, zientzialari (ona) izango bada; gizaki moduan gutxitan izaten da, ordea, inolako interesik gabea. Horixe ahaztu zitzaion Menéndez Pidal-i, antza, 1921ean (ez ordea 1944an, espainolaren alde ari izanik).

Azken mende-erdi luzeko gertakariak, hemen eta nonahi, ezagunak dira: 1960ko hamarkadaz geroztik, *language planning* izenburupean, gero eta aitorpen sendoagoa jaso du mundu zabaleko adituen artean elkar hartuzko interbentzio neurri adostuen estudioak. Gizarte-baldintza zorrotzak ditu hizkuntza-plangintza orok, bideragarritasunari dagokionez. Baldintza horien barnean egingarria da, ordea, hizkuntzaren estatusa eta corpora helburu jakinetara bideratzea. Filosofia soziolinguistiko horren lagungarri etorri dira, azken hamarkadotan, hanhemengo errealitate ukaezinak. Ez zebiltzan beraz hain oker, hizkuntza zaindu egin litekeela jakinik eta ezer egiten ez bazen “arrain handiak txikia jango zuela” asumituz euskara jagotea erabaki zuten gure aurrekoak¹². Horretan saiatzea me-

¹¹ Ikus Menéndez Pidal 1944 eta 1945. Askotan aipatu da puntu hau: ikus adibidez Aracil 1982 eta Larrea 1994.

¹² Beste nonbait azaldu denez (ikus Zalbide argitara bidean), euskararen aldeko xede-helburu horietariko gehienak ez ziren 1919-1920etan asmatu. Lan-esparru eta ikusmolde soziofilosofiko askotako protoelite euskaltzaleek aspaldidanik buruan zerabiltzaten asmoen jarraipen dira, berez, Jagon Sailaren jarduera-lerro gehienak. Euskal Hizkuntza Akademiak zer eginkizun izan behar zuen, konkretuki, protoelite haiek luzaro eztabaidatutako gaia zen. Haietariko askok aparteko garrantzia aitortua zioten, alde edo moldez, jagote-lanari: hizkuntzaren barne-osaera lantzea ez zitzaien aski iruditzen. Lehentasun nagusia hori izan behar zuenik ere ez, zenbaiti. Hizkuntza bizirik gordetzea eta espazio fisiko-territorialean zein soziofuntzionaletan —berrietan— zabaldu eta indartzea zen, haietzat, eginbehar nagusia. Perspektiba soziozentriko horretatik ziharduten

rezi zuela erabaki zuten, eta jagote-lan horren gidaritzza Euskaltzaindiari egotzi zioten, lau aldundien babes ofizialaz. Beste hizkuntza-akademia askoren bidetik gutxi-asko aldentuz, gureak ez zuen bere jardun-esparrua corpus-plangintzara mugatu. Hizkuntzaren barne-osaera aztertu, bateratu eta garatzeaz gainera euskarari bizirik eutsi eta bere giza arteko erabilera indartu eta zabaltzea egingarri zela asumitu zuten sortzaileek. Espero izandako emaitza beti lortzen ez bada ere hartan saiatzea merezi zuela uste izan zen, eta saio horrek lehentasun bizia zuela adostu. Jagon-esparru horren barnean, eskola bidez euskaldun gehiago eta beteagoak (hitz egiteaz gainera irakurtzen eta idazten jakingo zutenak) sortzen laguntzea ere helburu nagusizat hartu zuen Euskaltzaindiak: hori ere aurrez aurreko xedea du Akademiak, sortu zenez geroztik.

I.3. Jagon-lana nola txertatzen da mundu zabaleko *Language Planning* eta *RLS* kontzeptu-esparruan?

Oin biko egitura zurruna izanik ere Akademiak paperean ezarria, atal anitzeko jardun malgu(ago)a gailendu izan da ehun urteotan, bere eguneroko praktikan. Balirudike, alde horretatik, *corpus / status* plangintza-atalen eta Iker / Jagon Sailen eredu dikotomiko ezagunetik urrundu egin dela Akademia. Iru-dipenak horretara lerratu bagaitzake ere, kontua ez da horrela. Jagon Sailaren aniztasun hori ez da hain gauza bitxia; atzerriko formulazio teknikoetan ere badu non zurkaiztu. Heinz Kloss-en 1969ko formulazio dikotomikoak zehaztapen, birmoldatze eta garapen nabariak izan ditu; hasierako formula hura aldatu, osatu eta garatu egin da 1970-1990 epean (hots: hizkuntza-plangintzaren mundu zabaleko ekarpen teoriko-metodologiko gehienak egin diren garaian). Kloss-en *status planning* atala, hasteko, azpiatal anitzetan partitu zuen William F. Mackey-k 1973koan¹³; 1990era arteko epean hiru berrikuntza edo garapen

aitzindari haien artean aparteko lekua zor zaie Iturralde, Arantzadi eta Campi3n nafarrei. Hain atzera jo gabe ere, bat zetorren ikuspegi soziozentriko hori euskalgintzaren azken 20 urte inguruko saioekin. Euskal eskolaren aldeko ekimen ugariak, orobat euskarazko elizkizunak eta komunikabideak zabaltzeko saioak, ezin ziren corpus-plangintzaren ikuspegi hutsera bildu; are gutxiago jendartearen gero eta presentzia nabarmenagoa eskuratzen ari zen iragarki-mundua euskaldundu nahia. Bere lekua behar zuen Jagon Sailak Hizkuntza Akademian, XIX. mendeko euskaltzale askotxoren ustean.

¹³ Zer da, zehatz-mehatz, hizkuntza baten estatusa? Nola definitzen da *language status* delakoa? Ahobatezko adostasunik ez badago ere adituen artean, badirudi William F. Mackey-ren 1973ko azalpen multifaktoriala ez dela guztietan okerrena. Bere hitzetan esanik “Status has many faces, (...) the faces of language status are demographic, economic, cultural, social, political, and juridical (Mackey 1973 in Mackey 1983: 174). Analsi anizkoitza eskatzen du ezinbestean, bere ustez, *status planning* delakoak. Hortik etorri da, agian, alor horretako zenbait espezialistak hasierako *status planning* “huts”-aren ondoan beste zenbait elementu sortu izana.

handi egin dira, horrezaz gainera, hizkuntza-plangintzaren arkitektura orokorrean: Jonathan Pool-en 1979ko *identity planning*¹⁴ (*nortasun-plangintza*¹⁵), Harald Haarmann-en 1986-1990etako *prestige planning*¹⁶ (euskarari “*behar duyen thornuia*” ematea) eta Robert L. Cooper-en 1989ko *acquisition planning* (lau hizkuntza-trebetasunak eskuratzeko edo garatzeko plangintza)¹⁷. Heinz Kloss-en hasierako formulazio dikotomiko hari kide berriak erantsi zaizkio hortaz. Bi sail nagusiren orde z bost atal ditu egungo egunean, nazioarteko bibliografia teknikoan, eta plangintza-konstruktua zabaldu horri Mackey-ren *status planning* alorreko azpiatalak erantsi behar zaizkio. 1990az geroztik egindako teorizazio-saioetan, Fishman-en 1991ko RLS/HINBEren paradigman bereziki, are perspektiba malguagora eraman da Kloss-en hasierako formulazio dikotomiko zurruna. Ahuldutako hizkuntzak indarberritzeko perspektiban zentratu du Fishman-ek plangintza-marko jenerala, eta are estatus-plangintzaren isilpeko agendan txertatu du corpus-plangintza bera. Euskaltzaindiaren ehun urteotako lan-eskema anizkoitza ez dabil, hortaz, jagon-lanei dagokienez, gaur eguneko *Language Planning* eta *RLS* kontzeptu-marko jeneraletik urrun.

Are gehiago: euskaldunok ez gara mundu zabaleko formulazio teorikoen jasotzaile huts izan. Ikusmolde teoriko-enpiriko horien aurrelari praktiko ere izanik gara, hein batez. Esparru akademikoak hogeigarren mendean¹⁸ landu-

¹⁴ Pool da, besterik agertzen ez den artean, hizkuntza-plangintzaren alorrean termino horretaz baliatu den lehena: ikus 1979ko bere “*Language Planning and Identity planning*”. Pool-en *Identity planning* horri *nationality planning* deitu zion behinola, aski antzeko adieraz, Fishman-ek. Hizkuntza-soziologiaren esparruko *nationality planning* hori ez da nahastu behar ekonomia alorrean (nazioarteko inbertsio-bideetan) erabili ohi denarekin: azken horretarako ikus, adibidez, Christoph Schreuer-en 2013ko “*Nationality planning*” edota Vinson & Elkins-en *Foreign Investment Law & Nationality Planning*. Termino eta kontzeptu horri zenbait egokitzapen eginik ikus gure artean, *nortasun-plangintza* izendapenez, Zalbide, Joly eta Gardner 2015.

¹⁵ Ikus Zalbide, M., Joly, L. eta Gardner, N., 2015.

¹⁶ *Prestige planning* terminoak azaleratzen duen kontzeptuaz, eta hizkuntza-plangintzaren atal diferenteen harremanez, ikus Haarmann 1986 eta 1990. Demeurt-en hitzetan esanik: “Haarmann has introduced the dimension of prestige to describe those aspects of language planning that are directed towards creating a favorable attitudinal background for corpus, status, and acquisition planning. This is particularly relevant in the case of low-prestige minority languages which often exist in a diglossic relationship with the area’s dominant language and whose use has been limited to low-culture functions. In order to make status changes of minority languages acceptable to the speech community, it is often necessary to first improve the (overt) prestige of the respective language or variety” (Demeurt 2001: 645). Prestigio-plangintzaren kontzeptuak bizirik dirau, zenbait egokitzapenez, egungo egunean: ikus Wright-en 2004ko erabilera (birmoldaketa semantiko argiaz), D. Ager-en 2005eko “*Prestige and image planning*”, U. Ammon-en 2012ko “*Prestige planning*” eta Kamwangamalu-ren 2016ko “*Language Economics and Prestige Planning for Minority Languages in Postcolonial Settings*”.

¹⁷ Zenbait autorek antzeko balioaz darabiltza, inoiz, *identity* eta *prestige planning*.

¹⁸ Egungo konstruktuei dagokienez, batez ere XX. mendearen hirugarren herenean.

tako kontzeptu horiek, ekarpen-berrikuntza ohargarriak izanik ere formulazio teorikoz eta terminologia teknikoaz, aplikazio aldetik ez ziren Euskaltzaindia sortu zuten euskaltzaleentzat hain gauza berria eta ezezaguna. Ez haientzat, eta ez haien aurreko protoelite euskaltzaleentzat. Horrela:

- a) Corpus-plangintzari dagokionez, hasteko, funtsezkoa izan zen Larramendiren bidegile-lan erraldoia. Andoaindarra ez zen hutsetik abiatu (Leizarragaren eta Sarako eskolaren eragina hor dago, eta ez da ahaztekoa). Bera da, ordea, hizkuntzaren gizarte-egoera makalaz kezkatu eta egoera hura hobetu nahirik, euskal hiztegi eta gramatika bana prestatu eta argitara emandako lehena. Gaurko gure hizkuntza landua, batez ere idatziz dihardugunekoa, ezin uler liteke Larramendik (eta bere ondoko askok) egindako bide-urratze eta eredu-zabaltze bortitz hura gabe. Harrez geroztik, XIX. mendean bereziki, etengabea izan da gure hizkuntza larrekoko idatzizko jardunera eta, oro har, erregistro formaletara eramateko corpus-plangintza.
- b) Estatus-plangintzaren alorrean ere aski nabarmenak dira kontuak. Bai euskararen erabilera zokoratzeko¹⁹ eta bai, horren aurrez aurre, *RLS/HINBE* eragiteko, arras planteamendu praktikoak formulatu eta ezarri izan dira gure artean. Euskararen aldeko jardunbidea, orain ere urrunagoko iturrietara jo gabe²⁰, aski nabarmena izanik da XIX. mendearen bigarren erdialdetik aurrera. Abbadiaren iparraldeko ekimenaz gainera Iturralde, Arantzadi eta Campión nafarrak aurrelari izanik ditugu euskalgintza horretan. Horien guztien ondotik, Euskaltzaindia sortu baino lehen, antolatu zen (ipar zein hego) gure arteko hainbat euskaltzale-elkarte. Teoria handirik ez zuten horiek, zoritxarrez, eskueran: bai ordea eguneroko muga-behaztopa ugarien ezagutza zabala eta euskara osasunez sendotzeko gogo bizia.
- c) *Prestige planning* denaz bezainbatean, antzera dira kontuak. Euskararen prestigio-galera gauza ezaguna genuen aspaldidanik. Bai euskarari eta euskaltasunari bizirik eustearen aldekoak, eta bai detraktoreak, bat zetozen horretan. Detraktoreak ez ziren, jakina, gertaera ezagun horretaz kexu. Prestigio-galera horri kaltegarri irizten ziotenak, aldiz, gero

¹⁹ Ikus, adibidez, Arandako kontearen 1766ko goi-erabakia, euskararen idazlangintzarako debeku zorrotza ekarri zuena (Madariaga 2014: 121-122), eta Barbagero apaizburuaren 1861eko asmo-azalpen ezin argiagoa. Ikus, horretaz, 2018ko urrian Arantzazun emandako hitzaldiaren gure artikulua, argitalpen-bidean dena.

²⁰ Hor ere urrunagoko iturburuetara joan liteke, aurrekari bila. Gutxienez XVII. mendera: ikus Fermin Ultzurrunek 1662an Martin de Agoiz erreinuko diputatuari eginiko eskutitza.

eta kezkatuago eta atsekabetuago ageri ziren²¹. Gainbehera etnokultural osoa ekiditeko, hainbat neurri planteatu zituzten era bateko eta besteko euskaltzaleek, Oñatiko biltzarraren aurreko ehun urte inguruan. Euskarari prestigioa eman beharra gero eta euskaltzale gehiagoren agenda soziokulturalean sartu zen horrela, hizkuntza-plangintzazko estatus- edo corpus-proposamenekin batean. Euskarari “behar duyen thornuia” ematen saiatzea, euskaltzaletasun aktibatuaren oinarri bihurtu zen.

- d) *Acquisition planning* lau hizkuntza-trebetasunak eskuratzeko edo garatzeko plangintza da, funtsean, Cooper-en *acquisition planning*. Neska-mutil euskaldunak edo euskal-elebidunak erdalduntzeko (eta guztiak erdara ofizial hutsean alfabetatzeko) erabili izan da, hainbat mendez, bertako eskola-sistema. Une batetik aurrera²², aldiz, haur euskaldunak beren hizkuntzan alfabetatzeko eta erdaldunak edo erdal-elebidunak euskalduntzen saiatzeko erabili izan da gero eta maizago. Euskarari eskola-esparruan leku duina (gutxienez “duinagoa” edo “nolabaitekoa”²³) ematen jardundako bidegileen artean hor daude, XIX. mendeko Hegoaldeari dagokionez, Astigarraga eta Pascual Iturriaga²⁴ eta, euskaltzaletasunez ondotoz lausoago, Eguren ikuskaria²⁵. Parez pareko saiorek ez da falta izan *Eskual herrian* ere: ikus, besteak beste, Archu 1852.

²¹ Hegoaldeari dagokionez ikus, batetik, Iztuetaren 1824ko aipamen zehatzak, euskararen prestigioerik ezaz; hor daude, bestetik, garai bertsuko Ulibarriren kezuak eta konponbide-saioak; ikus, azkenik, Aizkibel-en azalpenak. Prestigio-galera horrek aurrera egin zuen kale-giro zabaletan, itxura osoz, XIX. mendearen azken herenean eta XX.aren hasieran: Hegoaldeari dagokionez ikus Azkuek *Euskaltzale* aldizkarian (1897-1899) behin eta berriro (*euskaltzale* eta *vascófilo* kontzeptuak kontrastatuz) esandakoak, Aranek 1901ean jalgitako baieztapen zorrotza, Campionek hantxeraren (tartean Eibarko langile euskaldunen) artean antzematen zuen prestigio-falta mingarri hartaz hain sarri egindako gogoetak, Bustintza “Kirikiño”-k (1902an eta 1903an *Ibaizabal* astekarian, gero *Euzkadi* egunkarian) mingots baina egiati azaldutako pasadizoak, eta abar. Iparraldean ere galera horren jakitun ziren: horren lekuko ditugu, aurrekoak ahaztu gabe, Adema-Zaldubi, Hiriart-Urruti, Arbelbide eta Broussain.

²² XIX. mendeko ekimen horiek badute aurrekari ezagunik. Ikus, adibidez, Lavieuvilleren 1733ko *Katixima*, Martin Harriet-en 1741eko *Gramatika*, Kardaberaz 1761eko *Euskeraren Berri Onak*, Ordoñezek 1761ean Donostiako Urumeaz haraindiko auzo-eskolaz esaten duena eta Ulibarrrik *Gutunliburuan* bere haurtzaroko eskola-kontuaz dioena.

²³ Hezkuntza-esparruan inolako lekurik eskaintzen ez zitzaion heinean, leku murrizt-muga-tuena ere aurrerabide gogoangarritzat hartzen zen sarri.

²⁴ Astigarragari dagokionez, ikus 1825eko (eta, Joseba Intxaustik argi zehazturik duenez, askotan berrargitaraturikoa) *Diccionario manual bascongado y castellano, y elementos de gramática. Para el uso de la juventud de la M. N. y M. L. Provincia de Guipúzcoa, con ejemplos y parte de la Doctrina Cristiana en ambos idiomas*. (Pascual) Iturriagaz denaz bezainbatean, ikus 1841eko bere *Arte de Aprender a hablar la lengua castellana para el uso de las escuelas de las primeras letras de Guipúzcoa* eta 1842ko *Diálogos basco-castellanos para las escuelas de primeras letras de Guipúzcoa*.

²⁵ Ikus Eguren 1867 eta 1868.

Oñatiko biltzarra baino 30 urte lehenagotik hasita aparteko inarrosaldia izan zuen *acquisition planning* hark, albo-izaeraz halere, Hegoaldeko hiriburuetan. Hor dago, hasteko, Bilboko euskalduntze-alfabetatze saioa: bai 1886tik aurrera Azkuek (eta, gero, Kirikiño-Bustintzak) bultzaturiko “formala” eta bai 1910 ingurutik aurrera abertzale-giroko *bottom-up* moldez eta udal-esparruko *top-down* bidez eragindakoa²⁶. Ikus, bestetik, Bilboko *Euskal ikastetxea*, Muñoaren Donostiako ekimena, Eleizalderen garaiko auzo-eskolak eta, handik gutxira, ikastolen sorrera. Euskara eskuratzeko eta garatzeko plangintzaren alorrean ere Euskaltzaindia ez zen, hortaz, hutsetik abiatu. Dagoeneko irakiten ari zen lapikoan murgildu zen Akademia, gazte-jendeak euskarazko lau hizkuntza-trebetasunak eskuratzeko edo garatzeko neurriak bilatzen eta aplikatzen saiatzea erabaki zuenean. Jagon Sailaren funtsezko osagai izan da, harrez gero, euskarazko hizkuntza-gaitasuna eskuratzeko eta garatzeko atal hori.

- e) *Identity planning* edo *nortasun-plangintza*: talde-nortasunari atxikitako faktore soziokulturalak, historikoak zein juridikoak aintzakotzat hartzeko orduan aparteko pisua du *identity planning* edo nortasun-plangintzak²⁷. Hizkuntza kontuez gainera euskal nortasun historikoa landuko zuen *Academia Bascongada* eratu nahi izan zuen, horregatik, Artiñanok 1886an. Euskaldunon historia arakaturik *broader ethnic unity*²⁸, *greater authenticity* eta *glorious past*²⁹ aurkitu, garatu eta jakitera emango zuen Akademia nahi zuen³⁰. XVIII. mendeko zalduntxoan “Irurac bat” batasun-asmoari osaera zabalagoko “Laurak bat” egitasmoa erantsi zitzaion bi karlistaden artean eta, Iparraldeko protoeliteak bide-erakusle zirela, “Zazpiak bat” gailendu zen azkenik euskaltzale gehienen buru-bihotzetan. Euskaltasun etnokulturalak nortasun-maila jasoa eskuraturik zuen, horrela, XX. mendearen hasieran. Buru-jasotze horren erakusleku bihurtu zen Oñati, 1918an. Jonathan Pool-en 1979ko *identity planning* ere ez genuen, beraz, Hizkuntza Akademia sortzeko orduan batera kontzeptu arrotz.

Beraz, eta labur bilduz, hitzez hitz hala ez bazen ere ondo ezagunak gennituen edukiz *corpus*, *status*, *acquisition*, *prestige* eta *identity planning* saioak. Mundu zabaleko adituen artean formulatu eta hedatu baino ondotoxoz lehena-

²⁶ Azken horretaz ikus Zuberogoitia, Aitor eta Pedro, 2011.

²⁷ Ikus, besteak beste, Zalbide 2003b eta 2004.

²⁸ Bere hitzetan esanik “el pueblo bascongado” edota, Hegoaldean zentratuz, “el Pais Basco-Nabarro” ziren azterlan historiko haien ardatz, ez nafar erreinu zaharra edota Lurralde historiko jakina, bakoitza bere bidetik.

²⁹ Hiru osagai horietarako ikus Fishman-en 1972ko *Language and Nationalism*.

³⁰ Eliza katolikoaren oinarrietan finkaturik egin nahi zuen lan hori, ez nolana.

go, beren osagai gehienak bildurik eta plazaraturik genituen eta osagai horiek, labur baina zehatz, 1919-20ko sorrera-testuetan txertatu zituen Euskaltzaindiak. Erakundearen barne-antolamendurako bost ataleko arkitektura formulatu orde, hori bai, egitura dikotomikoari eutsi zion, eta bi zutabe horietariko bati *Jagon Saila* deitu. Mundu zabaleko bost plangintza-molde horietatik lau (corpus-plangintzarena aurrerago azalduko da) bat datoz Jagon Sailak ehun urteotan eramandako bidearekin.

Laburbilduz, zehar-kontzeptua izan zen Euskaltzaindiaren hasierako *jagon-lana*. Ez zen Heinz Kloss-en *status planning* hutsa: oso barruan zeraman hasierako Jagon Sail hark *acquisition planning* xedea (batez ere euskara eskoletara eta apaizgaitegira eramatea), orobat *prestige planning* eta *identity planning* direlakoen ernamuina. Idazteko ereduarekin euskararen prestigioan eragiteko eta hizkuntzaren gainbehera eragozteko asmoa zegoen. Eta horren guztiaren bitartez euskal herri-nortasunaren alde eragiteko gogo-irrika. Hizkuntza-plangintzaren mundu zabaleko teoriak azken hamarkadotan etxekotu dituen perspektiba diferenteak bildu zituen hortaz, alde edo moldez, *Jagon* kontzeptuak. Hori dela medio, euskaldunon jagon-lana egoki txertatzen da mundu zabaleko *Language Planning* eta *RLS/HINBE* kontzeptu-esparruan.

I.4. Zer leku zuen jagon-lanak hasieran, eta zer leku izan du gero?

Euskaltzaindiaren eginkizun nagusiak bitan banatu ziren orain dela ehun urte, eta bi eginbehar horietariko bat *jagon-* edo *jagote-* lana izango zela erabaki zen. Arturo Campi3n eta Piarres Broussain izendatu zituen Akademiak, 1920ko urtarrilaren 8an, Jagon Sailaren (orduko zenbait dokumentutan *Yaurisail*) buru. Euskal Akademiaren eginkizun nagusia oin bikoia izatea ez da, esan berri dugunez, kasualitate huts. Lehendik dator asmo hori: Sabino Aranak 1901ean, Hendaiaiko Biltzarrean, irakurritako txostenetik gutxienez. Bere hitzetan esanik, “para que el euskera se levante y viva son indispensables a la vez dos cosas: hacerlo necesario para la vida, en grande o pequeño c3rculo, dentro de su propia tierra, y hacerlo apto de satisfacer esas necesidades” (Arana Goiri 1908: 182, Zalbide 1988: 407, Zalbide 2003a: 79). Perspektiba horrek aski hurbileko jarraipena izan zuen Koldo Eleizalderen eskutik. Bergararrak 1918an, Eusko Ikaskuntzaren Oñatiko Biltzarrean, adierazi zuenez “la restauraci3n del idioma vasco es susceptible de ser considerada desde dos diversos puntos de vista: el aspecto social de esa restauraci3n y el aspecto literario de ella”. Bi aspektu horiek ondoko moduan zehaztu zituen Eleizaldek: “[el aspecto social trata] de los postulados y condiciones a los que habr3 de someterse una restauraci3n del idioma vasco en el uso diario y corriente de todas las clases sociales del Pa3s euzkeldun”;

“[el aspecto literario trata de] una restauración literaria y científica de nuestro idioma, de tal suerte que el Euzkera resulte capacitado y apto para todos los usos de nuestro pueblo en las diversas y variadas manifestaciones de su genio peculiar” (Eleizalde 1919).

Aranaren 1901eko eta Eleizalderen 1918ko formulazio dikotomiko hura ez zebilen batere urruti Heinz Kloss-ek 1969an, mundu zabaleko perspektiban oinarrituz eta Einar Haugen-en aurrean argietatik abiatuz³¹, plazaratu zuen atal biko *corpus vs. status planning* eskema ezagunetik³². Aurrelari izan ziren beraz Arana eta Eleizalde, ahuldutako hizkuntza (funtsean, ahuldutako *Sprachgemeinschaft* edo hitzun-elkartea) indarberritzeko eginkizun eta jarduera-molde egokien formulazio teoriko-teknikoan³³. Euskararen giza arteko moldaera desorekatu eta gainbeherakoa bere onera ekarri nahi zuten Aranak zein Eleizalde, alde batetik: euskaldun askok, euskaltzale zein etsai, argi ikusten zuten mintza-esparrua (bertako herritarren eguneroko mintzamolde arrunt gisa euskara nagusi zeneko espazio geofisikoa) murrizten ari zela, horrezaz gainera gero eta jardun-gune gutxiagotara mugatua zegoela euskara, ama-hizkuntzaren belaunetara belauneko transmisioak gero eta nekezago eusten ziola bere buruari, eguneroko bizimodu arruntean euskaldunek euskaldunekin euskaraz egin ahal izateko lekuak, rol-harremanak eta okasio konkretuak murriztuz zihozazela, irakur-idatzizko alorretik oro har baztertuta zegoela euskara eta, horren ondorioz, euskaldun gehienek arras murriztuak zituztela euskarazko irakurmen-idazmenak. Arazo estralinguistikoak ziren horiek, ez intralinguistikoak. Hori zela medio, mintzajardunaren perspektiba soziozentrikoari heldu zioten Aranak eta Eleizalde, ahuldutako hizkuntza indarberritzeko formulazio nagusiak zehazten saiatuz.

Bazekiten, bestetik, gizarte-berrikuntzaren epizentrotik gero eta baztertuagoko hizkuntza orok egokitze- eta bateratze-lan sendoa behar izaten duela bere barne-osaeran, gizarte-bizitza modernoan erabiltzeko tresna baliagarri bihurtuko bada. Ortografiaz, hitz-altxor arruntaz eta morfosintaxiaz egokitze sendo baten eske zegoen gurea, konkretuki, XX. mendearen hasiera-alde hartan; euskalki arteko idatz-eredu bateratu baten beharra gero eta nabarmenagoa

³¹ Ikus, bereziki, 1966ko bere bi lan ezagunok: “Linguistics and language planning” eta *Language conflict and language planning: the case of modern Norwegian*.

³² Ikus 1969ko bere *Research Possibilities on Group Bilingualism: a Report*.

³³ Ez dugu esan nahi, beraien aurretik beste inork mundu zabalean formulazio dikotomiko horren antzeko azalpenik egin ez zuenik. Halakorik izango zen, seguruenak, nonbait eta noizbait: bat baino sarriago ere bai, agian. Ez dugu ordea aurrekari horien berri eta uste izatekoa da Aranak eta Eleizalde ere ez zutela besterentetik edan: horren aipamenik, behintzat, ez dago inon. Nolana ere, eta ez da ahazteko puntua, egungo bibliografia teknikoan Heinz Kloss (1969) aipatzen da normalean, Einar Haugen-en ildotik, formulazio teoriko horren asmatzaile gisa.

zen; *Zweckprosa*³⁴ edo *Fachprosa*³⁵ alorretan gero eta beharrezkoago den idazmolde argiaren eta terminologia tekniko landuaren premia ere hor zegoen, XX. mendeko mintzabehar askoren erronkei artez erantzun ahal izateko. Hein handi batean arazo linguistikoak ziren azken horiek, ez beren-beregi soziologikoak: hizkuntzaren *corpus*-ean ere interbenitu beharra zegoen hortaz, plano sozialean garatu beharreko birmoldatzeaz gainera. Lan bi egin behar ziren, ez bat, euskara eta euskal hiztun-elkartea indarberritzeko. Hortik dator, lehen ere azaldua dugunez³⁶, Aranek eta Eleizaldek oin biko planteamendua egin izana. Sigi-saga nabariak izan bazituen ere hasierako formulazioetan, hanka biko arkitektura hari eutsi izan zaio, nagusiki, Euskaltzaindiaren ibilbidean.

Zer sartzen zen, eta zer ez, hasiera hartako Jagon Sailean? Aranaren eta Eleizalderen zatibitze dikotomikoa gogoan izanik, euskararen barne-osaerari zegozkion guztiak Iker Sailean aztertuko zirela uste izatekoa zen. Gauzak ez ziren, ordea, horrela gertatu. 1919ko *Araudi estari*-ak honela zehaztu zituen *Sección Tutelar* edo *Yoursail*-aren eginbeharrak, batzorde iraunkorretan burutzekoak (Euskaltzaindia 1919): a) *euskarazko literatura*³⁷ *eginarazi*; b) *euskara sendotu, zabaldu*³⁸ *eta irakatsi-eragin*; c) *erdarazko literatura-lan*³⁹ *egokienak itzuli*, eta d) *hizkera garai bakar bat atondu, emeki-emeki*. Zehaztasun handixegoz azaldu ziren kontuok, euskaraz eta erdaraz⁴⁰ berriro ere, *Estatutos de la Academia* edo

³⁴ *Zweckprosa* kontzepturako ikus Heinz Kloss-en 1952ko *Die Entstehung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*.

³⁵ Ikus Heinz Kloss-ek berak, 1952ko bere liburuaren 1978ko (berr)argitalpen moldatuan, *Fachprosa* moduan eman zuen kontzeptu hori, *Sachprosa*-ren aurrez aurre bereiziz eta deskribatuz.

³⁶ Ikus Zalbide 1988, 2003 eta argitara bidean dagoen 2018ko Arantzazuko hitzaldia.

³⁷ Jatorrizko dokumentuan, *gutunak*. Garai hartako zenbait dokumenturen argitan, *gutun* = *liburu* ekuazio semantikoa indarrean zegoen.

³⁸ *OEHN* ez dugu *zabaldu* hitzaren erabilera tekniko honi buruzko aipamenik aurkitu. Bai, aldiz, euskalgintzaren alorrean lehendik sortutako bibliografian. Ikus, adibidez, *Euskalzale* II (1898): 279: “Euskera zabalduko iaio giñean, da euskera zabalduko alegiña egiten dabenak begi onagaz ikusteko”.

³⁹ Jatorrizko dokumentuan, *gutunik*.

⁴⁰ Hona erdarazkoa (Euskaltzaindia 1919): “Fines y naturaleza de la Academia: velar por el idioma vasco, atendiendo intensamente a su cultivo (...). Comprende dos secciones, filológica y tutelar. A la sección tutelar corresponde: a) velar por la conservación, difusión y pureza de la lengua en todos los órdenes de la vida y de las relaciones sociales; b) fomentará la literatura vasca en todas sus manifestaciones. Con este fin:

- Trabajaré preferentemente en la formación de un lenguaje literario unificado en léxico, sintaxis y grafía, que nutriéndose de la savia de todos los dialectos, nos permita disfrutar de una literatura común.
- Colaboraré con la Sección filológica en la formación del Diccionario general.
- Prestará su concurso para la euskerización de los libros de texto, de los cuadros murales de enseñanza y de las etiquetas en museos y laboratorios; de los boletines y comunicados

Euskaltzaindiaren 1920ko *Sortarauetan* (Euskaltzaindia 1920). Orduko euskara-moldea eta ortografia egungo formara egokituz, honela zioen Akademiak bere *sortarau* haietan: “Jagokideek berena dute: a) euskara edolako bizipide ta gizarte-alorretan azkar ta garbi eutsi ta zabaltzea, eta b) euskal idazkuntza agerbide orotan bizkortzea”. Hartarako, zazpi ekimen konkretu ezarri zizkion Euskaltzaindiak, 1920ko *sortarau* haietan, Jagon Sailari:

- Euskalki orenen odolez hazitako *hizkuntza-eredu bat gertutzen* jardungo du: hitzez, hitz-joskeraz eta idazkeraz *albait erabatetsuena* izango da eredu hori, *euskaldun guztiek idatz-irakurketan erabiltzekoa*.
- *Hiztegia atontzen, ikaskideei lagundu* diezaieke.
- *Eskeletarako testuliburu*⁴¹, *horma-irudi, bilkin-izen, txartel* eta abar *euskaratzeko laguntza eman* ahal izango du; berebat, *eliza- eta herri-agintariei* haien argitarakizunetan; baita beste edonori ere, *izparringietan, bideetan* ala *katalogoetan* ageri ohi diren *saleroste-iragarkiak nahiz jai-deiak (...)*.
- *Euskal idazleen sari-lehiaketak* noizik behin egin ahal izango ditu,
- *Idazteunak* eta *literatura unibertsaleko obra ospatsuenak euskarara itzul-arazten* saiatuko da.
- *Gure testu zaharrak*, lehendik argitara emanak edota inoiz argitara gabeak, *axolaz bilduko ditu, eta* haietako *egokienak argitaratuko*.
- *Euskal hizkuntza eta literatura* ezagutarazteko *katedrak* zabalduko ditu.

Zazpi ekimen horietatik lehenengoa da, seguruenik, egungo euskaldunontzat deigarrien. Puntu horren arabera euskalki orenen odolez hazitako *hizkuntza-eredu bat gertutzen* jardungo du Jagon Sailak; hitzez, hitz-joskeraz eta idazkeraz *albait erabatetsuena* izango da eredu hori, *euskaldun guztiek idatz-irakurketan erabiltzeko*. Hain gai linguozentrikoa izanik itxura batean, zergatik egotzi zitzaion eginbehar hori Jagon Sail soziozentrikoari? Detalle hutsa ez delakoan, merezi du, gure ustez, kontu horri aparteko begirada ematea.

oficiales, eclesiásticos y civiles: de los anuncios comerciales en la Prensa, catálogos y vía pública y de todos los demás medios de publicidad escrita.

- Celebrará concursos de obras literarias.
- Promoverá la traducción de los libros divinos y de los universalmente reconocidos como capitales en la literatura general.
- Recogerá cuidadosamente nuestros documentos literarios antiguos, tanto impresos como inéditos, y publicará los que mayor utilidad ofrezcan.
- Fundará Cátedras de Lengua y Literatura Vasca”.

⁴¹ Jatorrizko dokumentuan, *gutun*.

I.5. Zer Saili zegokion euskara batua lantzea?

Azken mende erdiko perspektibatik harrigarria badirudi ere, 1919ko eta 1920ko dokumentuetan Jagon Sailari⁴² atxiki zitzaion euskararen batasun-lankea, ez Iker Sailari. Gaurko ikuspegitik bitxia edo ulergaitza gerta baliteke ere, mintzajardunaren gizarte-ingurumena aintzakotzat hartuz litekeena da erabaki hura (auzi-erabakidaren eta erabaki operatiboen parte batean bederen) aski bidetzko izatea. Nabarmen ahuldutako hizkuntza zen euskara, eta, alde horretatik, euskararen aldeko RLS/HINBE saio osoa perspektiba soziolinguistikoan planteatu beharra zegoen lehenik eta behin, hainbaten ustean. Perspektiba soziozentriko horren lagungarri eta horren arabera, ez kontsiderazio linguozentriko hutsetan oinarriturik, planteatu zen beraz 1919-20 inguruan hizkuntzaren batasuna.

Ez da hain harritzekoa: perspektiba sozio- eta linguo-zentrikoak barru-barrutik loturik zeuden funtsaren funtsean, kontzeptualki “gauza bi” izan arren eta lan-prozeduraz bereiztea gomendagarri irudituta ere. Iker eta Jagon Sailen alorreko jarduera eta planteamenduak bateratu egiten ziren, horregatik. 1920an eta 1921ean, berariazko lau biltzar eraturik Bilbon, Donostian, Lekarozen eta Hazparnen, gogoeta-saio zabala egin zuen Euskaltzaindiak euskararen batasunaz; Jagon Sailaren zuzendari bien txostena⁴³ (ez Iker Sailekoa) hartu zen abiaburu. Gogoeta-saio haren altzoan funtsezko galdera eta proposamen asko entzun ahal izan zen. Tartean agertu ziren, nolana ere, garai hartako euskaltzale gehienek eta euskalari askoren kezka eta auzigaiak. Gero eta herritar gutxiagok egiten zuen euskaraz, dialekto-konstelazio jorian barreiatuak zegoen hiztun horien hizkuntza, eta idatzizko planoan aski leku mugatua zeukan.

- a) Ondorio mingotsera zeramatzan partaide batzuk konstatazio ukaezin horrek: zertan saiatu arras hiztun gutxik erabiltzen zekien (eta are gutxiagok erabiltzen zuen) xede landuetarako hizkuntza-eredu jasoa osatzen eta garatzen? Zergatik hainbateko garrantzia eman eskolan ikasteko

⁴² “Batez ere” diogu, Iker Saileko eginbehar gehienak hizkuntza-eredu bateratua hezurmatzen laguntzeko tresna egoki eta, Hiztegiaren kasuan bezala, ezinbesteko izan baitira hasieratik. Estuki loturik daude, funtsean, sail biak.

⁴³ 1920ko urtarrilaren 8ko batzarrean hautatu ziren Euskaltzaindiaren batzordeburuak. *Iker-saileko* buru Urkixo hautatu zen eta *Yoursaileko* Campión eta Broussain. *Yoursaileko* buruek, handik gutxira, “Informe de la Academia de la Lengua Vasca sobre unificación del euskera” izeneko txostena aurkeztu zuten.

“Informe”-aren hasieran honela diote Campiónek eta Broussainek, Batasunaren gaia Jagon saileko gaia zela argi adieraziz: “Los abajos firmados, Presidentes de la Sección Tutelar de la Academia de la Lengua Vasca, cumpliendo el encargo a ellos conferido por ésta en su última sesión (...)” (Campión eta Broussain 1922: 4).

eta gero, gainerako interakzio formalez, erabiltzeko aukerarik ez zegoen hizkuntza-eredu idatziari? Eredu horren bilatze- eta finkapen-lanak berekin ekarriko zituen adostasun-falta mingarrietan eta eztabaida mingotsetan zergatik katramilatu, inork irakurtzen ez bazekien euskaraz eta irakurle-idazle masa zabalik izatea espero ez bazen begien bistako etorkizunean?

- b) Etsipenezko ikusmolde horren aurrez aurre, batez ere Bizkai-Gipuzkoetako iritzi-emaile ezagun batzuen (ez guztien) aldetik, beste hau argudiatu zen biltzar horietan: ahuldutako hizkuntza indartu eta zabaldu egin nahi zenez, euskara bera eginbehar horretarako atondu beharra zegoen. Hitzez zein idatziz gero eta hitzun gehiagok gero eta jardun-esparru gehiagotan, gero eta solaskide gehiagorekin eta gero eta gai gehiagori buruz erabili ahal izateko neurriak hartu behar ziren esfera sozialean, politiko-operatiboan, lan-munduan eta aisialdian. Hori guztia aurrera atera ahal izateko, tresna zalu eta gaitua bihurtu behar zen euskara⁴⁴. Hizkuntzaren birmoldatze sakona eskatzen zuen berrikuntza horrek: ortografian, has-teko; plano morfosintaktikoan eta estilistikoan bestetik; modernizazio terminologikoaren sailean azkenik.

Hizkuntzari “bere lekua” bilatu nahi horri ezin zitzaion linguistikaren ohiko neurriez bakarrik erantzun. Laburbilduz: hizkuntzaren batasuna ez zen hasi berritako Euskaltzaindiarentzat linguistika kontu huts. Nagusiki arazo intralinguistikoa ere ez: arazo soziologikoa zen batez ere konpondu beharrekoa, eta, horregatik, euskararen batasuna lehenik eta behin perspektiba soziolinguistikokoan planteatu behar zela erabaki zen. Euskararen *batasun-lanketa* ez zuen beraz Akademiak Iker Sailean kokatu, Jagon Sailean baizik.

Gero, ibiliaren poderioz seguruenik, gesaldu egin zen *Iker* eta *Jagon* Saileen arteko banalerro argia. Euskaltzaindiak 1959an euskal hitzei buruz argitara emandako agiria⁴⁵, adibidez, 1956tik aurrera han hemen ospatutako Euskaltzaleen Biltzarren orbitan aurkeztu zen 1958an eta euskal idazleen artean adostasun ohargarriz hedatu: kodetze aldetik intralinguistikoa zen neurriak osagai soziologiko nabarmena zuen berekin. 1968an bertan, guztiok gogoan dugunez, abiaburu soziolinguistikoa ezin argiangoan ainguratu zuen Mitxelena Arantzazuko bere batasun-txostena, gainerakoan aski intralinguistikoa. Berak esana da, orobat, batasunerako formulatu zuen proposamena “faktore

⁴⁴ Gogoratu Xabier Lizardik handik gutxira, Unamunoren ezintasun genotipikoaren argudio-bideari erantzunez, poesia bidez jaulkitako helburu-azalpena: “Baiña nik, izkuntza larreakoa, nai aunat ere noranaikoa: yakite-egoek igoa; soiña zaar, berri gogoa; azal orizta, muin betirakoa” (Lizardi 1932).

⁴⁵ Euskaltzaindia 1959: “Euskaltzaindiaren agiria euskal itzei buruz”, in *Euskera* IV, 1959: 214-215.

biologikoetan” oinarritu zuela. Euskaltzaindia *Real Academia* bihurtu zeneko unean, 1976ko formulazioan alegia⁴⁶, zutik eutsi zitzaion kontzeptualki oin biko egiturari, baina alde batera utzi zen Iker- eta Jagon-sailen arteko lan-banaketa: guztira hamar eginkizun ezarri zizkion Akademiak bere buruari, baina, 1919-1920etako bidea alde batera utzirik, eginkizun bakoitza zein Saili zegokion ez zen espresuki zehaztu⁴⁷. Hona, konkretuki, 1976ko errege-dekretuak eranskinean zer dioen (letrakera etzana gurea):

Artículo primero.— La Academia de la Lengua Vasca, fundada en mil novecientos dieciocho bajo los auspicios de las cuatro Diputaciones de Álava, Guipúzcoa, Navarra y Vizcaya, es una Institución que tiene por fines:

- a) Investigar y formular las leyes gramaticales del idioma vasco.
- b) *Dar orientaciones y normas para el cultivo literario del mismo.*
- c) Inventariar su léxico.
- d) *Laborar por la formación de un lenguaje literario unificado en léxico, gramática y grafía.*
- e) Promover su uso.
- f) Velar por los derechos de la lengua.
- g) *Trabajar en la capacitación de la lengua, a fin de que ésta pueda ser medio de expresión de la comunidad a todos los niveles.*
- h) Fomentar la celebración de concursos literarios y didácticos.
- i) Promover los estudios de filología y lingüística impulsando la creación de cátedras de lengua y literatura vasca.
- j) Como institución consultiva oficial en materia de lengua, expedir los oportunos certificados, informes y dictámenes.

Artículo segundo.— En conformidad con estos cometidos, la Academia abarca dos grandes secciones, a saber: la de investigación y la tutelar.

Eginkizun bakoitza (tartean b, d eta g puntuak) zein Saili zegozkion ez zuen beraz Akademiak espresuki zehaztu, baina eguneroko praktikan bere bidea egin zuen adskripzio bikoitzak. Horren ondorioz batez ere Iker Sailaren eginkizuntzat hartu izan da, azken hamarkadotan, hizkuntzaren normatibizazio-lana. Azalpen sinpleek berekin duten arriskuaz jabeturik ere, badirudi honako hau ez dabilela egiatik oso urruti: ehun urteko perspektiban bi fase modu bereizten dira Euskal-

⁴⁶ Zehazkiago esanik, 1976ko Errege-dekretuaren eranskina eta, azken orduko garapen-neurrii dagokienez, otsailaren 25eko 272/2000 Errege-dekretua dira egungo egunean kontuan hartzekoak.

⁴⁷ Ikus Decreto 573/1976, de 26 de febrero, por el que se reconoce a la Academia de la Lengua Vasca bajo la denominación de Real Academia de la Lengua Vasca.

tzaindiaren baitan, iker- eta jagon-atalen pisu erlatiboari dagokionez. Perspektiba soziozentrikoak (eta, beraz, Jagon Sailak) orain baino pisu nabarmenagoa (inoiz nagusia) izanik du lehen fasean, euskara batuaren finkapen-lanean, hizkuntzalari adituak partaide eta argi-emaile izanik betiere. Aldiz bigarren fasean, Iker Sailaren esku utzi izan da erabat, edo ia erabat, hizkuntzaren batasun-lanketa hori. Jagote-lana eginkizun nagusietarikoak izan du Akademiak beti (ikus Seber Altubek hizkuntzaren bizi-itxaropenaz egindako gogoeta-lan sendoa, *Euskararen Liburu Zurria*, etab.), baina perspektiba linguozentrikoak hartu du Akademiaren pisu nagusia azken hamarkadotan: perspektiba linguozentrikora ekarri izan da sarri, konkretuki, euskararen batasuna. Ortografian eta aditz kontuetan, deklinabidean eta fonetikan, hitz-altxoraren eta toponimia-antroponimien esparruetan euskararen ezagutza akademikoaz ongi jantzitako linguistikak, lehengo eta egungo euskararen ezagutza sakona duten gramatikariak eta lexikografo trebatuak izan dira bidegile nagusi⁴⁸. Hasieran, esan bezala, diferente ziren kontuak: arazo soziologikoa (hizkuntzaren bizia) zen batez ere konponbidean jarri nahi zena⁴⁹, eta hizkuntza-soziologiaren ikuspegiari lehenetsun argia eman zitzaion Euskaltzaindiaren jaio berritako arkitekturaren. Zituen (eta dituen) abiaburu eta ondorio soziologiko argiengatik, euskararen batasun-lanketa ere Jagon Sailean kokatu zen hasiera hartan.

I.6. Zer leku zegokien ahozko jardunari eta irakur-idadatzizkoari, hasierako Jagon Sailean?

Gauza bat da euskarari bizirik eustea eta bere erabilera zabaltzea, eta beste bat nola: hitzez, ahoz ala bietan? Bietan izanik ere, zein lehenetsiz? Hasierako dokumentuen argitan, erraza da erantzuna: batez ere hizkuntzaren irakur-idadatzizko planoan zentratu zen Jagon Saila, ez hitzezkoan. Gogoratu Euskaltzaindiaren *sortarauetako* esaldi-atalok: c1) hizkuntza-eredu bat (...) al bait erabatetsuena (...) euskaldun guztiek *idadatz-irakurketan* erabiltzekoa; c2) Eskoletarako *testu-liburu, horma-irudi, bilkin-izen, txartel* etab., berebat eliza- eta herri-agintarien *argitarakizun*; berdin *izparringietan, bideetan* ala *katalogoetan* ageri ohi diren saleroste-*iragarkiak* nahiz *jai-deiak*; c3) *euskal idazleen* sari-lehiaketak; c4) *idadzteunen* eta *literatura unibertsaleko obra ospatsuenen* euskal itzulpenak; c5) *testu zaharrak* (...) axolaz bildu (...) eta (...) *argitaratzea*... (Letrakera etzana gurea).

⁴⁸ *Nagusi*, ez *bakar*: fonetika, lexikologia eta abar landutako espezialistak ere izan da tartean azken, demagun, 40 urtean.

⁴⁹ Ikus, batetik, Bizkaiko Aldundiko diputatu jeltzalearen planteamendua eta, bereziki, Eleizalderen Oñatiko bi txostenak (Eleizalde 1919a eta b). Gero ere pisu nabarmena izan zuen jagotelanak. 1968 aurreko azken ordukoetan ikus, aski adierazgarri delakoan, Arrue euskaltzainak esana: nondik gatozen jakitea ondo dago, baina goazen bidetik goazela non bukatu behar dugun aztertea hobe genuke. Bestela alferrik dira Euskaltzaindia eta gainerakoak.

Hitzezkoa eta idatzizkoa elkarren eskutik joan litezke, jakina, hainbat eginbeharretan: testuliburuak irakurtzeko dira lehenik eta behin eta irakurritako horrek, partez edo osoz, ikasleen mintzoan (batez ere hizkera-molde jasoformalean) nolabaiteko oihartzuna izatea espero da. Berdin gertatzen da euskal testu zaharrekin, literatura unibertsaleko euskal itzulpenekin eta abar: idatzirik dagoena ahozko jardunera pasatu ohi da, hein batez. Hori guztia egia da, baina ez du gorago esandakoa ezabatzen: idatzizkoan (zehazkiago, irakur-idatzizkoan) zentratutik dago, nabarmen, Euskaltzaindiaren jatorrizko arkitektura. Motiborik ez da falta, hautapen hori ulertzeko: euskarazko eskolaratze-bidea eta (eliza-esparruko apaiz-mintegietan) alfabetatzea garai horietan (ia hutsetik) zabaltzen hasi zen (Aizpuru eta Zarraga 2011, Gabriel 1997), testuinguru horietan idatziaren garrantzia zabalduz zihoan eta logikoa zirudien gizarte- eta hezkuntza-aldaketa horiek sortzen zituzten arazo eta behar berriei erantzuten saiatzea. Horretan metatu zituen indarrak hasi berritako Euskaltzaindiak.

Egia da euskararen eguneroko berba-egikera informal-espontaneoari bizirik eustea, eta erabilera hori zabaltzea, aurrez aurreko xede izan dituela orobat Jagon Sailak: bertsogintzari eskainitako atentzioa nekez konprenitu liteke bestela. Hori egia izanik ere, euskaldun-jendearen ahozko jarduna zaintzeko eta zabaltzeko aplikazio zehatzik ez zuten jaso Akademiaren *sortarauek* eta barne-araudiak. Zilegi da, hortaz, galdera hau egitea: euskaldun gehienek solaskide gehienekin okasio gehienetan darabilten mintzaera arrunta bizirik gordetzea, zabaltzea eta indartzea bere eginbehar nagusietarikoak zenik zergatik ez zuen espresuki aitortu Akademiak? Gero eta hitzun gehiagok solaskide gehiagorekin euskaraz erraz eta lasai jardutea, eguneroko harreman-sare eta rol-harreman gehienetan euskarari kokaleku sendoa atxikitzen saiatzea, zergatik ez zuen Euskaltzaindiak, ez hasierako dokumentuetan eta ez gerokoetan, irakur-idatzizko eginbeharrak bezain nabarmen hautetsi eta zehaztu? Hasieran bakarrik ez zen hori gertatu, esan berri dugunez: 1976an ere ez ziren hitzezko jardunari dagozkion babes- eta zabaltze-bideak zehaztu eta garatu. Zergatik gertatu zen hasieran, eta zergatik gertatzen da orain ere, desoreka nabarmen hori? Erantzun zaila du galdera horrek. Ikerketa zorrotzagaririk eskueran ez dagoen artean, ondoko gogoeta-xorta honek argizpiren bat eman dezake agian:

- *Vasco*-erdaltzaleen kritika eta salaketa bortitzez inguratutik bizi ziren euskaltzaleak, XX. mendearen lehen herenean. Euskara ez zen, erdaltzale haien ustez, XX. mendeko gizarte berrirako gai. Berezko ezintasuna zuen euskarak: ezin konponduzko gaitza. Euskarak ez zuen, horregatik, kalegiroan zentratutiko gizarte modernorako balio. Bizimodu berrirako balio ez zuen hizkuntza xaharra birmoldatzen alferrik jardutea aurpegiratzen zie-

ten euskaltzaleei: euskaldun arruntek ulertzen ez zuten hizkera artifizial bat sortzen saiatzea. Porrot egitekoa zen ezinbestean, *vasco*-erdaltzale horien ustez, euskaltzaleen berpizte-saio burugabe hura. Miguel de Unamunok (1901, 1920) eta Pio Barojak (1901, 1919) egindako kritika gordinei eta porrot-iragarpenari erantzun beharra zeukaten euskaltzaleek, bai 1918-1920 epean⁵⁰ eta bai handik aurrera. Idatzizko azalpen-prosa jasoa lantzeari aparteko garrantzia aitortzen zioten, horregatik, euskaltzale aktibatuenek.

- Kontua ez zen *vasco*-erdaltzaleei aurre egin behar hutsa. Idatzizko azalpen-prosa formalaren lanketa-kontuak alde batera utzita ere, irakur-idatzizko planoan saiatu beharra zeukan euskalgintzak. Hil ala biziko borroka jokatzen zen hor. Kale-giroko bizimodu berrian eroso eta probetxuz bizi izateko, gero eta beharrago ziren hiztun alfabetatuak. Bigarren eta hirugarren sektoreko lan-esparruan, prentsa edo aldizkari bidezko informazio-kontsumoan, kultura-giroan eta administrazio-harremanetan, gero eta beharrago zen irakurtzen eta idazten jakitea. Euskaraz alfabetatu behar genituen hortaz euskaldunak, etxetik eta lagunarte hurbiletik kanpora kaleko erdal harreman-sareetan katramilatuko ez baziren. Eskolara eta elizkizunetara eraman behar zen horretarako euskara, egunkari-aldizkarietara, iragarkietara eta administrazioa. Euskarak jardun-gune horietan sarbide egokia izango bazuen, idatzizko plano landu beharra geneukan. Goi-mailako asmoak alde batera utzirik ere, XX. mendeak bere-bereak zituen irakur-idatzizko trebetasun-premiak Europako gizarte berrituetan. Egokia ez ezik beharrezkoa ere bazen, hortaz, hizkuntza bizirik gordetzeko eta indarberritzeko saioak hitzezko plano hutsera ez mugatzea. Elgezabal'tar Kosmek eta Landaburu'tar Pelik, adibidez, argi ikusi zuten hori 1918an: "izkuntzen gixar'teko bizitza, idazle ta irakufle pi'ño on bat barik, ezin sendotu lei"⁵¹.
- Bazen beste kezka biderik ere: euskara bizirik gorde eta zabaltzeko⁵² saioen egingarritasun-auzia. Ahuldutako hizkuntzaren alde saiatzen ziren herri-tar gehienei sarri leporatzen zitzaizkien⁵³ irrazionalki jokatzen zutelara. Arrazoi bidezko gizon-emakume jantziak ziren ordea euskaltzale gehienak. Euska-

⁵⁰ Antzera jokatu genuen hainbat euskaltzale (orduan) gaztek 70eko hamarkadan, Adolfo Suárez presidentearen "el euskera no sirve para enseñar química (sic) nuclear" salakuntza zela medio.

⁵¹ Ikus Elgezabal'tar Kosme eta Landaburu'tar Peli ahaldunek sinaturik, Bizkaiko Aldundiari egindako proposamen-idazkia, Euskaltzaindia sortzeko: Elgezabal eta Landaburu 1918.

⁵² Horko "euskara gorde eta zabaldu" hori aspaldiko formulazio terminologikoa zen, ez uen hartako (1918-1920etako) asmazioa. Diogunaren erakuskari ikus, adibidez, *Euskaltzale* astekariak 1897an Donostiako euskaltzale-esparrutik jasotako itzulpen-adierazpena: "Donostiako Euskaltzale-itzjostaldien Batzarreak, gure euskera eder, itzkribu eta musika jatorritik ditugunak alegin guztian gorde eta zabaltzeko egiñ-pideari beti leial..." (*Euskaltzale* I, 1897: 157, letrakera etzana gurea).

⁵³ Orduan ez ezik orain ere horrela dira, maiz asko, kontuak: egungo egunean ere maiz aurpegiatzen zaigu euskaltzaleoi salakuntza hori.

raren aldeko saioari xede operatibo zehatzak ezartzeko orduan, bazekiten helburu posibleen egingarritasun-maila neurtzen. Ahuldutako hizkuntza indarberritzeko orduan bazekiten, alegia, guztia ez zela (belaunaldi batetik hurrengora) posible. Ondo jabeturik zeuden hori baino nabarmen mugatuagoa zela, elkar hartuz eta begi zoliz jokaturik ere, beren bizialdian zinez egin ahal izango zutena. Euskaltzaleen multzo zabaletik gatozen euskaltzainetara: zer egin zezaketen dozena bat euskaltzainek eta beste horrenbeste urgazlek, borondaterik onenaz eta kemenik bizienaz ere, ondoko lau xedeoi zegokienez:

- 1) ama-hizkuntzaz erdaldun huts ziren *vascoak* euskaldundu eta eguneroko jardun arruntean (etxean, kalean, lanean) euskarazko mintzabidera erakartzeko,
- 2) kale-giroan gero eta ugariago ziren euskaldun erdal-elebidunen eguneroko jarduera nagusia euskal esparrura itzularazteko,
- 3) euskaldun hutsen edo euskal-elebidunen mintzaera etxeko zokondotik, familiarre ezagunetik eta lagunarte hurbiletik atera eta erdara nagusi zeneko jardun-esparruetara zabaltzeko, eta
- 4) euskaldunen ahozko trebetasunei irakur-idatzizkoak erantsiz, euskarazko jarduna areagotzeko?

Erantzuna aski erraza da: lehen xedea baino egingarriago zen bigarrena, bigarrena baino egingarriago hirugarrena eta hirugarrena baino egingarriago laugarrena. Laugarren kasuan ere ezin zen nahi zen guztia egin, bistan da; bai, ordea, aurreko hiruretan baino gehiago. Gero eta erdararen mendeago bihurtzen ari ziren euskaldun elebidunen —eta zer esanik ez jaiotzez erdaldun zirenen— eguneroko berbakera arrunta euskal jardunera ekartzea baino errazagoa zen (eta da), aski lan garrantza izanik ere, euskaldunak alfabetatzea eta euskarazko prosa landua irakurtzeko (are beren azalpenak euskaraz idazteko) gaitzea. Izan litekeen eginbeharrik zailena da, testuinguru minoritarioan, jarduera informal-espontaneoaren esparruan probetxu nabarmenez eragitea⁵⁴. Egingarrien eta egingaitzen artean bereiziz, horregatik, “oinen neurriko zapata” aukeratu zuten Jagon Saileko euskaltzainek, zentzuz eta pausoka aurrera egiteko: euskaldun beteen hizkuntza-trebetasuna irakur-idatzizkora zabaltzen saiatzea hobetsi zuten, hori zelako egingarriena. Hala egin izan da sarri asko, hurrengo ehun urtean ere.

- Hizkuntza idatziari oro har, eta idatzeredu bateratuari bereziki, aparteko garrantzia aitortzeko bazegoen, azkenik, laugarren motibo bat: euskaldunen ahulezia demolinguitiko nabarmena. Alboko eta bertako frantses-

⁵⁴ Fishman-ek arras azalpen interesgarria emanik du horretaz: ikus, esate baterako, Fishman 1991, 1993 eta 2001.

gaztelaniazko hiztun-elkarte handiekin, milioika lagun zituztenekin, konparaturik talde txikia osatzen genuen (orduak ere) euskaldunok: kopuruz oso talde txikia. Gure mintza-esparrua hainbat euskalkitan banaturik egoteak areagotu egiten zuten, gainera, demolinguistikazko desoreka hori: gutxi izateaz gainera zatikaturik geunden heinean, zaila zen euskaldunok “gutxienezko hiztun-elkarte” bat osatzea. Desoreka nabarmen hori (partez) berdintzeko, euskararen batasunean ikusten zen irtenbide argiena. Hizkuntza-eredu bakar bat eratuz eta zabalduz Zazpi Probintzietan, ahozko mintzoari irakur-idatzizko eredu uniforme erantsiz, zabaldu egin zitekeen euskarazko jardun globala. Hizkuntzaren idatzizko batasunak ordura arte baino hiztun- eta, bereziki, irakurle-masa zabalagoa lortzea espero zen.

Lau motibo horiek eragin zuten nagusiki, gure ustez, Euskaltzaindiaren 1919ko eta 1920ko sorrera-dokumentuetan irakur-idatzizko jardunari hain lehenetasun argia eskaini izana eta, batez ere, ahozko jarduna zaintzeaz hain aipamen labur eta ezkutuak jaulki izana. Motibo horiek eragin dute gero ere, seguruenik, irakur-idatzizko planoari hainbateko itzala eskaini izana. Hori dela medio desoreka handia eragin da euskalgintzaren alorrean: bai Euskaltzaindiaren jardunean oro har eta bai, gaurko gai konkretura etorri, Jagon Sailarenean.

II. EHUN URTEOTAN ZERTAN SAIATU DA EUSKALTZAINDIA, JAGON-LANARI DAGOKIO-NEZ?

Gorago aipatu denez, aldiak eta aldiak ezagutu ditu Euskaltzaindiak ehun urteotan. Gorabehera nabarmenak eta aldaketa handiak bizi izan ditu euskaldungoak gizarte-giroz eta lege-onarpenez, antolaz eta diru-babesez. Baldintza horiek nabarmen markatu dute, espero izatekoa zenez, Euskaltzaindiak leku eta aldi jakinetan zer egin ahal izan duen eta zer ez. Egia izanik ere bere burua aldi aldi beharretara makurtu behar hori, Euskaltzaindiaren Jagon Sailak ehun urteotan egindako ibilbideak baditu hainbat ezaugarri finko eta zenbait lorpen ukaezin. Ezaugarri eta lorpen horien erakusgarri batzuk eskaini nahi dira hemen. Euskaltzaindiak ezarri zizkion eginkizun-ardurak kontuan izanik, eta egindako lana hizkuntza-plangintzaren goiko bost ataletara ekarriz, hona Jagon Sailatik ehun urteotan bideratu diren lan nagusiak: a) corpus-plangintza: euskara batua sortu, landu, garatu eta zabaltzea; b) estatus-plangintza: ahuldutako euskara indarberritzen saiatzea (RLS/HINBE); c) eskuratzeko-plangintza (*acquisition planning*): euskaldunak alfabetatu eta erdaldunak euskalduntzea, d) euska-

rari “behar duyen thornuya” ematea (*prestige planning*), eta e) euskal nortasuna babestu eta aldarrikatzea (*identity planning*).

II.1. *Euskara batua: ehun urteko corpus-plangintza*⁵⁵

Bere-bereak izan ditu Akademiak, ehun urteotan, corpus-plangintzaren atal nagusiok: *codification* edo arau-emate zabala batetik, eta *Ausbau-elaboration* edo hizkuntza-lanketa bestetik. Bi esparru horietan, bidegile eta arduradun bakarra izan gabe ere, leku seinalea izan du Euskaltzaindiak.

Hartarako gogoia, asmoa eta hainbat saio praktikoa lehendik bazetozen ere, hizkuntza-eredu bateratua sortu, finkatu eta gizartean luze-zabal hedatzea azken ehun urteotan egin da nagusiki. Euskaltzaindiaren sorrerak indar berria eman zion XIX. mendetik zetorren batasun-asmoari. Pauso sendoak eman dira geroztik, euskararen *codification*-esparruan, zenbait adituk (Haugen 1983: 275) *graphization*, *grammatication* eta *lexication* izendatu ohi dituen ataletan bereziki. Leku seinalea izan du Euskaltzaindiak arautze-lan horretan: bera izan da egungo batasunaren sortzaile edo bidegile nagusi. *Elaboration* edo *functional development* sailean, aldiz, ekarpen sendorik eskaini duen arren norbanako edo talde jakinek urrututako bideen berresle izan da Akademia, sortzaile edo bidegile baino sarriago. Terminologiaren modernizazio-lanean eta estilo-garapenean, bai gerraurreko saioetan eta bai 1950 ingurutik hona gertatu diren berrikuntza sakonetan, Euskaltzaindiak berak baino eragin biziagoa izan dute idazle jakinek. Azkueren prosa-eredu landu, zehatz eta dotorea, XIX. mendearen azken hamarkadatik zetorrena eta lekeitiarraren bizialdi luzean euskalki guztien ondareaz eta idazle zaharren zuzeneko ezagutzaz osatu eta aberastua, aipatu behar da lehenik eta behin. Merezimendu hori gutxitan aitortzen bazaio ere euskaltzainburuari, Azkueren idazkera landu eta jasoa da, alde askotatik, egungo euskara batuaren aurrekari zuzenena. Bere idatzeredu jaso baina sarri “hotz”-aren osagarri eta orekatzaile izanik dira gerraurrean, puntu batean baino gehiagotan, Txomin Agirre eta Bustintza “Kirikiño”, Seber Altube eta Xabier Lizardi. Gerraondokoetan, berriz, *language cultivation* eta *functional development* alorretan aparteko mugarri gertatu dira Orixe, Jokin Zaitegi, Andima Ibiñagabeitia, Piarres Lafitte eta, batez ere, Mitxelena, Villasante, Txillardegia eta Azurmendi. Bidegile horiek gabe ezin da euskara batuak *elaboration* edo *Ausbau* esparruan izan duen finkapen- eta onarpen-lana argi esplikatu. 1887tik *Eskualduna*, 1916tik *Euzko Deia* eta 1921etik *Argia* bezala, gerraondoko *Euzko Gogoia*, *Egan*, *Jakin*, *Zeruko Argia*, *Anaitasuna* eta Iparral-

⁵⁵ Gorago esan denez hasieran (arau-oinarri formalei dagokienez, 1919tik 1976ra arte) Jagon Sailaren ardurapekoa izanik da corpus-plangintzaren eginkizun hori. Horregatik sartzen dugu atal honetan, labur-labur bada ere.

dean *Herria*, baita *Euskera* aldizkaria ere, *functional development* horren agergune izanik dira hainbat hamarkadaz. Erljio-esparruaz haraindiko gogoeta-lanean jardundako artikulua eta saiakera-egileek, kazetariak eta irakasleek sortu duten *Zweckprosa* (Kloss 1952) eta, 1970 ondoan, *Elhuyar* lantaldearen, UZEIren eta unibertsitate alorreko hainbat irakasleren aurrelana gabe ezin ongi esplika liteke euskarak *elaboration* edo *Ausbau* esparruan azken mende laurdenean izan duen finkapena eta onarpena. Administrazio-alorreko erakundeetan (batez ere bertako zenbait erakunde, zerbitzu eta itzulpen-bulegoetan), landu den *Zweckprosa* (batez ere dokumentu juridikoz, barne-lanerako testu arruntez eta jendaurreko azalpen-idazkiz osatua) erantsi behar zaio horri guztiari.

Bere kabuz edo besteren laguntzaz, Akademiaren batasun- eta garapen-lanketari dagokionez ondorio argia atera liteke: euskalkien arteko zubigile den euskara batua, hizkera-molde jaso-formalez eta terminologia tekniko aski hornitua, nabarmen arautu da 1919tik hona, eta hein ohargarrian⁵⁶ finkatu. Estandarizazio basikoari dagokion kodetze-lanaz gainera, hizkuntzaren *Ausbau-elaboration* sakona egin, eragin eta gizarteratu da: zuzentasun- eta egokitasun-arauzko *cultivation-lanketa* bideratu da batetik, eta esparru jaso-formal edo teknifikatueterako modernizazio terminologikoa eta *stylistic development* eragin da bestetik. Ondorioa begien bistan dago: orain ehun urte ez bezala, badugu gaur egun euskara baturik. Badugu ortografia finkorik, gramatikaren (batez ere aditz- eta izen-jokaeren) zehaztapen arauturik, oinarritzko hiztegi bateraturik eta, hainbatean, xede jakinetarako estilo-eredu funtzionalik eta terminologia tekniko zehatz-komplexurik. Lekutan geratu dira “en euskera no se puede hablar de química” baieztatzen zeneko garaiak.

Denbora eta egokitze-lan etengabea eskatu du batasun-lanketa horrek. Corpus-plangintzaren alorreko erabaki gehienak ez dira behin betikoak izaten: aldi-aldi osatu, eguneratu eta zuzendu egin behar izaten dira, aitzitik. Hala gertatzen ari da gurean ere: 1919ko ortografia-erabaki batzuk bere hartan mantendu dira ehun urtez (demagun <x> eta <tx> grafemak, <ke> / <ki> eta <ge> / <gi> grafiak, <v>-rik gabeko), eta beste batzuk aldatu (batetik <í> ordez <rr>, bestetik <h> grafiaren (berr)ezarpena). Aldi baterakoak izanik ere Akademiaren hainbat erabaki, orain ehun urte ez bezala badugu gaur *euskara batu* delakoa. Badugu halakorik ofizialtasun-zigiluz bermaturiko erabaki formaletan eta badugu, bereziki, eguneroko gizarte-bizitzan hedatuz eta asentatuz doan erregistro formal-landua. Eragin praktikoa ukazina du hizkuntza-eredu bateratu eta garatu horrek gaurko Euskal Herrian: arau-iturri saihetsezina da, batez ere, ehun milatik gora konta litezkeen euskaldun alfabetatuen artean.

⁵⁶ Ikus, horretaz, mendeurrenkari prestatuak dugun hirugarren txostena, argitarabidean dena.

Lan handia egin du esparru horretan Euskaltzaindiak. Gorago esan denez Jagon Sailak zuen, Akademiaren sorrerako organigraman, euskara batua moldatzeko ardura. Aspaldiko hamarkadotan, aldiz, Iker Sailari atxiki zaio *de facto* eginbehar hori. Gatozen beraz, euskararen batasun-lanketa Jagon Sailaren eginbehar nagusietako bat izan zeneko garai haiek ahaztu gabe, bere egitekoen muin-muinekotzat hartzen diren beste lau eginkizunetara.

II.2. Ahuldutako euskara indarberritzea (RLS/HINBE)⁵⁷; euskararen erabilera zabaltzeko estatus-plangintza

Euskara indarberritzea, bere erabilera bizkortu eta zabaltzea, jagon-lana da bete-betean: hala zen hasieran, 1919ko eta 1920ko *Sortarau* eta Barne-araudietan, eta hala da oraingo lan-banaketan ere. Ehun urteotan zer egin du Euskaltzaindiak oro har, eta Jagon Sailak preseski, euskara indarberritzeko eta bere erabilera indartzeko? Gai zabal eta korapilatsua denez, aurre-ohar bat edo beste egitea komeniko da. Horrela:

- a) Euskaltzaindia sortu aurretik instantzia bat baino gehiago saiatu izan da euskarari bizirik eusten eta bere erabilera zabaltzen. Euskararen batasun kontuak (batez ere ortografia, oinarrizko hiztegia eta gramatika bateratzea) bere jardunari loturik egon dira, baina euskara indarberritzea ez da inoiz Akademiaren eginkizun eksklusiboa izan. Bere aurretik zetorren langintza horren antolamendua: 1901etik 1902rako urtealdian Hendaian eta Hondarribian sortutako Euskaltzaleen Biltzarrak, esate baterako, xede hori zuen espresuki. Euskaltzaindia sortu ondoan ere, Iparraldean bereziki, horretan saiatu izan da hainbat hamarkadaz. Beste hainbat euskaltzale-elkartek osatu izan du Hegoaldean, Euskaltzaindia sortu aurretik (1907tik *Euskal Esnalea*) edo sortu ondoren, ahuldutako hizkuntza indarberritzeko hainbat ekimen. Partaide eta eragile askoren bidez hezurmamitutako saio-multzoa izan da beraz, XX. mendean, euskara indarberritzeko jarduna. Langintza horretan saiatu diren euskaltzale-elkarteetako bat izan da Euskaltzaindia: ez bakarra eta ez, agian, nagusia.
- b) Indarberritze-saio asko egin da gure artean, bai goitik beherako *top-down* moldeaz eta bai behetik gorako *bottom-up* diseinuaz. *Top-down* moldeari dagokionez funtsezkoa da Franco hil ondoko lege-marko berriaren altzoan bertako aginte-organoeak (Eusko Jaurlaritzak, Nafarroako Go-

⁵⁷ Joshua A. Fishman-en *Reversing Language Shift* ezagunaren akronimoa da, 1991z geroztik, RLS. Kontzeptu horren euskarazko baliokidetzat erabili ohi dugu *Hizkuntza INdarBERritzea*, akronimiaz HINBE.

bernuak, Foru Aldundiek, udalek...) egin duten eta orain (Iparraldeko zenbait erakunde barne delarik) egiten ari diren lana. Oraingoak asmoz eta baliabidez zabalagoak izanik ere, ez genuke gutxietsi behar 1975 aurretik egindakoa: Iruñean bilduta gaudelarik egungo egunean, bakarrak ez badira ere gogoan hartzekoak dira Nafarroako Diputazioan Amadeo Marco presidenteak egindako hainbat urrats (Joxemari Satrustegi euskaltzaina irismen hurbilean zuelarik antza) ez eta Miguel Javier Urmeneta jaunak esparru ekonomikotik atondutako zenbait ekarpen.

HINBE esparruko ekintza-programa zabalik aplikatu ahal izan ez badu ere, Akademia ez da lo egon euskara indarberritzeari dagokionez. Euskaltzaleen azken helburu gorenetatik urrun ibili behar izan badu ere maiz, funtsezko hainbat pauso eman izan du *HINBE* alorrean eta, pauso horiei eskerrak, euskaldunok ez gaude orain 1918-1919etan bezain ahul. Esku-hutsik ez egote horretan badu Akademiak merezimenduaren zati bat. Zer egin du Euskaltzaindiak, ehun urteotan, euskara bizirik gordetzeko eta bere erabilera zabaltzeko? Gogoeta-lan teoriko-enpirikoa batetik, zenbait aplikazio-saio bestetik. Hona biak, hurrenez hurren:

II.2.1. Gogoeta-lan teoriko-enpirikoa: euskarari bizirik nola eutsi eta bere erabilera nola zabaldu?

Ahuldutako hizkuntza indarberritzeak berekin dituen eragozpen-muga ugarien berri ez duenari, edota kontu horiezaz behar bezain sakon informaturik ez dagoenari, gauza txikia irudituko zaio agian “gogoeta egite” soil hori. “Benetan egin behar den lan handi”-aren atariko xumea. Kontua ez da horrela, inondik inora. Gogoeta-lana funtsezko eginkizuna da *RLS/HINBE* saio orotan (ikus Fishman 1991: “ideological clarification”). Munduko teoria landueneren argitan ahuldutako hizkuntza “hemen eta orain” noraino indarberritu litekeen jakiteko, eta bizirik irauteko edo jardun-gune eta harreman-sare berrietara hedatzeko non eragin behar den argitzeko, balio dezake gogoeta-lan horrek. Oso probetxuzkoa izan liteke beraz, ondo egiten bada. Lehentasun-eskema funtzional horrek zer-noiz-non egin behar den zehazten lagundu behar digu, batetik; ama-hizkuntzaren belaunetz belauneko transmisio-baldintza nagusiak ulertzeko balio izan behar du, bestetik; euskara bizirik gordetzeko eta jardun-esparru berrietara hedatzeko indar gehien non egin behar den determinatzen lagundu behar du, azkenik. Horrezaz guztiaz gainera, saio hori emaitzarik hoberenez eta kostu-kalte txikienaz nola bidera litekeen adosten lagundu dezake gogoeta-lan horrek, gure “hemen eta orain” bihurrian pausatuz urrutira begirako xede-asmo

jasoak. Eginkizun horiek ez dira “benetako lan handi”-aren atariko huts, eginbehar osoaren muin-muineko osagai baizik.

Laburbilduz, gogoeta-lan sakona eta, aldian aldiko emaitza gazi-gozen argitan, eguneratu beharrekoa eskatu ohi du ahuldutako hizkuntza indarberritze-ko saio orok. Eta horra: gogoeta-lan horretan biziki saiaturia dugu Euskaltzaindia. Ahalmen operatibo mugatuak izan baditu ere horretarako, badu zer erakutsia: ez dago esku hutsik. Euskal Herriko instantzia akademiko eta politiko-administratibo gehienek baino ibilbide luzeagoa du horretan, hasteko; ekarpen konkretuei dagokienez ere ez dabil, zenbaitetan, instantzia gehienen atzetik. Gatozen mamira: “euskarari bizirik nola eutsi eta bere gizarte-erabilera nola zabaldu?” galderari erantzuteko asmoz, gogoeta-saio hauek eginik (edo argitara emanik) ditu Euskaltzaindiak:

- a) *Formulazio gorenak*. Formulazio gorenen alorrean honela planteatu izan ditu kontuak Euskaltzaindiaren Jagon Sailak, XX. mendearen hasieratik 1960 ingurura arte: hizkuntzaren jendarteko erabilera (batez ere belaunaldi berriena) nabarmen atzera doalarik, zer egin behar da ahalik eta euskaldun gehienek euskaraz egin dezaten ahalik eta solaskide gehienekin? Zer egin behar da euskaldun horiek euskaraz egin dezaten, hitzez edo idatziz, ahalik eta jardun-esparru eta solasgai gehienetan? Artez edo moldez, gogoeta-lan goren horretan jardundakoa da Akademia. Euskaltzaindiaren hasierako perspektibarako ikus, bereziki, Eleizalde 1919. Ikuspegi berezia (partez, ez erabat, Eleizalderenetik aldendua) izanik du beste zenbait gogoetagilek: gogoan hartzekoak dira, horrela, gerraurreko eztabaida-giro biazian *Euzkeltzale Bazkuneko* gazte (sarri) euskaldun berriek⁵⁸, Urkixok⁵⁹, Bustintza “Kirikiño”-k⁶⁰, Belaustegigoitia⁶¹, Aitzol-ek⁶², Lizardik⁶³, Mokoroak⁶⁴ eta beste zenbaitek esandakoak.
- b) *Lehentasan-eskemak*. Formulazio zabal-goren hartako lehentasan-eskemetan zentratutako gogoeta-lana izan da, sarri, Euskaltzaindiaren ehun urteotako jardunean gidari. Hizkuntzaren geroan nabarien eragiten duten faktoreen bilaketa-lan hartan funtsezkoa da, dudarik gabe, Seber Altubek eta Luis de Garaik 30eko hamarkadan izandako eztabaida sa-

⁵⁸ Ikus Zuberogoitia eta Zuberogoitia 2011.

⁵⁹ Ikus Urquijo 1919.

⁶⁰ Ikus, beste askoren artean, Bustintza 1984.

⁶¹ Ikus, bereziki, Belaustegigoitia 1936.

⁶² Ikus Ariztimuño “Aitzol” 1987-1988.

⁶³ Ikus bere hitz lauako artikulu mamitsuak.

⁶⁴ Ikus Mokoroa 1935.

kona eta haren itzalean sortutako ekarpen-saio teorikoa⁶⁵, partez *Euskera* aldizkarian argitara emana: funtsezkoa da saio hura bai hizkuntza-soziologia teorikoaren eta bai aplikazio-ildo enpirikoen perspektibatik. Garaiko Luisen planteamenduak, itxura osoz esperientzia pertsonal bizian oinarrituak egoteaz gainera, argi jasotzen du XX. mendearen lehen hereneko euskaltzale bizkaitar askok, agian gehienek, euskara indarberritze-ko lehentasun-kontuaz zuten ikuspegia. Altuberen 1933ko eta 1936ko ekarpenak bide-urratzaile gertatu ziren, bestalde, euskalgintzaren lehentasun-eskema batean baino gehiagotan. Horrezaz gainera, bere ekarpen nagusia (aurrez aurreko jardunaren eta eguneroko mintzamolde arruntaren garrantzia) egoki txerta liteke XX. mendeko hainbat hurbilbide teoriko-enpirikotan, bereziki nazioartean 1991tik aurrera zabalduz eta finduz joan den *RLS/HINBE*ren markoan.

- c) *Argitze-saioak*. Gogoeta zabal-gorenak eta unean uneko beharrek eta aukerek markaturiko lehentasun-eskemez gainera, eztabaida-saio praktikorik eta lan-proposamen konkreturik ere egin izan da gerraondoan, Akademiaren altzoan: Arantzazuko komentua eragile izanik⁶⁶ *Euskaltzaleen Biltzarrak* antolatu zituen Euskaltzaindiak 1956 eta 1961 artean (Arantzazun, Bilbon, Eibarren...). Saio haiek funtsezkoak izanik dira XX. mendearen bigarren erdialdeko euskalgintza osorako. 1956ko biltzarrean, horrela, gai hau landu zen berariaz Jagon Sailean: “euskara biziari nola eutsi”. Franco hil ondoko trantsizio-garaian ere heldu zion Euskaltzaindiak kontu honi. Orduko bere zenbait gogo-hausnarketa *HINBE*ren testuinguruan kokatzen da. Ikus, adibidez, Juan San Martin-en artikulua laburra, *Euskera* aldizkarian argitara emana: “Euskal-Herriko kontseilu nagusiari euskararen aldeko plangintza baten proposamena” (San Martin 1978a; ikus, orobat, San Martin 1978b). Argitze-saioen atalean koka liteke orobat, egungo esan-eginetara hurbilduz, Akademiaren *Jagon bilduma* delakoan argitaratu eta argitaratzen den hainbat liburu.

⁶⁵ Ikus Altube 1933 eta 1936. Ez dira bere ekarpen bakarrak: badu lehenagorik, Euskaltzaindian bertan (ikus, esate baterako Akademian sartzeko 1920an egindako hitzaldia, eta badu geroko zenbait lanetan ere kezka nagusi horren oihartzunik. Egia da, dena den, Altuberen 1933ko eta 1936ko ekarpen horiek direla, askogatik, kontzeptuz eta aplikazio-ahalmenez zabalenak, argienak eta landuenak.

⁶⁶ Ikus “Antonio Zabala hitzaurregile eta liburu-paratzaile” in Arrue, 2008: XIV-XV. Honela dio Luis Villasantek: «Orduko Aita Guardianari —Aita Carlos Gastesi— gogoratu zitzaion ondo legokeela euskaltzaleen biltzar bat ere, Euskaltzaindiak antolatua, Arantzazun egitea (...). Biltzar hura hasiera besterik ez zen izan. Ondoko urteetan, han eta hemen, beste batzuk antolatu ziren. Euskal kezka piztu eta bultzatzeko jend'aurreko Biltzar hoiek izan duten eragina beharko da egunen batean neurtu”.

- d) “*Nondik gatoz, non gaude, nora joan gaitzke?*” galderen erantzun-saio eguneratua. Aurreko ibilbide luzearen ondoren, eta Hegoaldeko lege-marko nagusia aldatzeko puntu-puntu zelarrik, *Euskararen Liburu Zuria* presatatu eta argitaratu zen 1978an, Euskaltzaindiaren babespean. Puntu nagusiok landu ziren bertan, besteak beste: euskara-erdaren bilakaera nagusia, perspektiba soziohistorikoan; une hartako egoera soziolinguistikoen azalpen-saioa; eta, azkenik, aurrera begirako zenbait formulazio (perspektiba soziolinguistikoen eta glotopolitikazkoan). Euskaltzaindiaren babespean burututako elkarlan zabalaren emaitza izan zen *Euskararen Liburu Zuria* hura⁶⁷. Orduko paradigma nagusia berrikuspen sakon baten beharrean badago ere egungo egunean, bere zenbait ekarpen funtsezkoak izan dira hurrengo lau hamarkadotan eta orain ere bizirik diraute hainbat esparrutan.

Argi dago, labur bilduz, gogoeta- eta eztabaida-saio sendorik egin izan due-la Euskaltzaindiak jagon alorrean, bere kabuz edo besterekin batera, azken ehun urteko epealdi luze bezain bihurrian. Aurretik eta ondoren antzeko saiorik falta izan ez den arren, batez ere 1930-1980 epean egin izan du Akademiak gogoetalan funtsezko hori. Hartan jardundako instantzia bakarra izan ez bada ere, ahuldutako hizkuntza indarberritzen saiatzeko hain noraezekoa den gogoeta-lan hori oso begien aurrean izanik du beti.

II.2.2. Zenbait aplikazio-saio, euskarazko jarduna esparru jakinetan indartuz

Aurreko atalarekin konparatuz txikia, oso txikia da Euskaltzaindiak aplikazio-saioen alorrean egin (ahal izan) duen lana. Jendea, dirua, instituzioen legebabesa eta *know-how* tekniko behar izaten dira horretarako, eta gutxitan izan ditu Akademiak baliabide horiek eskueran.

Aplikazio konkretuen alorrean eskaini duen ekarpena aski mugatua izanik ere, ez da gutxiestekoa. Are gutxiago Euskaltzaindiak bizi izan dituen gizarte-giro diferenteak, hainbat hamarkadaz debekuzkoak edo laguntzarik gabekoak, kontuan hartzen baditugu. Diktadura garaian euskararen alde egin zitekeena aski mugatua zen praktikan. Eragozpen-muga handi hori kontuan hartuz ez da hain

⁶⁷ Egunen batean zehatzago argitzea komeniko da *Euskararen Liburu Zuria* haren (eta bere ondoriozko lanen, tartean *Euskararen Borroka* izeneko argitalpenaren: ikus Euskaltzaindia 1979a) bideratzaile ugarien zerrenda: bai norbanakoena eta bai instituzional-korporatiboa. Bati baino gehiagori zor zaion aitormena isiltasun-zakuan galdurik uzteko arriskuz bada ere, ez dugu uste oso oker gabiltzanik norbanakoei dagokienez Iñaki Larrañaga, Jose Luis Lizundia, Mikel Lasa eta Martin Ugalde berariak aipatzen baditugu.

ezereza Akademiak hamarkada horietan egindakoa⁶⁸. Trantsizio garaian, aldiz, aplikazio-saio biziagoak antolatu ahal izan ziren, aukera gehiago zegoelako eta Euskaltzaindia erreferentziazko erakunde ofizial bihurturik zegoelako. Aginte-instantzia politikoen aurrean bazuen Akademiak nolabaiteko malgutasuna, zenbait ekitaldi antolatzeke edo, maizago, babesteko: demagun 1973an abiatutako *Udako Euskal Unibertsitatea*, laster Donibane Lohizunetik Iruñera lekualdatua, 1976ko 24 ordu euskaraz, 1978ko *Bai euskarari* jaialdia⁶⁹ eta beste hainbat⁷⁰. Aldiz trantsizio-garai haren ondoren, Konstituzioaz eta bi Autonomiez sortutako marko politiko eta instituzional berriarekin, eragile praktiko edo berme-emaile instituzional izateko aukerak murriztu egin ziren. Erakunde berriek (Jaurlaritzak, EHUk...) edo zaharberrietuek (Foru Gobernuak, hiru Aldundiek, Eusko Jakintzak...) eskuratu zuten aplikazio konkretuen alorreko hainbat zeregin. Tira-bira bat baino gehiago gertatu zen aldika hainbat *bottom-up* jarduten ohitutako edo orduan abiatutako euskaltzale-instantzia batzuen eta *top-down* jarduerazko erakunde ofizialen artean. Norgehiagoka hark lan-esparru mugatua utzi zion Euskaltzaindiari jagon-alorrean. Nolanahi ere, behin-behinekoak eta ondorio-ahalmenez xumeak izan arren, Euskaltzaindiak trantsizio-garaian bere gain hartu zituen erantzukizunak bide-urratzaile izan ziren. Aurretik eginak zituen lanengatik eta azkenaldian ageri zuen bizitasunagatik, beste inork baino sendoago eutsi zion Euskaltzaindiak euskara zabaltzeko ardura sozialari⁷¹. Aldatu egin dira gauzak, azken berrogei urtean: Herri-aginteekin eta haiek sortutako instantziekin, bai eta zenbait gizarte-mugimenduk eratutakoekin, partekatu behar izaten

⁶⁸ Zentsura pasatzeko jorratu behar izandako bideez ikus, adibidez, Antonio Zabala in *Arrue* 2008: XX eta XXI.

⁶⁹ 1978ko *Bai euskarari* kanpainak bi helburu zituen: euskararen alde kontzientziaztea eta euskara berreskuratzeko plangintza egin ahal izateko diru-bilketa. Oso arrakastatsua izan zen amaiera-ekitaldia: 40.000 lagun bildu zituen Bilboko San Mames futbol-zelaian.

⁷⁰ Baikortasun-giro hartan esplikatu litezke ongien, agian, bertsolari-txapelketa nagusien antolakuntzan, itzultzaile-eskolan, irakasle-batzordean eta D tituluan, UEUn, Euskal Idazleen Elkartearen eta abar izandako egile-, eragile- edo babesle ardurak. Egitasmo haien sortzaile, birsortzaile edo babesle izan zen Euskaltzaindia, partez edo osoz. Gero, egitasmo bakoitzak bere bidea hartu zuenean edota erakunde ofizial baten ardurapera bildu zenean, Euskaltzaindiaren eragile- edo babes-ardura haiek ahuldu edo iraungi egin ziren (Torrealdai eta Murua 2009: 78-82, Larrea 2003, Zabala 2019).

⁷¹ Ikus, esate baterako, Villasantek esandako hitzak “Bai euskarari” kanpainaren aldeko jaialdian: “Euskaltzaindia euskeraren alde lan egiteko eta euskal arazoetan gidari izateko jarri eta izendatu zuen gure herriak bere ordezkarien bidez. Eta gaur, kanpaina honek herriagandik izan duen erantzun ezin hobea ikusi ondoren, nik Euskaltzaindiaren beraren izenean hauxe esan nahi dizuet: Hemendik aurrera, zuen laguntza eta atxikimenduari eskerrak, gure Elkarrekin hau oldar berriz eta gogotikago lotuko dela bere zeregin handi hoiak betetzera. *Bai Euskarari* kanpaina honen ondorio eta fruitu bezala, Euskaltzaindiak lehen-bai-lehen plangintza orokor bat antolatuko du, era askotako egintzak bultzaturik euskararen eta euskal kulturaren alde” (Villasante 1978: 365-366).

du orain bere zeregina, elkarlana eta sinergia berriak sortuz eta bultzatuz.

Gatozen hasierako perspektibara. Gauza eta gauzatxo asko egin, eragin edo babestu badu ere Euskaltzaindiak ehun urteotan, aplikazio konkretuen esparruan ekimen gutxi dira, gizarte-eraginez, *bertsolari-saioen* eta *bertso-lehiaketan* pareko: 1960-1982 epean, euskalgintzarako aski urte zail baina itxaropen-printzaz ernaturikoetan, Euskaltzaindia arduratu zen maiz asko bertsogintzaren antolaeraz eta jendaurreko zabalkundeaz⁷². Jagon Sailaren irakur-idatzizko planotik mintzaera bizi-gozora hedatuz lan handia egin, babestu eta bideratu⁷³ zuen Akademiak. Antonio Zavala, Antonio Arrue, Manuel Lekuona, Juan San Martin eta Alfontso Irigoien euskaltzainak izan ziren, oker ez bagaude, langintza haren antolatzaile eta bideratzaile nagusi. Euskarari presentzia publikoa eman zioten bertso-saio eta -lehiaketa haiek, jende-multzo zabalak bilduz eta hainbat euskaldun gazte euskaltzaletuz. Zail da egungo egunean, hartan gogor saiaturik ere, euskarari hain presentzia publiko berezia eskaini zioten ekimen haien garrantzia bere osoan neurtzea: jende-kopuruz ekimen zabalak izan ohi ziren haiek, eta ezin asezko gozamen-sentieraz sakon errotuak. Gizaki guztion bizipen-esfera bat, jendarteko gozamen-esparrua, asetzera etorri ziren Euskaltzaindiak antolatutako bertso-saio haiek. Honetan eta hartan berri sakonik jasaten ari diren arren, orduko saio haien ondorengo dira, hezur eta mami, egungo bertso-saio gehienak.

II.3. Belaunaldi berriei eta profesional kualifikatuei euskara (landua) eskuratzera (*acquisition planning*)

Terminologia teknikoan⁷⁴ *acquisition planning* (euskaraz, besteak beste, *eskuratze-plangintza*) deitu ohi den jardun-atalean ere hainbat lan eginik du Euskaltzaindiak, Jagon Saitetik nagusiki. Azkueren eta Bustintza “Kirikiño”-ren bidetik (1886-1920 epean bereziki) indar ohargarria hartu zuen gazte-gaztetxoan eta helduen euskalduntze-lanak Bilbon eta Donostian⁷⁵. XX. mendeak aurrera egin ahala ugarituz joan ziren bertako erdaldunek euskaraz giten ikasteko me-

⁷² 1960tik 1982ra bitartean, oker ez bagaude, sei Bertsolari Txapelketa Nagusi antolatu zituen Euskaltzaindiak.

⁷³ Ikus Arrueren Gobernu Zibileko gestioa, Lazkao Txikiri bertsotan egiteko debekua ezabatzeke (Arrue 2008: XX-XXI).

⁷⁴ Ikus, batez ere, Robert Cooper-en 1989ko *Language Planning and Social Change*.

⁷⁵ Gerraurretik zetozen ekimen horiek hiriburu bietan: Bilborako ikus Zuberogoitia Aitor eta Pedro, 2011, Donostiarako ikus Etxaide euskaltzainburuaren ibilbidea eta argitalpenak. Honela jasota dauka Jose Luis Zabalak: “Bizkaiko eta Gipuzkoako aldundiek eratutako auzo-eskola sarean proiektuan ere lagundu zuen Euskaltzaindiak, 1919tik 1936ko gerra hasi arte, batez ere Bizkaian, Luis Eleizalde eta Juan Bautista Eguzkitzaren bidez. Auzo txikietan eskolak indartu zituen proiektu horrek eta auzo-eskola askotan euskarak presentzia handia izan zuen, eta irakasle euskaltzale asko

todoak eta, une batetik aurrera, klase-emankizunak. Klase-emate horretan ez zuen Akademiak, bere ahalmen-muga jakinen barruan, gauza handirik osatu. Lan ohargarriak eginik ditu, ordea, bi galdera hauei artez erantzun nahirik: a) zer egin liteke, han-hemengo euskaldunek euskaraz egokiago (jatorrago, ulergarriago, batuago, landuago, doiago...) hitz egiten jakin dezaten?; b) zer egin liteke mintzagaitasun hori irakur-idatzizko planora zabaltzeko? Bi galdera horiei erantzun nahirik hainbat saio praktiko eginik du Euskaltzaindiak XX. mendean, hasiera-hasieratik eta batez ere 1980 ingurura arte. Kontuan hartzekoak dira, besteak beste, honako sei hauek:

II.3.1. Apaizgaien alfabetatze-euskalduntzea

Euskal Herriko (orduko) elizbarrutietan (nagusiki Gasteizen eta Iruñean, eta bide batez Baionan) *apaizgaien alfabetatze-euskalduntzea* eragiteko hainbat gestio eginik da Akademia, batez ere lehen urteetan⁷⁶. Lekuan lekuko go-tzaitegiekin eta seminarioekin lotura-harreman biziak izanik ditu: batzuetan emankor-pozgarriak, beste hainbatetan ezkorrak. Lehendik zetorren kontua, apaizgaitegiak eta pulpituak euskalgintzaren (euskara landu-ederra eskuratzeko plangintzaren) muin-muinean ezarri izana. Honela mintzo zen Azkue, Euskaltzaindia sortu baino ia hogeitau urte lehenago: “Sortuko dira or da emen umeentzako ikastetxeak, Bitoriako Abade-etxean (bearren dan tokian) euskerea oparota gogoz ikasiko dabe gazteak, gero eurak izan daitezcan errietan euskera zaar garbi garbia irakatsi daienak (...)” (*Euskalzale* I 1897: 129). Itxaropen handiak zituen Akademia jaio berriak (Eleizaldek Oñatin bezala) euskal mintzoa pulpitu bidez zabaldu, indartu eta biderkatzeko ahalmenean jarriak. Gero (1978 ondoan bereziki, baina 1956tik hasita) prentsari, irratitari eta telebistari aitortu izan zaizkion eginbehar nagusienetariko zenbait apaiz-jendeari atxiki ohi zitzaion, ez arrazoi faltaz seguruenik, gerraurreko eta 1960 urte ingurura arteko euskaltzalegiroan. Euskaltzaindia sortu berritan, nolana ere, aparteko atentzioa eskaini zitzaion eginbehar horri. Apaizgaiantzako ikasmaterialik ez zuen Euskaltzaindiak berriaz sortu. Uste izatekoa da, halaz ere, Seber Altube euskaltzainaren *Erderismos Vascos* famatua, gero izan dituen ohar kritiko mingotsak gorabehera, zabal ibiliko zela apaiz-ikasleen artean (Altube 1929). Apaizgaien hizkuntzaprestakuntzak XX. mendearen lehen erdian (euskaltzaleen eta Jagon Sailaren)

jarri zituen lanean, emakumeak horietako asko” (Zabala 2019: 42-43). Gerraondoko —hainbatean 1960 aurreko— ekimenei dagokienez, ikus Donostian (partez Ateneo Guipuzcoano-ren orbitan) Maria Dolores Agirrek, Nemesio Etxanizek eta Koldo Mitxelena izandako parte hartzea.

⁷⁶ Gerraurreko epeari dagokionez bada horren errainurik, hein batez, Gasteizko eta Iruñeko elizbarrutietan: apaizgaitegietan euskal irakasgo-katedra bana sorraraztea izan zen Euskaltzaindiaren asmo nagusia. Badakigu antzeko ekimenik egin zuela Baionan ere.

baitan izandako garrantzia nekez esajera liteke. Euskaltzaindiak 1956an babes-
turiko *Euskaltzaleen Biltzarra* mugarri gogoangarria izan zen, antza, frantzisko-
tarren euskalduntzean (Arana Martija 2002).

II.3.2. Euskarazko dotrina-lanketa

Euskararen jendaurreko erabilera formalak ez zuen eliza-esparruan, Vatika-
noko II. Kontzilioa arte, eliz kantuen eta dotrina-erakuste sotilaren esparrutik
kanpora sarbide handirik izan. Kontzilioaren eraginez, aldiz, herri-hizkuntzek
esparru zabalagoa irabazi zuten elizkizunetan. Bertako elizaren jokabidea, eus-
karari dagokionez, Euskaltzaindia hartzen ari zen erabakiak pixkana onartzekoa
izan zen oro har. Gizartean eztabaida handia pizten zuten puntuak lekuan lekuko
gizarte-giroaren arabera barneratu zituen Elizbarruti-arteke Liturgi Batzordeak
(Etxezarreta 1978, 2005). Argi bereizi zuten, hori bai, ahozko jarduera, herri
xeheari zuzentzeko erabiltzen dena, eta goragoko jardun-guneetan erabiltzeko
idazmoldea, hein batez (gero eta nabarmenago) bateratua. Ahozko jardunari
dagokionez ulergarritasuna lehenetsi zen: kristau-herriak mezua ondo ulertzea
eta gertu sentitzea zen, hain zuzen, Vatikanoko II. Kontzilioaren helburuetako
bat. Idatzizko jarduerari dagokionez, bestalde, Euskaltzaindiaren eredu batera-
tua gero eta zabalago erabiltzeko saioak egin ziren; horrezaz gainera, dotrina
berrietako euskararen egokitasun-azterketa eta aholku-lana Euskaltzaindiak egin
zuen aldika. Hor ere bere zehar-eragina izan zuen beraz Akademiak. Gogora-
tu Jagon Sailaren eginkizun nagusietan sarturik zegoela jendaurrean zabaltzeko
euskal testuen egokitasun-azterketa eta aholku-lana.

II.3.3. Luze-zabaleko alfabetatze-lana

Gidaritza instituzionala edo, nahiago bada, babes-itzal nabarmena eskaini
zuen Euskaltzaindiak alor horretan, Rikardo Arregiren garaitik (eta bere parte-
hartzetuekin) hasita. 1956tik aurrera indartzen hasia zen alfabetatze-lana.
Hartarako klaseak antolatuz zihoazen han-hemen eta 60ko hamarkadan, lan-
gintza osoari lotura eta babes-itzala emateko, Alfabetatze-batzordea osatu zen
Akademiaren baitan, Jagon Sailean noski. Hori asko ez dela, euskalduntzea ge-
hitu zitzaion alfabetatze-lan zabal hari 70eko hamarkadan. Babes-ingurumen
horretan sortua da, ongi ulertua badugu, Alfabetatze-Euskalduntze Koordi-
nakundea (AEK). 1981ean, herri-aginteen hezurmamtze eta buru-jasotzearekin
batera, alor horretako arduraren handik aurrera berea ez zela izango jakinarazi zuen
Euskaltzaindiak (zehaztasunetarako, ikus Torrealdei eta Murua 2009: 80-81).

II.3.4. *D titulu*⁷⁷

Premia sozial berria identifikatu zuen Euskaltzaindiak 1970 inguruan, euskaldun gazteen artean: maisuak eta andereñoak, irрати-esatariak eta liburu-orrazketaz arduratuko ziren langileak, itzultzaileak eta abar behar zirelarik gero eta maizago, horien euskal mintzamen-idazmenak bermatuko zituen agiri-sistema bat eskatzen zen. Akademia arduratu zen, gauza asko eskatzen zitzaion eta gutxi eskaini zezakeen une zail haietan, behar sozial horri aurrez aurre erantzuten. Horrela sortu ziren teorikoki ere *A*, *B* eta *D tituluak*⁷⁸; praktikan *D titulu* eta, askoz mugatuago, *B*. Perspektiba operatibotik egundoko garrantzia izanik du, 1970 ingurutik aurrera, Euskaltzaindiaren agiri-emankizun hark. 1981 inguruan Administrazioen esku utzi bazuen ere langintza hori, hamarkada giltzarri hartan urrats ausartak egindakoa da Akademia euskarazko gaitasun-azterketak antolatzen, probak prestatzen, lanak zuzentzen eta agiriak ematen. Euskal gaitasun-agiri guztien aita ponteiko dugu Euskaltzaindiaren *D titulu* hura.

II.3.5. *Euskal eskola eta euskaltegi sortu berrietarako material lagungarria*

Ikastolak eta euskal eskolak sortuz, haziz eta zabalduz zihoazelarik, batez ere Bigarren Hezkuntzara iritsi ahala, beste eginkizun askoren artean oso kon-tuan hartzeko arazo larria agertu zen: nola irakatsi euskaraz matematika eta fi-sika, kimika eta biologia, geografia eta historia, filosofia eta gramatika, ikasgai horiek eta gainerakoak azaltzeko terminologia landu, ezagun eta zabal onartu-rik eskueran ez bazegoen? Euskara batua ordurako aski bideratua egonik ere oinarrizko hitz-altxorrean eta gramatikan, nola erantzun garapen terminolo-gikoaren alorrean agertzen hasitako premia biziei? Nola lortu maisu-maistrak eta irakaslegaiak teknikoki alfabetatzea, gero eta behar handiagoko langintza hartan jarduteko? Premia biziko galdera horri ere saiatu zen Euskaltzaindia, be-rari zegokion heinean, erantzuten. Aditu-talde egokiaz horniturik, hainbat lan prestatu eta kaleratu zuen Akademiak. Erabakigarria izan zen, batez ere *Zortzi urte arteko Ikastola Hiztegia* (Euskaltzaindia 1976). Orain ahaztu samarrik bada-go ere, funtsezko abiaburu izandakoa dugu lan hura bere garaian, ehunka (agian milaka) irakaslerentzat.

Gazte eta heldu erdaldunak euskalduntzeko gogoia eta eskabidea ere gogor zabaldu zen garai-inguru hartan. Ikasbide formal haietarako ere material falta nabarmena zegoen oro har: bazen aspaldikorik edota erdal itzulpenezkorik; ez

⁷⁷ Inoiz, horrezaz gainera, “B titulu”.

⁷⁸ Lege-indarrez ez ziren “titulu”. Balio operatibo handia zuten, ordea, irakaskuntzan eta euskalgintzaren beste zenbait sektoretan.

hainbat, ordea, euskaraz eta euskara ikasteko pentsaturik edota gizarte-ingurumen berrian txertatzeko prestatuturik. Horretan ere parte hartu zuen Euskaltzaindiak, eragile edo babes-emaile gisa: garai hartakoa da Akademiaren Oinarrizko Euskararako Batzordeak, Imanol Berriatua eragile nagusi zelarik, argitara eman-dako *Hitz egin! Oinarrizko euskarazko metodoa*.

II.3.6. Euskarazko irakurzaletasuna edo idazmena saritzeko lehiaketak

Hasiera-hasieratik saiatu izan da Euskaltzaindia, Jagon Saitetik, ikasle gazettxoen irakurzaletasuna eta idazmena lantzen. Sari-lehiaketak antolatu ohi zituen horretarako, batetik; beste elkarteren batek helburu horrekin antolaturiko ekimenetan partaide edo babesle izaten zen sarri, bestetik. Lan ugari egin zen XX. mendearen lehen erdian. Neska-mutil eta gazte-gaztetxo euskaldunen irakurmen-idazmenak saritzeko. Lehengo ekimen ugari haiek badute, egungo egunean ere, jarraipenik. Azken mende-laurdeneko saioei dagokienez hor dau-de, adin-tartea zabalduz eta prosa moldea ugarituz, Azkue Literatura sariak, euskarazko tesien Koldo Mitxelena saria eta antzerki-ekoizpena sustatzeko laguntzak. Belaunaldi berrien hizkuntza-gaitasuna plano formal-idatzira zabaltzeko saioak dira hauek, funtsean.

Ahulduz joan da oro har Jagon Sailaren *acquisition planning* atala, azken berrogei urtean. Berak egin ohi zuena bestek antolatzen eta hezurmamitzen du orain. Bestelako eragileak plazaratu dira lau hamarkadotan, indar betean plazaratu ere, euskalgintzaren baranoan. Hori dela medio lehen ez bezalako neurrian hedatu eta asentatu dira euskal eskolak (ikastolak eta, oro har, eskola publiko zein pribatuak) Euskal Herri gehienean. Ugaritu egin dira, era berean, euskal aldzkariak eta helduak alfabetatzeko edota euskalduntzeko erakundeak. Belaunaldi berriak alfabetatzeko (eta ama-hizkuntzaz erdaldun direnak euskalduntzeko) ekimen horiek 1980 ingurutik hona izandako zabalkundea, eskolaren kasuan leher-eztanda, Euskaltzainditik kanpora gertatu da nagusiki. Zabalkunde handi horren hainbat oinarri, ordea, Jagon Sailak hainbat hamarkadaz eraikitakoa da. Akademiak hamarkada luzez landu, bultzatu edo babestutako bidetik doaz, hortaz, eskuratze-plangintzaren ardatz nagusi gehienak. Txikia eta mugatua izanik ere eguneroko praktikan, bere hazia utzi du beraz, hor ere, Euskaltzaindiak: Europako hiztun-elkarte gutxik, oso gutxik erakuts dezake euskaldunon adinako esfortzu pertsonal, intelektual, emotibo eta ekonomikoa haurren eta helduen alfabetatze-alorretan. Zer esanik ez etxetik erdaldun direnak herri-hizkuntzara erakartzeko saioetan. Kanpoko hainbat adituk atentzio handiz aztertu ohi duen zabalkunde-eztanda horren partaide izanik da, hein batez, gure Akademia.

II.4. Euskarari “behar duyen thornuya” ematea: *prestige planning*

Etxepareren hitzak datozkigu gogora, gure akademiak ehun urteotan egingdako hainbat lan definitzeko orduan. Lan handia egin du Euskaltzaindiak, eta hala egiten du orain ere, euskarari “behar duyen thornuya” ematen. Haarmann-ez gero⁷⁹ *Prestige planning* deitu izan den horretara joaz, hor daude bere ekarpen hauek:

II.4.1. Euskararen idatzereduaz hizkuntzari prestigioa ematea

Goragoko puntuetan aipatu ditugun ondorioetara gakartza prestigio-lanketaren gai honek. Idatzizko erregistro linguistikoa izateak, eredu formal bat edukitzeak, hezkuntzan eta zientzia alorrean egokiro erabil daitekeen terminologia teknikoaren eta azalpen-estilo formal baten jabe izateak, hein bateko prestigioa ematen dio hizkuntzari: ez gehiagoko, baina bai hein bateko prestigioa. Begien bistakoa da alor honetan Euskaltzaindiak ehun urtez egingdako lana. Idatzeredu bateratu bat izateak hizkuntza ahul batentzat, eta hartaz baliatzen den hiztun-elkartearentzat, duen garrantzia ikusteko, ez da adibiderik okerrena dialektoen eta hizkuntzen arteko aldea non dagoen begiratzea. Hein ohargarri batez, estralinguistikoa da bien arteko muga-lerroa markatzen duen faktore-multzoa, eta multzo horretako elementu bat prestigioa izan ohi da, edota prestigioari loturik dagoen beste zenbait gertakari. Dialekto-*patois* izatetik hizkuntza landu-ederrera dagoen tartean, idatzeredu finkatu, onartu eta (aski) erabilia izateak garrantzia du, hortaz. *Kultursprache* edo Kultura-hizkuntza da euskara, lehendik zekarren lanketari azken ehun urteotakoa erantsi zaiolarik: Urkixok behinola esan zue-*nez, lengua de civilización* (Urquijo 1919). Bere alde du prestigio hori, eta Jagon Saila ez da prestigio-emate horretatik urruti ibili.

II.4.2. Hizkuntza Akademia (ofizial) bat edukitzeagatiko prestigioa

Hizkuntza hori landu, bateratu eta zainduko duen Akademia bat edukitzeak ere, hein batean, nolabaiteko prestigioa eransten dio hizkuntzari: hizkuntzari eta, oro har, hartaz baliatzen den hiztun-elkarteari. Bertako buru-langileek, gizarteko sektore landuek, goi-mailako herritarrek eta, azken batean, agintesparruek hizkuntza hori (hein batez) aintzakotzat hartzen dutela adierazten edo iradokitzen du, zeharbidez bada ere, Akademia batek. Garrantzi-balio baten

⁷⁹ Jatorrizko iturburua gorago seinatu da: “Language planning, prestige planning, and the limits of planning activities”. Ikus, orobat, 1990eko bere “Language planning in the light of a general theory of language: A methodological framework”.

jendaurreko aitortza da, euskaldun jendearentzat, Euskaltzaindia. Hizkuntzaren aldeko aitormen hori, berriz, prestigio-iturri da hein batez.

Kontu handiz erabili beharreko gaia da, halere, aurreko bi puntuotan aipatu dugun prestigioaren kontua. Erantzun gabe dago hor, izan ere, funtsezko galdera: zer da, oinarri-oinarrian, hizkuntzari atxikitako prestigioa? Zerk ematen dio hizkuntzari prestigioa? Zerk ematen dio prestigio handiagoa, eta zerk mehartzen du? Fishman-ek aipatua du inoiz, Uriel Weinreich-engandik ikasita antza, hizkuntza batek gizarte-bizitzan gora egiteko ematen duen erraztasunarekin (*upward social mobility*-rekin, alegia) loturik dagoela nagusiki *language prestige* delakoa. Kontuak horrela badira, eta badago motiborik gauzak horrelatsu direla uste izateko, nekez gerta liteke idatzeredu landu-ezagun-onartu bat izatea eta Hizkuntza Akademia ofizial bat edukitzea euskal prestigioaren oinarri sendoa. Alferrrik dira hizkuntza estandarizatuak (latina batetik, esperantoa bestetik) eta horietaz arduratzen diren erakundeak, gizarte-bizitzan jarduteko eta gizarte-eskalan gora egiteko balio ez badute. Prestigioaren bertsio ahul-meharraz ari gara beraz. Ahula eta meharra izanik ere bertsio molde hau ez da ordea hutsaren hurrengo. Akademia bat sortzea, etengabe lanean jardutea eta eragin-esparru jakinetara hedatzea lagungarri da, bere muga guztien barruan, hizkuntzari hein bateko prestigioa emateko. Prestigio hori handiagoa da, bereziki, akademia horren lana eta gizartean duen itzala indartsu direnean. Trantsizio-garaian euskararen alde egin ziren jendaurreko agerpenetan Euskaltzaindiak izan zuen zentraltasuna nekez gerta zitekeen hizkuntzaren prestigio-galgarri. Hori bakarrik ez: garai hartako D tituluen onarpen operatiboa Weinreich-en eta Fishman-en prestigio-irizpide sendoekin hertsiki loturik agertu zen: laneko (zenbait lanetarako) atek zabaltzen zituen “titulu” hark, eta lan haren bidez bere bizimodua eta familia-proiektua finkatu ahal izan zuen hainbat euskaldun gaztek. Hori ez zen euskaraganako maitasun platonikoa: ez hori bakarrik, behintzat. Dirutan kotizatzen zen D tituluak emandako prestigioa, eta Euskaltzaindia zen prestigio horren iturri.

II.4.3. Euskara zaindu eta babestu beharra Zazpi Probintzietako agenda publiko-ofizialetan txertatzea

Euskara zaindu eta babestu egin behar delako ideia ez da, mende luzez, euskaldunon gizarte-bizitza arrunteko osagai nagusi izan. Bertako aginte-istantzia politiko eta operatiboetan, berdin gure inizatiba soziokulturaletan, bakan antzeman izan da halako kezkarik, eskueran ditugun dokumentuen argitan. Euskaltzaindia sortzeak eta gizarte-bizitzan ageri izateak ondorio bat ekarri du, beste askoren ondoan, euskaldunon artera: euskara zaindu eta babestu behar deneko *dictum*-a txertatu da, hainbatean, Zazpi Probintzietako agenda publiko-

ofizialetan. Txertatze-lan horrek ekarri duen bide-berritzea ezin ukatuzkoa da, asmo-azalpen sinbolikoaren esparrura mugatu izan bada ere maiz. XX. mendeko hainbat goi-agintarik euskara aintzakotzat hartu eta babeste horrek ahuldutako hizkuntza gutxiespen-girotik ateratzen hastea ekarri du, oro har. Lehen ez bezala, edota lehen ez bezalako neurrian, *euskara zaindu beharra* agenda publiko-ofizialetara ekarri du saio horrek. Oso kontuan hartu izan dute euskaltzainek, batez ere Akademiaren lehen hamarkadetako Zuzendaritzek, eginbehar hori. Hasierako euskaltzainek esparru horretan egindako lan ugaria honela azaldu dute Torrealdaik eta Muruak: “Eliz agintariekin saiatu da [Azkue] apaiztegi-tan euskara irakats zedin, idazkiak euskaraz argitara zitzaten, dotrina euskaraz irakats zezaten (...). Agintari mota eta maila guztiengana jo dute, eskari bat edo beste tarteko. Udalak, Aldundiak, Gobernu Zibilak, Madrilgo ministroak ere bisitatu dituzte euskaltzainek, euskararen estatusa hobetzeko asmoz” (Torreal-dai eta Murua 2009: 44). Txertatze-lan horretan lortu dena ez da, gehienetan, eskuratu nahi zenaren pareko; egin egin da ordea, eta hainbat alorretan lehen ez bezalako babes-paradigma bultzatu, hedatu eta aktibatu du Akademiak.

II.4.4. Bertako eta atzerriko euskalari jakintsuen bitartez, hizkuntzari ospe eta itzal ematea

Euskarari ospe eta itzal ematen saiatu izan da Euskaltzaindia, sortu zen unetik beretik. Orain ere hartan saiatzen da, dezakeen neurrian. Ospe kontua iheskor eta galkorra da, ongi ezaguna denez, gizakion eta gizatalde gehien artean. Hizkuntzen eta hiztun-elkarteen kasuan ere bai. Aski iheskor eta galkor izanik ere, ez da hutsala eta alferrikakoa. Bere buruari eutsiko badio, beharrezkoa du ospe-gantzu hori gurea bezain ahul dagoen hizkuntza orok. Hizkuntzak berak bakarrik ez: mintzo horretaz baliatzen den hiztun-elkarteak eta, egitez zein sinbolikoki, biak biltzen dituen konstelazio soziokultural osoak ere badu ospe eta itzal horren beharra.

Hizkuntza “txiki-ahul-xahar” orok izan ohi dituen aje-gabezien testu-inguruan, bertako eta atzerriko hainbat euskalari jakintsuk gure hizkuntza eta hiztun-elkartea aintzakotzat hartzeak nolabaiteko prestigioa eman izan dio lehen, eta ematen dio orain, euskarari eta bere hiztun-elkarteari. Unamunoren 1901eko *dictum* mingotsak, geroztik zenbaitek⁸⁰ oihartzun biziz errepikatuak,

⁸⁰ Tartean Pio Barojak. Halaxe dio autore donostiarrak euskarak modernitateari eta etorkizunari egokitzeko zuen gaitasun ezaz Unamunok 1901ean esandako hitz famatuak aipatu ondoren: “Para un castellano, lo dicho por Unamuno es una revelación; para un eúskaro, es una blasfemia; para un vascongado inteligente es una verdad que está harto de saberla” (Baroja 1901, in Placer 1958: 134). Barojak euskarari buruz zuen pentsamenduaz, ikus Placer 1958.

aski bestelako erantzuna jaso izan du euskalari jakintsuen jarduera akademikoari eta erakarmen intelektualari esker.

Euskaltzaindia ez da ehun urteotan instantzia bakarra izan, bistan da, gure hizkuntzari ospea irabazten saiatu dena: beste hainbat saio ahaztu gabe ere, hor dugu, nabarmen, Julio Urkixo euskaltzainaren *RIEV* aldizkaria. Urkixoren ekarpena ezin baztertuzkoa izanik da, zinez, euskarari “*behar duyen thornuya*” emateko orduan. Bidegile eta eredu gertatu izan da maiz, euskal konstelazio etnokultural osoari ospe ematen saiatu den beste askorentzat⁸¹. Jarduera-molde zabala ireki zuen horretan, mende hasieran. Egungo egunean ere ez da Euskaltzaindia instantzia bakarra, langintza horretan diharduena: unibertsitate mundua⁸² eta aginte-esparrua⁸³ lehen puntan ageri dira orain, oro har. Besterenak ezertan baztertu gabe argi dago, dena den, lehen mailako bide-erakusle, hauspo-eragile eta bozgorailu izanik dela Euskaltzaindia, hizkuntzari eta hiztun-elkarteari ospe eta itzal emate horretan. “Euskalarien nazioarteko kongresua”, Euskaltzaindiak antolatua eta A. Martinet, R. L. Trask, T. H. Wilbur irakasleak tarteko zirela Leioan 1980an egina, ez da diogunaren lekuko okerrena.

II.4.5. Euskal bidegileak aintzakotzat hartu eta omentzea

Guztia ez da atzerriko euskalari handien distira, jakiunde eta dotorezia. Guztia ez da asko-jakinen bidezko ospe- eta itzal-irabaztea. Begiak kanpora isuri gabe asko izan ditugu geure herrian, euskarari hitzez eta egitez babesa eta adorea, jakituria eta maitasun beroa eskaini diotenak. *Euskal bidegile* ditugu horiek guztiak, Fishman-en 1966ko *language loyalty* kontzeptu giltzarriaren adiera zabalenean⁸⁴. Honegatik edo hargatik gizon-emakume famatuak dira bidegile horietariko batzuek, herritar xume beste asko. Guztiak izan dira ordea gure hizkuntza honen bide luze eta malkarrean eragile saiatu, bihozkor eta merezimen- du handiko. Horiek guztiak ere aurrez aurre omendu ohi ditu Euskaltzaindiak, beste zenbait ekimenekin batean⁸⁵. Beren jaiotetxean edo jaioterrian oroitarriak

⁸¹ Ikus Mitxelenaren hainbat azalpen.

⁸² Ikus Hizkuntza (eta Kultura) alorreko fakultateak, ASJU eta abar.

⁸³ Batez ere Jaurlaritzaren Hizkuntza Politika alorra, baina ez hori bakarrik: ikus 1987ko *Euskalaren Biltzarra*, Eusko Jaurlaritzak urte hartan eraturiko *II Euskal Mundu Biltzar* zabalaren baitan. Ikus orobat Hezkuntza Unibertsitate eta Ikerketa sailaren hainbat ekimen: bai *Euskal Eskola Publikoaren Kongresua* eta bai, apalagoko mailan, urteroko *Eskola Hiztun Bila*-ko hainbat aditu kanpotar.

⁸⁴ Bilduma berezia du Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak euskal bidegileei eskainia. Aurrera doa bilduma, gero eta zerrenda zabal eta osatuagoa eskainiz.

⁸⁵ Euskal bidegileen izena daramate, egungo egunean, Donostiako hainbat kalek, ibilbidek eta eraikuntza agirik (tartean ikastetxeak eta unibertsitate- edo kultura-eraikinak: EHUren Ibaeta- tano campuseko Carlos Santamaria zentroa, GFAREN Koldo Mitxelena Kulturunea, etab.). Era berean antolatu izan dira Andoaingo *Martin Ugalde parkea*, eta beste hainbat.

ezarritz, haien esan-eginei buruzko hitzaldiak eskainiz, beren lan esanguratsuen argitalpena prestatuz, mendeurrenak ospatuz... aintzakotzat hartu eta omendu ohi ditu gure Akademiak. Omenaldi horiek oihartzun mugatua izaten badute ere maiz, ez dira normalean antzu eta elkor: euskaltasunaren goresmenetan egin-dako langintzak leku seinalea du *prestige planning* alorreko ekimen gehienetan, eta gurean ere bai. Bera izan da, luzaro, horretan saiatu den erakunde bakarra. Hezkuntza alorrean berariazko pisua eskuratu du aldiz, azken hamarkadotan, Euskaltzaindiak urratutako jarduera-bide horrek: *Karmele Altzueta* saria, *Lopez Mendizabal* eta *Migel Altzo* sariak, *Ulibarri* programa, *Arrue* proiektua eta abar. Kontzeptu lausoa eta definitzen bihurria izanik ere hizkuntza-prestigioarena, ez da hutsala. Bere oihartzuna izaten du sarri, luzarora, eta gizarte-bizitzaren norabidean hein bateko eragimen-indarra erakusten.

II.5. Euskaltzaindiaren saioa, nortasun-plangintzaren alorrean (*identity planning*)

Gogotik saiatu da Akademia, esparru honetan ere. Euskal nortasunarekin eta bertako konstelazio etnokultural osoarekin lotu izan du Euskaltzaindiak euskara, sorreratik beretik. Horrela jardunik, *identity planning* zabalean kokatu izan du maiz bere zeregina (ikus, esate baterako, Villasante 1978: 366). Batez ere plangintza-modu horren hezuramaitze edo *implementation* atalean saiatu da 1918tik hona. Ondo kontuan hartzekoak dira, besteak beste, Akademiaren honako ekimen hauek:

- a) *Euskarazko bataio-izenak*. Izen-deituretan islatzen da, partez, euskaldunon talde-nortasuna. XX. mendean aldakuntza ohargarriak, nortasun-plangintza oldartsu baten errainu eta iragarle, gertatu dira esparru honetan. Hain aspaldi ez dela gure izen-panorama erabat mendean harturik zeukan *Jose Antonio* eta *Maria Isabel*, *Jean-Baptiste* eta *Marie-Louise* modukoen paradigmak. Bataio-izenen erdalpeko formulazio gotor horrek irauli bihurria jaso zuen Euskaltzaindia sortu baino lehentxeago, 1911tik aurrera⁸⁶: *Luis* eta *Nieves*, *José* eta *María*-ren ordez *Koldo*, *Edurne*, *Joseba*, *Miren* modukoen irrupzio bizia gertatu zen hasieran⁸⁷. Izen-katalogoaren euskalduntze hori zabaldu (hein batez “jatortu”) egin da

⁸⁶ Zehazkiago, 1897tik hona irrupzio hori gradualak izan da: Hegoaldean lehenago garatu da Iparraldean baino, eta Hegoaldean ere etenaldi larria izana du gerraondo luzearen zati nagusian. Gertatu egin (eta gertatzen ari) da ordea, gero eta neurri zabalagoan antza.

⁸⁷ Gauza jakina da, ez da ordea hemen sakontzekoa, iritzi eta jokamolde kontrajarriak eragin zituela, are euskaltzainen artean, bataio-izen berrien sorrerak eta (hasierako) zabalkundeak.

gero, Euskaltzaindiaren parte-hartzeaz oraingoan, *Eneko*, *Nagore*, *Ekaitz* eta gainerakoekin. Oro har gutxitan aipatzen den, baina euskaldunon XX. mendeko fisonomia soziokulturalean benetako iraultza eragin duen, esparrua da antroponimoen berrikuntza zorrotz hau. Hasieran hala izan ez bazen ere protagonista nabarmen gertatu da Euskaltzaindia alor horretan, une batetik aurrera: bera da (Espainian bederen) estatuak alor horretan (maizenik) aitortzen eta onartzen duen autoritatea. Belaunaldi berrien osiera onomastikoa nabarmen “euskaldundu” du ekimen honek. Hizkuntza-plangintzak arrakasta biziz funtzionatu duen alor nagusietarikoa da hori. Ez da, beraz, ahazteko puntua.

- b) *Abizen-deituren euskal ortografiazko moldaera*: ohiko *Aguirre*, *Leizarrague*, *Azcue*, *Olaguivel*, *E(t)che(b/v)err(i/y)(a)* moduko ondoan *Agirre*, *Leizarraga*, *Azkue*, *Olagibel*, *Etxeberri(a)* gisakoak ari dira, R. M.ª Azkueren beraren garaitik hasita, sendotzen. Euskal ortografiaz moldaturiko abizen-formen zabalkunde hori aski mugatua da oraingoz gizarte-erabilera arautuan: izenen zabalkunde baina nabarmen mugatuagoa. Hori ere gorantz doa ordea, nabarmen, eta euskaltasun-zantzua hedatzen du. Euskaltasunarekin loturik dago hertsiki, funtsaren funtsean, ekimen hori: bere deitura euskal ortografiaz darabilenak, euskaraz jakin edo ez, arbasoen jatorriarekin zerikusi zuzena duen euskaltasun-baieztapena iradokitzen du. Inork dudarik bazuen hartaz, guztion begien aurrera dakar, itsuenak ere argi ikusten duela, gertakari soziologiko nabarmena: nortasun-elementu soziokultural basikoak dituen ortografia ez da, onomastika esparruan ere, linguistika kontu huts.
- c) *Euskarazko edo ele biko toponimia*: *Muruarte de Reta* > “*Muru Artederreta*” behar du. *Villafranca* > *Ordizia*, *Mondragón* > *Arrasate*, *Brisous* > *Berascoitze*, *Pedernales* > *Sukarrieta* eta *Donibane Lohi(t)zune* / *Saint Jean de Luz*, *Iruñea* / *Pamplona*, *Vitoria* / *Gasteiz*, *Irunberri* / *Lumbier* etab. Aldakuntza handia gertatu da alor honetan ere, azken ehun urtean: Hegoaldean 1980 ingurutik hona zabaldu eta nagusitu da berrikuntza, elebitasun-moldeaz maiz, diktadura ondoko demokrazia-markoa indarrean jarri denetik. Iparraldean geroxeago etorri da, baina hor ere indartuz doa. Eragina du horrek ere, gure nortasun-plangintzan. Adierazle-xede jakina izateaz gainera, “Euskal Herrian zaude/gaude” baieztatzen digu izen-emate ofizial horrek⁸⁸, behin eta berriro. Euskarazko edo ele biko toponimia ofizialak Euskaltzaindia du iturburu nagusi, elaborazio intelektualari eta aholku-la-

⁸⁸ Euskal Herri hori egungoa da hainbat kasutan, inoizkoa edo ustezkoa besteetan. Hori dela medio bada auzi-liskarrik, behinolako mintza-esparruaren mugak determinatzen zail diren heinean. Oro har operatiboa da, dena den.

nari dagokienez. *Identity planning* alorrean ezin ukatuzko eragina⁸⁹ agertu du beraz Akademiak, izen-emate toponomastikoan izan duen (eta duen) parte-hartze aktibo horren bidez.

- d) *Euskarazko kale-izenak* eta *merkataritza-izendegia*. Kale-giroko paisaia idatziaren alorrean ere euskalduntze edo elebiduntze argia egin da azken ehun urtean. Udalak eta hiritarrak izan dira, kasu honetan, bidegile nagusi. Kale-bazterretan eta denda-sarreretan euskarazko edo ele biko izenak hezurmamituko baziren, ordea, formulazio jenerikoa behar zen lehenik. Akademiak leku seinalea izanik du horretan: argitalpen ezagunei dagokienez ikus, adibidez, 1974ko *Merkatalgo izendegia*. Aholku-lan eta azterlan ugari egin du Euskaltzaindiak, eta hala dirau oraindik ere egiten, esparru horretan. Jatorriz duen eginkizun funtzionalaz gainera euskal nortasun kolektiboaren bermagarri gertatzen dira ekimen horiek ere, zein bere neurrian. Egia da beren eragina desberdina dela batean eta bestean: aurreratuago dago kale-izenen alorrean, eta uzkurrago ageri da merkataritzan. Bietan entzuten da ordea, bere muga eta behaztopa guztiekin, inork ezpainik zabaldu gabeko “Euskal Herrian zaude” baieztapen argiaren oihartzun gardena.
- e) *Bide-seinalizazioa*. Kasuan kasuko herri-aginteen gestio-esparrutik lan zabalak egin da berrikuntza horretan ere, batez ere azken berrogei urtean. Dakigun heinean hala jarraitzen da orain ere egiten. Duda-muda eta auzigai nabarmenik eragiten badu ere bide-seinalizazioaren zenbait aplikazio konkretuk, nabarmen finkatu, zabaldu eta onartu da plangintza-modu hori. Parte-hartze zabalak izan du Euskaltzaindiak seinaletikaren prozedura horretan: bai toponimoen (euskal) formari dagozkionetan eta bai, zenbait kasutan, seinale publiko horien bitartez informazio idatzia kanalizatzeko hitz bakanak, hitz-multzoak eta are esapide osoak hautatzeko orduan. Hori guztia dela medio zabalkunde handia eskuratu dute jendaurrean Euskaltzaindiaren aholku-eta ebazpen-lan horiek.

III. JAGON SAILAK ORAIN ARTE EGINDAKO LANEN EBALUAZIO-SAIOA

Eginkizun zabalak, harrigarri zabalak, ezarri zitzaizkion Euskaltzaindiaren Jagon Sailari: (hasierako) corpus-plangintzaz gainera hizkuntzaren *status*, *acquisition*, *prestige* eta *identity planning* direlakoak aitzinatzea, osatzea edo babestea. Lortu al dira 1919ko helburu zabal haiek? Eginbeharraren ugaria eta sakona

⁸⁹ Eragin kontu hori ez da, perspektiba soziologikotik ari garelarik, ez gutxiestea eta ez bere neurritik ateratzea komeni.

kontuan izanik, bere emaitzek badute gazi-gozozko elementurik. Horrela, eta laburbilduz, honako ezaugarriok azpimarra litezke Jagon Sailaren ehun urteko jardunear:

III.1. Corpus-plangintzaren alorreko emaitza-irizpena

Lan handia egin da Euskal Herrian, (batez ere) idatzizko jardunerako hizkuntza-eredu bat sortzeko. Langintza horretan, bakarra izan gabe ere inola, leku seinalea izan du Euskaltzaindiak: aspaldi honetan Iker Sailaren eginberriz hartzen bada ere lan hori, hasieran Jagon Saitetik eraman zen eta horregatik sartzen dugu atal honetan. Zer lortu da, eta zer ez, corpus-plangintzaren sailean? Oro har pauso handiak eman dira estandarizazio-lanaren *codification*-fasean, adituen artean *graphization*, *grammatication* eta *lexication* esaten diren ataletan bereziki (ikus Haugen 1983: 275), eta Euskaltzaindiak leku gailena izanik du horretan guztian. Batzuetan (ortografian, oinarritzko hitz-altxorrean, aditz batuan,..) bidegile nagusi izan da Akademia, eta besteetan bidelagun, onespene-emaile edo azken erabaki-hartzaile. Terminologiazko modernizazio-lanean eta estilo-garapenean, horrela, bidegile baino sarriago bide-berresle izan da: Elhuyar-en eta UZEIren aurrelanak (eta, gero, erdi- eta goi-mailarako testugintzaren aplikazio zabala) gabe ezin da euskara batuak 1975 ingurutik hona *elaboration* edo *Ausbau* esparruan izan duen finkapen- eta onarpen-lana ongi esplikatu. Bere kabuz edo besteren laguntzaz jardun, lan horren guztiaren ondorioa argia da: euskalkien gaintetik dagoen eta hizkera-molde jaso-formalez eta teknifikazio maila ohargarriz hornituriko euskara batua kodetu eta finkatu egin da hainbatean, 1919tik hona. Gauza bat da ordea *corpus*-plangintzaren *kodetze*-lan hori, eta bestea (aski bestea) lan horren onarpen sozial praktikoa. Eginkizun dago, hein handi batean, azken fase horretako ondorio-neurketa, corpus-plangintzaren osabetezko ebaluazioa alegia. Horretaz guztiaz jardunak gara urriko jardunaldian, eta zabalago jardutekoak datorren urrikoan (ikus Zalbide argitaratze-bidean). Batean esandakoak eta bestean esatekoak ez ditugu hemen berrituko.

III.2.- Estatus-plangintzaren alorreko emaitza-irizpena

Gorago esan denez, *status planning* eta *RLS/HINBE* alorrean ehun urtez jardunik dugu Euskaltzaindia, beste zenbait eragileren ondoan. Zer ondorio-emaitza ekarri du lan horrek? Argi-ilun ugari ageri du Akademiaren status-plangintzak. Gauza asko eta ekarpen onik egin du Akademiak, batetik; asmatu ez duelako edo egin ahal izan ez duelako eginkizun utzi duena arras eremu za-

bala da, bestetik. Ekarpen onen sailean sartzekoa da, dudarik gabe, Seber Altube euskaltzainaren 1933-1936 arteko gogoeta-lana, euskalgintzaren lehentasunak eta urraspide posibleak markatzekoa. Gogoeta-lan hutsetik aplikazio-alorreko proiektuetara hegaldaturaz, bestalde, funtsezkoak izanik dira 1956-1960 arteko *Euskaltzaleen Biltzarrak*. Bateragune zabal eta erakargarria gertaturik da, azkenik, 1976-78ko ekimena, *Euskararen Liburu Zurian* islatua. Hiru ekarpen horien pareko ezer gutxi egin du Akademiak, estatus-plangintzaren inplementazio-alorrean. Zer neurritan lortu al dugu euskaldunok, Akademia babesle izanik, maiz euskarazko mintzajardun arruntari indar betean eustea eta jardun-gune berririk eranstea? Nahasian datoz baietza eta ezetza, galdera horri erantzuteko orduan. Horrela:

- a) Eskolan eta komunikabideetan, administrazioan eta unibertsitatean, bistan da aurrerapena: lehen ez bezalako lekua du orain euskarak eta zenbaitetan erdararen parera igo da. Leku-eskuratze horretan partaide izanik da, gorago azaldu denez, Euskaltzaindia. Irabazitako leku hori zabalagoa da eskualde batzuetan, meharragoa beste zenbaitetan eta, inoiz, hutsaren hurrengoa. Oro har hor dago, ordea, eta ez da gutxiesteko lorpena. Lehen ez bezala, euskal mintza-esparruko haur gehienak D edo B eremuan ari dira Hegoaldean, egungo egunean, eta Iparraldean ere gora egin da hein batez.
- b) Aldiz, begiak hizkuntza-soziologiaren ardatz nagusian (hizkuntzaren belaunetaz belaunetako transmisio betean eta herritarren eguneroko mintzajardunean) pausatzen baditugu, aski bestelakoa da erantzuna. Etxean eta auzoan, lagunartean eta kale-giroan, zer esanik ez lan-eremuan, euskaraz nagusi deneko esparru geoterritorialak mehartu, ahuldu eta gesaldu egin dira oro har 1919tik hona. Gotorleku nagusi izan dituen arnasguneetan ere kosta egiten zaio bere buruari eustea. Ahuldutako hiztun-elkarte ororen etorkizun-bermea iragartzeko funtsezkoa den esparruan, hortaz, ezezkoa da ebaluazio-saioaren emaitza. Eskolatik, literaturazko edo *Zweckprosa*zko argitalpen-mundutik eta administraziozko gune jakinetatik eguneroko bizimodu arruntera hegaldatzen garenean, erabilera-eremuetatik gutxitan dira gogo-betegarri. Eguneroko jardun arruntean nekez esan liteke, oro har, euskaldun-jendeak orain dela ehun urte baino ugariago egiten duenik euskaraz, zer esanik ez biziago eta jatorrago, hitz-etorritz errazago eta zaluago. Atzera egin da, aurrera baino gehiago, hiztun-elkarte ororen geroa hain zorrotz determinatzen duen ama-hizkuntzaren belaunetaz belaunetako transmisio kontuan.

Motiborik ez da falta, atzerabide hori esplikatzeko: Urliak eta Sandiak behin eta berriro esandakoak ez gara hemen puntuz puntu errepikatzen hasiko. Motibo ugarietako bat, nolana ere, badakigu zein den: eguneroko bizimodu informala planifikatzea gauza zaila da. Euskaratik erdar(et)arako mintzaldaketa hain aurreraturik zegoelarik 1919an, zaila zen herritar gehienek, belaunez belau, euskarari sendo eusteko neurriak hartzea; are zailagoa, lehendik erabat edo nagusiki erdaraz bizi ziren herritar ugariak etxean eta kalean, oro har, euskaraz bizitzera lerratzea. Herritar gehienek eguneroko bizimodu arrunta taxutzen (eta, etengabeko aldakuntza-giroan, belaunez belau proiektatzen) duten faktore demografikoen, ekonoteknikoen, politiko-operatiboen, soziokulturalen eta lurralde-antolamenduzkoen eragin bizia dute herritarren eguneroko mintzajardun arrunt horretan. Eskola-sistema hutsak bere baitarik eskain dezakeena eta eskaintzen duena ohargarria izanik ere, beste faktore horien eragin globala ondotoz zabalagoa eta sakonagoa da mintza-jardunaren giza arteko moldaera zabalean. Elementu ugari eta konplexu horietan sendo eragiteko indar-ahalmenik gabe, hortaz, zail zen eguneroko mintzajardunean aurrerapauso handirik ematea. Faktore demografiko, ekonotekniko, politiko-operatibo, soziokultural eta lurralde-antolamenduzko nagusietan eragiteko hain ahalmen mugatua izan duelarik Akademiak, bere saio guztia hartan zentratu ere nekez lor zezakeen euskarari eguneroko jardunean indar betean eustea; are gutxiago Zazpi Probintzien eskualde, ibar eta mendi-zokondo guztietara euskal mintzoa zabaltzea. Ez hori, eta ez horren laurdenaren laurdenik, egin zezakeen. Egin duen lana hor dago, eta ez da gutxietsi behar. Baina Euskal Herri erabat euskaldunaren ametsa, Eleizalde Oñatin hain modu argian formulatua, ez da inondik inora eskuratu.

III.3. *Acquisition planning* edo eskuratze- eta garatze-plangintzaren alorreko emaitza-irizpena

Gorago esan den moduan, etxetik erdaldun diren neska-mutilak euskalduntzeko eta etxetik euskaldun direnak beren hizkuntzan alfabetatzeko lan handia egin da Euskal Herrian. Hala egin da azken ehun urtean oro har, eta azken mende-erdian bereziki⁹⁰. Langintza horren barnean, zenbait hamarkadatan bereziki, funtsezkoa gertatu da Akademiaren parte-hartzea. Horren beharra ikusi duenean, hartarako beste erakunde prestatu eta eskudunik ez zegoenean alegia, eragin ukazina izan du Euskaltzaindiak *acquisition planning* alorrean. Bere esku-hartze eta lan horrek piztu du inoiz, Euskaltzaleen Biltzarretan adibidez, eskola-esparru zabalerako euskalgintzaren edo helduen alfabetatze-euskaldun-

⁹⁰ Dokumentazio zabala, gero eta zabalagoa, dago gai horretaz gure artean. EAEn 1980tik hona egin denaren sintesi modu baterako ikus, adibidez, Zalbide 2011.

tzerako hainbat saioren sua. Bide-urratzaile eta lankide izan da normalean Akademia, ez arduradun eta antolatzaile nagusi, neska-mutil euskaldunak alfabetatzeko eta erdaldunak euskalduntzeko eskola-antolakizunetan. Gazte-jendearen eta helduen alfabetatze-saioretan ere partaide izanik da, hein batez. Joan den mendearen 60ko eta 70eko hamarkadetan, bereziki, aparteko babes-bermea eskaini zion Euskaltzaindiak alor horretako hainbat ekimeni. 1980 ingurutik aurrera herri-aginteeek hartu dute bere gain, oro har, esparru horretan ordura arte Euskaltzaindiak egiten, bideratzen edo babesten zuen lana. Ikus, esate baterako, garai bateko D titulua, gero (bai EAEn eta bai Nafarroan) EGA bihurtua.

III.4. *Prestige planning* alorreko emaitza-irizpena

1900 eta 1935 artean, zer esanik ez zentsuraz eta zigor bidez betetako gerraondo gordinean, euskarari egiten zitzaion mespretxu askok ez du orain halako indarririk eta kalte-ahalmenik. Prestigio kontuan gora egin du euskarak, faktore bat baino gehiago dela medio. Horrekin lotua legoke euskarari buruzko jarrera kontua: han eta hemen ateratzen diren datuak oso oker ez badabilta, oro har aldeko jarrera dute bertako biztanleek, euskaldun zein erdaldun, euskarari buruz⁹¹ (ikus, adibidez, Eusko Jaurlaritza 2019). Oro har aldekoa den jarrera hori ez da, halaz guztiz ere, hedaturaz unibertsal eta intentsitatez uniforme. Prestigioa ez da, gainera, behin eta betiko emaria. Urteetako esfortzuz irabazi dena galdu egin liteke bihar edo etzi, tentuz eta buru argiz jokatzeko ez bada. Salbuespenak salbuespen, eta oharrak ohar, aurrera egin du hizkuntzaren prestigio kontuak herritarren artean. Prestigio-irabazte horretan, neurketa errazik ez badago ere eskueran, badirudi bere lekua izan duela Euskaltzaindiaren, eta horren baitan Jagon Sailaren, hainbat pausok eta ekimenek.

III.5. *Identity planning* edo nortasun-plangintzaren alorreko emaitza-irizpena

Pool-ek (1979) eta beste hainbatek erakutsi izan duen moduan, talde-nortasuna hertsiki lotuta dago hizkuntzari. Gizarte-bizitzan (ez, jakina, linguistikan), hizkuntza bat ez da ezer asko, hizkuntza horretaz baliatzen den hiztun-elkartea gabe. *Sprachgemeinschaft*, *language community* edo *comunidad lingüística*⁹² dire-

⁹¹ Honela jasota dauka Jose Luis Zabalak: “Bizkaiko eta Gipuzkoako aldundiek eraturako auzo-eskola sareen proiektuan ere lagundu zuen Euskaltzaindiak, 1919tik 1936ko gerra hasi arte, batez ere Bizkaian, Luis Eleizalde eta Juan Bautista Eguzkitzaren bidez. Auzo txikietan eskolak indartu zituen proiektu horrek eta auzo-eskola askotan euskarak presentzia handia izan zuen, eta irakasle euskaltzale asko jarri zituen lanean, emakumeak horietako asko” (Zabala 2019: 42-43).

⁹² Kontzeptu honi buruz, ikus Zalbide 2020b.

lakoak ezin defini litezke kasuan kasuko gizajendea (egitez edo sinbolikoki) bateratzen duen hizkuntza propio bat (edo batzuk) gabe. Hiztun-elkarte gehienek (ez guztiek: ikus yiddish-aren historia) norik bere mintza-esparrua dute: mintza-esparru eskusiboa batzuetan, nagusitasun argikoa besteetan, gutxi-asko partekatua inoiz. Mintza-esparru horren nondik norainokoa eta zenbaterainokoa eztabaidagai mingotsa da gure artean, aspaldidanik. Euskal hiztun-elkartea bere osoan hartzeko irizpidea aitzinatzea eta osotasun hori aldiro aldiko eta lekuan lekuko demarkazio politiko-administratiboetatik begirunez baina argiro bereiztea, horregatik, lan delikatua eta funtsezkoa da. Hizkuntzaren, hiztun-elkartearen eta bere proiektio geoterritoriala den Euskal Herriaren lurralde-atalak aintzakotzat har daitezten saiatzea oso bere baitan eraman du Euskaltzaindiak ehun urteotan. Hala egin zuen hasieran, Zazpi Probintzietako kideez osatu zenean eta hala egin du, *Euskal Herri* etnokultural eta soziolinguistikoaren nortasun-defentsari dagokionez, azken hamarkadotan. *Euskal Herria* ez dela inolako entelekia ideologikoa, are gutxiago politika partizanoz erabiltzeko formulazio kontzeptuala, behin eta berriz azaldu du Akademia honek. Bakarretarikoa izan da, inoiz, babes-argudiozko langintza horretan. Lan argia eta pisuzkoa eginik du beraz, honetan ere, Euskaltzaindiak: erakunde osoak oro har eta, bereziki, bertako Jagon Sailak ekarpen ohargarririk eginik du. *Euskal Herri* terminoaren babes-argudio finkoa batetik, eta zenbait lurralde historikoren euskaltasuna argitzen saiatu izana bestetik, gure gizarte zatikatu-korapilatu honen tirabirak ematzeko eta arrazoizko erdibide bat aurkitzeko lagungarri gertatuak dira.

Hori eta gehiago egia izanik ere, ez da ordea egia osoa. Egindakoa ongi egonik ere, lan handia dago eginkizun: herritar gehienek onartuko duten euskaltasunaren definizio operatibo baliagarria lortzeko bilaketa-lan intelektuala ez da, funtsean, hasi besterik egin. Langintza horretan ez du balio, gainera, Urliak eta Sandiak kulpa elkarri leporatzea: arrazoi osoa ez du, horrelako gehienetan, inork izaten. Euskaltzaleok eta euskaltzainok badugu nortasun-plangintzaren esparru honetan gogoeta-gai sakon eta erakargarri baten premia. Behar baino maizago lau haizeetara barreiatzen dugun euskaltasun etnokulturalaren izaera eskusiboa, eta euskal hiztun-elkartearen menderik mendeko hedadura geoterritoriala azken mugetara eraman nahia, urrun daude askoren gogo-betegarri izatetik. Punta-mutur batetik eta bestetik inoiz hartutako bidearen eraginez, aurrera bezainbat atzera egin da ehun urteotan, oinarri zabaleko onarpen-adostasun horri dagozkionez. Adostasun erabatekoaren helburua nekez begien bistako etorkizunean eskuratuko dela jakinik ere, badago oraingo eztabaida- eta desadostasun-egoera zertan hobetu. Ez da Euskaltzaindiaren (are gutxiago bere Jagon Sailaren) eginkizuna bakarrik, jakina, gai horri dagokion arreta bete eskaintzea. Nagusiki berea ere ez, agian. Berea bakarrik ez izan arren berea da ordea, alde eta moldez,

euskaltasunaren babes-bidea. Euskararen eskubideak babestea Euskaltzaindiaren egiteko espresa denez⁹³, euskal hiztun-elkartea eta hein ohargarrian bere proiektzio territoriala den *Euskal Herria* ahalik eta onarpen-giro zabalenez bermatzea bada bere egitekoa. Lan argia, aski orekatua eta mesedegarria egin du Jagon Sailak *identity planning* alorrean orain arte. Ez du, ordea, azken hitza esan: asko dago hor zehazteko eta adostasun-oinarri zabalagoz hornitzeko.

IV. AUERRERA BEGIRAKO PERSPEKTIBA: ZENBAIT OHAR LABUR

Askok uste baino gauza gehiago egin du Euskaltzaindiak, ehun urtean: hori azaldu nahi izan dugu aurreko orrialdeotan. Egindakoak ahaztu gabe, gatozen azkenik gerora begirako formulazioetara: zer egin behar luke Euskaltzaindiak hemendik aurrera? Bada gure artean, eta ez da aspaldiko kontua, Euskaltzaindiak (*corpus planning* alorrean) egin behar zituen gauza gehienak eginik dituela eta, beraz, hemendik aurrera zeregin handirik ez duela dioenik. Ez nago, urrundik ere, irizpen horrekin konforme. Gauza bi ahazten zaizkio, izan ere, hori (edo horren antzekorik) dioenari:

- a) Corpus-plangintza, munduko plangintza-molde gehienak bezala, *ez da behin eta betiko* ekimena, *behin eta berrizkoa* baizik. Hemen eta nonahi, ezer izatekotan, iteratiboa errepikakorra da corpus-plangintza. Ortografian, hitz-altxorrean eta (ebakera-doinuerak barne dituela) gramatika-sailetan une batez (ustez zuzen eta egoki) adostu eta jendarteratu izan diren arauen ondorioak ebaluatu egin behar dira. Ebaluatu eta, aldiaren aldiko emaitzen eta beharren arabera, eguneratu. Bai ebaluazioa eta bai eguneratze-lana arras egin arin (edo egin gabe) dauzkagu⁹⁴. Urte askotarako lana dauka hor, beraz, Euskaltzaindiak.
- b) Euskaltzaindiaren eginkizunetan, gainera, guztia ez da *corpus*: hor dago *jagon* ere. Bistan da antolamenduz eta lan-programaz ahulago gaude-la bigarren atal honetan lehenengoan baino. Eginkizun ugari izan dezake beraz Euskaltzaindiak Jagon Sailean, hurrengo hamarkadotan artez jokatzeko badugu.

⁹³ Ikus 1976ko errege-dekretua, eranskinetan Euskaltzaindiaren arautegia jasotzen duena. Ikus bereziki eranskinaren lehen artikularen e), f) eta g) azpi-atalak (573/1976 otsailaren 26ko Errege Dekretua) ordura arteko Euskaltzaindia edo Euskal Akademia, *Euskaltzaindi* forma gordetzeaz bat, *Euskararen Errege Akademia* izendatu duena (jatorrizkoa erdaraz dago; gurea da itzulpena).

⁹⁴ Ikus Arantzazuko eta, bereziki Donostiako txostenak (Zalbide argitaratze-bidean).

Eginkizun posibleak ugari izanik ere, zer eginkizun konkretu dagozkio Euskaltzaindiari, lehenik eta behin, Jagon Sailean? Galdera horrek badu erantzun bat, aski erraza: goazen Euskaltzaindiaren Sortarauetara, eta azter dezagun han zer agintzen den. Hala egiten badugu, laster konturatuko gara eginbide zabala dagoela han markatua: zabala bezain lausoa ordea, deblauki, saio konkretuei dagokienez. Gauza bat da gainera 1919ko dokumentuak zer dioen, eta beste bat egungo eskumen-marko instituzionala nolakoa den, eta horren baitan partaide bakoitzaren ahalmen-beharrak zein diren. “Beste mundu” bat da gaurkoa, alde askotatik. Orduan ez zen Eusko Jaurlaritzarik (HPS barne); Nafarroako Foru Gobernua eta Iparraldeko zenbait erakundek ere aldatu egin du orain gutxira arteko eskumen- eta eginkizun-markoa. Unibertsitaterik ere ez zegoen, ia, 1919an. Hemen daude orain, aldiz, horiek guztiak. Hasieran Euskaltzaindiak egin behar zituela uste izandako hainbat lan beste erakundeok bideratzen eta hezurmami-tzen dituzte orain. Jagon-alorrean zer egitea dagokio beraz Euskaltzaindiari “orain eta hemen”, batez ere 1980 ondoko perspektiba instituzional honetan? Zer eginbehar dagokio orain, bai hiru marko politiko-administratiboak eta bai unibertsitate-sarea indar betean ditugularik? Zer leku du hor Jagon Sailak? Galdera honi erantzuten saiatuko gara hitzaldiaren amaiera honetan. Iragaitzaz eta gaingiroki helduko diogu gaiari, halere, analisi monografiko zabala beste baterako utziz. Gerokoak geroko direla, hiru puntu baino ez ditugu jorratuko gaurkoan: ahuldutako hizkuntza indarberritzeari buruzko gogoeta-lanean parte hartzea, batetik; hizkuntza egoki erabiltzeko aholkutezia indartzea, bestetik; terminologia tekniko arruntak (ez zientzia-alorreko terminologia abstraktu-formalizatuenak) sortzen dizkigun arazo praktikoei erantzuten laguntzeko aztergunea azkenik.

IV.1. Hizkuntza indarberritzeari buruzko gogoeta-lana: lehentasunak non?

Hizkuntza (eta, horrenbestez, hiztun-elkarte osoa) *indarberritzeari dagokio-nez zer da*, begien bistako etorkizunean, *premia larrienekoa*? Eguneroko mintzajardun arruntaren iturri eta sostengu nagusi diren ingurumen fisikoak, artean, nola ez, arnasguneak⁹⁵ eta soziofuntzionalak bizirik gorde eta indartzea da, nire ustez, eginbehar zentrala. Hala al da guztiontzat, ala helburu hoberik ba al dago tartean? Iritziak bat ez badatoz, eta litekeena da bat ez etortzea, Euskaltzaindiak ez al du horretaz gogoeta egin eta bere iritzia agertu behar? Lehentasun nagusiak finkatzeko orduan zer egin dezake Euskaltzaindiaren Jagon Sailak? Ahuldutako hizkuntza-elkartea indarberritzeari buruzko gogoeta-lan zabal, iraunkor eta ongi bilbatuaren beharrean gaude guztiok. Garrantzi handiko eginbeharra da hori

⁹⁵ Gai honi buruz, ikus BAT 2019.

eta, zoritxarrez, inor gutxi arduratzen da horretaz behar bezain zabal eta behar adinako iraupen-indarrez. Gauza asko egin da, euskara indarberritu asmoz. Horri buruz egi(te)n dugun gogoeta gehiena meharra eta zatikatua da ordea, konparatiboki. Desoreka hori dela-eta, hemengo euskalgintza “txantxangorri baten burua duen elefantea” dela esan zigun behin (1989 inguruan) Joshua A. Fishman-ek. Desoreka hori berdindu asmoz saio askotxo egi(te)n den arren, orduko desoreka lazgarri hura ez dugu bere onera ekartzen asmatu. Hor eragin dezake, beste zenbait instantzia publiko eta pribaturekin batean (ez, jakina, bere kabuz soil-soilik), Euskaltzaindiaren Jagon Sailak. Gogoeta-lan hori funtsezko eginkizuna da orain ere, Seber Altuberen garaian bezala. Sarri deitoratu dugu *Altube etxearen falta* (Zalbide 2016: 140). Lehen bezain beharrezkoa da orain, eta itxuraz hala izango da begien bistako etorkizunean, gogoeta-gune hori: hala izango da plano teorikoan, seguru, eta hala izango da, agian, enpirikoan. Galdera jakinetan zentratu behar du gogoeta-lan horrek, “de-todo-un-poco” filosofia antzua behingoz baztertuz. Berriro ere (1936 arte eta 1956-1961 epean bezala) funtsezko lekua luke hor Euskaltzaindiaren Jagon Sailak, hurrengo (demagun) mende-laurdenean.

IV.2. Hizkuntzako zalantzak eta duda-mudak argitzeko aholkutegia

Gogoeta-lan teorikotik beharizan konkretuen esparrura hegaldaturaz, bada puntu bat Akademiaren atentzio berezia eskatzen duena. Gure hizkuntza, batez ere plano idatzian ete erregistro formalean, zuzen eta egoki erabiltzeko hainbat arau eman ditu Euskaltzaindiak. Gero eta arau gehiago, zoko-moko ixkutuenak ere argitu nahirik, eman dira 1919tik hona. Arau horiek probetxuz erabiltzeko, aldiz, lagungarri eta lanabes gutxi eskaini da oro har: arauak baino gutxiago kopuruz, eta ospez apalago. Hutsunea da hori. Egia da eskolaren eginkizuntzat hartu ohi dela ikasleei hizkuntza-arauak zuzen eta egoki erabiltzen erakustea. Hori bezain egia da, ordea, eskola-urteak amaitu ondoko euskaldun alfabetatu gehienok maiz izaten ditugula zalantzak eta duda-mudak, batez ere jendaurrean jarduterakoan. Hitzun-idazle horiei euskaraz zuzen eta egoki egiten laguntzea jagote-lana da, dudarik gabe: Euskaltzaindiari dagokio, beraz, hein batez. Gaurko eta bihar-etzietako euskaldunei nola lagundu diezaieke Euskaltzaindiak egokiago hitz egiten eta idazten? Nola lagundu diezaieke “seguruago” eta zalua-go, lasaiago eta probetxu hobeaz jarduten? Zertan lagundu dezake Jagon Sailak, euskara batuaren arauak egungo eta etorkizuneko euskaldunei lagungarri gerta dakizkien zinez, eta ez hertsigarri? Zer laguntza praktiko eskain dezake Akademiak, linguistika hutsaz haraindiko esparru praktiko horretan?

Lehenik eta behin, ohiko moduan edota teknologia berrien laguntzaz, hizkuntza alorreko duda-mudak argitzeko informazio praktikoa eskainiz. Praktikotasuna ez da, kontuotan ere, inolako bajeza-seinale: ezer izatekotan funtzionaltasun-marka ageria da. Informazio-lanketan ari garenean norentzat eta zertarako ari garen jakitea ez da, hemen eta nonahi, jakiunde makala. Kontestuak markaturiko elementuek aparteko garrantzia izan ohi dute testu baten egokitasuna zehazteko orduan. Guztia ez da zuzentasun-arau zurrunen menpeko. Hori ere Akademiak (bere buruari lehen-lehenik, eta euskaldunei gero) erakutsi beharreko lezioa da. Zuzentasunaz gainera egokitasuna iparburu duelarik, adibide praktikoan bidez ekarpen ederra egin dezake Euskaltzaindiaren Jagon Sailak ortografiaren hainbat puntu edo puntu ilun argituz, ohiko hitz-altxorraren zenbait elementu bihurri nola erabili erakutsiz, onomastika alorreko kontsultei aurrez aurre erantzunez, terminologia teknikoaz eroso jarduten lagunduz, hitzen ebakera eta doinuera euskal arauz egiteko moldeak azalduz eta, batez ere, joskera-estilo argi, doi eta egokiaz nola baliatu erakutsiz. Hizkuntzaren erabilera bizi, oparo eta funtzionala helburu badugu, probetxu eta etekin handiko lana da hori guztia. Onuragarri da hori, euskarazko jardunari bideak zabaltzen laguntzeko. Bistan da arazo guztiak ez direla horren erraz konponduko. Hori bezain egia da, ordea, gomendio- eta aholku-lan praktikoak mesede handia egin dezakeela.

Pauso ederra eman berri da, zorionez, alor honetan. Ekarpen sendoa eskaini du Andres Alberdik, aholku-emate horri begira: *Euskara Batuaren Eskuliburua (EBE): A-tik Z-ra, zalantzak eta argibideak*. Pauso horrek jarraipen oparo eta iraunkorra behar du aurrerantzean, begiz jotako helburua ongi beteko bada. Horretan aurrera egin behar du Euskaltzaindiak, begien bistako etorkizunean. Eginbehar zabal horretan ez du, jakina, argi-emaile bakar izan beharrik. Beste zenbait instantziarekin koordinaturik egin behar du lan hori, ahalik eta probetxugarrien gerta dadin. Hezkuntza-munduak zuzentasun- eta egokitasun-kontzeptuen eta aplikazio praktiken esparru honetan duen garrantzia kontuan izanik, IRALEren aholku-zerbitzuarekin koordinaturik jardun dezake Jagon Sailak, batetik. Argialetxeetako, komunikabideetako, itzulpen-zerbitzuetako eta administrazio-atal jakinetako, hizkuntza-orraketaren arduradunekin ere eskuz esku jokatzeko komeni da, bestetik. Hori guztia egiterakoan ez da Euskaltzaindia bere esparrutik kanpora aterako, eta ez du hutsetik hasi beharrik izango: aspaldiko urteotan izan du herritarren hizkuntzako duda-mudak eta zalantzak argitzeko aholku-zerbitzua, eta hartatik abiatzea izango da onena.

IV.3. Terminologia tekniko arruntak sortzen dizkigun arazo praktikoei erantzuten laguntzeko aztergunea

Terminologia tekniko arrunta eta zientzia-alorreko terminologia abstraktu-formalizatua ez dira gauza bera. Oso antzekoak izanik ere lexiko-sorkuntzarako baliabideen ikuspegi intralinguistikotik, hiztunon eguneroko jardunean zentratzen den perspektiba soziozentrikotik ez dira, urrundik ere, gauza bera. Termino horien eskuratze-bidea eta aplikazio-eremu nagusia, besteak beste, aski desberdinak dira kasu batean eta bestean. Eskolan, unibertsitatean eta bibliografia teknikoan baino areago etxean eta kalean eskuratzen ditugu maizenik, hitzez eta mintzamolde informal-arruntez, milaka termino tekniko arrunt. Erabili ere hizkuntzaren erregistro informalean txertaturik dauzkagu erabat, ez goi-mailako azalpen-prosa landuan. Euskaldunon eguneroko bizimodu arrunta argi markatzen, zorrotz definitzen eta oparo osatzen dute milaka termino tekniko arrunt horiek. Elementu lexikal horiek erdal (hegoan espainol, iparrean frantsesten, partez ingelesten) moldez bereganatzen ditugu maizenik: erabili ere horrelatsu erabiltzen ditugu, kasu gehienetan. Hizkuntzaren mendez mendeko hitz-altxor arrunta erro-errotik aldatzen (erdalduntzen: espainoltzen eta frantsesten, ingelesten) ari zaigu geure begien aurrean. Ez al du Akademiak esparru horretan ere interbenitu behar, beste gehienetan egin duen eta egiten ari den bezala? Terminologia tekniko arrunta euskalduntzea ez da erdi- eta goi-mailako terminologia espezializatuaren kasuan baino lan errazagoa. Oso aitzitik: euskaldun gehienok etxetik eta kaletik jasotzen ditugunez hitz horiek, zailagoak dira hizkuntzalarien arauetara makurtzen. Modernizazio terminologikoaren arazoa, eguneroko bizimolde arruntari dagozkion esparruetan bereziki, ez da lexikografoen eta lexikologoaren kontu huts. Hizkuntza-arau “logiko, zuhur, egokiak” eman ditzakete horiek, jakina, eta arau-emate hori mesedegarri gertatzen da hainbat kasutan. Arau-emate terminologiko horrekin ez da ordea, gehienetan, aski. Erdaraz (gazelaniaz, frantsesez, gero eta maizago ingelesez) datozkigun termino horien euskal ordainak prestatu, adostu, argitara eman eta, bereziki, gizarteratuko badira, lan handia dago eginkizun⁹⁶. Hor dago auzi-mauzi gordina: hiztunen hizkuntza-gaitasuna, jarrerak eta erabilera ez dira elementu intralinguistikoak, linguistikatik kanpora dagoen “beste zerbait” baizik. “Beste zerbait” horri orain arte baino atentzio handiagoa zor zaio: baita Euskaltzaindiaren partetik ere. Merezki du beraz, hurrengo hamarkada bitan edo hirutan, gai honi ere Akademiak aurrez aurre heltzea. Terminologo linguozentrikoen ondoan Jagon Saileko kide sozio-

⁹⁶ Ondo ikasia dute egia hori XX. mendean beren hizkuntza estandarizatzen saiatu diren hiztun-herriek, tartean israeldarrek: ikus Alloni-Fainberg, Yafa, 1973 [1974]: “Who knows, likes and uses the Academy’s Hebrew terms for automobile parts?”.

linguistak izango dituen aztergune bat eratzea izan liteke, horretarako, bide egokiena. Beharrezkoa du aztergune hori ere gurea bezalako hiztun-elkarte batek, bere eguneroko mintzamolde arrunta *Kultursprache* bihurtuko bada benetan eta, erregistro arrunten esparrutik mintza- eta idazmolde jaso-formalagoetara hedatuz, *Zweckprosa* eta *Fachprosa* landu, arin eta eragingarria zabalduko badu nasaiki (ikus Kloss 1952 eta 1978).

Labur bilduz: hizkuntzaren etorkizuna alor askotan erabakitzen da, eta Jagon Sailaren ekarpen soziozentrikoak baliagarri gerta litezke beste saio linguozentrikoekin zentzuz koordinaturik. Bizi luze eta oparoa izan dezake Euskaltzaindiaren Jagon Sail honek, eginbehar zahar-berri horiei erantzuteko lanmolde eraginkorra antolatzen asmatzen bada. Ea hemendik ehun urtera ere Euskaltzaindiaren jagon-lanez hitz egiteko motiborik den, eta, oraingoan bezala, orduko euskaldunek (haien) azken mendeko ibiliaren hain balantze bizi, ernagarri, oparo eta, parte ohargarrian, baikorrik egiterik duten.

BIBLIOGRAFIA

- AGER, D., 2005, «Image and prestige planning», in *Current issues in language planning*, 6-1, 1-43.
- AGIRRE, Jose Maria: ikus Lizardi.
- AITZOL: Ikus ARIZTIMUÑO, J.
- AIZPURU, M., ZARRAGA, K., 2011, «Hizkuntzaren eremuak. Bilboko euskaldunak 1920. urtean», *Bidebarrieta*, 22, 115-133.
- ALBERDI, A., 2018, *Euskara Batuaren Eskuliburua (EBE): A-tik Z-ra, zalan-tzak eta argibideak*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- ALLONI-FAINBERG, Y., 1973 [1974], «Who knows, likes and uses the Academy's Hebrew terms for automobile parts?», in Chaim Rabin, J. A. Fishman & J. Fellman (arg.), *Language planning in Israel*. 1974an hone-la berrargitaratua: «Official Hebrew terms for parts of the car; a study of knowledge, usage and attitudes», in J. A. Fishman (arg.), *Advances in Language planning*, 493-517.
- ALTUBE, S., 1920, «Altube'tar Seber euskaltzain berriak bere sarrerako egunean irakurritako itzaldia, ta R. M.ª Azkue Euskaltzainburuak Euskaltzaindia'ren izenean zuzendu zion ongi etorria: Bilbo'n, 1920ko lotazillaren 28an», *Euskera*, 2. urtea, 1 zk.
- 1929, «Erderismos», *Euskera*, 10. urtea, 1-4 zk., 4-315.
- 1933, «La vida del euskera: divulgación de los principios de la lingüística general aplicables a su defensa», *Euskera*, 14. urtea, 4. zk., 299-397.
- 1936, «Más sobre la vida del euskera», *Euskera*, 17. urtea, 1-4. zk., 1-192.
- AMMON, U., 2012, «Prestige planning», in *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Blackwell publishing.
- ARACIL, Ll. V., 1982, «Educació y Sociolingüística» in *Papers de sociolingüística*. Barcelona: Edicions de La Magrana, 129-218.
- ARANA-GOIRI, S., 1901, «Urtarrilaren 5ean Engrazio Aranzadi Kizkitzari egindako eskutitza». Ikus De Pablo, Santiago, De La Granja, José Luis eta Meer, Ludger, 1998: *Documentos para la Historia del Nacionalismo Vasco*. Bartzelona: Ariel.
- 1908, «Discurso leído en Hendaya por don Sabino de Arana y Goiri, con ocasión del Congreso, que, para tratar de la unificación de la Ortografía del Euzkera, se celebró en dicha villa el día 16 de septiembre de 1901», *JEL* 1908, 180-183. *JEL* 1908, 13. zk., 193-195. Ikus orain in Euskaltzaleen Biltzarraren *mendeurrena* 2003.
- ARANA MARTIJA, J. A., 2002, «Frantziskotarrak eta euskara», *Euskera*, XLVII, 2002-2, 827-841.

- ARCHU, J. B., 1852, *Uskara eta franzes gramatika, uskalherrietaco haurrentzat*.
- ARIZTIMUÑO, J. "AITZOL", 1987-1988, *Idazlan Guztiak*. Donostia: Erein.
- ARRUE, A., 2008, *Idaztiak eta hitzaldiak*. (Aurkezpena eta argitalpenaren paratzailea: Antonio Zavala). Bilbo: Euskaltzaindia.
- ARTIÑANO, Arístides, 1886, «Proyecto de Academia Bascongada». [Euskal-Erria aldizkarian honela argitara emana: «Proyecto, bases y reglamento de una Academia de la Lengua e Historia euskara en completa armonía con los principios católicos»], *Euskal-Erria* 15. zk.
- ASTIGARRAGA, 1825, *Diccionario manual bascongado y castellano, y elementos de gramática. Para el uso de la juventud de la M. N. y M. L. Provincia de Guipúzcoa, con ejemplos y parte de la Doctrina Cristiana en ambos idiomas*. Donostia: Baroja Etxea.
- AZKUE, R. M.^a, 1897, «Euskalzale nor dan», *Euskalzale*, I, 1897/01/03.
- BAKTHINE, M. M., 1977, *Le marxisme et la philosophie du langage*. Paris: Minuit.
- BARBAGERO, Justo, 1861, *Memoria del Abad de Santo Domingo de la Calzada Justo Barbagero, elevada al Ministerio de Gracia y Justicia el 5 de agosto de 1861*.
- BAROJA, P., 1901, «El vascuence», *El Imparcial*, 1, 1901/08/31.
- ___ 1919, *Momentum catastrophicum*. Madrid: Rafael Caro Raggio.
- BAT: *Soziolinguistika aldizkaria*, 2019, 110. zk.
- BELAUSTEGIGOITIA, Federico, «Belaustegigoitia'tar Perderika», 1936, *Hacia una lucha de verdad pro-euskera*.
- BOE, Decreto 573/1976, de 26 de febrero, por el que se reconoce a la Academia de la Lengua Vasca bajo la denominación de Real Academia de la Lengua Vasca.
- BOYER, H., 2000, «Ni concurrence, ni déviance. L'unilinguisme français dans ses oeuvres», in *Lengas, revue de sociolinguistique*, 48, 89-101.
- BUSTINTZA, E. (Kirikiño), 1984, *Edo geuk edo iñok ez. Euskeraren alde*. (Argitalpenaren paratzaileak: Adolfo Arejita eta Xabier Perea). Bilbo: Labayru Fundazioa.
- CAMPIÓN, A. eta BROUSSAIN, P., 1922 (1920an idatzitako txostena), «Informe de los señores académicos A. Campión y P. Broussain a la Academia de la Lengua Vasca sobre unificación del euskera», *Euskera* III-1, 4-17.
- CHARRITON, P., 1986, *Resurreccion Maria de Azkue eta Pierre Broussain-en arteko elkarridazketa (1897-1920)*. Bilbo: Euskaltzaindia, Iker-4.
- COOPER, R. L., 1989, *Language planning and social change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DEMEURT, A., 2001, «Language planning: models», in Mesthrie, Rajend, *Concise Encyclopedia*, 645.
- EGUREN, J. M.^a, 1867, *Método práctico para enseñar el castellano en las escuelas vascongadas*. Gasteiz: El Semanario Católico Vasco-Navarro.

- 1868, *Diccionario manual o vocabulario vasco-castellano para el uso de los vascos que quieran aprender el castellano*. Gasteiz: El Semanario Católico Vasco-Navarro.
- ELEIZALDE, L., 1919, «Metodología para la restauración del euzkera», in *Eusko Ikaskuntza, Primer Congreso de Estudios Vascos, Donostia*, 428-439. <http://www.euskomedia.org/PDFAnlt/congresos/01/01428439.pdf>
- ELGEZABALtar K. eta LANDABURUtar P., 1918: «Euskaltzaindia nola ta noiz jaio ta geitu zan», *Euskera* 1919-20, lehen urteko lehen zk., 339-341. [Bizkaiko Aldundiari egindako proposamen-idazkia, Euskaltzaindia sortzeko].
- ETXEZARRETA, E., 1978, «Euskal Herriko elizaren jokabidea euskarari buruz», *Euskera*, 1978-2, 829-855.
- 2005, «Euskararen erabilera Donostiako elizbarrutian gaur egun», *Euskera*, 2005-2, 921-929.
- EUSKALTZAINDIA, 1919, *Reglamento interior de la Academia de lengua vasca / Euskalzaingoaren araudi estaria*. Bilbo: Euzko argitaldaria.
- 1920a, *Euskaltzaindiaren soñtarauak / Estatutos de la Academia de lengua vasca*. Bilbo: Euzko argitaldaria.
- 1920b, *Euskaltzaindiaren barneko araudia / Reglamento interior de la Academia de lengua vasca*. Bilbo: Euzko argitaldaria.
- 1920c, «Euskaltzaindia nola eta noiz jaio zan». Bilbo: *Euskera* I, 37-41.
- 1922, *Lenengo Euskalegunetako Itzaldiak*. Bilbo: Euzko argitaldaria.
- 1959, «Euskaltzaindiaren agiria euskal itzei buruz» (1959ko apirilaren 2an Euskaltzaindiak onartutako agiria, 1958ko bilera irekian Mitxelena aurkeztua), *Euskera* IV, 1959, 214-215.
- 1974: *Merkatalgo izendegia*. Iruñea: Gascón.
- 1976, *Zortzi Urte Arteko Ikastola Hiztegia*. Bilbo: Euskaltzaindia. Honen separata: *Euskera*, 1975, XX, 7-153.
- 1978, *Euskararen liburu zuria*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- 1979a, *Hizkuntz borroka Euskal Herrian*, Bilbo: Ediciones vascas argitaletxea.
- 1979b, *Hitz egin!. Oinarrizko euskarazko metodoa*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- EUSKALZALE, astean asteango albistaria.
- EUSKO IKASKUNTZA, 1919-1920, *Primer Congreso de Estudios Vascos*. Bilbo: Bilbaína de Artes Gráficas.
- EUSKO JAURLARITZA / GOBIERNO VASCO [ET AL.] 2019, *VI. Inkestata soziolinguistikoa 2016*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

- FISHMAN, Joshua A., 1972, *Language and Nationalism; Two Integrative Essays*. Rowley, Massachusetts: Newbury House Publishers.
- 1974, «Language planning and language planning research: the state of the art», in J. A. Fishman (arg.), *Advances in Language planning*. The Hague / Paris: Mouton.
- 1991, *Reversing Language Shift*. Clevedon: Multilingual Matters.
- 1993, «Eskolaren mugak hizkuntza biziberritzeko saioan», BAT aldizkaria, 10. zk., 37-46.
- 2001, *Can threatened language be saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- 2006: *Do not leave your language alone. The hidden status agendas within corpus planning in Language Policy*. New Jersey, London: Lawrence Erlbaum.
- FISHMAN, J. (ed.), 1966, *Language Loyalty in the United States: The Maintenance and Perpetuation of Non- English Mother Tongues by American Ethnic and Religious Groups*. The Hague: Mouton & Co.
- GABRIEL (de), N., 1997, «Alfabetización y escolarización en España (1887-1950)», *Revista de Educación*, 314, 217-243.
- HAARMANN, Harald, 1990 [1986], «Language planning, prestige planning, and the limits of planning activities», in *Language in Ethnicity*. De Gruyter Mouton, 83-118.
- 1990, «Language planning in the light of a general theory of language: A methodological framework», in *International Journal of the Sociology of Language* 86, 103-126.
- HARRIET, Martin, 1741, *Gramatica escuaraz eta francesez, composatua francez hitzcunça ikhasi nahi dutenen faboretan*.
- HAUGEN, E., 1966a, «Linguistics and Language Planning», in *Sociolinguistics. Proceedings of the UCLA Sociolinguistics Conference, 1964*, William Bright editore. The Hague: Mouton.
- 1966b, *Language Conflict and Language Planning: The Case of Modern Norwegian*. Cambridge: Harvard University Press.
- 1983, «The Implementation of Corpus Planning: Theory and Practice», in J. Cobarrubias & J. Fishman (eds.), *Progress in Language Planning*. The Hague: Mouton, 269-290.
- ITURRIAGA, A., 1841, *Arte de Aprender a hablar la lengua castellana para el uso de las escuelas de las primeras letras de Guipúzcoa*. Hernani.
- 1842, *Diálogos basco-castellanos para las escuelas de primeras letras de Guipúzcoa*. Hernani.

- IZTUETA, J. I., 1824, *Gipuzkoako Dantza Gogoangarriak*. Erabilitako iturria, 1968, Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca.
- JONES, M. C., 2015, *Policy and Planning for Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KAMWANGAMALU, N. M., 2016, «Language Economics and Prestige Planning for Minority Languages in Postcolonial Settings». Washington, D. C.: Center for Applied Linguistics. [September 14, 2016 3:30 - 5:00pm EDT | Washington, D. C.].
- KAPLAN, R. B., BALDAUF, R. B., 1997, *Language Planning. From Practice to Theory*. Clevedon: Multilingual Matters.
- KARDBERAZ, A., 1761, *Euskeraren Berri Onak*. (Aurkezpena eta argitalpenaren paratzaileak: Patxi Altuna eta Esther Zulaika). Bilbo: Euskaltzaindia.
- KLOSS, Heinz, 1952, *Die Entstehung Neuer Germanischer Kultursprachen*. Munich: Pohl.
- 1969, *Research Possibilities on Group Bilingualism: a Report*. Quebec: International Center for Research and Bilingualism.
- 1978, *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*. 2. erweiterte Auflage. Düsseldorf.
- LARREA, Jose Maria, 1994, *Euskaldungoa erroizturik*. Pamiela. Sarbide elektronikorako ikus *Armiarma* webgunea.
- LARREA, P., 2003, «Helduen euskararen irakaskuntza: egoera eta bilakaera (1956-1986)», *Gerónimo de Uztariz*, 19, 9-48.
- LIZARDI, Xabier, 1932, *Biotz-begietan*. Bilbo: Verdes-Atxirika.
- MACKEY, W. F., 1973, «Three concepts for Geolinguistics», in *CIRB publication B-42*. Quebec: ICRB.
- 1983, «U.S. Language Status Policy and the Canadian Experience», in Fishman, J. & Cobarrubias, J., *Progress in Language Planning. International perspectives*. Berlin: Mouton Publishers, 173-206.
- MADARIAGA, Juan, 2014, *Sociedad y lengua vasca en los siglos XVII y XVIII*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- MEIG ikus Mitxelena, K., 1988.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón, prest., 1921, «Introducción al estudio de la Lingüística Vasca», in *Eusko Ikaskuntza: Cursos de metodología y alta cultura. Curso de Lingüística*, 7-33.
- 1944, *La unidad del idioma*. Madrid: Instituto Nacional del Libro Español. 1945ean hemen berrargitaratua: *Castilla, la tradición el idioma*. Buenos Aires: Espasa-Calpe.
- MESTHRIE, R. (arg.), 2001, *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Amsterdam: Elsevier.
- MITXELENA, K., 1988, *Euskal idazlan guztiak*. Donostia: Euskal Editoreen Elkarte.

- 2011, *Obras completas*. EHU eta GFA. Gure siglaz MIG (*Mitxelenaren Idazlan Guztiak*).
- MOKOROA, J. (*Ibar*), 1935, *Genio y lengua*. Tolosa: Mocoróa.
- NEBRIJA, Antonio de, 1492, *Gramatica de la Lengua Castellana*. Salamanca.
- OEH, *Orotariko Euskal Hiztegia*. <https://www.euskaltzaindia.eus>
- ORDOÑEZ de J., 1761 [1963], *San Sebastián en 1761: descripción de la ciudad, sus monumentos, usos y costumbres*. Donostia: Commemoraciones centenarias.
- PLACER, E. L., 1958, *Lo Vasco en Pío Baroja*. Louisiana State university. Historical Dissertations and Theses, 499.
- POOL, J., 1979, «Language Planning and Identity planning», in IJSL, Issue 20, 5-21.
- SABINO ARANA KULTUR ELKARGOA (ed.), 2003, *Euskaltzaleen Biltzarren mendeurrena. Sabino Arana Kultur Elkargoaren Jardunaldiak, 2001*, Bilbo: Sabino Arana Kultur Elkargoa.
- SAN MARTIN, J., 1978a, «Euskal-Herriko kontseilu nagusiari euskararen aldeko plangintza baten proposamena», *Euskera*, 1978-1, 295-298.
- 1978b, «E.K.N.-ko kultur kontseiluak Euskaltzaindiari eskatzen dion euskararekiko plangintzaz», *Euskera*, 1978-1, 299-301.
- SCHREUER, C., 2013, «Nationality planning», in Arthur W. Rovine (ed.), *Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation*. Leiden: Martinus Nijhoff publishers, 17-27.
- SOLÉ, R., COROMINAS, B. eta FORTUNY, J., 2014, «La structure en réseaux du langage», in *Pour la science, Dossier pour la science*, 82.
- TORREALDAI, J. M. eta MURUA URIA, I., 2009, *Euskaltzaindia. Ekin eta jarrai*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- ULIBARRI, J. P., 1975, *Gutunliburua*. Gasteiz: Arabako Aldundiaren Kultura Kontseilua.
- ULZURRUN de, F., 1662, «Carta del Doctor D. Fermin de Ulzurrun al Diputado del Reino Don Martin de Agoiz. 1662», in Estornes Lasa, Jose: *Los Vascos y la Universidad* (1970). Donostia: Auñamendi.
- UNAMUNO de, M., 1901, «Los Juegos florales. Discurso del Señor Unamuno», in *El Liberal*, 1901/08/27.
- 1920, «La unificación del vascuence», *La Nación* (Buenos Aires), 1920-IX-16. [Gero *Obras Completas*, 380-384].
- 1931, «Discurso de Unamuno en el Congreso sobre las lenguas hispánicas y a propósito de la oficialidad del castellano», in Miguel de Unamuno, *Diario de Sesiones*, 1931/09/18.

- URQUIJO, J., 1919, *Lengua internacional y lenguas nacionales: El «euskera», lengua de civilización*. Donostia: Martin y Mena.
- VILLASANTE, L., 1978, «*Bai euskarari* kanpainaren aldeko jaialdia. Euskaltzainburuaren hitzak», *Euskera*, 1978-1, 365-368.
- WEINREICH, U., 1953, *Languages in contact, findings and problems*. New York: Linguistic Circle of New York.
- ZABALA, J. L., 2019, *Berri gogoa. Euskaltzaindiaren lehen ehun urteak*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- ZALBIDE, M., 1988, «Mende-hasierako euskalgintza: urratsak eta hutsuneak», in *II. Euskal Mundu Biltzarra. Euskara-biltzarra*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- 2003a, «Hendai-Hondarrietako biltzarrak, XX. mendeko hizkuntza-plan-gintzaren iturburu», in *Euskaltzaleen Biltzarraren mendeurrena*. Bilbo: Sabino Arana Kultur Elkargoa, 1-134.
- 2003b, «Ahuldutako Hizkuntza Indarberritzea: teoriak zer dio?». http://www.erabili.eus/zer_berri/muinetik/1056974834
- 2004, «Joshua A. Fishman-en RLS edo HINBE». http://www.erabili.com/zer_berri/muinetik/1086087086/
- 2007a, «Pedagogoa Batzar Nagusietan. Hizkuntzen azterbideak, Iturriagaren argitan», *Euskera*, LII, 2007-1, 61-157. <http://www.euskaltzaindia.net/dok/euskera/69436.pdf>
- 2007b, «Iparraldeko euskalgintza, XIX. mendearen bigarren erdian: Zaldubi eta bere garaia», *Euskera*, 52, 877-1008. <http://www.euskaltzaindia.net/dok/euskera/71459.pdf>
- 2011, *Euskararen legeak 25 urte. Eskola alorreko bilakaera: balioespen saioa*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- 2016, «Mintzajardunaren egoera eta azken urteotako bilakaera- Aurrera begirako erronkak», *BAT*, 100 (2016-3), 11-190.
- 2020a, «Euskara batua eta eguneroko mintzamolde arruntak: zer dira eta zertarako? Biak nola uztartu?», in *Euskaltzaindia – Ezkerraberri Fundazioa, Euskara batua eta tokian tokiko erabilera: korapiloak eta erronkak*. Bilbo: Euskaltzaindia, 11-90.
- 2020b, «Hiztun-elkartea, azal eta mami», *BAT*, 115, 11-43.
- ZALBIDE, M. (argitaratze-bidean), «Euskaltzaindiaren sorrera eta euskara batua egitasmoa, perspektiba soziohistorikotik», in *Euskaltzaindiaren mendeurrenako jardunaldia (Arantzazu, 2018/10/04)*.

ZALBIDE, Mikel, JOLY, L. eta GARDNER, N. 2015, *Euskararen Historia Soziala lantzeko eredu metodologikoa*. Bilbo: Euskaltzaindia.

ZUBEROGOITIA, A. eta ZUBEROGOITIA, P., 2011, *Bertan Bilbo – La villa y el euskera: historia social del siglo XX*. Bilbo: Bilboko Udalaren Euskara Saila.

DIVERSIDAD LINGÜÍSTICA, DIVERSIDAD LINGÜÍSTICA EN ESPAÑA Y ACADEMIAS: ECOLOGÍAS, REGÍMENES, INSTITUCIONES

JOAN A. ARGENTER
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
BARCELONA
jargenter@iec.cat

Hizkuntzaren unibertsaltasunaren eta aniztasunaren ondorioak forma eta funtzioari dagokionez. Espainiako hizkuntza-mugak (lausoak) eta administrazio-mugak (zehatzak) hizkuntza jakin baterako politika bakarra bultzatzea ekiditen dute. Hizkuntza akademien helburuak eta beraien instituzionalizazioa. Espainia autonomikoaren ezaugarri den polizentrisismoak, hizkuntzen jabetze sinboliko-administratiboaren bitartez, zaildu egiten du hiztuna hizkuntzaren osotasunarekin identifikatzea eta ez zati batekin bakarrik.

Gako-hitzak: Hizkuntzaren unibertsaltasuna/aniztasuna, hizkuntza- eta administrazio-mugak, Akademiak: helburua eta instituzionalizazioa, plurizentris-moa, katalana.

Consecuencias de la universalidad y la diversidad del lenguaje en cuanto a su forma y función. Las (difusas) fronteras lingüísticas y las (precisas) fronteras administrativas en España evitan una política lingüística unitaria para una sola y misma lengua. Objetivos de las academias de la lengua y su institucionalización. Un polizentrisismo que legitime la apropiación simbólico-administrativa de las lenguas que caracteriza el régimen lingüístico de la España autonómica dificulta que el hablante se identifique con el conjunto de la lengua y no solo con una parte.

Palabras clave: Universalidad/diversidad del lenguaje, fronteras lingüísticas/administrativas, Academias: objetivo e institucionalización, pluricentrismo, catalán.

Conséquences de l'universalité et de la diversité du langage quant à sa forme et à sa fonction. Les frontières linguistiques (diffuses) et les frontières administratives (précises) en Espagne évitent qu'il y ait une politique linguistique unitaire pour une seule et même langue. Tels sont les objectifs des académies de langue et leur institutionnalisation. Un polycentrisme légitimant l'appropriation symbolique et administrative des langues qui caractérise le régime linguistique de l'Espagne autonome fait que le locuteur s'identifie difficilement à l'ensemble de la langue et pas seulement à une partie.

Mots-clés : Universalité/diversité du langage, frontières linguistiques/administratives, Académies : objectif et institutionnalisation, pluricentrisme, catalan.

The consequences of the universality and diversity of language in terms of form and function. Spain's (vague) language boundaries and (precise) administrative boundaries avoid the promotion of a single language policy for any particular language. Objectives of language academies and their institutionalization. When poly-centrism is intended to legitimize the symbolic-administrative appropriation of languages characterizing the language regime of autonomic Spain, it makes difficult for the speaker to identify with the whole language and not just a part.

Keywords: Universality/diversity of language, linguistic and administrative boundaries, Academies: purpose and institutionalization, pluricentrism, Catalan.

I. UNIVERSALIDAD Y DIVERSIDAD DEL LENGUAJE

Como escribió el lingüista y antropólogo norteamericano de origen alemán Edward Sapir (1921), los dos fenómenos más impresionantes del lenguaje son su universalidad y su extrema diversidad. Por la primera, entendía Sapir que todo pueblo posee un sistema de comunicación del tipo que denominamos lengua natural y ese sistema es siempre completo en cuanto a su estructura interna y, en cuanto a su función, es apto para cubrir las necesidades expresivas del pueblo que habla la lengua que sea del caso. A Koldo Mitxelena, esa especie de eusquérico *blending* —o dos en uno— de lo que representaron para el catalán Joan Coromines y Pompeu Fabra conjuntamente, le gustaba recordar el posicionamiento de Sapir en esta y otras cuestiones. De la universalidad del lenguaje se desprende su enraizamiento en la unidad de la naturaleza humana; la diversidad es consecuencia de la evolución diferenciada de las culturas humanas, de la dimensión pública del lenguaje y de su capacidad de adaptación a entornos específicos. De la universalidad —y a ello apunta aquel carácter “siempre completo” de todo sistema lingüístico, mencionado más arriba— se desprende que no hay diferencias cognitivas entre los seres humanos en función de la gramática de su lengua. Existen diferencias atribuibles a un desarrollo cultural mayor o menor, sea cual sea el criterio de medición, en un momento histórico dado, pero no a la gramática. Mitxelena solía afirmar que toda lengua pertenece a una misma especie, lo que debiera hacer reflexionar a quienes hoy asimilan la diversidad de lenguas a la diversidad de las especies naturales en el discurso sobre las lenguas amenazadas.

Por otra parte, siguiendo otro de los posicionamientos de Sapir, podemos afirmar que es plausible —cuando menos, tanto como o más que discutible— que lenguas de tipologías varias puedan orientar en parte la experiencia que sus hablantes se hagan de la realidad, esto es, su conocimiento de su mundo social y de su entorno natural. Es pertinente traerlo a colación al debatir sobre la diversidad de las lenguas. Al fin y al cabo, esta diversidad crea en sentido estricto la unicidad de *nuestra* lengua, por poner el caso más próximo a cada quién. Nuestra lengua —sea el catalán, el euskara u otra— es la que es porque para otros muchos no es *su* lengua, sino *otra* lengua. Es de la pluralidad de lenguas de donde nace la singularidad de nuestra lengua y de cualquiera otra.

A la “igualdad formal” de las lenguas no la acompaña una “igualdad funcional” que vaya más allá de “cubrir las necesidades expresivas de los hablantes en un momento histórico”, con lo cual, al fin y al cabo, cubren su función. Ahora bien, ni todas las lenguas se escriben ni todas las lenguas se enseñan en la escuela ni son vehículo de enseñanza ni son todas oficiales ni son todas lenguas

de comunicación internacional ni todas son lenguas sagradas ni todas tienen garantizada su continuidad.

El respeto a la diversidad es una cuestión de derechos y de ecología —por consiguiente, de convivencia y de supervivencia—, de respeto a los seres humanos con quienes no se comparte lengua. Seres humanos con una trayectoria histórica, cultural y sociolingüística, con vínculos emocionales y con expectativas de futuro. Construir un “sentido común” sobre la negación de la racionalidad de tales vínculos y de tales expectativas, simplemente porque son de los demás o no se comparten, es una manera de naturalizar e invisibilizar los intereses y los privilegios inherentes de quienes ostentan ese “sentido común”. La diversidad es importante, además, porque, entre otras cosas, permite enfrentarse a un problema desde más de una perspectiva y hallar tal vez más de una solución.

Cuando hoy muchos lingüistas hablan de diversidad, es para lamentar o certificar su pérdida a nivel mundial. No voy a reiterar cifras ni estadísticas. Se han repetido hasta la saciedad, las más de las veces sin un conocimiento directo de los cálculos que las fundamentan (Krauss 1992). Limitémonos a subscribir la amenaza que pesa sobre la diversidad lingüística, sobre la eventual continuidad de las lenguas del mundo, hoy hay quien diría sobre su sostenibilidad.

II. LA DIVERSIDAD LINGÜÍSTICA: ESCALAS, RELACIONES Y NIVELES

Podemos situar convencionalmente el origen de la diversidad lingüística en el mundo actual en cuatro niveles, asociados a la territorialidad, las migraciones, la diáspora y las deportaciones y otros desplazamientos forzosos. Está claro que existe otro factor que a la vez es causa de diversidad transitoria y definitivamente de aminoración de la diversidad, el de consecuencias más destructivas: la expansión de lo que podemos denominar grandes lenguas, por razones demográficas, políticas, religiosas, culturales y, en cualquier caso, de dominio en un juego desigual de correlación de fuerzas entre grupos humanos.

De los cuatro primeros factores mencionados, en primer lugar están los grupos territoriales, comunidades asentadas en un determinado territorio desde tiempos ancestrales o relativamente alejados en la historia, que poseen lenguas a veces milenarias. Los otros tres niveles están relacionados con la movilidad de poblaciones, algunas de tipo tradicional o históricas, otras emergentes en las nuevas condiciones de la globalización. Así, en segundo lugar, están los grupos incorporados a una sociedad como resultado de una emigración, elegida libremente o inducida por factores socioeconómicos u otros en su origen: movimientos laborales provisionales de ejecutivos, profesionales, deportistas de elite;

emigración socioeconómica desde áreas económicamente deprimidas o países en vías de desarrollo; desplazamiento de refugiados. Estos grupos se incorporan en medidas varias a la sociedad de acogida, pero a la vez introducen en ella sus lenguas de origen, sea cual sea el destino que les espera. Casos específicos son las comunidades de diáspora y los enclaves lingüísticos, estos últimos también de carácter territorial o a menudo resultado de una migración histórica asentada territorialmente.

Tanto la pérdida de diversidad a nivel global como su incremento a nivel local, debido a los movimientos de población hoy existentes, tienden a crear a la vez un mundo menos diverso y unas sociedades más complejas lingüística y culturalmente. Ambos problemas exigen una gestión eficaz —desde las Administraciones y desde la sociedad civil—, en la cual convergen políticas de acogida, educación y convivencia, y de aprovechamiento de recursos humanos con capacidades lingüísticas y culturales específicas y variadas. La movilidad da lugar al contacto y este puede evolucionar de formas muy diversas, tanto desde el punto de vista lingüístico como desde un punto de vista sociolingüístico, donde factores macro —como la urbanización, el colonialismo o la mundialización— y factores micro —las prácticas comunicativas— ejercen su influencia específica y su interacción. Una de las consecuencias posibles de esta evolución es la que lleva a la desaparición de una lengua patrimonial.

III. PRELIMINARES TERMINOLÓGICOS: CENTRO Y PERIFERIA

Al tratar de situaciones de contacto de lenguas se han utilizado parejas de términos muy distintos en sus connotaciones e implicaciones. En la documentación de este mismo simposio se hace uso predominantemente de una terminología tradicional: lenguas mayoritarias vs. lenguas minoritarias. Esta distinción suele coincidir con la que a nivel político y social se formula en términos de centro y periferia. Es sabido que en la periferia se está más a la intemperie. Quienes definen las minorías como tales y las lenguas que estas hablan como minoritarias suelen ser individuos —expertos, políticos o legos— pertenecientes a las mayorías, hablantes de lenguas mayoritarias y que con ellas se identifican. La distinción suele basarse en dos parámetros: el demográfico y el territorial. Por supuesto, los términos son relativos y lo que es mayoritario en un lugar puede ser minoritario en otro o lo que es mayoritario hoy puede convertirse en minoritario mañana. Sin embargo, dos observaciones son aún más pertinentes: la distinción suele descansar siempre en una consideración sincrónica y en cierto modo “natural” de la realidad y de ella suelen derivarse implicaciones tendentes,

por un lado, a perpetuar —en el mejor de los casos— la situación minoritaria —o a acabar con ella— y, por otro, a otorgar una superioridad intrínseca a la lengua mayoritaria, incluso en términos estrictamente lingüísticos.

La sociolingüística tradicional, en especial la sociolingüística de lenguas en situación minoritaria, ha optado por arrinconar esos términos y centrarse en la dialéctica del carácter recesivo o dominante de las lenguas en contacto o, técnicamente, de conflicto lingüístico. Tal conflicto se incardina en el dilema y en el estrés añadido que produce la situación de elección de lengua en esta circunstancia y a la evolución hacia la substitución de la lengua recesiva por la lengua dominante si no se desarrolla un proceso social y político que revierta esta tendencia, lo que se ha dado en llamar entre nosotros un proceso de normalización lingüística o de revitalización, si se quiere, aunque el término sugiere situaciones extremas.

Hoy en día se ha generalizado el uso de la oposición entre “lenguas mayores” y “lenguas menores”. Evidentemente, los términos remiten también a la demografía, pero se hace un mayor hincapié en su participación en el mercado lingüístico mundial. Es evidente que el discurso del Estado-nación sobre la lengua nacional como signo de identidad interno frente al exterior se ha desplazado en muchos de estos Estados-nación hacia un discurso orientado no al consumo interior, sino a la competencia en el mundo global, a la lucha por hacerse un hueco cuanto más amplio posible en el mercado lingüístico mundial. Con ello se pretende dar una respuesta interesada a las nuevas condiciones establecidas por la mundialización.

Y como no hay extremos sin medio, mis colegas sociolingüistas catalanes suelen hablar hoy del catalán como una lengua mediana de Europa.

IV. GESTIÓN DE LA DIVERSIDAD LINGÜÍSTICA EN ESPAÑA

Históricamente y aun en la actualidad, la gestión de la diversidad lingüística no ha sido nunca una prioridad para el poder político establecido ni para las clases dominantes en España. No es que su historia política no las haya puesto nunca frente al problema, antes al contrario: ni la diversidad lingüística peninsular ni la que se daba en los distintos rincones del imperio en época colonial indujeron a la necesidad de un ordenamiento armónico de dicha diversidad. Ello podía tener menor relevancia en el Antiguo Régimen, en el que el problema lingüístico no se planteaba realmente como un problema nacional.

Atengámonos al presente y analicemos el régimen lingüístico esbozado, definido y previsto en ciernes en la Constitución Española de 1978 (CE). Recor-

demos el artículo tercero de la CE. Para lo que aquí interesa, destaquemos las siguientes observaciones.

El artículo tercero de la CE define el castellano como la lengua española oficial del Estado y es solo esa la lengua que en él se menciona. A continuación, establece una obligación para todos los ciudadanos: el deber de conocer esa lengua para, acto seguido, garantizarles el derecho de usarla. El legislador constituyente podría haber optado por garantizar directamente a todos los ciudadanos el derecho de usar aquellas lenguas que conocen —sin referirse a obligación alguna—. La necesidad de la enseñanza y del conocimiento del castellano ya está implícita en su oficialidad.

Uno no alcanza a comprender que tal obligación constitucional sea compatible con ciertas declaraciones institucionales emanadas de las más altas instancias. Fue, en efecto, el jefe del Estado del Reino de España, a la sazón el rey Juan Carlos de Borbón, quien proclamó solemnemente el 23 abril de 2001: «Nunca fue la nuestra, lengua de imposición, sino de encuentro; a nadie se le obligó nunca a hablar en castellano: fueron los pueblos más diversos quienes hicieron suyo, por voluntad libérrima, el idioma de Cervantes».

Si el castellano es una lengua tal que los pueblos hacen suya por voluntad libérrima, ¿a qué viene establecer la obligación constitucional de conocerlo? ¿Acaso Su Majestad desconocía el artículo 3.1 de la CE?

Nótese, por otra parte, que la CE no menciona la denominación ni el ámbito territorial de las así llamadas “demás lenguas españolas”.

A efectos de la arquitectura lingüística constitucional, sin embargo, lo más significativo de ese artículo tercero es que dicta la condición de oficialidad para las demás lenguas y transfiere la materialización y la gestión concreta del ordenamiento lingüístico a los Estatutos de Autonomía y, por consiguiente, a las instituciones legislativas y ejecutivas de las Comunidades Autónomas CC. AA.

Sin duda habrá quien considere y aun defienda que esa fue y es la mejor opción. Es posible, pero también tuvo y tiene efectos perniciosos. Entre estos últimos no es de los menores el que deriva —no necesariamente, pero precisamente— de esta transferencia competencial o de la conjunción de esa competencia y la ausencia de racionalidad en quien debe gestionarla.

V. LENGUAS Y FRONTERAS

Es un hecho de experiencia que las fronteras políticas o administrativas y las fronteras lingüísticas no son siempre coextensivas, no se superponen con precisión una sobre otra. Áreas lingüísticas individuadas encajan mal con la

identificación de las entidades político-administrativas con territorios bien delimitados. Por otra parte, las primeras son a menudo de límites difusos. A su vez la ideología de la identidad de territorio, nación y lengua, promovida por el Estado-nación moderno, a la fuerza ha de provocar tensiones y aun conflictos en aquellas áreas y en los hablantes.

En España se hablan varias lenguas originarias transfronterizas, además del castellano, como ejemplifica el cuadro 1.

Cuadro 1: Lenguas transfronterizas en España

Fronteras POLÍTICAS¹
Catalán: España, Andorra, Francia, Italia
Euskara: España, Francia
Occitano: España, Francia
Fronteras ADMINISTRATIVAS
Catalán: Cataluña, Baleares, Valencia, Aragón, Murcia
Gallego: Galicia, Asturias, Castilla y León, Extremadura
Euskara: Euskadi, Navarra

Según la CE, en cada uno de los territorios correspondientes a las divisiones administrativas mencionadas CC. AA. éstas pueden ejercer sus competencias sobre esas lenguas unilateralmente, formular una política lingüística orientada a garantizar ciertos derechos de los ciudadanos y, eventualmente, a intervenir en la planificación del corpus. Todo ello sin necesidad de coordinarse con otras CC. AA. donde se hable la misma lengua: la política lingüística de las CC. AA. del área catalanohablante comienza por una opción diferencial en la denominación de la lengua en la C. A. Valenciana, sustentada más en criterios administrativos —aunque también históricos— que en el conocimiento y la práctica establecidos en el ámbito científico. Hay una diferencia substancial en el carácter

¹ La ausencia del gallego en esta primera lista refleja la situación normativa actual en España. Asisten razones históricas y lingüísticas a quienes pudieran objetar que el gallego debería considerarse parte de la Lusofonía, que se expande por cuatro continentes. Si se acepta en medios no oficiales, pero públicos, que la tradición cultural y musical de Galicia la habilita como una de las naciones célticas, más razonable es considerar su pertenencia a la extensa y discontinua área lusófona.

histórico de la denominación de “valenciano”: salvo en época reciente, nunca se pretendió que esta etiqueta designara otra cosa que el catalán.

La dialéctica entre las (difusas) fronteras lingüísticas y las (precisas) fronteras administrativas ha dado lugar en España a un fenómeno que suelo caracterizar como la proyección de la realidad lingüística en la división administrativa española. La consecuencia es que puede darse que no exista una política lingüística unitaria para una sola y misma lengua. Ello induce efectos perniciosos, ya que da lugar en la práctica a desigualdades en el reconocimiento, implementación y compulsión de los derechos lingüísticos de sus hablantes, según el lado de la frontera en que residan, así como decisiones que perjudican la unidad normativa de una lengua —a la que, por otra parte, el Estado está obligado a proteger—.

El caso más flagrante y notable en el Estado español es el del catalán, que sufre en primer lugar de esa denominación diferencial a que acabo de aludir, especialmente en la oposición nominal entre catalán y valenciano: este último se convirtió en un término jurídico en virtud ya del primer Estatuto de Autonomía de la C. A. Valenciana.

Pero, para no señalar con el dedo a mis vecinos y connaturales lingüísticos, me fijaré en otro caso, no por menor, menos significativo. Se trata de la zona gallegohablante del oeste de Asturias, entre los ríos Eo y Navia. Sus habitantes suelen denominar *fala* a aquello que hablan; desde algunos ámbitos científicos se acuñó la denominación de gallego-asturiano; el Gobierno de la C. A. y la Academia de la Llingua Asturiana han difundido el término de *eonaviago*. De nuevo, vemos como la primera piedra de la apropiación de todo lo que se halle en los términos administrativos de una C. A. es el control de su denominación y de una denominación diferencial. El mero hecho de que este pequeño territorio pertenezca a la C. A. de Asturias llevó a su regimentación por el Gobierno de dicha C. A. y, lamentablemente, a una intervención de la Academia de la Llingua Asturiana, que elaboró unas normas ortográficas para esta variedad de gallego —sin coordinación con la Real Academia Galega— diferenciadas de la ortografía oficial del gallego reconocida por el régimen autonómico, esta vez por la C. A. de Galicia.

Aun limitándonos aquí a los aspectos académicos de planificación del corpus (Haugen 1966), notemos que en términos de reconocimiento del estatus, el catalán es una lengua que tiene:

- a) Un reconocimiento oficial en Cataluña, Baleares y Valencia (con la denominación de valenciano).
- b) Algún reconocimiento o proyecto perpetuo de reconocimiento en Aragón.
- c) Una falta absoluta de reconocimiento en una zona muy restringida de Murcia.

- d) Fuera del Estado español, el reconocimiento del catalán, junto con el francés, como lengua del Departamento por el Consejo General de los Pirineos Orientales no tiene transcendencia ni consecuencia jurídica alguna en Francia, mientras que en Italia, es reconocido por la ley de promoción y valoración de la cultura y la lengua de Cerdeña, aprobada por la Región Autónoma de Cerdeña (1997), y por la ley de tutela de las minorías lingüísticas históricas, aprobada por el Senado de la República (1999) —por la cual se inició el desarrollo, al cabo de cincuenta años, del artículo 6 de la Constitución de 1948—. En Andorra el catalán es la única lengua oficial, lo que garantiza su presencia formal en la asamblea de las Naciones Unidas.
- e) El catalán no es una lengua oficial de las instituciones de la Unión Europea —podría haberlo sido a solicitud del Estado español, puesto que es oficial en él—, a pesar de su demografía, dirían muchos mirando por el rabillo a Malta (pero no es la demografía la que fundamenta los derechos). En cambio, si un día Andorra, Estado al cabo, ingresara en club tan selecto, el catalán sería lengua oficial gracias al 0,8 % de catalanohablantes.

Un caso singular en el ordenamiento jurídico de las lenguas en el Estado español es el reconocimiento del occitano como lengua oficial en Cataluña —ignoro si el legislador constituyente la preveía incluida en la categoría de las “demás lenguas españolas”—. En Aran, un valle transpirenaico, se habla aranés, variedad local del gascón, gran dialecto del occitano. Paradójicamente —si nos atenemos a su representatividad territorial y demográfica—, Aran es la única zona de Occitania donde la lengua tiene un reconocimiento oficial y está codificada. El Estatuto de Autonomía de Cataluña (2006) reconoce el occitano como lengua oficial en Cataluña (art. 3).

VI. ACADEMIAS EN ESPAÑA: OBJETIVO E INSTITUCIONALIZACIÓN

Podemos distinguir, entre los objetivos de una Academia de la lengua los siguientes:

- 1) El estudio científico de los varios aspectos de la lengua, mediante el cultivo y la aplicación de las distintas disciplinas lingüísticas a la realidad lingüística en cuestión.
- 2) La planificación del corpus, cuyo supuesto previo es la viabilidad de intervenir sobre el sistema lingüístico a fin de reorientar su evolución en

un determinado sentido y cuyo objetivo último es el establecimiento de un modelo de lengua de referencia, definido mediante una ortografía unificada, una gramática y un diccionario de la lengua, que adquirirán el carácter de ortografía, gramática y diccionario oficiales.

- 3) Euskaltzaindia tiene entre sus objetivos la “tutela del euskara”. Un objetivo similar, intuyo, fijan los Estatutos del Institut d’Estudis Catalans: “velar por la coherencia del proceso de normalización en toda el área lingüística”, lo que equivale a hacer un seguimiento del mismo. Por lo menos en parte, este objetivo concurre con el de instituciones políticas que se ocupan específicamente de la planificación del estatus de la lengua: lo que hemos dado en denominar “normalización lingüística”. Por su parte la RAE, junto al Instituto Cervantes y otros organismos del Estado, es un actor en la proyección exterior del castellano, es decir, en la aludida competencia por el mercado global.

Hoy el objetivo segundo —la codificación normativa— sufre una crisis por causa de nuevas realidades sociales y por el desarrollo de las disciplinas lingüísticas. Tanto la noción de “lengua” como la noción de “hablante” se ven cuestionadas por la ampliación y el reconocimiento del repertorio lingüístico de los individuos y por la crisis del paradigma del “hablante nativo”. La planificación del corpus propuesta por la ecología del lenguaje (Haugen 1966) afecta la creación de una lengua estándar y a ella nos atenemos. La planificación propuesta por la ecolingüística (Mülhauser 2000) afecta no una lengua, sino una ecología en sí misma y tiene por objeto el mantenimiento de la diversidad que en ella existe.

A pesar de que la planificación del corpus y la planificación del estatus (Haugen 1983) son procesos independientes y están en manos de actores institucionales distintos, su interacción es evidente. Así, la administración, y los medios de comunicación públicos deben utilizar y la escuela debe utilizar y enseñar el modelo lingüístico de referencia, previamente definido por la institución a la cual incumbe. En consecuencia, en una situación en que este último no se haya definido y oficializado, la planificación del estatus se verá seriamente amenazada. Esto ocurrió en Galicia en la medida en que perduró el conflicto entre propuestas normativas distintas sostenidas por ideologías lingüísticas contrapuestas (autonomismo, lusismo, reintegracionismo).

La institucionalización de las distintas academias presentes en España, junto a su reconocimiento social y su reconocimiento competencial, es desigual y se ve afectada por los aspectos perniciosos del régimen autonómico a que ya me he referido. Me limitaré aquí poner de manifiesto el contraste entre las áreas lingüísticas del euskara y del catalán.

EUSKALTZAINDIA

- 1) Euskaltzaindia (1919) —o Real Academia de la Lengua Vasca—, cuyo centenario celebramos, siempre se ha asociado al euskara, a todo el euskara y solo al euskara (y viceversa). Sus objetivos fundacionales son el estudio filológico y la tutela de dicha lengua. Desde su fundación goza del reconocimiento social y académico de la comunidad lingüística y de la comunidad científica internacional, además del reconocimiento jurídico.
- 2) Así, Euskadi y Navarra comparten, por ley —Estatuto de Autonomía de Euzkadi (1979, art. 6) y ley foral del vascuence (1986, art. 3), respectivamente—, una sola institución lingüística normativa: Euskaltzaindia.

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

- 1) El Institut d'Estudis Catalans (IEC) (1907) es una institución compleja, próxima a lo que sería una Academia de las Ciencias y las Humanidades. A su vez, participa de la condición de centro de investigación y de academia. Singularmente, ejerce de Academia de la lengua catalana. Es esta última condición la que le otorga una proyección social y una función pública específica y singular. La Sección Filológica encabeza el proceso de normativización del catalán, cuya incumbencia ostenta el IEC, y en su seno se llevan a cabo los proyectos normativos, junto a proyectos de investigación en todas las dimensiones de la lengua catalana. Desde 2010, el IEC ejerce, por ley, la función de Academia de la lengua de signos catalana (ley 17/2010 de 3 de junio del Parlamento de Catalunya, art. 10).
- 2) El Institut d'Estudis Catalans se legitima por el reconocimiento social de la comunidad lingüística, por el reconocimiento académico y científico internacional —es miembro de la Unión Académica Internacional (1919) desde 1922 y de la Federación Europea de Academias de Ciencias y Humanidades (ALLEA 1994) desde 2014 y acoge la Oficina para el Sur de Europa y el Mediterráneo de la Academia Europaea (1988) o Academia Europaea Barcelona Knowledge Hub desde 2012—² y, en fin, por el reconocimiento jurídico mediante Real Decreto 3118/1976, de 26 de noviembre, donde consta que “el ámbito de actuación de la institución se extiende a las tierras de lengua y cultura catalanas”.
- 3) El Estatuto de Autonomía de Cataluña no menciona al IEC, por lo que el Parlamento catalán promulgó la ley 8/1991 sobre la Autoridad

² Por supuesto el reconocimiento científico no proviene solo del mundo de las academias, sino también del ámbito de la investigación romanística y de la docencia universitaria internacionales.

lingüística del IEC. En ella se identifican tres ámbitos para los cuales se establece la obligatoriedad de atenerse a la normativa lingüística del IEC: la administración, la enseñanza y los medios de comunicación públicos.

El Real Decreto de referencia es de 1976 y, por consiguiente, pre-constitucional. En aquel momento la referencia a “las tierras de lengua y cultura catalanas”, tal vez perífrasis de una realidad innominable, remitía para todos nosotros al ámbito lingüístico y cultural del catalán en su totalidad dentro del territorio español. La posterior aprobación de la CE y de los Estatutos de Autonomía, específicamente del de la C. A. Valenciana, iba a introducir una distorsión, como se ha apuntado más arriba. Una de las consecuencias fue la creación de la:

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA

- 1) A diferencia del Estatuto de Autonomía de las Islas Baleares, que otorga a la Universidad (UIB), la función de asesoramiento a los poderes públicos en materia lingüística, el Estatuto de la C. A. Valenciana (1982) no reconocía un organismo asesor de los poderes públicos en materia lingüística ni autoridad lingüística alguna. En su artículo 7.1 el Estatuto establecía que “los dos idiomas oficiales de la Comunidad Autónoma son el valenciano y el castellano”.
- 2) Por ley 7/1998, de 16 de septiembre, de las Cortes de la Generalitat Valenciana, se creó de la Acadèmia Valenciana de la Llengua. Fue un proceso largo y complejo y no voy a entrar en los detalles del mismo. En cualquier caso, no era la única solución posible. Nacía así un segundo centro oficial de creación normativa de la lengua catalana en uno de sus ámbitos territoriales y solo para este: el que abarcan los límites de la C. A. Valenciana.
- 3) Tras la reforma estatutaria de 2006, el nuevo Estatuto establece que:
 - “La lengua propia de la Comunidad Valenciana es el valenciano” (art. 6.1).
 - “El idioma valenciano es el oficial en la Comunidad Valenciana...” (art. 6.2).
 - “La Acadèmia Valenciana de la Llengua es la institución normativa del idioma valenciano” (art. 6.8).

La gestión normativa de la lengua por más de un centro es lo que se ha dado en llamar policentrismo. Abierta esta vía, hay otras iniciativas en curso.

ACADÈMIA ARAGONESA DE LA LENGUA

Por ley 3/2013, de 9 de mayo, de uso, protección y promoción de las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón se crea “la Academia Aragonesa de la Lengua, como institución científica oficial en el ámbito de las lenguas y modalidades lingüísticas propias” (art. 7). Se han aprobado ya sus Estatutos (decreto 56/2018, de 10 de abril). En ellos se establece:

Que la Academia Aragonesa de la Lengua es “la institución científica oficial y pública en el ámbito de las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón” (art. 1.1).

Que “se compone de dos institutos: el Instituto de l’aragonés y el Institut aragonès del català” (art. 1.2).

Que tiene entre sus competencias “establecer las normas referidas al uso correcto de las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón, a través de sus institutos” (art. 2).

Han sido nombrados ya los diez primeros académicos, cinco a propuesta de la Universidad de Zaragoza y cinco a propuesta de las Cortes de Aragón.

VII. POLICENTRISMO

A propósito del policentrismo en el área catalanohablante, creo que deben tenerse en cuenta las consideraciones siguientes:

- 1) Un policentrismo que solo sirva para garantizar la existencia de instituciones que respondan a la división administrativa española y para legitimar la apropiación simbólico-administrativa de las lenguas que caracteriza el régimen lingüístico de la España autonómica no aporta *intrínsecamente* nada ni a la lengua ni a la comunidad lingüística catalanas, nada que no tuvieran ya.
- 2) La Sección Filológica del IEC —que reúne ciudadanos de cuatro estados y de cuatro CC. AA. en España, hablantes de los cinco grandes dialectos del catalán— ha construido un modelo de lengua integrado, unitario y participativo. Este es un código denotativo y se ofrece como una forma de lengua común a quien quiera tomarlo para usos no connotativos en todos los territorios de lengua y cultura catalanas.
- 3) Más allá de la actividad normativa, es precisa una labor pedagógica de exposición recíproca de los hablantes a los grandes dialectos catalanes y a una identificación con el conjunto de la lengua y no solo con una parte.

Un eventual policentrismo solo tiene sentido, a mi entender, si dirige sus esfuerzos a converger en este objetivo común —asumiendo que no se parte *ex novo*—.

Esta situación pone de manifiesto que una lengua no es un elemento dado, sino que es objeto de (re)definición y (re)negociación en función de ideologías lingüísticas en competencia y de la pugna política, especialmente cuando se trata de definir lo que debe contar como “lengua legítima” y “hablante legítimo” en un contexto determinado. Ello es así en la interacción cotidiana entre hablantes, en la arena política y en la actividad institucional. Las academias no son ajenas a esta situación, como no lo son los poderes públicos. Sin embargo, sería deseable el mayor consenso en cuestiones lingüísticas, que deberían formar parte de los supuestos compartidos socialmente antes que operar de cuñas con que abrir brechas sociales. Cualquier ordenación y gestión de la diversidad lingüística en España debe tener en cuenta estas disfunciones, creadas por el régimen autonómico y por la utilización de las lenguas como elementos de confrontación política interna e interterritorial.

BIBLIOGRAFÍA

- ACADEMIA DE LA LINGUA ASTURIANA, 2007, *Normas ortográficas del gallego-asturiano*, Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana, Secretaria Llingüística de Navia-Eo.
- AUTORES VARIOS, 1993, *Proposta de normas ortográficas y morfolóxicas del gal(l)ego-asturiano*, Uviéu: Dirección Rexonal d'Educación da Consejería d'Educación, Cultura, Deportes y Moceda del Principao d'Asturias.
- HAUGEN, Einar, 1966, «Linguistics and Language Planning», in W. Bright (ed.), *Sociolinguistics*, The Hague: Mouton, 50-71.
- 1983, «The implementation of corpus planning: theory and practice», in Juan Cobarrubias & Joshua A. Fishman (eds.), *Progress in language planning. International perspectives*. The Hague: Mouton de Gruyter, 269-289.
- KRAUSS, Michael, 1992, «The world languages in crisis», *Language*, 68 (1992), 4-10.
- MÜLHÄUSER, Peter, 2000, «Language planning and language ecology», *Current Issues in Language Planning* 1 (2000), 306-367.
- SAPIR, Edward, 1921, *Language, an introduction to the study of speech*. New York: Harcourt and Brace.

LANGUAGE RIGHTS AND MINORITY LANGUAGE DEVELOPMENT IN ITALY: EXAMPLES FROM THE CENTRAL ALPINE ARC

ELENA CHIOCCHETTI
EURAC RESEARCH – INSTITUTE FOR APPLIED LINGUISTICS
elena.chiocchetti@eurac.edu

Artikuluak, Italian, hizkuntza minorizatuek bizi duten egoerari errepassoa ematea du helburu. Beraien sailkapen posibleak eta sustapenerako izan dezaketen lege-oinarria. Italiako Alpeetako erdigunean hitz egiten diren Germanieran, Ladinieran eta Móchenoeran egiten ari diren eta neurri handi baten desberdinak diren garapen terminologikoan eta sustapen ahaleginetan jartzen da arreta batez ere. Zehazki, terminologia juridiko-administratiboaren bitartez, hizkuntza eskubideen errekonozimenduaren gaia aztertzen du eta beraien aplikaziorako beharrezkoak diren bitartekoen falta.

Gako-hitzak: Italiako hizkuntza minorizatuak, hizkuntza minorizatuaren sustapena, hizkuntza eskubideak, hizkuntza plangintzak, terminologia-plangintza.

El artículo repasa la situación general de las lenguas minoritarias en Italia, sus posibles clasificaciones y las bases legales para su protección. Se centra en tres idiomas hablados en el arco central de los Alpes italianos —el alemán, el ladino y el mócheno— y en su desarrollo lingüístico y terminológico, en gran medida divergentes. En particular, aborda el tema del reconocimiento de los derechos lingüísticos y de la falta de los medios necesarios para su aplicación, a través del ejemplo de la terminología jurídico-administrativa.

Palabras clave: Lenguas minoritarias en Italia, promoción de las lenguas minoritarias, derechos lingüísticos, planificación lingüística, planificación terminológica.

L'objectif de cet article est de présenter la situation des langues minoritaires en Italie, leur possible classification et le cadre juridique pour leur promotion. Nous traiterons principalement l'allemand, le ladin et le mochène qui sont parlés dans l'arc central des Alpes italiennes. Nous mettons l'accent sur les efforts de développement linguistique et terminologique de ces langues, qui sont largement divergents. La principale question abordée est la reconnaissance des droits linguistiques faute de moyens linguistiques pour les mettre en œuvre (par exemple, la terminologie juridique et administrative).

Mots-clés : Langues minorisées en Italie, promotion des langues minorisées, droits linguistiques, planification linguistique, planification terminologique.

The article aims to review the situation of minority languages in Italy, their possible classifications, and the legal frameworks for their protection. Based on the example of German, Ladin and Mòcheno, which are spoken in the Central Alpine arc, the main part focuses on their largely diverging language and terminology development efforts. The main issue addressed is the recognition of language rights without ensuring the linguistic means for their implementation (e. g. legal/administrative terminology).

Keywords: Italian minority languages, promotion of minority languages, language rights, language planning, terminology planning.

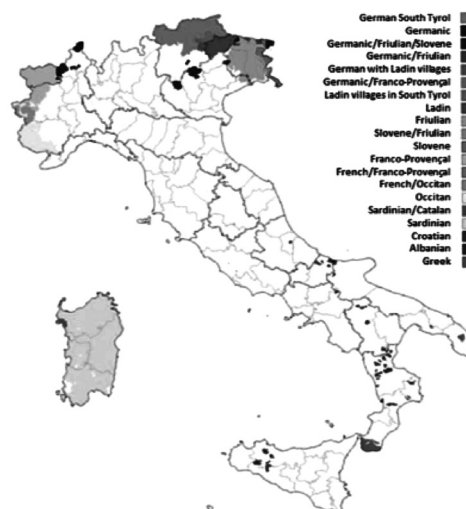
I. INTRODUCTION

In Europe, Italy is among the countries with the highest number of language minorities (Palermo & Woelk 2011: 282). Currently there are 12 recognised minority languages, while several others are still struggling to achieve some legal acknowledgement. Minority languages in Italy cover a wide array of language families, such as the Albanian, Germanic, Greek, Romance and Slavic families.

Except in the region of Trentino-South Tyrol, there is no formal census of language minorities. Therefore, no official data is available on the current number of people speaking a minority language in the Italian peninsula (Porcellana & Diemoz 2014: 12). In its first report on the status of minorities published in 1994 (Ministero dell'Interno 1994), the Italian Ministry of the Interior estimated the presence of about 2.5 million minority language speakers, i. e. 4.5 % of the population (Palermo 2003:164; Palermo & Woelk 2011: 282).

As the map below (Figure 1) clearly shows, Italy's minority language communities are located mainly in outlying positions (Iannaccaro & Dell'Aquila 2004: 31, 2011: 31). This has historical, political and geographical reasons: some communities represent a linguistic continuum with languages spoken in the neighbouring countries and were partly acquired by the Italian state with the redrawing of borders after the two World Wars, while others survived in geographically isolated areas, such as islands and remote mountain valleys.

*Figure 1: Overview of minority language areas in Italy
(translated after Iannaccaro & Dell'Aquila 2011:32)*

II. TYPOLOGY

Language minorities in Italy are usually classified according to linguistic and/or legal parameters. Linguists mainly distinguish between national minorities, regional languages and language colonies or islands (Dell'Aquila & Iannaccaro 2004: 51-52; Toso 2008a: 71). National minorities are those that have a kin state beyond the Italian boundaries (Dell'Aquila & Iannaccaro 2004: 51; Toso 2008a: 71, Woelk 2010: 182; Palermo & Woelk 2011: 25; Poggeschi 2013: 118), i. e. the French-, German- and Slovene-speaking communities across the Alpine arc. Regional languages are spoken in relatively wide areas, where the minority language population is historically concentrated (Toso 2008a: 90). Several of these regional languages possess no political or cultural reference beyond Italy (e. g. Sardinian, Ladin, Friulian), while some others are known also abroad. This is the case for example, of Occitan, which is largely spoken in Southern France, but is not an official language there either. The national minorities and regional languages with a linguistic continuum beyond the state borders are also called linguistic peninsulas, because they represent a continuation, on the Italian territory, of linguistic conditions rooted elsewhere (Iannaccaro & dell'Aquila 2011: 31). Finally, there are small language colonies or language islands, with the second term following up on the landform metaphor. These communities consist of small numbers of speakers (Toso 2008a: 133) and are often the remains of real colonisations dating back to the 12th-17th century. This is the case, for example, of the farmers and miners who settled in a previously depopulated valley in Trentino and speak the Germanic language Mòcheno. The scattered Albanian diaspora in Southern Italy and Sicily fled from the Ottoman invasions, as did the Croatian-speaking Catholics who found a new home in Central Italy. Many language islands survive in relatively secluded mountain villages. They are surrounded by speakers of Italian or sometimes, of larger minority languages (Toso 2008a: 133). The latter is the case, for example, of the tiny Walser villages in Aosta Valley, where speakers of a Germanic language live enclosed by the larger Franco-Provençal community.

From the point of view of their legal status, Italian minorities are usually classified into recognised and 'superprotected minorities' (Palici di Suni Prat 1999: 29-50), recognised minorities with potential protection and non-recognised minorities (Palermo 2003: 166; Palermo & Woelk 2011: 283). The officially recognised and superprotected minority language communities all reside along the Alpine arc and are basically a consequence of new political boundaries resulting from the two World Wars. The French-speaking population in Aosta Valley, the German-speaking population in South Tyrol and the Slovene-speaking po-

pulation in Friuli Venezia Giulia have been granted regional Statutes of Autonomy after the Second World War (see Section 3) and have been enjoying ample rights to use their languages in public, at school, within administration, in the media, etc. for many decades. This group largely overlaps with the first group in the above classification, i. e. national minorities. The Ladin-speaking citizens of South Tyrol, who enjoy a similar extent of protection as the national minorities, are often also included in this group, while Ladins living in other provinces are not (Palermo & Woelk 2011: 305).

The recognised minorities with potential protection are regional languages and language colonies protected by a specific law passed at the end of the last century (Law no. 482/1999, see Section 3). They include populations whose native languages belong to the Albanian (e. g. Arbëresh), Greek (e. g. Griko), Germanic (e. g. Mòcheno, Cimbrian, Walser, etc.), Romance (e. g. Catalan, Friulian, Sardinian, etc.) and Slavic (e. g. Croatian) language families. The protection is potential, because each community must actively apply for recognition. The law mainly fosters the instruction of the local minority language at school, ensures the possibility of providing translation and interpreting services within the local administration and finances cultural activities.

The last group consists of non-recognised minorities, mostly represented by communities who do not possess a strong historical bond with a particular area or region (Toso 2008b: 75-78; Palermo & Woelk 2011: 284). The approximately 160,000 Roma and Sinti (Balbo 2007: 1) belong to this group as well as the Armenian diaspora, the Jewish community and all the new minorities that immigrated recently, such as the large Chinese community. The protection of the Roma and Sinti is particularly challenging from a legal point of view, because many of them are stateless persons (Balbo 2007: 6) and often received limited schooling (Poggeschi 2013: 265).

III. LEGAL FRAMEWORK

The Italian legal system is considered a promotional legal system¹. Promotional systems are legal systems with a dominant national group (majority) and one or more minority groups, where the recognition, protection and promotion of minorities are essential elements of the legal system and part of its basic values (Woelk 2010: 181; Palermo & Woelk 2011: 61). This might imply, for example, official multilingualism in some geographic areas, specific rights to participate

¹ For more information on the different types of legal systems see e. g. Woelk 2010: 180-181 or Palermo & Woelk 2011: 51-79.

in public life, separate and autonomously managed school systems, etc. In Italy, the protection of minority language communities is of a positive type, i. e. the state recognises, protects and actively promotes minority languages (Poggeschi 2016: 211). The legal framework not only recognises the right of the individual to non-discrimination (Palermo & Woelk 2011: 306) but considers also the minority language community as a group that has collective rights. Finally, the protection of minority languages is asymmetric, which implies that the different minority language communities in Italy are protected in very different ways and to varying degrees (Palermo 2003: 169).

According to Italian legislation, the protection of minority languages is based on three criteria (Palermo 2003: 177; Woelk 2010: 185; Palermo & Woelk 2011: 290). The first criterion is related to language: to avoid racial, political and international conflict, minority language communities are never considered ethnic minorities but groups speaking another language whose culture and traditions deserve to be safeguarded. For this reason, the concept of ethnicity is rarely present in Italian legislation (Palermo 2003: 165; Siller 2009: 146; Palermo & Woelk 2011: 283). The second criterion is territorial, i. e., the protection is strictly linked to a specific geographic area, be it a single municipality or an entire region, where the minority language communities historically reside. Specific protection and rights are therefore ensured only in clearly delimited areas. Finally, the third criterion concerns official recognition. No protection is possible without a prior formal act of legal acknowledgement.

The 'right to be different' (Woelk 2010: 181) is ensured at different levels of legislation in Italy, starting from the constitutional level. According to this approach, treating different situations in different ways is a crucial factor for equality (Palermo & Woelk 2011: 11). In relation to language minorities, tailored ways of ensuring representation, participation, consultation and monitoring are particularly relevant (Penasa 2014: 57-59, 63). To guarantee a maximum level of liberty, in Italy the speakers of minority languages are free to decide whether they wish to be treated as members of a minority group or not (Woelk 2010: 185).

The Italian Constitution of 1948 is sometimes called 'Constitution of minorities' (*Costituzione delle minoranze*), because it explicitly safeguards minorities in its fundamental principles (Palermo 2003: 164; Palermo & Woelk 2011: 284). Article 3 states that '[a]ll citizens have equal social dignity and are equal before the law, without distinction of [...] language [...]' ². It further explains that it is the duty of the Italian Republic to remove any economic or

² Translation into English available on the website of the Italian Senate: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (accessed 27.01.2019).

social obstacles that might impede the full enjoyment of freedom and equality. Furthermore, Article 6 specifically concerns language minorities: ‘The Republic safeguards linguistic minorities by means of appropriate measures’.

The text of the Italian Constitution does not proclaim a national language. Such provision was inserted for the first time in the Statute of Autonomy protecting the German-speaking minority in South Tyrol (Constitutional Law 5/1948, Art. 84). This was one of the three statutes ensuring self-government and protection to the large minorities along the Alpine borders of the Italian state, i. e. the French-speaking minority in Aosta Valley (Constitutional Law no. 4/1948), the German-speaking minority in Trentino-South Tyrol (Constitutional Law no. 5/1948) and the Slovene-speaking one in Friuli Venezia Giulia (Constitutional Law no. 1/1963). The statute protecting the latter community was delayed for over a decade by the difficulty of establishing the border between Italy and former Yugoslavia. Later, the statute concerning the German-speaking minority was updated and expanded in the 1970s (Decree of the President of the Republic no. 670/1972). Article 99 of this second Statute of Autonomy repeats that ‘[t]he German language is equal to the Italian language, which is the official language of the State’.³ It also adds that in case of diverging interpretation of the two language versions of a legal text, ‘[t]he Italian language is the authentic language [...]’.

While the larger Alpine minorities have been safeguarded by dedicated laws soon after the constitutional provisions in Article 6 had been passed and always enjoyed a rather ample degree of protection, several other language communities have been legally recognised only at the end of the 20th century with a national law on ‘historical language minorities’ (Law no. 482/1999). This belated law, passed more than 50 years after the Italian Constitution, is not applicable to the national minorities with a strong statutory protection (Palermo 2003: 175). It aims to safeguard the language and culture of the ‘Albanian, Catalan, Germanic, Greek, Slovene and Croatian populations and of those speaking French, Franco-Provençal, Friulian, Ladinian, Occitan and Sardinian’ (Art. 2). The law applies to highly diverse communities in number of speakers, language vitality, standardisation, etc. For example, the number of Friulian speakers is estimated to be about 500,000 (Toso 2008a: 98), while the speakers of Cimbrian are about 1,000 (Lanzafame 2014: 2). Some languages have a long written and literary tradition like Sardinian, Occitan and Friulian, while others, like Mòcheno, have only recently been formally described in grammars and dictionaries.

³ Where not stated otherwise, all translations into English are by the author.

The wording of Article 2 of Law no. 482/1999 distinguishes between populations and language groups, suggesting that the first comprises foreign nationals living on the Italian territory while the second group consist of Italians speaking a different language (Toso 2008a: 44-45; Palermo 2003: 178). As shown in Section 2, the list of minorities is incomplete and there is no definition of the concept of 'historical minority'. This represents a potential disadvantage for other minorities who might want to seek protection according to this law and presumes a stability of minority language groups over time, which is rather unrealistic (Orioles 2003: 21).

The recognition as historical minority is not automatic. According to Article 3.1 it must be applied for by 15 % of citizens or 1/3 of councillors in a municipality or province (Poggeschi 2016: 220). The measures financed, all with rather limited means (Siller 2009: 150-151; Woelk 2010: 196; Palermo & Woelk 2011: 306), are mainly related to instruction, the media and public administration. The teaching of the local minority language is fostered especially in nursery schools, while instruction at a higher level must be requested by the parents (Siller 2009: 149-150). Local media of all types using the minority language may apply for financing and also regional and national media are encouraged to host regular contributions in the local languages. Other activities fall within the remit of the local public administrations, like providing for public signage in the minority language in addition to the Italian signs. The law finances in particular the creation of *sportelli linguistici* (literally 'language tellers'), which should work as public contact points for the members of the minority language community intending to use their language to interact with the municipal administration through interpreting and translation services (Guella 2014: 25-26; Marchesoni *et al.* 2014: 168). The state legislature saw the language tellers as external offices of the Ministry tasked with translating local administrative documents into a local minority language rather than as a real trigger for language revitalisation and cultural activities, as often expected by the population (Louvin 2014: 164). In fact, the provisions of Law no. 482/1999 have not proven very effective for language revival so far (Toso 2008a: 61-62). Still, many language tellers today take care of both organising cultural activities and enabling oral and written communication with public bodies in their respective minority language. However, the use of many minority languages within public administration remains limited (Iannaccaro & dell'Aquila 2011: 40; Cordin 2014: 251), due to the social pressure to use Italian and the long-term habit of switching to the national language for all contacts with the public administration. The lack of administrative practice and special language in the minority language, often coupled with a missing (common) standard, make it

extremely difficult to translate legal and administrative texts into minority languages (Toso 2008a: 49-51, 53)⁴.

Finally, many Italian autonomous and non-autonomous regions and provinces have approved local laws fostering the promotion of minority languages. For example, Molise passed Regional Law no. 15/1997 to safeguard the Croatian and Albanian minorities and Calabria one for its Albanian, Greek and Occitan minorities (Regional Law no. 15/2003). In the Autonomous Region of Sardinia, Regional Law no. 26/1997 promotes cultural and media projects, while in Friuli Venezia Giulia Regional Law no. 29/2007 protects and fosters Friulian⁵.

The autonomous province of Trento has an exemplary legislation since the approval of Provincial Law no. 6/2008. It concerns the Ladin community in Trentino as well as two Germanic communities, i. e. the tiny Mòcheno- and Cimbrian-speaking minorities, considered 'inalienable heritage of the entire provincial community' (Art. 1.1). The law also borrows the Catalan concept of 'own language' (*lingua propria*, Art. 3.2), thus conferring to the three minority languages the status of means of communication with a strong symbolic value within the province (Iannaccaro & dell'Aquila 2004: 105; Poggeschi 2013: 155). It establishes the use of all three local minority languages with the respective municipal administrations and provides for privileged access to public employment for certified minority language speakers⁶ in their areas. Being able to prove knowledge of the local language is coupled to a specific allowance also for those already employed, so that speaking a small minority language becomes in fact a skill that is rewarded in the labour market. The provincial law ensures representation at provincial level, establishes specific authorities responsible for monitoring the implementation of all measures, provides reasonable funding and —most of all— requires active participation by the minority communities and their representatives in all relevant matters. It is a positive example of a highly empowering legal provision for minority language groups (Poggeschi 2013: 156; Guella 2014: 43-45; Penasa 2014: 73-74; Woelk 2014: 5, 9). In 2018 the Region Trentino-Alto Adige approved a new law, Regional Law no. 3/2018, with the aim of further supporting language diversity and financing minority language media, instruction, education, linguistic research and

⁴ For a more in-depth analysis of the critical aspects of the national law on historic language minorities see Orioles 2003: 20-26.

⁵ Further Italian legislation on minority languages is discussed in Poggeschi 2013: 155-156.

⁶ Knowledge of either Ladin, Mocheno or Cimbrian language must be proven by passing a specific examination. There are four different levels of difficulty coupled to the specific position applied, i. e. the type of activity and level of responsibility.

cooperation between different communities. It also addresses depopulation by encouraging and co-financing the creation of new economic activities and new workplaces at local level.

IV. EXAMPLES OF LANGUAGE DEVELOPMENT EFFORTS

The different typologies and levels of protection influence the degree and direction of language development for the different minority languages. The national minorities all have a *Dachsprache*, i. e. they use a prestigious standard language (Dell'Aquila & Iannaccaro 2004: 21) like French, German and Slovene in writing, education, administration, etc. The survival of their language is not endangered, but they need to develop the terminology related to the specific Italian reality. Based on the example of German in South Tyrol, we will briefly illustrate the challenges of developing legal and administrative terminology in a minority language that is, at the same time, an official language in several other countries.

Several regional languages have struggled with the creation of a common standard and writing conventions. For example, the long debate on the official orthography in Friulian was settled in 1996 with the adoption of the current *Grafie uficiâl* through Article 13 of Regional Law no. 15/1996. Two written standards were developed for Sardinian, first the *Limba Sarda Unificada* in 2001 and later an evolution called *Limba Sarda Comuna*, which was adopted by the Regional Government of Sardinia in 2006 with Resolution no. 16/14. The Ladin communities have developed a common standard called *Ladin Dolomitan* in the late 1990s, but it has never been widely used (Iannaccaro & dell'Aquila 2011: 40; Spagnoli 2017: 39), contrary to the main local variants. Based on the example of Ladin, we will shortly describe the language development efforts of this regional language, which partly builds upon the use of new technologies.

Many language colonies face the challenge of missing standardisation and/or of a recognised koine (Toso 2008a: 54), so that their languages basically remain oral and used in a limited or inconsistent way in formal and official texts. For example, the Sicilian Arbëresh community in Piana degli Albanesi had great difficulties in accepting the proposed standard (Wright 2007: 40-41; Toso 2008b: 54). The grammars for the two Germanic languages Mòcheno and Cimbrian have been published only in the first decade of the current century (Rowley 2003 and Panieri 2007 respectively) but fortunately met with more favourable attitudes. Based on the example of Mòcheno, we will sketch the current language development efforts of one of these small language communities.

IV.1 South Tyrolean German

Over 310,000 speakers of German, i. e. almost 70 % of the local citizens, live in the Autonomous Province of Bolzano in South Tyrol (ASTAT 2018: 15). They have access to a full school system, from nursery school to university, where German is the main medium of instruction and Italian taught as a second language. Place names are systematically bilingual (Palermo & Woelk 2011: 301). Today, the presence of German speakers in the public administration is ensured through a proportional hiring system: almost 70 % of public employees are people who declared, usually on the occasion of the official census, that they belong to the German-speaking group (Palermo & Woelk 2011: 299). All public employees must pass a four-level examination proving their competence in both Italian and German at the required level. Representation in the local government and public bodies is also ensured by dedicated rules. In South Tyrol, the protection of the German language minority is based on the principle that German is fully equal to Italian at local level and on a systematic distinction and separation of language groups (Palermo & Woelk 2011: 301; Poggeschi 2013: 119, 2016: 214-215).

The South Tyrolean dialect is largely used in oral communication, even in quasi-formal settings. In formal settings and in written communication standard German is the reference variant in all general and specialised domains, from the education system to the media (Mall & Plagg 1990: 224). However, legal and administrative language poses a specific challenge. Due to the differences between legal systems and the ensuing system-bound nature of legal concepts (de Groot 1999: 12) the Austrian, German or Swiss legal and administrative terminology cannot be used to express the concepts of the Italian legal system without further considerations (Chiocchetti & Ralli 2016: 103-105). A simple example is the federal organisation of Austria, Germany and Switzerland, which is reflected in the respective terminology, that cannot be applied to the more centralised form of government in Italy.

In South Tyrol, the lack of German language terminology became quickly evident after the Second Statute of Autonomy was passed in 1972 (Decree of the President of the Republic no. 670/1972). Article 100 stipulated for the first time that German language citizens have the right to use their language when dealing with the local judiciary and the public administration services. Before that date, the public sphere mainly used Italian as a language of communication. But how could the requirement of Article 100 be put in practice without a fully-fledged legal and administrative terminology in German that faithfully reflects the concepts of the Italian legal system? This issue became even more

pressing with the growing autonomy of the local government, with the ensuing primary and secondary legislative powers in many domains, i. e. commerce, industry, agriculture, public transport, education, welfare, etc. (Provincia autonoma di Bolzano 2018).

To address the challenge of developing the German-language terminology for South Tyrol, Presidential Decree 574/1988 established a Terminology Commission of six members (bilingual judges, lawyers and translators). The Terminology Commission was tasked with officially validating legally binding couples of Italian and German terms in the most important subdomains of law and administration (e. g. criminal law, civil law, civil and criminal procedure law, administrative law, etc.). To this end, they were supported by a team of terminologists and legal experts at Eurac Research who performed the preliminary research work. The researchers started to collect existing translations of Italian legal concepts already used in South Tyrol. Later they also included legal comparison with other German-speaking legal systems (Austria, Germany, Switzerland, EU-law, international law). Since 2002, this preparatory work is made freely available online by Eurac Research through the Information System for Legal Terminology *bistro* (<http://bistro.eurac.edu/>) (Chiocchetti & Ralli 2016: 107-111; Chiocchetti *et al.* 2017: 259-261).

Based on such terminological input, the Terminology Commission standardised about 7,400 couples of terms between 1992 and 2012. This helped suppress old impromptu translations. For example, the calque *Quästur* from Italian *questura* (police headquarters) was replaced with *Polizeidirektion*, which is the official term used today in written texts. The work of the Terminology Commission especially reduced previously confusing sets of variants or synonyms used to express the same concept. For example, the term *beni ereditari* in succession law (estate) had been formerly been rendered alternatively with *Erbschaftsgüter*, *Nachlassgüter* or *Verlassenschaftsgüter*. Today, only the first term, i.e. the officially validated one, can be found in texts. The Terminology Commission also contributed to create a more systematic and consistent set of terms within given domains and to fill terminological gaps by proposing official translations. Next to the over 7,000 couples of Italian and German terms published in form of bilingual lists on the local Official Gazette, further terminology was contained in the translations into German of the main Italian legal codes (e. g. Criminal Code, Civil Code, Insolvency Code, etc.). These translations were batch standardised, bringing the amount of officially validated terminology to an estimated number of 15,000 to 20,000 terms (Chiocchetti *et al.* 2017: 257-265).

The advantage of the standardisation approach consisted in producing a set of univocal and consistent terms that could easily be used in South Tyrol to

communicate legal and administrative content in German. The legal comparative basis helped to select which foreign terms could be adopted in South Tyrol, because they designated concepts equivalent to the Italian ones, and which terms needed to be newly coined. Also, some terms were already established in informal usage or used in the media, so that it was necessary to decide whether they could be formally validated or not. The general guiding principle was to facilitate cross-border communication (i. e. by adopting foreign terminology whenever sensible) to avoid an excessive regionalisation of South Tyrolean legal language (Sandrini 1998: 408-410) while reducing possible misunderstandings (i. e. by rejecting false friends or misleading terminology).

The work of the South Tyrolean Terminology Commission was discontinued in 2012 due to several organisational issues. Systematic terminology and standardisation work had begun much later than needed, about four years after the Commission had been formally established in 1988. In other words, standardisation work started only 20 years after the Second Statute of Autonomy had been passed, thus leaving room for an independent and uncontrolled development of impromptu translations by many bodies of the judiciary and administration and making standardisation work even harder. The formal procedure for official validation defined by the law, leaving for example the local government and the local representative of the central government six months' time to reject any proposals before publication on the Official Gazette, further hampered the Terminology Commission's activities. The lengthy standardisation procedure made it difficult to keep up with new legislation, the designation of new concepts and the necessary revisions in case of legal reforms, which turned previous validations quickly into outdated work. Finally, the Terminology Commission consisted of only six members, three of them German native speakers. They all worked sporadically and on a voluntary basis, so that it was impossible for standardisation to proceed more speedily (Chiocchetti *et al.* 2017: 262-265).

However, since 2012 the elaboration of terminology has not stopped. The Office for Language Issues of the Province of Bolzano, who is responsible for translating and revising the local legislation, and the team of terminologists and legal experts at Eurac Research, who were involved from the very beginning in the preliminary research and legal comparison for standardisation, have signed a new cooperation agreement. The new procedure for the development of South Tyrolean German terminology is now much speedier and less formalised. Current legislation on important topics (e. g. the 2016 law on same-sex marriages) can be elaborated and discussed without delay. The proposed terms are not legally binding any more, but recommended in cooperation with the Office for Language Issues. All the resulting work is still published in *bistro* today.

IV.2 Ladin

The speakers of the ancient Romance language Ladin live in three different administrative areas, the province of Bolzano (South Tyrol), Trento and Belluno (Spagnoli 2017: 26-27). The Ladin community in South Tyrol counts about 20,000 speakers, i. e. about 4.5 % of the local population (ASTAT 2018: 15). They enjoy a strong protection, similar to their superprotected German-speaking neighbours. There is official trilingualism in the local administration in the two valleys of Badia and Gherdëina (Presidential Decree no. 574/1988). Place names are also trilingual. Local legislation is translated into Ladin, which can also be used orally with the small claims court (Presidential Decree no. 262/2001). Representation in the local government and some public bodies is ensured. Ladin is taught at school next to German and Italian and public employees must have passed an examination proving their competence in all three local languages. Exactly like the exams for German and Italian, there are four levels of competence, from A2 to C1 according to the Common European Framework of Reference for Languages. The three higher levels include a written part (Provincia Autonoma di Bolzano 2019).

In the province of Trento, more than 18,000 speakers of Ladin were registered, about 3.5 % of the local population, according to the latest census in 2011 (Lanzafame 2014: 1). About 8,000 reside in Val de Fascia (Lanzafame 2014: 6), while the remaining self-declared Ladins, mainly from Val di Non, are quite debated (Toso 2008b: 79-80). Ladins enjoy a medium protection in Val de Fascia, granted by the Statute of Autonomy and provincial legislation. They are entitled to use their language with the local public administration and official texts are made available in Italian and Ladin (Rasom 2014: 261, 268; Spagnoli 2017: 95-96), even though Italian is still used a lot with the public administration (Cordin 2014: 251). Place names are bilingual (Toso 2008a: 95). The teaching of Ladin is compulsory at school. The language can also be used as a medium of instruction from nursery school to high school in the Ladin municipalities. The local education system enjoys a notable level of autonomy to better protect and promote the minority's culture and language at school (Autorità per le minoranze linguistiche 2014: 22, 29-34; Spagnoli 2017: 41). Staff who have passed an examination proving their competence in the minority language have employment precedence over others (Guella 2014: 27) and are entitled to a pay rise. The exam has two levels, the first level is a merely oral exam, the second level also tests writing competences (Spagnoli 2017: 156).

In the province of Belluno, which is in a non-autonomous area, the only protection of the Ladin-speaking minority is granted by the national law passed

in 1999. As there is no official census of language groups in this province, the number of speakers living in Ampezo and Fodom is unclear, also because the language border with the neighbouring Venetian dialects is continuous (Toso 2008a: 91). The Ladin Institute in the province of Trento estimates a total number of 30,000 speakers in all five Ladin valleys (Istitut Cultural Ladin 2019a), which would mean about 4,000 to 5,000 speakers in the province of Belluno. In this province there are bilingual place names and first attempts of teaching Ladin at school at elementary level.

There are three cultural institutes for the five variants located in the three provinces. Grammars and several dictionaries (bilingual with Italian or German), also online versions, have been produced. In the 1990s there was an attempt to create a common standard called *Ladin Dolomitan*, which has never been widely used. In 2003 the South Tyrolean provincial administration decided to formally recognise the two local variants and use them alternately to draft local legislation in Ladin (Resolution no. 210/2003). Today, there are at least three standard written forms used in writing by the public administration, two in South Tyrol and one in Trentino (Iannaccaro & dell'Aquila 2011: 40).

The lack of adequate terminology for public life was initially one of the reasons why the Italian state hesitated in granting the Ladin population the same rights as the German one (Complojer 1990: 308-309). The Ladin communities in South Tyrol and in the province of Trento have performed dedicated terminology development projects. In South Tyrol they mainly concerned administrative terminology. Contrary to South Tyrolean German, there was no standardisation process in place. Today this work is partly carried on by the provincial Office for Language Issues and the results are accessible through *bistro*. For the province of Trento, the more recent Regional Law no. 3/2018 explicitly addresses the need to develop administrative terminology in the local minority languages: "The Province integrates and supports translation and lexicographic research services, especially with the aim of consolidating and developing an adequate reference terminology for every administrative domain" (Art. 2e). The Ladins in Val de Fascia have started many efforts to make electronic tools available (Rasom 2014: 260). For example, they created an integrated platform for neology, which contains about 1,200 new terms for school subjects and administration (Autorità per le minoranze linguistiche 2014: 43; Istitut Cultural Ladin 2019b). Several natural language processing projects allowed to implement, for example, a machine translation system from Italian and a spellchecker (Rasom 2014: 260, 263).

IV.3 Mòcheno

Mòcheno or *Bersntolerisch*, as the speakers themselves call it, is spoken by about 1,600 people, predominantly in four municipalities in the Province of Trento, according to the latest census (Lanzafame 2014: 2; Marchesoni *et al.* 2014: 163). It is a Germanic language derived from Middle-Upper Bavarian. The local community descends from farmers and miners who started colonising the valley in the 13th century in several migration waves (Spagnoli 2017: 46; Bersntoler Kulturinstitut 2019). A provincial law in Trentino (no. 18/1987) defines Mòcheno as a language, thereby recognising it officially as separate from standard German and not as one of its dialects. This implied the need to develop a standard language and spelling as well as any missing terminology in order to use Mòcheno in the education system and administration (Marchesoni *et al.* 2014: 165).

The common grammar and spelling standard were published in 2003. They are not based on one of the three subvariants but intended as a reasonable and politically-motivated compromise (Rowley 2003: 23-25; Spagnoli 2017: 97). The spelling conventions help defining the orthography of place names. Interestingly, and contrary to what happens in South Tyrol and for the Ladin-speaking tourist region in the province of Trento, in the Mòcheno-speaking municipalities it is possible for place names to be in Mòcheno only, as long as the equivalent Italian place name is not widely known at national or international level (Provincial Law no. 6/2008, Art. 19.3). A dedicated commission for place names, with five members, was established by the same provincial law (Art. 33). It started working much later and is still in place today (Autorità per le minoranze linguistiche 2014: 13; Marchesoni *et al.* 2014: 167).

Mòcheno is used in kindergarten and at elementary school since 2006 for a few hours a week. Standard German is also taught and used as a medium of instruction (Autorità per le minoranze linguistiche 2014: 26; Marchesoni *et al.* 2014: 167), because the Mòcheno-speaking community still considers it as a reference language (Autorità per le minoranze linguistiche 2014: 48). In the last years there has been a clear difficulty in finding competent teaching staff and hiring it on a long-term basis in order to ensure the necessary didactic continuity (Autorità per le minoranze linguistiche 2014: 11-12, 25-26; Spagnoli 2017: 144). Therefore, according to local legislation (Law 6/2008, Art. 51) the use and teaching of Mòcheno at school is subject to the availability of qualified teachers, which is not the case, for example, for the bigger Ladin minority in the same province (Penasa 2014: 86), where Ladin classes are compulsory. Since 2008, adults also have the possibility to attend Mòcheno language classes and

laboratories (Spagnoli 2017: 148-156). The lack of dedicated teaching material for all age groups is still an issue. Unfortunately, the written language is not well-known by the entire community of speakers yet (Marchesoni *et al.* 2014: 167, 169; Spagnoli 2017: 71, 144).

Language tellers have been in place since 2006. They are public contact points where members of the minority language community can find staff speaking their language who can act as language mediators (Marchesoni *et al.* 2014: 168). At the cultural institute, the Bersntoler Kulturinstitut, there is a working group for neology, which partly addresses the issue of administrative terminology. In practice, administrative terminology is normally developed by the translators of the language tellers together with the Bersntoler Kulturinstitut and other members of the working group. Unfortunately, the minority language is not very much used within the municipal councils, mainly because the municipal clerk does not speak Mòcheno (Toller 2018). At provincial level, local legislation is normally translated into standard German. Translating administrative material into Mòcheno for the local population is not considered as useful as other initiatives, because the speakers of Mòcheno have been used to diglossia for centuries (Toller 2018).

Mòcheno language exams were first introduced for school staff in 2006, then for local public administration staff in 2008 (Marchesoni *et al.* 2014: 168). The exams are evaluated by a commission of three members nominated by the provincial administration, the Bersntoler Kulturinstitut and the administration of the local district, together with an expert for standard German. Passing the language exam gives absolute precedence for public employment (Busatta 2014: 286) and implies a pay rise (Guella 2014:29), so that speaking the minority language becomes a competitive advantage and a better chance to get a job for the members of the local minority community.

V. CONCLUSIONS

Based on the example of language minorities residing in the Central Alpine arc, we have sketched the different language rights and degrees of protection granted to minority language communities in Italy. The brief description of their language development efforts, with a focus on legal and administrative terminology, shows a great degree of disparity. The diverging situations are partly justified by the numbers of speakers, the presence of a *Dachsprache* or the degree of language standardisation, while other disparities are merely linked to the ad-

ministrative status of the area where such minorities reside. This is particularly evident from the example of the Ladin minority, which enjoys a strong protection in the autonomous province of Bolzano, a medium protection in the autonomous province of Trento and a weak protection in the non-autonomous province of Belluno.

From the linguistic point of view, Italy is (still) a surprisingly diverse country. The Italianisation efforts of the fascist regime between the two World Wars and the technological and economic boom of the Postwar Era have notably reduced the number of minority language speakers and their language transmission efforts, but many communities have recently taken advantage of the changing attitudes and financing efforts of the central and local governments. While the opportunities and economic support granted to many language minorities could undoubtedly be improved, we should not forget that Italy has not recognised all its language minorities yet. Some of these, such as the Roma and Sinti or the sign language speakers, or those who live similarly scattered throughout the national territory but are of more recent immigration, like the Chinese, Moroccan, Pakistani, etc. communities, are not receiving any official protection so far. The picture becomes even more complicated if we take into consideration Sicilian, Venetian or Neapolitan, for example, that derived from Latin in the same period as Tuscan, which developed into standard Italian. They cannot be considered dialects of modern Italian (Loporcaro 2013: 4-5), even though most of their speakers are alphabetised in Italian only and would use the national language in formal settings. All three languages mentioned before possess centuries-old literary traditions and are not easily understood by speakers of the standard language. In this respect, they would deserve the same protection as Friulian or Sardinian. The debate about this topic is ongoing, both at linguistic and at political level (Iannaccaro & Dell'Aquila 2004: 63-64; Toso 2008a: 47-48, 89-90; Loporcaro 2013: 13).

The relation with standard Italian or other standards is an issue also for recognised minority languages. Many communities have always been used to diglossia with Italian. For this reason, the usefulness of translating administrative texts into the minority language and of language tellers as 'interpreting and translation agencies' for small, historically diglossic communities is quite discussed (Iannaccaro & Dell'Aquila 2011: 41). In fact, this measure has not proven particularly effective for language revival so far. Also adopting an existing standard language (other than Italian) as a *Dachsprache* is difficult for communities who have never used that standard as a reference language in the past. Acceptance of the reference standard by the speakers is a key factor in such cases.

As we have seen, in Italy several minority language communities received language rights without possessing the linguistic means for their implementation (e. g. a standardised written language or sufficient legal and administrative terminology), including the superprotected ones. This posed serious practical problems in the implementation of the activities of language tellers and in the use of many minority languages within the administration (Iannaccaro & Dell'Aquila 2004: 14, 2011: 40-41; Cordin 2014: 253-254; Louvin 2014: 163). In combination with the common problem of finding and training qualified staff for teaching minority languages and staffing language tellers, it is clear that a favourable legal framework is not sufficient. The idea of using language tellers as a personalised language mediation service seems an unnecessary administrative burden, it would probably make more sense to ensure that many municipal staff members are part of the local minority language community. In this way the use of the minority language when dealing with the local public administration would become much more natural (Louvin 2014: 166). This has been done for example in the province of Trento (Louvin 2014: 169), but not everywhere in Italy. It is also not realistic to think that translating administrative texts into the minority language would be sufficient ensure their use and survival (Rasom 2014: 261). What has been postulated is that without prior widespread alphabetisation in the minority language, employing it for administrative purposes has more a prestige effect than a practical effect on language use by the speakers. However, it is clear that such rights trigger positive language development and language standardisation. It is a way for minority languages to leave their traditional domains of home and agriculture and develop modern terminology, which ultimately also fosters the expansion of the personal lexicon of minority language speakers (Iannaccaro & Dell'Aquila 2004: 14; Cordin 2014: 245-246; Woelk 2014: 7; Spagnoli 2017: 99-101).

Finally, not all measures intended to protect minority languages always go to the exclusive advantage of their speakers. The own initiative system for recognition introduced by Law no. 482/1999 partly caused what is called 'ethno-business'. Municipalities where a minority language had never been spoken or where the respective language had been extinct for decades or longer asked and received recognition according to the law, in the hope of having better chances for tourism or receiving some money (Orioles 2003: 23; Toso 2008a: 46-47, 2008b: 67-69; Poggeschi 2016: 220-221). This obviously causes an unfortunate dispersion of funds and efforts and does not really help minority language speakers themselves.

BIBLIOGRAPHY

- ASTAT – Istituto provinciale di statistica, 2018, *Alto Adige in cifre*. Bolzano: Provincia autonoma di Bolzano. [https://astat.provinz.bz.it/downloads/Siz_2018\(4\).pdf](https://astat.provinz.bz.it/downloads/Siz_2018(4).pdf) (accessed 29.04.2019).
- AUTORITÀ PER LE MINORANZE LINGUISTICHE, 2014, *Relazione annuale 2014*. Trento: Consiglio della Provincia Autonoma di Trento. [https://www.consiglio.provincia.tn.it/presso-il-consiglio/Autorita-per-le-minoranze-linguistiche/Documents/RELAZIONE ANNUALE 2014.pdf](https://www.consiglio.provincia.tn.it/presso-il-consiglio/Autorita-per-le-minoranze-linguistiche/Documents/RELAZIONE_ANNUALE_2014.pdf) (accessed 29.04.2019).
- BALBO, Paola, 2007, «Le minoranze etniche», in *Diritto internazionale*, <https://www.diritto.it/le-minoranze-etniche/> (accessed 29.04.2019).
- BERSNTOLER KULTURINSTITUT, 2019, *La lingua mòchena*. <http://www.berstnol.it/cms-01.00/articolo.asp?IDcms=88&s=148&l=IT> (accessed 29.04.2019).
- BUSATTA, Lucia, 2014), «Proposta per uno studio sull'applicazione e l'effettività della legge provinciale 6/2008», in Jens Woelk, Simone Penasa & Flavio Guella (eds.), *Minoranze linguistiche e pubblica amministrazione*. Padova: CEDAM, 273-292.
- CHIOCCHETTI, Elena, NATASCIA Ralli, STANIZZI Isabella, 2017, «From DIY Translations to Official Standardization and Back Again? 50 Years of Experience with Italian and German Legal Terminology Work in South Tyrol», in Paola Faini (ed.), *Terminological Approaches in the European Context*. Cambridge: Cambridge Scholars, 254-270.
- CHIOCCHETTI, Elena, NATASCIA Ralli, 2016, «Ein Begriff, zwei Sprachen, unterschiedliche (Rechts) Kulturen in Petra Drewer *et al.* (eds.)», *Terminologie und Kultur. Akten des Symposions, Mannheim, 3.-5. März*. München *et al.*: Deutscher Terminologie-Tag e.V., 103-112.
- COMPLOJER, Franz, 1990, «Disparità di trattamento accusate dai Ladini viventi nella Regione Trentino-Alto Adige con particolare riguardo alle istituzioni legislative della regione e delle due province autonome», in *Ladinia XIV*, 305-324.
- CORDIN, Patrizia, 2014, «Lingue locali e pubblica amministrazione. Riflessioni linguistiche in margine al convegno», in Jens Woelk, Simone Penasa & Flavio Guella (eds.), *Minoranze linguistiche e pubblica amministrazione*. Padova: CEDAM, 241-256.
- GROOT (de), Gerard-René, 1999, «Das Übersetzen juristischer Terminologie», in: Gerard-René de Groot, & Rainer Schulze (eds.) *Recht und Übersetzen*. Baden Baden: Nomos, 11-46.

- GUELLA, Flavio, 2014, «L'organizzazione amministrativa nelle aree di minoranza», in Jens Woelk, Simone Penasa & Flavio Guella (eds.), *Minoranze linguistiche e pubblica amministrazione*. Padova: CEDAM, 13-45.
- IANNACCARO, Gabriele, dell'AQUILA Vittorio, 2004, *La pianificazione linguistica*. Roma: Carocci.
- 2011, «Historical linguistic minorities: suggestions for classification and typology», in *International Journal of the Sociology of language*, 210 (2011) 29-45.
- ISTITUT CULTURAL LADIN, 2019, *I ladini delle Dolomiti*. <https://www.istladin.net/it/presentazione> (accessed 29.04.2019).
- 2019b, *Strumenti informatici per il ladi*. <https://www.istladin.net/it/strumenti-ladino> (accessed 29.04.2019).
- LANZAFAME, Francesca, 2014, *Rilevazione sulla consistenza e la dislocazione territoriale degli appartenenti alle popolazioni di lingua ladina, mòchena e cimbra (15° Censimento generale della popolazione e delle abitazioni - dati definitivi)*. Trento: Servizio statistica della Provincia Autonoma di Trento. http://www.statistica.provincia.tn.it/binary/pat_statistica_new/popolazione/RilevazionePopolazioniLadinaMochenaCimbra.1394031752.pdf (accessed 29.04.2019).
- LOPORCARO, Michele, 2013, *Profilo linguistico dei dialetti italiani*. 2nd ed. Bari: Laterza.
- LOUVIN, Roberto, 2014, «Lingue fra parentesi. Francoprovenzale, francese, occitano e dialetti germanici nell'area alpina nord-occidentale», in Jens Woelk, Simone Penasa & Flavio Guella (eds.), *Minoranze linguistiche e pubblica amministrazione*. Padova: CEDAM, 153-175.
- MALL, Josef, PLAGG, Waltraud, 1990, «Versteht der Nordtiroler die Südtirolerin noch? Anmerkungen zum Sprachwandel in der deutschen Alltagssprache Südtirols durch den Einfluß des Italienischen», In Ludger Kremer & Hermann Niebaum (eds.), *Grenzdialekte. Studien zur Entwicklung kontinentalwestgermanischer Dialektkontinua*. Hildesheim et al.: Olms, 217-239.
- MARCHESONI, Claudia, SPAGNOLI Frédéric, TOLLER Leo, 2014, «Abia ber? Come chi? Le attività culturali come elemento di autorappresentazione della comunità mòchen», In Valentina Porcellana & Federica Diemoz (eds.), *Minoranze in mutamento*. Alessandria: dell'Orso, 161-174.
- MINISTERO DELL'INTERNO. Ufficio centrale per i problemi delle zone di confine e delle minoranze etniche, 1994, *Primo rapporto sullo stato delle minoranze in Italia*. Roma: Ministero dell'Interno.

- ORIOLES, Vincenzo, 2003, *Le minoranze linguistiche: profili sociolinguistici e quadro dei documenti di tutela*. Roma: Il Calamo.
- PALERMO, Francesco, WOELK Jens, 2011, *Diritto costituzionale comparato dei gruppi e delle minoranze*, 2nd ed. Padova: CEDAM.
- PALERMO, Francesco, 2003, «La tutela delle minoranze nell'ordinamento italiano», in Eva Pföstl (ed.), *Valorizzare le diversità: tutela delle minoranze ed Europa multiculturale*. Roma: APES.
- PALICI di SUNI PRAT, Elisabetta, 1999, *Intorno alle minoranze*. Torino: Giapichelli.
- PANIERI, Luca, 2007, *Bar lirnen z'schraiba un zo reda az be biar: grammatica del cimbro di Luserna. Grammatik der zimbrischen Sprache von Lusern*. Trento: Regione autonoma Trentino-Alto Adige.
- PENASA, Simone, 2014, «La funzione amministrativa nelle aree di minoranza» in Jens Woelk, Simone Penasa & Flavio Guella (eds.), *Minoranze linguistiche e pubblica amministrazione*. Padova: CEDAM, 47-94.
- POGGESCHI, Giovanni, 2013, *Language Rights and Duties in the Evolution of Public Law*. Baden Baden: Nomos.
- 2016, «Unità nazionale e pluralismo culturale: l'evoluzione dello status giuridico delle minoranze linguistiche dall'unità d'Italia ad oggi», in *DPCE online*, n°. 2, 207-228.
- PORCELLANA, Valentina, DIEMOZ Federica, 2014, «Minoranze linguistiche nelle Alpi: etnicità, lingue e processi demografici», in Valentina Porcellana & Federica Diemoz (eds.), *Minoranze in mutamento*. Alessandria: dell'Orso, 7-15.
- PROVINCIA AUTONOMA DI BOLZANO, 2018, *Competenze e finanziamento dell'autonomia*. <http://www.provincia.bz.it/politica-diritto-relazioni-estere/autonomia/competenze-finanziamento-autonomia.asp> (accessed 29.04.2019).
- 2019, *L'esame di ladino*. <http://www.provincia.bz.it/formazione-lingue/bilinguismo/esame-di-ladino.asp> (accessed 29.04.2019).
- RASOM, Sabrina, 2014, «La pianificazione linguistica del Comun general de Fascian» in Jens Woelk, Simone Penasa & Flavio Guella (eds.), *Minoranze linguistiche e pubblica amministrazione*. Padova: CEDAM, 257-271.
- ROWLEY, Anthony R., 2003, *Liacht as de sproch: grammatica della lingua mòchena. Grammatik des Deutsch-Fersentalerischen*. Palù del Fèrsina: Istituto Culturale Mòcheno-Cimbro.
- SANDRINI, Peter, 1998, «Italienisches Recht in deutscher Sprache – Terminologische Überlegungen», in Patrizia Cordin, Maria Iliescu, Heidi Sillerrungaldier (eds.), *Italienisch und Deutsch im Kontakt und Vergleich: Akten*

- des 7. Treffens der Italienischen und österreichischen Linguisten*. Trento: Università di Trento, 399-417.
- SILLER, Sarah, 2009, «Die Minderheitenschule in Italien. Entwicklungen und aktuelle Situation», in Peter Hilpold (ed.), *Minderheitenschutz in Italien*. Vienna: Braumüller, 141-158.
- SPAGNOLI, Frédéric, 2017, *Ladini, mòcheni e cimbri: al crocevia tra esistenza e coscienza*. Trento: Regione Autonoma Trentino-Alto Adige.
- TOLLER, Leo, 2018, employee at the Bersntoler Kulturinstitut, personal communication in December 2018.
- TOSO, Fiorenzo, 2008a, *Le minoranze linguistiche in Italia*. Bologna: Il Mulino.
- 2008b, «Alcuni episodi di applicazione delle norme di tutela delle minoranze linguistiche in Italia», in *Ladinia XXXII*, 165-222.
- WOELK, Jens, 2010, «Il rispetto della diversità: la tutela delle minoranze linguistiche» in Carlo Casonato (ed.), *Lezioni sui principi fondamentali della Costituzione*. Torino: Giappichelli, 178-202.
- 2014, «Amministrazione, minoranze linguistiche e piccoli numeri. Introduzione» in Jens Woelk, Simone Penasa & Flavio Guella (eds.), *Minoranze linguistiche e pubblica amministrazione*. Padova: CEDAM, 1-10.
- WRIGHT, Sue, 2007, «Il diritto a utilizzare la propria lingua: alcune riflessioni su teoria e pratica» in Carlo Consani & Paola Desideri, Paola (eds.): *Minoranze linguistiche. Prospettive, strumenti, territori*. Roma: Carocci, 32-47.

LEGAL REFERENCES

- ITALIAN CONSTITUTION – COSTITUZIONE DELLA REPUBBLICA ITALIANA del 01.01.1948, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1947/12/27/047U0001/sg> (accessed 29.04.2019).
- LAW no. 482/1999 – Legge 15.12.1999, n. 482 ‘Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche’, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1999/12/20/099G0557/sg> (accessed 29.04.2019).
- PRESIDENTIAL DECREE 574/1988 – Decreto del Presidente della Repubblica del 15.07.1999 ‘Norme di attuazione dello statuto speciale per la regione Trentino-Alto Adige in materia di uso della lingua tedesca e della lingua ladina nei rapporti dei cittadini con la pubblica amministrazione e nei procedimenti giudiziari’, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1989/05/08/088G0454/sg> (accessed 29.04.2019).

- PRESIDENTIAL DECREE no. 262/2001 – Decreto legislativo del 22.05.2001, n. 262 ‘Norme di attuazione dello statuto speciale della regione Trentino-Alto Adige recanti modifiche e integrazioni al decreto del Presidente della Repubblica 10 novembre 1973, n. 691 e al decreto del Presidente della Repubblica 15 luglio 1988, n. 574, in materia di tutela della popolazione ladina in provincia di Bolzano’, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2001/07/05/001G0307/sg> (accessed 29.04.2019).
- PROVINCIAL LAW no. 18/1987 (Trentino) – Legge provinciale del 31.08.1987, n. 18 ‘Istituzione dell’Istituto mocheno e dell’Istituto cimbri e norme per la salvaguardia e la valorizzazione della cultura delle popolazioni germanofone in provincia di Trento’, <https://www.consiglio.provincia.tn.it/leggi-e-archivi/codice-provinciale/Pages/legge.aspx?uid=781> (accessed 29.04.2019).
- PROVINCIAL LAW no. 6/2008 (Trentino) – Legge provinciale del 19.06.2008, n. 6 ‘Norme di tutela e promozione delle minoranze linguistiche locali’, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2009/02/28/009R0052/s3> (accessed 29.04.2019).
- REGIONAL LAW no. 15/1996 (Friuli Venezia Giulia) – Legge Regionale del 22.03.1996, n. 15 ‘Norme per la tutela e la promozione della lingua e della cultura friulane e istituzione del servizio per le lingue regionali e minoritarie’, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1996/07/06/096R0295/s3> (accessed 29.04.2019).
- REGIONAL LAW no. 15/1997 (Molise) – Legge Regionale del 14.05.1997, n. 15 ‘Tutela e valorizzazione del patrimonio culturale delle minoranze linguistiche nel Molise’, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1997/09/06/097A0440/s3> (accessed 29.04.2019).
- REGIONAL LAW no. 26/1997 (Sardinia) – Legge regionale del 15.10.1997, n. 26 ‘Promozione e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna’, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1998/01/31/097R0987/s3> (accessed 29.04.2019).
- REGIONAL LAW no. 15/2003 (Calabria) – Legge Regionale del 30.10.2003, n. 15 ‘Norme per la tutela e la valorizzazione della lingua e del patrimonio culturale delle minoranze linguistiche e storiche di Calabria’, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2004/02/14/003R0799/s3> (accessed 29.04.2019).
- REGIONAL LAW no. 29/2007 (Friuli Venezia Giulia) – Legge regionale del 18.12.2007, n. 29 ‘Norme per la tutela, valorizzazione e promozione della lingua friulana’, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2008/05/24/008R0035/s3> (accessed 29.04.2019).

REGIONAL LAW no. 3/2018 (Trentino-Alto Adige) – Legge regionale del 24.05.2018, n. 3 ‘Norme in materia di tutela e promozione delle minoranze linguistiche cimbra, mochena e ladina della Regione autonoma Trentino-Alto Adige/Sudtirolo’, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2018/12/01/18R00294/s3> (accessed 29.04.2019).

RESOLUTION no. 210/2003 (Provincial Government of South Tyrol) – Delibera della Giunta Provinciale n. 210 del 27.01.2003 ‘Utilizzo della lingua ladina da parte degli enti pubblici e negli atti normativi’ http://lexbrowser.provinz.bz.it/doc/20141121/it/1571/delibera_n_210_del_27_01_2003.aspx (accessed 29.04.2019).

RESOLUTION no. 16/14 of 2006 (Regional Government of Sardinia) – Deliberazione della Giunta Regionale n. 16/14 del 18.04.2006 ‘Limba Sarda Comuna. Adozione delle norme di riferimento a carattere sperimentale per la lingua scritta in uscita dell’Amministrazione regionale’ https://www.regione.sardegna.it/documenti/1_74_20060503165407.pdf (accessed 29.04.2019).

REVERSING LANGUAGE SHIFT IN EUROPEAN LANGUAGE MINORITY SETTINGS: A TENTATIVE GENERAL OUTLINE OF CONTEMPORARY CHALLENGES AND STRATEGIES¹

JEROEN DARQUENNES
UNIVERSITY OF NAMUR (BELGIUM)

Artikulu honek Europako hizkuntza minorizatuen komunitateek beraien hizkuntza berreskuratzeko eta normalizatzeko dauzkaten erronkak agertarazten dizkigu. Hizkuntzaren zaintza eta berrindartzean egin diren saioen kontaketa laburraren ondoren, Europan egin diren hizkuntza minorizatuen aldeko ekime-nak kokatzen ditu, Eskualde eta Minorizaturiko Hizkuntzen Europar Kartan arreta berezia jarritz. Bukatzeko, hizkuntza minorizatua berrindartzeko egin beharreko politiketan funtsezkoak diren printzipio nagusiak eta plangintza ego-kiak zerrendatzen ditu.

Gako-hitzak: Hizkuntzaren zaintza, hizkuntza aldaketa, hizkuntza aldaketa sai-hesten, hizkuntza politika eta plangintza.

Este artículo nos muestra los retos que tienen las comunidades de lenguas minorizadas en Europa para preservar su lengua. Después de un breve resumen de los esfuerzos que se han llevado a cabo en aras de la preservación e impulso de las lenguas minorizadas, detalla las iniciativas concretas en favor de dichas lenguas, poniendo especial énfasis en la Carta Europea de Lenguas Regionales

¹ My sincere thanks to Alastair Walker (Kiel) for his valuable and inspiring comments on an earlier version of this text. Alastair's comments have provided me with food for thought for at least another two articles. For any factual (or other) mistakes in this text there is only one person to blame and that is me.

y Minorizadas. Para finalizar, enuncia lo que en su opinión son los principios básicos y las planificaciones adecuadas para fortalecer una lengua minorizada.

Palabras clave: Salvaguarda de la lengua, cambio lingüístico, responder al cambio lingüístico, política y planificación lingüística.

Cet article nous présente les défis que se lancent les communautés de langues minorisées d'Europe pour préserver leur langue. Après un bref résumé des efforts menés en matière de préservation et de soutien des langues minorisées, cet article présente les initiatives concrètes en faveur de ces langues, mettant surtout l'accent sur la Charte européenne des langues régionales et minorisées. Pour terminer, l'auteur énonce principes de base et les planifications adéquates qui sont nécessaires pour renforcer une langue minorisée.

Mots-clés : Sauvegarde de la langue, changement linguistique, répondre au changement linguistique, politique et planification linguistique.

This paper seeks to present a general outline of challenges that European autochthonous minority language communities face in terms of language shift reversal. After a brief account of research on language maintenance and language shift (reversal) it addresses initiatives in favor of minority languages at the European level, thereby paying special attention to the *European Charter for Regional or Minority Languages*. The paper ends with a list of general (theoretical) principles that are highlighted in the available language policy and planning literature when it comes to crafting or developing a program meant to reverse language shift.

Keywords: Language maintenance; language shift; reversing language shift; language policy and planning; European Charter for Regional or Minority Languages.

I. INTRODUCTION

All over the globe, contemporary debates on reversing language shift are colored by a variety of actors, including different types of minority language activists, policy makers (at the local, regional, national and/or supranational level), minority language speakers (ranging from fluent speakers to those who are starting to discover the language), and linguists from inside and outside the community interested in language documentation or, more broadly, in a variety of questions related to the status, the prestige, the acquisition and/or the ‘corpus’ of a minority language. Sometimes, the opinions of these (and other) actors converge, sometimes they don’t. Even when limiting the geographical focus to Europe, it would go far beyond the scope of this chapter to try and present an approximative inventory of the convergences and divergences that characterize the opinions of all of the actors involved in activities that are meant to reverse language shift processes. This paper rather seeks to present a tentative *general* outline of contemporary challenges that autochthonous minority language communities in Europe (such as the Basques in Spain and France, the Frisians in the Netherlands, the Sorbs in Germany, the Italians in Slovenia, or the Croatians in Austria) face in terms of language shift reversal and the kind of language policy and planning strategies that are discussed, developed and/or implemented to meet those challenges. Readers will notice that this paper is mainly inspired by literature that pays attention to initiatives taken at the European level (i. e. especially at the level of the Council of Europe) to promote the situation of linguistic minorities. More specifically, it links the question of language shift reversal to a constructive critical discussion of measures promoted in the context of the *European Charter for Regional or Minority Languages* that, as Gorter (2007: 5) notes, “was designed in such a way as to be able to accommodate for the wide variety of the different languages in all 47 member states of the Council of Europe”. The paper starts with a brief account of research on language maintenance and language shift (reversal) and the emergence of minority language maintenance and revitalization on the European agenda. After a concise discussion of the Charter, it homes in on the contemporary challenges that minority language communities face and the kind of strategies that language policy and planning literature proposes to confront them.

II. RESEARCH ON LANGUAGE MAINTENANCE AND LANGUAGE SHIFT (REVERSAL) IN EUROPE

Broadly speaking, research on language maintenance and language shift (reversal) has been on the agenda for more than a century. In overview literature reference is made to the German *Volkstumsforschung* of the 1920s and the 1930s fraught with national-socialist ideology (Fishman 1972; Clyne 2004). Sometimes reference is also made to the anthropological studies on eastern peoples conducted by scholars working at St. Petersburg/Leningrad State University from the late 19th century onwards (Teeter 1981: 77; Grenoble and Whaley 2006: 76-77). Somewhat less visible in general overview literature are the many attempts made by linguists and language academies in a great variety of settings to contribute in a positive way to the maintenance or revitalization of autochthonous minority languages in the late 19th century. Those attempts are increasingly described and analyzed in detail in research projects that unravel the social history of minority language communities (see, for example, Cahen 2009; Kremnitz 2013; Monteagudo 2017; Zalbide, Joly and Gardner 2015). They also feature in literature on the intra- and extra-linguistic consequences of language contact in specific language minority settings as it started to appear with the emergence of sociolinguistics and the sociology of language from the 1950s onwards (see Clyne 1975 for an early overview; see also Pauwels 2016).

Over the past decades, research on language contact in general as well as research on minority languages and communities has experienced a degree of theoretical and methodological specialization (Darquennes, Salmons, and Vandebussche 2019; Hogan-Brun and O'Rourke 2019). It has, however, also been characterized by a pragmatic turn, most notably when it comes to research that focuses on aspects of language policy and planning with the aim of slowing down or reversing processes of language shift. Fishman's *Reversing Language Shift* (1991) substantially contributed to this pragmatic turn. Its subtitle already makes it clear that the book intends to offer 'theoretical and methodological foundations of assistance to threatened languages'. In fact, the book is to a great extent the result of the interactions of a seasoned scholar with colleagues as well as language policy officers and is meant to further stimulate such a dialogue that—at least since the 1980s—has become more the rule than the exception in different corners of Europe.

Those familiar with the institutional history of Europe will know that especially from the late 1970s onwards, representatives from different European regions succeeded in putting the topic of linguistic and cultural diversity—a topic that had been highly debated in many regions during a period of 'ethnic

revival' in the 1960s and 1970s— on the European agenda (i. e. the agenda of the European Parliament, the European Commission, and the Council of Europe). A series of documents aiming at the recognition and the protection of regional and minority languages were drafted (cf. point 3 for details). Thanks to European funding, the *European Bureau for Lesser-Used Languages* (EBLUL) and the *Mercator Centres* were created in the 1980s (Gazzola *et al.* 2016: 37–38). Consortia of universities and research centers embarked on policy-relevant research projects funded with European money. Over the past decades, comparative projects such as Euromosaic (Nelde, Strubell and Williams 1996), SMiLE/Support for Minority Languages in Europe (Grin, Moring, *et al.* 2002) and ELDIA/European language diversity for all (Laakso *et al.* 2016) helped to highlight particularities of European autochthonous minority language communities that, according to May (2019: 374, with reference to Churchill 1986) are less to be considered as indigenous minorities “characterized by a ‘traditional’ culture often regarded as being at odds with that of the majority group”, but rather as established language minorities, i. e. as minorities that “are more likely to be able to lay claim to a right to conserve their identity, and to back such claims with political might”.

III. INITIATIVES IN FAVOR OF MINORITY LANGUAGES AT THE EUROPEAN LEVEL: A FOCUS ON THE CHARTER

As illustrated by Allardt (1992), Churchill (1996), Hroch (2000), and others, the history of language minorities is linked to political processes of nationalism and state-formation. Since these processes are highly context-dependent, it would be misleading—as Krauss (2008: 92) notes—to “suppose that there has been *one* standard European model for the organization of rule by the nation-state”. When it comes to the interplay of language and political integration in Europe, there is indeed “a high degree of variation” (Kraus 2008: 93; see also Kamusella 2009) that should stop us from resorting all too quickly and indiscriminately to the reproduction of ‘grand narratives’ regarding the minorization of autochthonous language communities. However, even though one should be wary of excessive generalizations, there seems to be a consensus on the fact that, in the case of such minorities, nationalism and state-formation processes during the long 19th century have, first of all, contributed to an increase of differences in prestige, status, power, social organization, values, and beliefs between minority language communities and the surrounding majorities. Secondly, there also seems to be an agreement on the fact that these differences came to be

increasingly reflected in the lower prestige, the lower status, and the less developed (in some cases: poorly developed or even non-existing) legitimization and institutionalization of the minority language *vis-à-vis* the surrounding majority language (Nelde, Strubell and Williams 1996). The symbolic linkage of language to “structures of power, such as class status, gender, or the way a language is identified with access to desired livelihoods or valued social networks” (Urla 2012: 30) strongly influences peoples’ language choices and, as a consequence, processes of language shift.

Already during the long 19th century, initiatives were developed aimed at levelling out existing asymmetries between the minority and the surrounding majority concerning, for example, the transmission of the minority language and culture in educational settings and the (rights to make) use of the minority language. In fact, the history of Europe is marked by different phases of ethnic revival² that at different times, in different geographical settings and in different (political) forms resulted in different kinds of initiatives concerning (the legal framework surrounding) the transmission and the use of the minority language. In the 1960s and even more so during the 1970s, (leftwing) nationalist parties and separatist movements not only exerted pressure on state governments in order to gain greater autonomy for the region they represented. In the late 1970s and the 1980s they also increasingly considered ‘Europe’ (i. e. the Council of Europe, the European Parliament and the institutions surrounding them) to be an ally in their attempts to strengthen the right to use and promote their own language and culture (see Jolly 2015 for a discussion of the way in which supranational and regionalist tendencies in Europe go hand in hand). It is, therefore, hardly a coincidence that, two years after the first direct election of the European Parliament in 1979, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe “adopted Recommendation 928 on the educational and cultural problems of minority languages and dialects in Europe, and in the same year the European Parliament passed a resolution on the same issues” (CoE 2012: 2). That resolution —i. e. a resolution on a Community Charter for Regional Languages and Cultures and on a Charter of Rights of Ethnic Minorities— was authored by Gaetano Arfé, who also authored a resolution on Measures in Favour of Minority Languages and Cultures that was adopted by the EP in 1983 (for details, see Grin *et al.* 2002; EBLUL 2003). Parallel to these initiatives, the Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe (which corresponds to the present Congress of Local and Regional Authorities) started to

² Smith (1984: 283) traces ethnic and national revival back to the late 18th century and considers the ethnic revival in the postwar period (i. e. the period following WW2) as “but the latest of a series of such resurgences, some of them purely local and others widely diffused”.

prepare the drawing-up of a charter for regional languages and cultures. Before a group of experts started the actual drafting, a survey of the actual situation of regional and minority languages was organized, and so was a public hearing in Strasbourg in 1984, “attended by some 250 people representing over 40 languages” (CoE 2012: 2). In 1988, the Standing Conference “proposed the text of a charter which was designed to have the status of a convention”. The Committee of Ministers of the CoE then established “an ad hoc committee of experts on regional or minority languages in Europe (CAHLR), with responsibility for drafting a charter bearing the Standing Conference’s text in mind”. That group started work in 1989. It took another 3 years for the European Charter for Regional or Minority Languages to be “adopted as a convention by the Committee of Ministers at the 478th meeting of the Ministers’ Deputies on 25 June 1992 and opened for signature on 5 November 1992” (CoE 2012: 2).

Next to a preamble, the Charter consists of five parts: general provisions (Part I), objectives and principles (Part II), measures to promote the use of regional or minority languages in public life (Part III), application of the charter (Part IV) and final provisions (Part V). The Charter’s overall objective is that parties who ratify the Charter will respect and will attune or continue to attune their policies, legislation and practice to the preservation and promotion of all regional and minority languages on their territory (Art. 7). Regional or minority languages are defined as languages that are (i) traditionally used within a given territory of a state by nationals of that state who form a group numerically smaller than the rest of the state’s population, and (ii) different from the official language(s) of that state (Art. 1). Regional languages are languages spoken (either by a majority of the citizens or not) in a limited part of the territory of a state. Minority languages are languages either spoken by persons who are not concentrated on a specific part of the territory of a state or spoken by a group of people that, though geographically concentrated on a part of the state, is numerically smaller than the population that speaks the majority language. The Charter does not specify which languages correspond to the concept of regional or minority languages. Yet, Article 1. a states that the charter includes neither dialects of the official language(s) of a state nor the languages of migrants (i. e., in fact, the languages of ‘recent’ immigrants).

As far as the measures to promote the use of regional or minority languages in public life are concerned, the Charter lists approx. 100 measures that pertain to the following areas: education (Art. 8), judicial authorities (Art. 9), administrative authorities and public services (Art. 10), media (Art. 11), cultural activities and facilities (Art. 12), economic and social life (Art. 13) and trans-frontier exchanges (Art. 14). States who ratify the Charter obligate themselves to

implement a minimal of 35 measures in respect of each language specified at the time of ratification. To ensure that states select measures from each of the areas in Articles 8-13, three measures must be chosen from each of the Articles 8 and 12, and one from each of the Articles 9, 10, 11 and 13. Whereas Part II of the Charter applies to all regional or minority languages on a state's territory, states are free to decide to which regional or minority languages on their territory the measures of Part III will apply. Thus, they can choose to start with a limited number of beneficiaries and extend that number at a later stage. Article 2 even leaves open the option to sign the Charter without selecting any language for the purposes of the application of Part III.

Within the year following the Charter's entry into force, each state has to present a report to the Secretary General of the Council of Europe in which the policy pursued in accordance with Part II of the Charter and the measures taken (Part III) are explained. The other reports have, since 2019, to be submitted in intervals of five years. A Committee of Experts (COMEX) examines these public reports, including the mid-term reports that each state has to submit every two and a half years on the fulfilment of what the COMEX considers "immediate-action recommendations" (Ramallo 2019: 151). The COMEX prepares a report for the Council of Europe's Committee of Ministers. That report is accompanied by the comments that the states have been requested to make and may be made public by the Committee of Ministers. The Committee of Ministers itself hands its recommendations over to the states. The whole monitoring process is documented on the website of the Council of Europe (www.coe.int) and explained in a concise way in Ramallo (2019).

At present 25 of the 47 member states of the Council of Europe have ratified the Charter and 8 have signed it. Of the EU's 27 member states 15 have ratified, 3 have signed, and 8 have neither signed nor ratified it. In the case of those EU Member States who signed but did not ratify the Charter, the ratification process has not really started yet (the case of Malta) or is mainly hampered by constitutional and/or political problems (the case of France and Italy). In case of the EU Member States that did not sign the Charter the reasons are more diverse (cf. Darquennes 2011: 550 for details).

Next to the CoE's *Framework Convention for the Protection of National Minorities* (published in 1995, entered into force in 1998) that grants individual rights to members of national minorities (including a small number of language rights), the Charter holds an important position as a frame of reference in European-wide discussions on the preservation of linguistic diversity (even more so than other documents that are part of international soft law —see Ruiz-Vieitez 2019 for more details on such documents)—. Parayre (2008: 125), for example,

points out that the European Parliament in its 2006 Resolution on Multilingualism called on its Member States to comply with the Charter and to cooperate in a closer way with the Council of Europe's Language Policy Division. However, as Jean-Marie Woehrling (member of the group of experts who wrote the first version of the Charter) reminds us, one should not forget that "the Charter is just one part of a whole range of actions, part of a much broader process". He adds:

When things start moving, it is difficult to know if they are moving because of the Charter or whether they would have moved despite the Charter. Of course, a state which ratifies the Charter has taken on board the fact that regional languages are an important issue, something that needs to be addressed and therefore, even before ratifying the Charter, it has taken steps to promote regional languages. Once the Charter has been ratified, generally speaking all the state has to do is to continue along the path it already felt was the right one, drawing on the contents of the Charter. There are also some states which ratify the Charter without any great conviction, or indeed without the commitment to go any further than what they were already doing. The Charter cannot stop certain states from showing ill will or ill faith in implementation. Even for those which act in good faith, it is not a miracle; it is not a pill to be taken when you're not feeling too well and which on its own makes everything better. It is something to make states aware, a commitment to pursue a move forward and bring about change, offering suggestions for the steps to be taken. In this movement of raising awareness of regional or minority languages, the Charter will always be just one element amongst others, but it has played an important role as a catalyst: it has raised awareness and given rise to debate; it has given legitimacy to regional languages; it has highlighted best practice; it integrates local action in a European framework and promotes assessment and replication at European level. (CoE 2012: 10)

To the positive elements raised by Woehrling, one could add that the Charter as an instrument has helped to (further) develop the kind of institutional support that minority language communities need in order to survive. In his account of the interplay of language, identity and polity-building in Europe, Kraus (2008: 93) convincingly states that "[i]n modern societies, linguistic communities can hardly survive without a minimum of institutional support". He alludes to the fact that it is important for minority language communities to also have their language recognized and institutionally supported as a language that can be and/or is used in education, the media, the administration and other possible 'high-stake' domains of language use. In practice, that is easier for minority language communities with a high degree of political autonomy than for communities with a low degree of political autonomy. Communities

with a high degree of autonomy generally also have more means at their disposal to develop language policy and planning activities that are in line with the findings of language policy and planning research. Quite often they also contribute themselves to the further development of language policy and planning as a practice-oriented discipline, either by funding research projects or by the work of their own language policy and planning divisions.

IV. THE CHARTER FROM THE POINT OF VIEW OF LPP RESEARCH

The Charter was inspired by language policy and planning initiatives developed in Catalonia, the Basque Country, South-Tyrol, Ireland, Wales and other regions (CoE 2012). It clearly reflects the distinction between the three classical LPP activities as described e. g. by Cooper (1989), i. e. activities aimed at modifying the corpus of a language through the standardization and/or elaboration of its lexicon, grammar and/or orthography (cf. Art. 9 and 12 related to translation and terminology), activities aimed at influencing the social status and/or functional range of a language without necessarily having the intention to increase the number of people actually using it (cf. Art. 9 - 13 related to domains of language use), and activities aimed at promoting the acquisition of a language and, by doing so, at increasing its number of users (cf. Art. 8 related to education). By leaving the choice of appropriate measures for each of the selected minority languages on their territory to the member states themselves, the Charter acknowledges the necessity of tailor-made approaches in language policy and planning as advocated for by Haugen (1972), Fishman (1991), and others. The fact that the CoE's member states who ratify the charter are obliged to select language planning measures in the different areas of language use mentioned in Articles 8-13 can be linked to Haugen and Fishman's plea for the development of complementary and mutually reinforcing language planning measures in different domains of language use (cf. also Cooper 1989). Moreover, the system of reporting and monitoring links the Charter to the necessity for language planning evaluation (Rubin 1983). This short sketch makes clear that the skeletal structure of the Charter beyond any doubt corresponds to the basics of language planning theory at the beginning of the 1990s. Yet, the Charter also contains a number of flaws.

Since the explanatory report that accompanies the Charter clearly states that the charter does not pronounce itself on the often-disputed question of which forms of language constitute separate languages, the Charter not only opens the door for the recognition of what Kloss (1983) has labelled *Wieso-*

Sprachen (*why-languages*), Goebel (2002) has once referred to as dream and ghost languages, and Kronsteiner (2000) has referred to as *Ostereier* (Easter eggs, i. e. forms of language such as ‘Burgenländischkroatisch’ that only exist as a separate ‘language’ in the minds of some speakers, yet would be labelled a (dialectal) variety of a language by linguists). The Charter also gives member states the possibility to ‘recover’ regional or minority languages as mere dialects of the national language.

In line with some of the remarks made by Woehrling (cf. the quote in section 3), Pfeil (2003: 32-33) points out the selection of language planning measures by the member states is certainly not always the result of a dedicated search for the most appropriate measures. A lot depends on budgetary constraints, efforts that governments are willing to put in the promotion of a minority language as only one of the many points on the agenda. The implementation of selected measures etc. is often hampered by deficient communication between central and regional/local authorities and/or uncertainties regarding the overall and final (financial) responsibility for the implementation of the Charter—a responsibility that is vested with the states (Parayre 2008: 128)—. Yet another point that deserves attention is that states—even if they are allowed to do so—do generally not take on new obligations (Ramallo 2019: 157). The power of the Charter’s Committee of Experts and the Committee of Ministers is not such that they can force states to adopt a more dynamic attitude when it comes to the selection of new (stronger) measures. Nor do they have a lot of political power to force states to take immediate action when these states do not (or only partially) fulfill the requirements related to the selected measures. However, attempts are made to put some ‘moral’ pressure on states. Quite recently, the CoE decided to launch a tool meant to assess the fulfillment of Part III of the Charter by states who ratified it:

To analyze the degree of satisfactory fulfillment (SF) of each State’s obligations, pursuant to its instrument of ratification, we have analyzed all of COMEX’s reports through December 31, 2018 once they were entered in the REMILAN database. We have studied a total of 94 reports, all of which are accessible on the Council of Europe’s website. (Ramallo 2019: 151)

The idea of the Council of Europe is to comparatively measure the progress made by states regarding the implementation of the selected Charter measures. It remains to be seen whether the tool will encourage states to pay more attention to the fulfillment of selected measures. In any case, the tool is a *monitoring* tool rather than a tool that allows states or the minority language communities themselves to engage in a constructive (re-)evaluation of their situation, a (re-)selection of measures that could help them to reverse language shift and the de-

velopment of a pathway meant to implement the selected measures. The absence of such a tool is regrettable, since sociolinguists, political scientists and jurists alike have already repeatedly pointed to the fact that no instruments seem to exist at the level of the CoE that could help minority language communities to bridge the—at times: considerable—gap between the theoretically envisaged straightforward process of selecting, elaborating, implementing and evaluation appropriate language planning measures, on the one hand, and tortuous daily state politics with which language policy and practices are intertwined, on the other hand. Bridging that gap remains one of the major challenges that minority language communities are confronted with.

V. CHALLENGES AND HOW TO DEAL WITH THEM

The more *general* challenges of minority language communities are well known and can be summarized by using part of the terminology used in the Euromosaic-report (Nelde, Strubell and Williams 1996) and the SMiLE-report (Grin *et al.* 2002), i. e.: how to convince people not just to pass on (or, in Euromosaic terms: to reproduce) the minority language, but also to organize and ensure the ‘guided’ learning (in Euromosaic terms: the production) of the language; how to make sure that the minority language is and can (continue to) be used in different domains of language use (including high-prestige domains); and how to stimulate the actual use of the language and to foster positive attitudes towards the minority language? In the SMiLE-report this has been summarized by means of three rather ‘catchy’ notions: capacity, opportunity and desire (notions that echo the distinction between cognitive, social and affective variables that feature in sociolinguistic research). In short, in order for people to use a minority language, three conditions have to be met:

- they must have the *capacity* to use it – which means that they must have adequate competence in the language;
- they must have *opportunities* to use it – which means that there must be a supply of situations in which the language can be used;
- they must have the *desire* to use it – which means that they must feel socially and psychologically empowered to do it (Grin *et al.* 2002: 80).

As the SMiLE-report and Grin (2003: 45) show, the Charter responds to those conditions:

- It puts a lot of emphasis on education in Article 8 (which is the longest Article of the entire Charter) for the obvious reason that the education system plays an essential role in *capacity* building.
- It supports the use of minority languages not only in school settings (Art. 8 of the Charter), but also supports the use of the language in courts (Art. 9), administration and public services (Art. 10), the media (Art. 11), and culture (Art. 12) because the opportunity to use a minority language is “provided not just by the people themselves [...], or by organisations which depend on people’s own decisions [...]” (Grin 2003: 45), but also by the state.
- Through promoting the use of minority languages in economic and social life (Art. 13), it contributes “to the social legitimisation and symbolic prestige of that language” (Grin 2003: 45). State policies thus positively influence the desire (or, alternatively: the willingness) of people to use a minority language, that is not merely to be seen as “a function of their personal dispositions”. Those dispositions are “also a function of the environment in which they live”.

As already noted before, the Charter proposes nothing new, but rather echoes initiatives taken elsewhere in Europe already back in the late 1970s, beginning of the 1980s, be it especially in different corners and in communities striving for or having already obtained a considerable degree of autonomy. Especially in those communities, systematic attention was also given to the practical challenges related to language policy implementation. Completely in line with Baldauf and Kaplan’s (1997) ‘from practice to theory’-adagium, the practices developed by language policy officers and regional and local government officials in those communities contributed (and continue to contribute) to the advancement of language policy and planning theory. Yet, this does not change the fact that also for such communities —let alone for less organized communities— it remains a challenge to translate general policy ideas into tailor-made measures leading to tangible outcomes that contribute to sustainable language shift reversal.

However interesting it would be, the purpose of this chapter is not to present a list of context-dependent tailor-made measures developed in a number of minority language communities. Here the (pragmatic) choice is made to provide a list of general (theoretical) principles that are highlighted in the available literature when it comes to crafting or developing a program meant to reverse language shift. That list will make it clear that the ideas expressed in the Charter might well serve as a backbone for a policy in favor of minority languages, yet

have to be complemented by insights from literature and —as can be inferred from Woehrling’s comments higher up— other measures and actions that accompany them.

(1) Based on a state of the art of the actual ‘vitality’ of the minority language in terms of language competences, language transmission, language use in various language domains and the general attitudes *vis-à-vis* the minority language as part of the entire linguistic landscape, it is highly recommended to repeatedly (see also point 5) identify the major language problems (one could also call them ‘challenges’) that need to be resolved, to develop a clear vision with language policy priorities and objectives. The development of a vision and the definition of objectives is ideally a process of what Fishman calls ‘ideological clarification’, i. e. a ‘prior value consensus’ that is a prerequisite for those who aim at successfully advocating, formulating, implementing, and evaluating a language policy as part of social policy (Fishman 1991: 81-82). Straightforward as this may be, exactly the existence of diverging opinions of *where to go with whom* and *how to get there* (see e. g. Juaristi 2017), for an illuminating account of the dynamic and diverging opinions of revitalization movements in the Basque Autonomous Community) tend to make the development of a vision with language policy priorities more difficult, see also point (4) below.

(2) The major theoretical exercise of identifying the priorities does not suffice. One also needs to think about the different types of decisions and sub-policies related to a policy. Kaplan and Baldauf (1997: 113-117, 123-139), for example, offer quite a detailed inventory of the kind of policy decisions (definition of target populations, teacher profiles, materials...) and of sub-policies (curriculum, personnel, materials, community, evaluation policy) that need to be considered when developing a language-in-education policy (see Cenoz 2009 for an inventory of variables; one could also consider them to be policy variables that play a role in multilingual education). They also emphasize that in the case of each language planning process “at least a rough cost-benefit analysis should be undertaken... to establish probable costs and likely benefits” (Kaplan and Baldauf 1997: 139). The cost-effectiveness of language policies is one of the issues that is at the heart of Grin’s (2003) monograph on *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional and Minority Languages*. Intended for “civil servants and analysts in charge of designing language policy”, yet also for “non-governmental organisations” that represent users of minority languages (Grin 2003: 14), the book proposes “some key elements of an integrative, yet operational approach to the implementation of minority languages” (Grin 2003: X). Building on the aforementioned SMILE-report, it offers the readers a policy-to-outcome path that centers around

three components (capacity development, opportunity creation, and attitudes improvement) that are, as noted before, linked to Part III of the Charter. Language-in-education policy serves as a walk-through example that illustrates the policy-to-outcome path. Grin's (2003) monograph most certainly is a welcome complement to the Charter and can serve as a source of inspiration for language policy officers and activists, especially for those who have the time and the (financial and human) resources at their disposal to constructively engage in minority language policy and planning. The philosophy behind the book—the importance to focus on outcomes (or the intended effectiveness of a policy in terms of the goals pursued), issues of cost-effectiveness and the development of democratic policy decisions based on the active involvement of civil society—is a general recommendation of relevance to the point raised above and the point that follows.

(3) One of the 'dangers' of compartmentalizing language policy and planning activities into activities aiming—in traditional terms—at the corpus, the status, the prestige, the acquisition of a language or—in more catchy terms—at the capacity, the opportunity and the desire to use a language, bears in it the danger of focusing on the components separately and/or of ignoring the transversal nature of language in society that automatically also links it to less obvious, and therefore easily ignored, policy domains. In this respect, Williams (2008: 126), addressing the well-established language planning agencies within the EU, notes the following:

The difficulties of language maintenance are by now very well known, but the central justification for emphasizing greater holistic perspectives is that maintenance and revitalisation efforts rely on much more than language, education and culture. And yet too few of our language planning agencies are really able to grapple with the multifaceted elements required, being limited to social mobilisation programmes, educational initiatives and marketing campaigns. Hence they are bereft of any structural, hence lasting, influence on issues of mainstream economic growth, regional development policy, labour migration, investment strategies and the like, all of which influence the vitality (or morbidity) of language networks and communities. Language planners conventionally cite the extra-linguistic impediments to effective policy implementation, but rarely engage such factors head on, presuming that they fall within the remit of other professional disciplines. (Williams 2008: 126)

This is, in fact, a plea for a greater consideration of the interconnection of minority language issues in *all* policy areas that is only feasible if all those involved in different forms of policy and planning in minority language contexts are willing to collaborate, or, as Williams (2008: 154) puts it, “[a]nticipate and re-

solve to overcome the barriers, vested interests, traditional thought and practice that arise from inter-departmental turf-wars and boundary disputes”.

(4) When developing language policy and planning initiatives, another point that is so obvious that it runs the risk of being overlooked is the fact that “the “local community” is not a monolithic block, but, like any social unit, is filled with variety as well as commonality” (Grenoble and Whaley 2006: 16). In other words: in each minority language community, one is likely to be confronted with different profiles of speakers, different types of attachment to the traditions of the language minority, different forms of identification as a member of the minority, etc. This is the kind of *variation* that —ideally— should also be considered when policies and planning measures are being shaped. Policies that reflect the variation that characterizes a particular society are much more likely to respond to the habits and/or the aspirations of community members and thus have the potential to contribute to processes of *Vergemeinschaftung* (community formation; a notion to be found in the work of Max Weber) that are of crucial importance for the vitality of minority languages. It requires a detailed sociolinguistic analysis of language use (covering the minority, majority and other languages) in the region where the minority language community is located, a detailed analysis of the (dynamic) views of actors (individuals, non-governmental organizations, political parties...) involved in efforts to reverse language shift and the willingness to “involve the target speakers/users of services as much as possible in the language-planning decision-making process” (Williams 2008: 154).

VI. OUTLOOK

The account of the challenges that minority language communities face and some of the strategies or principles that can be of help in trying to reverse language shift is first of all only a partial account. This partial account might not necessarily contain anything new for those who are (or have been) involved in language policy and planning activities in well-organized minority language communities. For those who are active in minority language communities that do not have seasoned language policy and planning agencies at their disposal, the account might be somewhat too abstract or theoretical. There is indeed a dire need to focus a lot more on the practical dimension of language policy and planning processes in language minority settings. Despite the *pragmatic turn* in research, the number of projects focusing on the practical work done by language policy and planning agencies as well as non-governmental organizations

involved in language revitalization, the solutions they come up with, and the problems they face, remains extremely limited. One wonders if it wouldn't make sense if the Council of Europe (or any other European body) would launch an initiative that could be of help in tackling precisely that desideratum.

REFERENCES

- ALLARDT, Erik, 1992, «Qu'est-ce qu'une minorité linguistique?» in Henri Giordan (ed.), *Les minorités en Europe. Droits linguistiques et Droits de l'Homme*, 45-54. Paris: Kimé.
- CAHEN, Michel, 2009, *Le Portugal bilingue. Histoire et droits politiques d'une minorité linguistique: la communauté mirandaise*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- CENOZ, Jasone, 2009, *Towards multilingual education. Basque educational research from an international perspective*. Bristol: Multilingual Matters.
- CHURCHILL, Stacy, 1986, *The education of linguistic and cultural minorities in the OECD countries*. Clevedon: Multilingual Matters.
- 1996, «The decline of the nation-state and the education of national minorities», in *International Review of Education* 42(4): 265-290.
- CLYNE, Michael, 1975, *Forschungsbericht Sprachkontakt*. Kronberg: Scriptor Verlag.
- 2004, «History of research on language contact» In, Ulrich Ammon, Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier and Peter Trudgill (eds.), *Sociolinguistics: An international handbook* (Vol. 1), 799-805. Berlin: de Gruyter.
- CoE/COUNCIL OF EUROPE, 2012, *Mission Possible. Looking back at the making of the European Charter for Regional or Minority Languages*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- COOPER, Robert L., 1989, *Language planning and social change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DARQUENNES, Jeroen, 2011, «Minorities, language politics and language planning in Europe», in Bernd Kortmann and Johan van der Auwera (eds.), *The languages and linguistics of Europe*, 547-560. Berlin: de Gruyter.
- DARQUENNES, Jeroen, SALMONS, Joseph and Wim VANDENBUSSCHE (eds.), 2019, *Language contact: An international handbook*. Berlin & Boston: De Gruyter.
- EBLUL/EUROPEAN BUREAU OF LESSER-USED LANGUAGES, 2003, *Vade-Mecum. Textes officiels internationaux concernant les langues moins répandues en Europe*. Bruxelles: EBLUL.
- FISHMAN, Joshua A., 1972, «Language maintenance and language shift as a field of inquiry: Revisited», in Anwar S. Dil (ed.), *Languages in socio-cultural changes*. Essays by Joshua Fishman, 76-134. Stanford, CA: Stanford University Press.
- 1991, *Reversing Language Shift. Theoretical and Methodological Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

- GAZZOLA, Michele; GRIN, François; HÄGGMAN, Johan and Tom MORING, 2016, «The EU's financial support for regional or minority languages: A historical assessment», *Journal of Ethnic Studies* 77: 33-66.
- GOEBL, Hans, 2002, «Sprachpolitik: Auch für und mit Geister- bzw. Traumsprachen», in *Sociolinguistica* 16, 49-63.
- GORTER, Durk, 2007, *European minority languages: Endangered or revived?* Ljouwert: Fryske Akademy. <http://depot.knaw.nl/3856/1/21759.pdf>.
- GRENOBLE, Lenore A. and Lindsay J. WHALEY, 2006, *Saving languages. An introduction to language revitalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GRIN, François, 2003, *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. New York: Palgrave Macmillan.
- GRIN, François, MORING, Tom, *et al.*, 2002, SMiLE – Support for Minority Languages in Europe. Brussels: European Commission.
- JUARISTI, Patxi, 2017, «Le mouvement de la revitalization de la langue basque dans la Communauté Autonome Basque», in Eguzki Urteaga (ed.), *La situation sociolinguistique dans la communauté autonome basque*, 131-167. Paris: L'Harmattan.
- HAUGEN, Einar, 1972, «The ecology of language», in Anwar S. Dil (ed.), *The ecology of language*, 325-339. Stanford: Stanford University Press.
- HOGAN-BRUN, Gabrielle and Bernadette O'ROURKE (eds.), 2019, *The Palgrave handbook of minority languages and communities*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- HROCH, Miroslav, 2000, *Social preconditions of national revival in Europe*. New York: Columbia University Press.
- JOLLY, Seth K., 2015, *The European Union and the Rise of Regional Parties*. University of Michigan Press
- KAMUSELLA, Tomasz, 2009, *The politics of language and nationalism in modern Central Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- KAPLAN, Robert B. and BALDAUF, Richard B., 1997, *Language planning. From practice to theory*. Clevedon: Multilingual Matters.
- KLOSS, Heinz, 1983, «Sprache, Nationalität, Volk und andere ethnostatistische Begriffe im Lichte der Kontaktlinguistik», in P. Sture Ureland (ed.), *Entstehung von Sprache und Völkern*, 209-218. Tübingen: Niemeyer.
- KRAUS, Peter, 2008, *A Union of diversity. Language, identity and polity-building in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KREMnitz, Georg (ed.), 2013, *L'histoire sociale des langues de France*. Rennes: PUN.

- KRONSTEINER, Otto, 2000, «Sind Burgenländischkroatisch, Kaschubisch, Niedersorbisch und Rusinisch eigene Sprachen?» in Baldur Panzer (ed.), *Die sprachliche Situation in der Slavia zehn Jahre nach der Wende*, 305-311. Frankfurt A. M.: Peter Lang.
- LAAKSO, Johanna, SARHIMAA, Anneli, SPILIOPOULOU ÅKERMARK, Sia, and REETTA Toivanen, 2016, *Towards openly multilingual policies and practices. Assessing minority language maintenance across Europe*. Bristol: Multilingual Matters.
- MAY, Stephen, 2019, «Majorities and minorities in language policy and language rights», in Jeroen Darquennes, Joseph Salmons and Wim Vandebussche (eds.), *Language contact: An international handbook*, 370-384. Berlin & Boston: de Gruyter.
- MONTEAGUDO, Henrique, 2017, *Historia social da lingua Galega*. Vigo: Editorial Galaxia.
- NELDE, Peter H.; STRUBELL, Miquel and Glyn WILLIAMS, 1996, *Euro-mosaic. The production and reproduction of the minority language groups in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- PARAYRE, Sonia, 2008, «The 10th anniversary of the European Charter for Regional or Minority Languages», *Europäisches Journal für Minderheitenfragen* 2: 125-130.
- PAUWELS, Anne, 2016, *Language maintenance and shift*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PFEIL, Beate Sybille, 2003, «Ziele der Europäischen Charta der Regional- oder Minderheitensprache und Möglichkeiten staatlicher Umsetzung», *Europa ethnica* 1-2: 24-35.
- RAMALLO, Fernando, 2019, «State effort as a model for assessing fulfillment of Part III of the European Charter for Regional or Minority Languages», *Revista de Llengua i Dret* 72: 146-167.
- RUBIN, Joan, 1983, «Evaluating status planning: What has the past decade accomplished?» in Joshua A. Fishman (ed.), *Progress in language planning*, 329-343. Berlin: Mouton.
- RUIZ-VIEYTEZ, Eduardo J., 2019, «Language contact and legal studies» In, Jeroen Darquennes, Joseph Salmons and Wim Vandebussche (eds.), *Language contact: An international handbook*, 731-742. Berlin & Boston: de Gruyter.
- SMITH, Anthony D., 1984, «Ethnic myths and ethnic revivals», *European Journal of Sociology* 25(2): 283-305.
- TEETER, Mark. H., 1981, «Anthropology», in Mark H. Teeter, Eleanor B. Sutter and Blair A. Ruble, *Soviet Research Institutes Project. Volume III: Hu-*

- manities*, 1-186. Kennan Institute for Advanced Russian Studies/Woodrow Wilson International Center for Scholars.
- URLA, Jacqueline, 2012, *Reclaiming Basque. Language, nation, and cultural activism*. Reno: University of Nevada Press.
- WILLIAMS, Colin H., 2008, *Linguistic minorities in democratic context*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- ZALBIDE, Mikel, JOLY, Lionel and GARDNER, Nikolas, 2015, *Euskararen Historia Soziala Lantzeko Eredu Metodologikoa*. Bilbo: Euskaltzaindia.

LA REAL ACADEMIA GALEGA Y LA GESTIÓN DE LA DIVERSIDAD LINGÜÍSTICA

HENRIQUE MONTEAGUDO
REAL ACADEMIA GALEGA

Real Academia Galegaren ibilbidearen, helburuen eta jardueren azalezko laburpena aurkezten da: araudiaren kodetzea, hizkuntzaren hiztegi orokorraren prestakuntza, galiziar toponimiaren berreskurapena eta normalizazioa, hizkuntza galegoaren babesa eta sustapena, teknologian berrien alde egindako apustu garbia. Halaber, Galiziar Akademiak egindako ikerketa soziolinguistikoak laburbiltzen dira eta hauek hizkuntza aniztasunaren kudeaketaren alde egindako ekarpena.

Gako-hitzak: Galegoa, Real Academia Galega, estandarizazioa, soziolinguistika, hiztegia.

Se presenta un breve resumen de la trayectoria, objetivos y actividades de la Real Academia Galega. Se describe su labor en el terreno de la codificación normativa, la elaboración del diccionario general de la lengua, la recuperación y fijación de la toponimia gallega, y la defensa y difusión de la lengua gallega, con una apuesta decidida por las nuevas tecnologías. También se resumen sus investigaciones sociolingüísticas y se destaca su aportación a la gestión de la diversidad lingüística.

Palabras clave: Gallego, Real Academia Galega, estandarización, sociolingüística, diccionario.

Voici un bref résumé du chemin parcouru, des objectifs et des activités de l'Académie royale galicienne. Il décrit son travail dans les domaines de la codification normative, l'élaboration du dictionnaire général de la langue, le recueil et la fixation de la toponymie galicienne, la défense et la diffusion du galicien, avec un choix affirmé pour les nouvelles technologies. Y sont également résumées ses recherches sociolinguistiques et sa contribution à la gestion de la diversité linguistique.

Mots-clés : Galicien, Académie royale galicienne, standardisation, sociolinguistique, dictionnaire.

We present a cursory summary of the Real Academia Galega (Galician Language Academy)'s history, objectives and activities: the codification of regulations, preparation of the general language dictionary, recovery and standardization of Galician toponymy, protection and promotion of the Galician language, a clear commitment to new technologies. We also summarize sociolinguistic research carried out by the Galician Academy and its contribution to the management of linguistic diversity.

Keywords: Galician, Real Academia Galega, standardization, sociolinguistics, vocabulary.

La Real Academia Gallega es una entidad no-gubernamental, independiente de los poderes políticos, que viene definida en el artículo 1 de sus Estatutos como “institución científica que tiene como objetivo fundamental el estudio de la cultura gallega y especialmente la ilustración, defensa y promoción del idioma gallego”¹. Goza de reconocimiento oficial desde su fundación en 1905. En cierto sentido, la Real Academia Gallega es un fruto tardío pero perdurable del *Rexurdimento*, el renacimiento literario del idioma gallego que se produjo en la segunda mitad del siglo XIX (López Varela 2001, Monteagudo 2017: 372-384). El papel de las nutridas colonias de emigrantes gallegos en América —sobre todo en Cuba y en el Río de la Plata— fue fundamental en el impulso a su creación y, durante buena parte del siglo XX, para su financiación (Freixanes 2006). Históricamente, la contribución de la Academia Gallega al estudio y codificación de la lengua gallega ha sido modesta, en parte por los escasos recursos que contaba, y en parte también por la falta de desarrollo de los estudios lingüísticos en Galicia (Monteagudo 1999 y 2006; Alonso Pintos 2006). Sin embargo, gozó de un papel simbólico muy relevante como institución nacida de la propia sociedad gallega, autónoma y representativa de su cultura singular. Este papel fue especialmente importante durante las cuatro décadas de dictadura franquista (1936-1976), como precario refugio de la lengua y de la cultura gallegas ferozmente perseguidas (Monteagudo 2008).

I. FUNCIONES DE LA REAL ACADEMIA GALEGA

La aprobación del Estatuto de Autonomía de Galicia (1980), que reconoce el gallego como lengua oficial en igualdad con el castellano y obliga a los poderes públicos a su uso y promoción, abrió un período completamente nuevo para la Real Academia Gallega. La Ley de Normalización Lingüística de Galicia, aprobada por el Parlamento de Galicia en 1983, dispone que “en las cuestiones relativas a la normativa, actualización y uso correcto de la lengua gallega, se estimará como criterio de actualidad el establecido por la Real Academia Galega”². Consecuentemente, en sus estatutos actuales, aprobados en el año 2000 (véase nota 1), se contempla como finalidad específica de la Real Academia Galega establecer las normas relacionadas con el uso correcto de la lengua gallega, en particular:

- La elaboración de la norma gramatical, ortográfica y fonética.

¹ <https://academia.gal/documents/10157/124285/Estatutos+da+RAG.pdf>

² http://www.parlamentodegalicia.es/sitios/web/BibliotecaLeisdeGalicia/Lei3_1983.pdf

- El inventario del léxico, su modernización y actualización del léxico y la elaboración de un diccionario de referencia.
- El estudio y restauración de la onomástica gallega.
- La defensa y promoción de la lengua gallega.
- El asesoramiento a los poderes e instituciones públicas sobre temas relacionados con el uso correcto de la lengua y su promoción social.

Enseguida volveremos sobre este aspecto fundamental del trabajo de la Academia Gallega. Antes, daremos una rápida visión de cómo se organiza el funcionamiento de la institución (<https://academia.gal/organizacion>). Según los Estatutos que acabamos de citar, el principal órgano de gobierno de esta es el Plenario, compuesto por treinta miembros numerarios. Estos miembros son escogidos por el propio Plenario entre intelectuales, estudiosos y escritores residentes en Galicia y que gozan de un notorio reconocimiento por su contribución relevante a la lengua, la literatura y la cultura propias del país. Este Plenario elige cada cuatro años una Comisión ejecutiva encabezada por un Presidente, y también escoge los académicos correspondientes, hasta un máximo de sesenta, que están obligados a colaborar en las tareas propias de la institución. Además, existe la figura de Académico honorario, que distingue personalidades relevantes en los distintos ámbitos de nuestra cultura, residentes o no en Galicia.

Debe destacarse que una buena parte de los académicos honorarios son estudiosos extranjeros o gallegos residentes fuera de Galicia; igualmente, entre los académicos correspondientes abundan los residentes fuera de la Galicia administrativa. Este aspecto es especialmente importante si se tiene en cuenta que Galicia es un país fuertemente emigrante y, como hemos señalado, las colectividades de la emigración gallega jugaron un papel muy importante de apoyo a la institución y a la cultura gallega en general. Por otro lado, cabe señalar que los límites del dominio lingüístico gallego son más amplios que los de la Comunidad autónoma de Galicia, de manera que variedades del idioma gallego son habladas también en las comarcas fronterizas administrativamente encuadradas en las comunidades autónomas de Asturias y Castilla-León (provincias de Zamora y León). Los hablantes de estas variedades también están representados en la Academia Gallega, pues en la actualidad hay tres académicos correspondientes procedentes de estos territorios.

II. ACTIVIDAD DE LA REAL ACADEMIA GALEGA

La realización de las tareas de la Academia está al cargo de las distintas Secciones, Seminarios y grupos de trabajo en que esta se organiza. Las Secciones de la Academia son tres: Historia, Literatura y Lengua (<https://academia.gal/secciones>). A su vez, esta última se divide en cinco Seminarios: Gramática, Lexicografía, Onomástica, Sociolingüística y Terminología. Además, la Academia custodia importantes fondos documentales e impresos, de los que se encargan los servicios de Archivo, Biblioteca y Hemeroteca. El catálogo de esos fondos y la reproducción digital de una buena parte de ellos están accesibles en el sitio web de la institución.

Volvemos ahora a las funciones de la Academia en el ámbito de la codificación, el estudio y la defensa del gallego. Nos vamos a referir únicamente a algunos aspectos importantes de estas, pues no procede en este lugar una presentación exhaustiva. Sin olvidar los tímidos precedentes anteriores a 1936, las primeras normas ortográficas y morfológicas mínimamente articuladas de la lengua gallega fueron aprobadas por la Real Academia Gallega en 1970-1971 (Alonso Pintos 2006). Pero fue en 1982, luego de que el gallego se convirtiese en lengua cooficial y de enseñanza obligada en el sistema educativo, cuando se aprobaron las *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*, elaboradas por la Real Academia Galega y el Instituto da Lingua Galega (organismo de carácter universitario), un código normativo sistemático y amplio, en el que las decisiones normativas vienen acompañadas de la correspondiente justificación científica (Real Academia Galega / Instituto da Lingua Galega 1982, véase Monteagudo 2003 y Fernández Rei 2009). Estas normas son las oficiales, y fueron objeto de una revisión (1995) y una actualización de cierto alcance (2003). Otra contribución de gran importancia en el terreno de la codificación y actualización de la lengua gallega es el *Dicionario da Real Academia Galega* (RAG 1997; véase Santamarina 20003 y Sánchez Palomino 2013). Primeramente circuló impreso papel; desde hace años, está disponible en abierto, en el sitio web de la RAG, la versión en línea, constantemente revisada, ampliada y actualizada por el Seminario de Lexicografía y con la colaboración de expertos de distintas áreas y de usuarios que envían sus observaciones y sugerencias (<https://academia.gal/diccionario>).

El *Diccionario* en línea contiene casi 60.000 artículos lexicográficos y sus significados, así como información importante sobre la pronunciación, las propiedades gramaticales, los sinónimos, los antónimos, el registro, y otros datos útiles para el uso con móviles, y recibir avisos de las actualizaciones que se van incorporando. El año pasado registró cerca de veinte millones de consultas, lo que es una cifra muy elevada teniendo en cuenta el tamaño de la comunidad

lingüística gallega (alrededor de dos millones de hablantes). Además, la Real Academia Gallega ha creado en colaboración con la Fundación Barrié un Portal das Palabras para la difusión del léxico gallego, de carácter lúdico y didáctico, muy bien acogido en los centros de enseñanza, y ofrece un servicio de consultas en línea, que atiende básicamente dudas de carácter lexicográfico, gramatical y onomástico (<https://portaldaspalabras.gal/>).

De hecho, otra línea de trabajo destacada de la RAG es la onomástica, especialmente importante en el campo de la toponimia. La Ley de Normalización Lingüística de Galicia de 1983 dispone que la única forma oficial de los topónimos de Galicia es la gallega (véase referencia en la nota 2). Debido a la elevada densidad poblacional del país, que se viene manteniendo desde siglos atrás, y al asentamiento extremadamente disperso de la población, Galicia presenta una riqueza toponímica extraordinaria. Se calcula que son más de cuarenta mil los topónimos que se refieren a lugares habitados, lo que representa entre un cuarto y un tercio del conjunto de los topónimos de este tipo de toda la Península. Tras siglos de marginación de la lengua gallega, una parte de esta toponimia ha sido erosionada por una castellanización forzosa y a veces disparatada, y la mayor parte de ella, simplemente, no había sido recogida y sistematizada (Santamarina 1991). El Seminario de Onomástica viene trabajando no sólo sobre la toponimia mayor de las entidades de población, sino sobre todo tipo de toponimia, incluyendo la copiosísima toponimia menor. La Academia prepara un diccionario enciclopédico de nombres y apellidos gallegos, y, dadas las numerosas consultas recibidas de personas que desean recuperar la forma gallega de apellidos castellanizados, ha publicado una lista de los dos mil más frecuentes (Real Academia Galega 2016). Por otra parte, en el próximo futuro está prevista la publicación de una amplia gramática normativa de la lengua gallega, en la que trabaja un equipo ligado al Seminario de Gramática de la Academia (Álvarez Blanco 2005).

Significativamente, el Seminario de Sociolingüística de la RAG, que tengo el honor de coordinar desde 2013, fue creado en 1990, es por tanto el segundo de los que se creó en la institución, ya que el primero fue el de Lexicografía, creado en 1983. Entre los trabajos más relevantes de aquel, es obligado citar el Mapa Sociolingüístico de Galicia, realizado a partir de una encuesta a casi 39.000 informantes, y del que se publicaron tres volúmenes de estudios sobre Lengua inicial y competencia lingüística, usos lingüísticos y actitudes (Real Academia Galega – Seminario de Sociolingüística 1994, 1995 y 1996). Con posterioridad, dicho Seminario realizó un estudio cualitativo sobre las actitudes lingüísticas de la juventud gallega (Real Academia Galega – Seminario de Sociolingüística 2003), y una segunda oleada de recogida de datos para actualizar el Mapa Sociolingüístico, en 2004, que dio lugar a otros tres volúmenes de

estudios (Real Academia Galega – Seminario de Sociolingüística 2007, 2008, 2011). Recientemente, hemos publicado un volumen sobre la evolución sociolingüística de desde 1992 a 2013 (Real Academia Galega – Seminario de Sociolingüística 2016), y estamos trabajando, en colaboración con la Xarxa Cruscat, sobre aspectos como el establecimiento de un índice de uso de las lenguas o la transmisión lingüística intergeneracional (Loredo / Monteagudo 2017).

III. SITUACIÓN SOCIOLINGÜÍSTICA DE LA LENGUA GALLEGA. GESTIÓN DE LA DIVERSIDAD LINGÜÍSTICA

Y con esto pasamos a tratar muy sucintamente de la situación sociolingüística de la lengua gallega, rigurosamente analizada en los trabajos que acabamos de citar (véase un resumen actualizado con los datos más recientes en Real Academia Galega 2018 y Monteagudo en prensa). Entre las lenguas de las minorías nacionales de España, el gallego es una de las que presenta unos niveles de comprensión y de uso más elevados en el conjunto de la población del área lingüística correspondiente: es la lengua inicial y habitual de aproximadamente la mitad de la población gallega, y lengua segunda de aproximadamente un cuarto más de los habitantes de Galicia. Desde su oficialización en 1980, es enseñada en todos los centros educativos de Galicia en los ciclos de enseñanza obligatoria, y es lengua de instrucción de aproximadamente la mitad de las asignaturas en los niveles primario y secundario. Más del 90 % de la población declara competencia para hablarlo y más del 70 % capacidad de leerlo y escribirlo. La Televisión de Galicia, de titularidad pública autonómica, emite íntegramente en gallego en sus dos canales y alcanza una audiencia amplia, especialmente en los programas informativos y algunos de entretenimiento. La producción cultural en lengua gallega es notablemente amplia y diversificada, especialmente en el terreno de la creación literaria, con destaque para la literatura infantil y juvenil.

Sin embargo, al lado de estas relativas fortalezas de la lengua gallega, es inevitable señalar también las debilidades de su situación y las amenazas para su futuro. La distribución social y territorial del gallego como lengua inicial y usual es muy desequilibrada: su carácter histórico de lengua popular, asociada a las actividades económicas primarias y a los ámbitos no urbanos, se ha plasmado en una fuerte diglosia social, que estamos lejos aún de superar. En la actualidad, esta diglosia se manifiesta no solo en la polaridad entre el gallego y el castellano, sino también en la oposición entre la variedad estándar, básicamente urbana y en parte asociada a los neo-hablantes, y las variedades tradicionales, interferidas en el léxico por la lengua superpuesta (el castellano). Para un sector no despre-

cialable de la población, el gallego (el gallego popular) continúa siendo un sociolecto de escaso prestigio, asociado a las clases subalternas y retardatarias, más que una lengua vinculada a la identidad nacional gallega. Incluso, han aparecido nuevos prejuicios, como los que identifican el gallego estándar con un nacionalismo intransigente. Por otra parte, el desequilibrio más preocupante es el que se manifiesta en la distribución del gallego a través de las generaciones, o más precisamente, de las cohortes de edad. O, dicho en otras palabras, la alarmante ruptura de la transmisión intergeneracional, con el consiguiente descenso del gallego como lengua inicial y de uso habitual de las generaciones más jóvenes, que no es compensada por su aprendizaje o su presencia en el sistema educativo.

Esta pérdida se ha acelerado en los últimos años, con la difusión de discursos sobre la imposición del gallego y de la libertad de lengua, asociada al uso del castellano. Estos discursos vienen difundidos desde determinados núcleos de poder político, económico, cultural y especialmente mediático, de la España castellanoparlante monolingüe, pero finalmente han conseguido una notable penetración no sólo en la sociedad gallega, sino especialmente en el partido que rige la autonomía gallega. Por lo tanto, estos discursos han influido negativamente no sólo las políticas lingüísticas del Estado Español, tradicionalmente refractarias al pluralismo lingüístico, sino también las del propio gobierno gallego. En consecuencia, el retroceso de la última década ha sido muy considerable, y las perspectivas de futuro son francamente preocupantes.

Para finalizar, debe señalarse que para conseguir una gestión convivencial de la diversidad lingüística en un clima de convivencia igualitaria y respeto del pluralismo, es imprescindible que fomentemos entre todos, pero antes que nadie las instituciones del Estado, una cultura lingüística compartida por las distintas comunidades lingüísticas (no sólo las bilingües, sino especialmente la monolingüe en castellano). En la promoción de tal cultura cívica pluralista, resulta obvio el papel que deben jugar los medios de comunicación y el sistema educativo, pero también los agentes culturales, los medios intelectuales y las propias instituciones académicas. Es por eso que entendemos que las instituciones académicas del catalán, del euskera, del gallego, de las otras lenguas de Estado, deben buscar la manera de colaborar no solo para proyectos relacionados con sus tareas específicas, sino para dirigirse a la España castellano-hablante, con el objetivo de familiarizarla con la realidad del plurilingüismo. Pero para conseguir avances significativos hacia ese objetivo, el apoyo del Estado y de la propia Real Academia Española se revela como indispensable. ¿Es esto posible? Francamente, no lo sé, pero sí tengo la certeza de que debemos intentarlo.

BIBLIOGRAFÍA

- ALONSO PINTOS, Serafín, 2006, *O proceso de codificación do galego moderno (1950-1980)*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- ÁLVAREZ BLANCO, Rosario, 2005, «Entre o uso e a norma. O proxecto de Gramática da Real Academia Galega», in R. Álvarez Blanco y H. Monteagudo (eds.), *Norma lingüística e variación*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega – Instituto da Lingua Galega, 61-68.
- BOULLÓN AGRELO, Ana I., 2014, «Recorrido histórico por la Real Academia Galega (siglos XIX-XXI): objetivos y logros», *Revista Internacional de Lingüística Iberoamericana*, 12.2 (24), 121-134.
- FERNÁNDEZ REI, Francisco, 2009, «El trabajo conjunto de la RAG y el ILG en el proceso de estandarización del gallego», en *Actas del II Congreso de l'Aragonés (Zaragoza y Uesca, 13-15 chulio 2006)*. Zaragoza: EDACAR – Edicions dichitals de l'Academia de l'Aragonés, 109-131.
http://www.academielaragones.org/biblio/Actas_II_Congreso_Aragones.pdf
- FREIXANES, Victor F. (ed.), 2006, «Cen anos coa Real Academia Galega», *Grial*, 171, 12-79.
- LÓPEZ VARELA, Elisardo, 2001, *Unha casa para a lingua: a Real Academia Galega baixo a presidencia de Manuel Murguía (1905-1923)*. A Coruña: Espiral Maior.
- LOREDO GUTIÉRREZ, Xaquín, MONTEAGUDO, Henrique, 2017, «La transmisión intergeneracional del gallego: comparación con el catalán», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 27, 99-116.
- MONTEAGUDO, Henrique, 2003, «A demanda da norma, avances, problemas e perspectivas no proceso de estandarización do idioma galego», in H. Monteagudo y X. Bouzada (coords.), *O proceso de normalización do idioma galego (1980-2000). Volume III. Elaboración e difusión da lingua*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 37-129.
<http://www.consellodacultura.gal/mediateca/documento.php?id=303>
- 2006, «A Academia, o idioma e o nacionalismo, 1906-1930: notas para unha historia», *Grial*, 171, 26-37.
- 2008, «Ramón Piñeiro, a Editorial Galaxia e a Real Academia Galega (1950-1962)» *Grial*, 177, 98-111.
- 2017, *Historia social da lingua galega. Idioma, sociedade e cultura a través do tempo*. Vigo: Galaxia.
- (en prensa), «Política lingüística en Galicia: de la normalización sin conflicto al conflicto desnormalizador», in J. Giralt Latorre y F. Nagore Laín (eds.), *La normalización social de las lenguas minoritarias*. Zaragoza: Universidad de Zaragoza.

- PARLAMENTO DE GALICIA, 1983, *Lei 3/1983, do 15 de xuño, de normalización lingüística*, *Diario Oficial de Galicia* núm. 84 (14.7.1983) y *Boletín Oficial del Estado* núm. 213 (6.9.1983), en línea: http://www.parlamentodegalicia.es/sitios/web/BibliotecaLeisdeGalicia/Lei3_1983.pdf
- REAL ACADEMIA GALEGA, 1997, *Diccionario da Real Academia Galega*. A Coruña: RAG.
- 2016, *Os apelidos en galego. Orientacións para a súa normalización*. A Coruña: RAG.
- 2018, *Lingua e sociedade en Galicia. Resumo de resultados. 1992-2016*. A Coruña: RAG, 2018.
- <https://academia.gal/documents/10157/704901/Lingua+e+sociedade+1992-2016>
- REAL ACADEMIA GALEGA – SEMINARIO DE SOCIOLINGÜÍSTICA, 1994, *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. A Coruña: RAG.
- 1995, *Usos lingüísticos en Galicia: compendio do II volume do mapa sociolingüístico de Galicia*. A Coruña: RAG
- 1996, *Actitudes lingüísticas en Galicia: compendio do III volume do mapa sociolingüístico de Galicia*. A Coruña: RAG.
- 2003, *O galego segundo a mocidade*. A Coruña: RAG.
- 2007, *Mapa sociolingüístico de Galicia 2004. Vol. I: Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. A Coruña: RAG.
- 2008, *Mapa sociolingüístico de Galicia 2004. Vol. II: Usos lingüísticos en Galicia*. A Coruña: RAG.
- 2011, *Mapa sociolingüístico de Galicia 2004. Vol. III: Actitudes lingüísticas en Galicia*. A Coruña: RAG.
- 2016, *Lingua e sociedade en Galicia. A evolución sociolingüística 1992-2013*. A Coruña: RAG, 2016.
- REAL ACADEMIA GALEGA - INSTITUTO DA LINGUA GALEGA, 1982, *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*. A Coruña/Santiago: RAG/ILG.
- SÁNCHEZ PALOMINO, María Dolores, 2013, «La tarea lexicográfica de la RAG», *Boletín de la Real Academia Española*, 93, 155-183.
- SANTAMARINA, Antón, 1991, «Problemas para la restauración de topónimos gallegos», in Ángeles Líbano Zumalacárregui y Henrike Knörr Borrás (coords.), *Actas de las I Jornadas de onomástica, toponimia, Vitoria/Gasteiz, abril de 1986 = I Onomastika jardunaldien agiriak toponimia, Gasteiz, 1986ko apirila*. Bilbo: Euskaltzaindia, 237-246.

- 2003, «O Vocabulario Ortográfico da Lingua Galega (VOLG). Criterios de elaboración», in M.ª Álvarez de la Granja y E. González Seoane (eds.), 2003, *A estandarización do léxico*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega – Consello da Cultura Galega, 53-92.

EUSKO JAURLARITZAREN EKIMENA HERRITARREN HIZKUNTZA-ESKUBIDEEN DEFENTSAN

JOSEBA LOZANO SANTOS
HERRI-ADMINISTRAZIOETAN HIZKUNTZA NORMALIZATZEKO ZUZENDARIA
KULTURA ETA HIZKUNTZA POLITIKA SAILA
j-lozano@euskadi.eus

Hizkuntza-eskubideak herritarrei dagozkie beti; eta eskubide horiek bermatzea, erakunde publikoei. Legediak hainbat hizkuntza-eskubide aitortzen dizkigu EAeko herritarroi; baina, tamalez, legezko berdintasun formala ez dator beti bat benetako berdintasun sozialarekin eta, horren ondorioz, euskaraz bizi nahi duten herritarrek egunero pairatu behar izaten dituzte hizkuntza-eskubideen urraketak. Sektore Publikoa gero eta prestatuago dago herritarrei zerbitzua emateko haiek nahi duten hizkuntzan; Sektore Pribatuan, berriz, ahalegin berezia egin beharko da datozen urteetan.

Gako-hitzak: Hizkuntza-eskubideak, Eusko Jaurlaritza, Euskal Autonomia Erkidegoa, Sektore Publikoa, Sektore Pribatua, Eremu sozioekonomikoa.

Los derechos lingüísticos corresponden siempre a los ciudadanos, y garantizar tales derechos a las instituciones públicas. La legislación nos reconoce varios derechos lingüísticos a los ciudadanos de la Comunidad Autónoma del País Vasco; pero, lamentablemente, la igualdad formal y legal no viene siempre acompañada con la igualdad social, y a consecuencia de ello, el ciudadano que desea vivir en euskera ha de soportar a diario como dichos derechos son quebrantados. El sector público esta cada vez mas preparado para atender a la ciudadanía en la lengua oficial que desee; en el sector privado, en cambio, habrá que realizar una especial esfuerzo los próximos años.

Palabras clave: Derechos lingüísticos, Gobierno Vasco, Comunidad Autónoma del País Vasco, Sector Público, Sector Privado, Ámbito socio-económico.

Les droits linguistiques appartiennent toujours aux citoyens et il revient aux pouvoirs publics de veiller à ce qu'ils soient respectés. La législation reconnaît des droits linguistiques aux citoyens de la Communauté autonome du Pays Basque mais, malheureusement, cette égalité formelle et légale n'est pas toujours accompagnée d'égalité sociale. Par conséquent, le citoyen qui souhaite vivre en basque subit quotidiennement un non-respect de ces droits. Le secteur public est de mieux en mieux préparé pour répondre au public dans la langue qu'il souhaite ; en revanche dans le secteur privé il faudra faire de gros progrès au cours des prochaines années.

Mots-clés : Droits linguistiques, Gouvernement basque, Communauté autonome du Pays Basque, Secteur public, Secteur privé, Domaine socio-économique.

Language rights always belong to citizens, while guaranteeing them is the responsibility of public bodies. Legislation recognizes various linguistic rights for the citizens of the Basque Autonomous Community; but, unfortunately, formal legal equality is not always the same as real social equality, and, as a result, citizens who want to live in Basque suffer daily violations of their language rights. The public sector is increasingly prepared to communicate with citizens in the language they require; in the private sector, however, a special effort will have to be made over the coming years.

Keywords: Language rights, Basque Government, Basque Autonomous Community, Public Sector, Private Sector, Socio-economic area.

Giza eskubideak errespetatzea eta babestea da gizarte aurreratu eta demokratikoetako bizikidetzaren oinarri nagusietakoa. Era guztietako eskubideak. Eta eskubide horien artean daude, zer esanik ez, hizkuntza-eskubideak.

Legediak hainbat hizkuntza-eskubide aitortzen dizkigu Euskadiko Autonomia Erkidegoko herritarroi. Lege horien barruan aipatzekoak dira, beste askoren artean, Espainiako Konstituzioa (1978), Autonomia Estatutua (1979), Euskararen Legea (1982) eta Eskualdeetako eta Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna (1992); are zehatzago: esparru publikorako, Funtzio Publikoari buruzko Legea (1989) eta 86/1997 Dekretua; eta pribaturako, Kontsumitzaileen eta Erabiltzaileen Hizkuntza-eskubideei buruzko Legea (2012) eta hura garatzeko 123/2008 Dekretua.

Legeak aitortutako hizkuntza-eskubide horiek guztiak bi zutabe nagusitan oinarritzen dira, nire iritziz. Lehena: EAEko herritar guztiei hizkuntza-eskubide berak aitortzen zaizkie, inolako bereizketarik egin gabe eremu geografikoa edo soziolinguistikoa gorabehera. Alde horretatik, Navaridaseko herritar batek, esate baterako, Abaltzisketako beste herritar baten eskubide berak dauzka. Irizpide hori erabakigarria izan da euskararen normalizaziorako; azken batean, zonifikazioari edo hitzunen erreserbak sortzeari bizkarra ematea izan da, nire ustez, EAEko normalizazio prozesuaren aurrerakadaren giltzarria, aitormen hori behar baino gutxiagotan egiten bada ere.

Eta zein da gure eskubideen bermerako bigarren oinarria? Bada, kontzeptu honen inguruan lortu den adostasuna, alegia: hizkuntza-eskubideak herritarrei dagozkiela beti; eta eskubide horiek bermatzea eta bermatzen direla ziurtatzea, erakunde publikoei, eta neurri apalagoan, eremu sozioekonomikoko zenbait erakunde pribaturi.

Hori horrela izan arren, jakina da gauza bat dela eskubideak formalki aitortuak izatea, eta beste bat, oso bestelakoa gainera, aitorturiko eskubide horiek bene-benetan bermatuak izatea. Beste era batera esanda: legezko berdintasun formala ez dator beti bat benetakoa berdintasun sozialarekin. Hori ez da bakarrik gertatzen euskararekin; tamalez, beste hainbat esparrutan ere legezko aitortpenak talka egiten du egiazko egoerarekin. Horren ondorioz, euskaraz bizi nahi duten herritarrek egunero-egunero eta han eta hemen sentitzen dute urratu egiten zaizkiela legez dagozkien hizkuntza-eskubideak, eta hala adierazten digute urtero jasotzen ditugun salaketek (ELEBIDEn, esaterako, 1.070 salaketa jaso ditugu azken hiru urteotan). Horrek esan nahi du gero eta gehiago urratzen direla hizkuntza-eskubideak? Nire ustez, ez. Horrek esan nahi duena da oraindik lan handia egin behar dugula, euskaraz bizi nahi dutenen hizkuntza-eskubideak osorik, beti eta eragozpenik gabe errespetatu daitezen, hala esparru publikoan nola pribatuan.

Eta esparru bi horiek ezaugarri ezberdinak dituztenez, bereizi egingo ditugu hemendik aurrera. Heldu diezaiogun, bada, lehenengo eta behin Sektore Publikoari, Sektore Pribatua gerorako utzita.

I. SEKTORE PUBLIKOA (HERRI-ADMINISTRAZIOAK, SOZIJETATE PUBLIKOAK, PARTZUERGOAK, FUNDAZIOAK...)

Sektore Publikoan herritarren hizkuntza-eskubideen urraketarako arrazoi nagusiak aztertzen baditugu, berehala konturatuko gara bi izaten direla ohikoenak. Hona hemen, jarraian:

- a) Herritarrei zerbitzua eman behar dieten zenbait langilek eta arduradunek, euskaraz jakin arren, gaztelaniaz artatzen dituzte herritar euskaldunak.
- b) Langile eta arduradun batzuek ez dakite euskaraz, eta gaztelania erabiltzen dute herritar euskaldunekiko komunikazioetan.

Lehenengo multzoari dagokionez, argi dago hainbat faktorek eragiten dutela herritar euskaldunen aurrean hizkuntza bat edo beste bat erabiltzeko orduan. Azter ditzagun garrantzitsuenak:

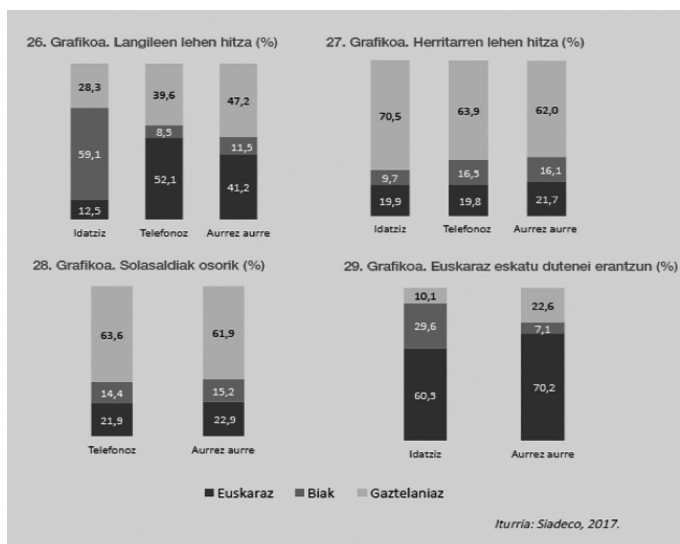
- Erakundearen arduragabekeria hizkuntza ofizialen erabilerarekiko (erakundeak ez dio argitu langileari noiz, norekin, zein hizkuntzatan egin behar duen).
- Norberaren hizkuntza-gaitasuna (langile eta arduradun asko errazago moldatzen dira gaztelaniaz euskaraz baino).
- Lanpostuari dagozkion ikasketak erdaraz egin izana (batzuentzat hori eragozpena izan daiteke euskaraz lan egiteko).
- Erakundea kokatuta dagoen lurraldearen egoera soziolinguistikoa (oso erdalduna denean, zenbait langilek erdalduntzat jotzen dituzte haiengana hurbiltzen diren herritar guztiak).
- Urte askotako inertziak eta ohiturak.

Zorionez, egoera hau aldatzen ari da, erakunde guztiek onartu dituzten erabilera planei esker. Plan horietan hizkuntza ofizialak erabiltzeko irizpideak zehazteaz gain, herritarren hizkuntza-eskubideen aldeko aldarria egiten da, langileek herritarren hizkuntza hautuaren arabera jardun dezaten une oro.

Bigarren multzoari erreparatzen badiogu, hain zuzen ere, euskaraz ez dakiten langileen multzoari, esan beharra dago hemen ere goitik behera aldatzen ari dela Sektore Publikoko langileen hizkuntza-gaitasunaren egoera azken urteotan. Datu batzuk ekarriko ditut hori frogatzeko: 1990. urtean, % 23,5 ziren euskara, gehiago edo gutxiago, ezagutzen zuten langileak EAEko administrazioetan; 2017an, berriz, kopuru hori % 70,7ra igo da, eta gora jarraitzen du etengabe. Bidenabar, esan dezadan gure administrazioetako kargu publikoen % 70 inguruk aitortzen dutela euskaraz hitz egiteko gai direla. Beste datu bat, oraingo honetan Ertzaintzari dagokiona: 2017an, 380 plaza atera ziren 27. promozioan. Bada, aurkeztutako hautagaietatik % 70ek bazeukan egiaztatuta eskatzen ziztzaion maila (Europako Markoaren B2 maila); % 21ek bazuen goragoko maila bat (C1); eta % 6k, beheragoko maila bat (B1). Horrek esan nahi du azken promozioko hautagaien ia % 98k euskaraz bazekiela neurri batean edo bestean. Hau ez da bakarrik gertatzen Ertzaintzan. Eskaintza publikoetara aurkezten direnen artean gero eta gehiago dira euskara titulua dutenak edo hura akreditatze-tik salbuetsita dauden hautagaiak. Datuek esaten digute gure administrazio eta erakundeetara langile eta arduradun gazte asko etorriko direla datozen 10-15 urteotan, erretiroak direla-eta; esaten digute, era berean, langile berri horietatik gehienak elebidunak izango direla, eta gaitasuna izango dutela hizkuntza ofizial bietan lan egiteko. Hori aukera paregabea izan daiteke, eta behar du izan, azken hamarkadan sustatzen ari garen euskararen erabilera indartzeko. Erabilera baita gure helburu nagusia. Horri begira, harrera linguistikoa egiteko protokoloak aktibatzen ari dira erakunde gehienetan.

Gauza bat izan edo bestea, kontua da EAEko herritarrek beste edozein eremutan baino neurri handiagoan erabiltzen dutela euskara Administrazioarekiko harremanetan. Ikus ditzagun ondorengo datuak hurrengo orrialdean:

1. Irudia: EAEko herritarren euskararen erabilera
Administrazioarekiko harremanetan

Grafikoek adierazten dutenez, Administrazioa idatziz jotzen duten herritarren % 30ek euskaraz edo ele bitan egiten du; eta kopuru hori are handiagoa da komunikazioa aurrez aurre gauzatzen denean edo telefono bidezkoa denean. Kontuan hartzen badugu 16 urtetik gorako euskaldunak % 34 direla gure Erkidegoan (eta horiek direla Administrazioarekin harremana izan ohi dutenak), ondorioztatu daiteke euskaldunek administrazioetara euskaraz jo ohi dutela, badakitela gure administrazioak, oro har, beren hizkuntza-eskubideak errespetatzeko gai direla eta ahaleginak egingo dituztela eskubide horiek benetan eta zintzotasunez errespetatzeko.

Hori bermatze aldera, Eusko Jaurlaritzak eta EAEko erakundeek 2018an zehar onartu dituzten erabilera plan gehienetan, helburu hau jasotzen da: plangintzaldi honen amaieran (alegia, 2022an) herritarren hizkuntza-eskubideak % 100ean ziurtatzea. Ikusten denez, erronka handia da, batez ere kontuan izanik gaur egun huts egiten dugula idatziz % 10ean eta ahoz % 22an.

Bikain-Euskararen Kalitate Ziurtagiria ez da prozesu horretatik kanpo geratu. Sektore Publikoko erakunde batek Bikainen oinarritzko maila atera nahi badu, herritarren hizkuntza-eskubideak bermatu behar ditu ezinbestean.

Honaino helduta, utzi dezagun Sektore Publikoa alde batera, eta heldu diezaiozun Sektore Pribatuari.

II. SEKTORE PRIBATUA

2008. urtean, Kultura Sailak, Industria, Merkataritza eta Turismo Sailarekin batera, onartu zuen 123/2008 Dekretua, uztailearen 1ekoa, Erabiltzaile eta Kontsumitzaileen Hizkuntza-eskubideei buruzkoa. Dekretu honen bidez, 6/2003 Legearen II. Tituluko VII. Kapitulua aitutzen dituen kontsumitzaileen eta erabiltzaileen hizkuntza-eskubideak arautzen dira, eta, aldi berean, enpresa, erakunde eta establezimenduen hizkuntza-betebeharrak zehazten dira.

Kontsumitzaileek eta erabiltzaileek eskubidea dute ondasun eta zerbitzuei buruzko informazioa euskaraz nahiz gaztelaniaz jasotzeko, baita Autonomia Erkidegoaren lurralde-eremuan kokatzen diren enpresa edo establezimenduekin dituzten harremanetan ofizialak diren bi hizkuntzetako edozein erabiltzeko, baina ezarritako progresibotasun-baldintzen baitan dago eskubide hori egiaz gauzatzea.

Hona hemen Dekretuaren ezarpen-eremua:

- 1.- Erakunde publikoak, zerbitzua edo produktuak zuzenbide pribatuko araubidearen arabera ematen dituztenean.
- 2.- Legez unibertsalak, interes orokorrekoak edo antzeko beste kategoria batekoak diren zerbitzuak egiten dituzten erakunde edo pertsona juridikoak:
 - a) Komunikazio-operadoreak.
 - b) Trenbideko garraio publikoko zerbitzuak.
 - c) Errepideko garraio publiko erregularreko zerbitzuak ematen dituzten enpresak.
 - d) Aireko garraioko zerbitzu erregularrak.
 - e) Energia elektriko hornitzen duten banaketa-enpresak eta merkaturatze-enpresak.
 - f) Gas naturala merkaturatzen duten enpresak.
- 3.- Produktuak saltzeko edo zerbitzuak emateko establezimenduak, baldintza hauetakoren bat betez gero (> 250 langile, urtean > 50 milioi euroko negozio-bolumena, jendeari saltzeko gunearen azalera > 400 m² hiriburuetan edo elebidunen proportzioa % 33tik gorakoa den tokietan, bezeroarentzako arreta ematen duten plantillako langileak > 15).
- 4.- Merkataritza-establezimendu kolektiboak.

5.- Kreditu-erakundeak.

6.- Etxebizitzak saldu edo alokatzen dituztenak edo eraikuntza-obren sus-tatzaileak.

Dekretua 2008ko uztailaren 17tik aurrera jarri zen indarrean, negozio-motaren arabera hizkuntza betebeharrak zehazten ditu jendaurreko ahozko eta idatzizko harremanetan, eta urtebete eta lau urte bitarteko epea ezarri zien enpresei egin beharreko egokitzapenak egiteko.

HPSk bi dirulaguntza deialdi sortu ditu berariaz 2008-2009 eta 2015-2016etan Dekretuaren eraginpekoentzat; halaber, doako itzulpen-zerbitzua ere eskaini die, erabiltzaile eta kontsumitzaileei eskura jarri beharreko informazio eta dokumentazioa euskaraz ere izan ahal izateko.

Horretaz gain, hainbat lankidetzak-hitzarmen sinatu ditugu kontsumitzaile eta erabiltzaileen hizkuntza-eskubideak bermatu ahal izateko: 2006an sindika-tuekin, telefonia-enpresekin, enpresarien elkarteekin; 2015ean EAEn nagusi diren finantza-entitateekin (Bankoa, CaixaBank, Kutxabank, Laboral Kutxa, BBVA, Rural Kutxa, Popular, Sabadell Guipuzcoano eta Santander); eta 2016an merkataritza-arloko hainbat enpresarekin (Carrefour, El Corte Inglés, Eroski, Fnac, Forum Sport, Media Markt, Mercadona, Simply, Uvesto eta Inditex).

2014an Dekretuaren betetze-maila neurtu zen, eta betetze-maila % 22an ze-goen, baxuegia ezarritako helburuak betetzeari begira. Dekretuaren eraginpekoen egoera aztertuta, argi ikusten da finantza entitateek dutela betetze-maila altuena; baxuena, ordea, merkataritzan (% 6) eta higiezin agentzietan (% 2) izaten da. 2020. urterako bigarren neurketa egiteko asmoa dago, aurrekoa baino zehatzagoa.

Bikain-Euskararen Kalitate Ziurtagiria arautzen duen 162/2017 Dekretuak hizkuntza-eskubideak bermatzeari buruzko berrikuntza bat ekarri zuen aurreko dekretuarekiko. Izan ere, 2017tik aurrera indarrean dagoen Dekretuak dioenez, ebaluaziora aurkeztutako entitateek ezingo dute Bikain ziurtagiri-maila bat es-kuratu baldin eta euskara alorrean legediak ezartzen dizkien betekizunak ber-matzen ez badituzte.

VI. Inkesta Soziolinguistikoak jasotako emaitzen arabera, 2016an 1991n baino 212.000 euskaldun gehiago zeuden EAEn 16 urte edo gehiagoko herri-tarren artean. Begi-bistakoa da gaitasuna badagoela, baina lortu behar dena da gazte horiek lan-mundura sartzen direnean, haien gaitasuna ez galtzea, eta, ga-rrantzitsuena, aukera izatea euskaraz lan egiteko. Datu horiek ikusita, Hizkun-tza Politikarako Sailburuordetzak 2018an EAeko eremu sozioekonomikoaren-tzat hurrengo bost urteetarako berariazko plan estrategiko bat sortzeko erabakia hartu zuen, lan-munduan euskararen erabilera zerbitzu- eta lan-hizkuntza gisa areagotzeko.

Hainbat eremutako entitateekin batera, gogoeta eta erabakien partekatzea sustatzen zuen prozesua gauzatu da, eta Euskal Autonomia Erkidegoko eremu sozioekonomikoaren diagnostikoa badugu. Horrela, sektorearen errealitatea ezagututa, eta hizkuntzen kudeaketan dituen beharrak eta erronkak oinarri hartuta, HPS EAeko eremu sozioekonomiko pribaturako plan estrategikoa zehazten ari da 2019-2023 epealdirako.

Amaitzera noa. Euskal Autonomia Erkidegoa ahalegina egiten ari da hizkuntza-eskubideak bermatzeko, inoiz baino ahalegin handiagoa, bai eremu publikoan, bai pribatuan; herritarrek inoiz baino kontzientzia handiagoa dute euren eskubideei buruz, eta horiek errespetatzeko eskatzen digute. Gainera, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzaren lana da herritarren hizkuntza-eskubideen defentsan proaktibo jokatzea, urraketek egunetik egunera behera egin dezaten. Helmugarako, aldiz, bide luzea geratzen zaigu, baina bidaia honetan bidelagun dauzkagu ELEBIDE, BEHATOKIA, ARARTEKOA eta hizkuntza ofizialen arteko benetako berdintasunaren alde lanean diharduten erakunde, enpresa, elkarte eta herritarrak.

DE LA CRÉATION D'UN CHAMP LITTÉRAIRE À UNE POLITIQUE DE NORMALISATION LINGUISTIQUE

JEAN-GUY TALAMONI

PRÉSIDENT DE L'ASSEMBLÉE DE CORSE ET DE L'ACCADEMIA CORSA
DI I VAGABONDI (ACADÉMIE DE LA COLLECTIVITÉ DE CORSE)

Uhartearen XVIII. mendeko anexoaren ondoren, jarraian agintean izan diren erregimen frantsesek asmo bera izan dute: Korsika eta korsikarrak frantses-
tea, batik bat hizkuntza eremuan. Baina politika horrek erresistentzia gogorra
izango du, XIX. mendetik hasi eta gaurdaino eta hainbat alorretan: hasi kor-
sikeraz idatzitako eremu literarioa sortzearekin eta gaur egun alderdi politiko
eta hautetsiek egiten dituzten eskaerekin bukatuz: irakaskuntzan, frantsesa eta
korsikarraren arteko koofizialtasuna, hizkuntzaren normalizazioa...

Hitz-gakoak: Korsikera, literatura, elebitasuna, koofizialtasuna, normalizazioa.

Después de la anexión de la Isla en el siglo XVIII, una voluntad constante
será manifestada por los sucesivos regímenes franceses: hacer de Córcega y los
corsos más franceses, particularmente en el campo de la lengua. Esta política
encontrará una fuerte resistencia en diferentes campos, desde el siglo XIX hasta
hoy día: comenzando con la creación de un campo literario en lengua corsa,
hasta las actuales reivindicaciones lingüísticas de partidos políticos y electos:
enseñanza, cooficialidad corso-francesa, normalización...

Palabras-clave: Lengua corsa, literatura, bilingüismo, cooficialidad, normalización.

Depuis l'annexion de l'île au XVIIIe siècle, une volonté constante sera manifestée par les régimes français successifs : franciser la Corse et les Corses, particulièrement dans le domaine linguistique. Cette démarche se heurtera à une forte résistance qui prendra, du XIXe siècle jusqu'à aujourd'hui, des formes très diverses, depuis la création d'un champ littéraire en langue corse jusqu'aux revendications linguistiques actuelles portées par les élus et formations politiques : enseignement, cooficialité corse-français, normalisation...

Mots-clés : Langue corse, littérature, bilinguisme, cooficialité, normalisation.

After the annexation of the island during 18th century, all the following French regimes had the same objectives: the Frenchification of the Corsicans, especially in the linguistic area. But this policy met with strong resistance from the 19th century to the present day and in various fields: starting with the creation of a literary model for written Corsican, and going on to demands made by elected political parties today: teaching, co-official status for French and Corsican, normalization of the language.

Keywords: Corsican, literature, bilingualism, co-officiality, normalization.

Sur les plans linguistique, culturel et politique, le XIXe siècle a constitué en Corse une période de transition et d'hésitation, entre d'une part les langues italienne et française, d'autre part modernité et romantisme. Par-delà l'instabilité politique de l'époque, une volonté constante sera manifestée par tous les régimes successifs : franciser la Corse et les Corses, tant dans le domaine linguistique que dans celui des mœurs. La littérature sera à la fois marquée par cette volonté et par les résistances auxquelles cet effort se heurtera.

I. LA SITUATION CORSE AU XIXe SIÈCLE

I.1. L'introduction de la langue et de la littérature françaises

Cette période verra le passage progressif d'une diglossie italien-corse à une diglossie français-corse. Sur le plan littéraire, on trouvera tout au long du XIXe siècle des auteurs corses de langue italienne et d'autres de langue française. Aux écrivains corses, il convient d'ajouter les continentaux qui vivaient et publiaient sur place, mais aussi et surtout les auteurs romantiques français qui écrivaient au sujet de la Corse : ces derniers contribuèrent puissamment à façonner l'image de l'île et de son peuple, à l'extérieur bien sûr, mais en Corse même. En effet, leurs œuvres, largement diffusées — *Colomba* en est l'archétype — ne pouvaient manquer de changer les représentations que la société corse se faisait d'elle-même.

I.2. Une certaine rémanence de l'italianité

Pendant que s'organisait une francisation résolue sur les plans linguistique et littéraire, certains auteurs et acteurs culturels italianisants s'engageaient dans une démarche relevant « de la praxis bien davantage que de la poétique », selon l'heureuse formule de Marie Marchetti¹, en ce sens qu'ils tentaient consciemment d'impulser un mouvement de résistance à la percée linguistique et littéraire française. Salvatore Viale sera le plus éminent représentant de ce courant, aidé dans son action par le Dalmate Niccolò Tommaseo qui eut l'occasion de séjourner en Corse.

À la charnière des deux siècles, intervint la naissance du *Primu Riacquistu* (Première Réappropriation)², romantisme national en langue corse qui perme-

¹ « Niccolò Tommaseo et Salvatore Viale à l'épreuve de la modernité », in: *Niccolò Tommaseo et la Corse, Actes du colloque international tenu à l'université de Corse les 3 et 4 mai 2005*, Università di Corsica, 2006, p. 185.

² Nous avons proposé de nommer ainsi, par référence au *Riacquistu* des années 1970, le mouvement culturel et politique s'étant développé de 1896 à 1945. Ces dates sont celles de deux

ttra l'affirmation d'une langue d'imprimerie, ainsi que l'apparition d'une littérature écrite (poésie lyrique, roman, théâtre...).

II. LA NAISSANCE D'UNE LITTÉRATURE ÉCRITE DE LANGUE CORSE

Avec sa décision fondatrice de séparer la langue corse de l'italien — et de bannir ce dernier de son journal³ — Santu Casanova signe l'acte de naissance du corse comme langue littéraire. À l'époque et depuis quelques décennies, le passage précédemment évoqué d'une diglossie italien-corse à une diglossie français-corse s'accompagnait d'une modification du paysage littéraire insulaire. Alors que, depuis des siècles, les auteurs corses participaient à l'univers des lettres italiennes (ex. : les chroniqueurs figurant dans les anthologies de la péninsule, puis les almanachs corses du XIXe siècle édités en italien), des écrivains et poètes insulaires s'introduisaient désormais dans l'espace littéraire français. Avec l'affirmation du corse comme langue d'imprimerie, un nouveau champ littéraire — spécifiquement corse — est créé. Santu Casanova et bien d'autres auteurs décident d'écrire dorénavant dans leur langue. Refusant de demeurer confinés à la périphérie des champs italien ou français, ils créent un champ littéraire propre à la Corse⁴. Toutefois, au sein de ce dernier, d'âpres luttes ne vont pas tarder à être livrées. D'autant qu'approximativement à la même époque le champ politique corse va subir une véritable refondation : dorénavant, les combats menés sur ce champ concerneront prioritairement l'avenir de l'île. Nous venons d'utiliser le terme de « champ », selon la théorie de Pierre Bourdieu⁵. Voyons en quoi cette théorie est susceptible d'aider à la description et à la compréhension de cette période du *Primu Riacquistu*. On pourra lui faire le reproche de donner parfois une idée un peu mécanique de réalités sociologiques toujours plus complexes

événements marquant symboliquement le début et le terme de la démarche: la fondation de *A Tramuntana*, premier journal en langue corse, d'une part, la fin de la seconde guerre mondiale de l'autre.

³ Il le fera formellement en 1901, en demandant explicitement à ses collaborateurs, dans les colonnes de son journal, de ne plus lui adresser de textes en italien. (*A Tramuntana* du 7 février 1901).

⁴ On observera sans doute que ce nouveau champ littéraire n'a pas été créé de toutes pièces, mais est en fait issu d'un champ corse de littérature orale, lequel pourrait également se voir appliquer la théorie de Bourdieu. En effet, on y trouvait déjà l'expression de rapports de force dont l'enjeu était l'acquisition ou la conservation de positions dominantes.

⁵ Pierre Bourdieu décrit les univers sociaux en termes de « champs », à travers une métaphore empruntée aux sciences « dures »: celle d'un électron soumis à un champ de forces électromagnétiques. Tel l'électron, l'agent est soumis au champ tout en exerçant lui-même une force qui participe à ce dernier et contribue à le modifier.

et dynamiques. Elle nous paraît cependant utile pour rendre raison des phénomènes observés.

III. LE CHAMP LITTÉRAIRE CORSE

Dans son ouvrage *Les règles de l'art, Genèse et structure du champ littéraire*, Pierre Bourdieu décrit « la conquête de l'autonomie » comme « la phase critique de l'émergence du champ »⁶. Le cas étudié par l'auteur est celui du champ littéraire français du XIXe siècle, lequel a dû défendre son autonomie par rapport au champ politique. Dans le cas qui nous occupe, l'autonomie du champ se construit principalement à l'égard des deux champs littéraires français et italien. Santu Casanova, qui a fait du corse une langue d'imprimerie, ira au bout de sa logique, par exemple en traduisant lui-même en corse son œuvre héroïcomique *La morte e i funerali di Spanetto* initialement écrite en italien. Ainsi, la langue corse est bien la valeur essentielle de ce nouveau champ littéraire spécifiquement insulaire. De nombreux textes, en prose et en vers, lui seront d'ailleurs consacrés par tous les auteurs de l'époque. L'écriture en langue corse constitue la norme centrale du champ, reconnue par tous les agents qui y participent, norme à partir de laquelle le champ corse a pu « conquérir son autonomie ». Le champ accueillera rapidement de nombreux auteurs ayant la conviction que « le jeu mérite d'être joué », ce que Bourdieu appelle « *illusio* ». Ces auteurs mettront progressivement en œuvre des techniques et des styles spécifiques à cette nouvelle langue littéraire, et ce dans tous les genres, élaborant ainsi la « *litterarite* » (Jakobson, Casanova)⁷ du corse. La littérature orale traditionnelle servira largement de base, particulièrement pour la poésie, désormais écrite et publiée (on pense notamment ici aux *voceri* et aux *serenati* qui, en accédant à la dignité de l'écrit, subissent évidemment de notables transformations). La littérature politique est créée par Santu Casanova (Jacques Thiers a mis en évidence et

⁶ Editions du Seuil, 1992, 1998, p. 85.

⁷ « On sait que la sociologie politique du langage n'étudie l'usage (et la "valeur" relative) des langues que dans l'espace politico-économique, ignorant ce qui, dans l'espace proprement littéraire, définit leur capital linguistico-littéraire, ce que je propose de nommer la "litterarite". (...) Une grande littérature attachée à une langue suppose une longue tradition qui raffine, modifie, élargit à chaque génération littéraire la gamme des possibilités formelles et esthétiques de la langue. (...) Il y a donc (...) des effets proprement littéraires, liés notamment aux traductions, qui sont irréductibles au capital proprement linguistique attaché à une langue, au prestige lié à l'emploi d'une langue dans l'univers scolaire, politique économique... Cette valeur spécifique doit être radicalement distinguée (...) [des] indices de centralité d'une langue. » (Pascale Casanova, *La république mondiale des lettres*, Editions du Seuil, 1999, 2008, p. 38).

analysé le « style » particulier élaboré par cet auteur)⁸. Le drame corse sera, pour sa part, « inventé » par Jean-Pierre Lucciardi, le roman par Dalzeto...). Au fur et à mesure est construit et mis en œuvre un système de dispositions, nécessaires aux agents pour participer à la répartition du capital littéraire au sein du champ (système de dispositions que Bourdieu désigne par le terme d'« habitus »). Mais cette autonomie ne se manifesterait pas seulement par rapport aux champs littéraires français et italien, mais également à l'égard du monde politique, perçu comme ayant conduit la Corse dans une situation de déchéance matérielle et morale vécue douloureusement. Aussi, dès la naissance de ce champ littéraire corse, les préoccupations politiques sont présentes (et pas uniquement dans les textes explicitement idéologiques). Toutefois —les écrits de Santu Casanova dans *A Tramuntana* en attestent—, c'est dans le jeu politique et électoral « traditionnel » —c'est-à-dire français— que l'on cherche à cette époque le « relèvement » de la Corse. Fernand Etori décrit les fluctuations de Santu Casanova dans ses engagements, lequel semble à « la recherche du “ bon ” député, honnête homme qui saura faire entendre à Paris la voix de la Corse ». Cependant, « en cas de succès, l'inévitable déception est à la hauteur des espoirs imprudemment formés »⁹. F. Etori précise que Santu Casanova « s'enthousiasme d'ailleurs aussi vite pour les doctrines que pour les hommes »¹⁰. Ainsi, dans la première phase ayant suivi la création du champ littéraire corse (celle dominée par S. Casanova), s'il y a bien « articulation entre les champs » littéraire et politique (Bourdieu)¹¹, le champ politique corse est —dans une large mesure— déterminé par les débats animant le champ politique français. Il faudra attendre 1914 pour assister à une refondation du champ politique corse à travers l'introduction du débat sur le rapport de la Corse à la France¹².

⁸ *Papiers d'identité(s)* (nouvelle édition, augmentée), Albiana, Aiacciu, 2008, p. 79. L'auteur relève notamment que dans les textes de S. Casanova « les moyens linguistiques divers (du trait proprement corse à l'interférence caractérisée) sont entièrement subordonnés à l'effet que le polémiste entend produire ».

⁹ « Quand souffle la Tramuntana », in *Le Mémorial des Corses*, ouvrage collectif, SARL *Le Mémorial des Corses*, Ajaccio, 1982, t. 3, p. 395. Fernand Etori évoque notamment le soutien sans réserves, en 1912, de Santu Casanova à Paul Doumer. L'année suivante, il devait en dénoncer la « trahison » (*Ibid.*).

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Les règles de l'art...*, *op. cit.*, p. 91.

¹² La question de l'autonomie, et même de l'indépendance, ont certes été évoquées auparavant, mais de manière marginale.

IV. LA REFOUNDATION DU CHAMP POLITIQUE CORSE ET SON ARTICULATION AVEC LE CHAMP LITTÉRAIRE

Avec l'unique livraison de la revue *A Cispria* (1914), débute la refondation du champ politique corse. C'est dans ce petit volume que l'on trouve une phrase encore souvent citée de nos jours, qui, rappelant le passé de la Corse, annonce aussi —et surtout— l'ouverture du débat sur son avenir: « A Corsica un he micca un dipartimentu francese he una Nazione vinta chi ha da rinasce ! »¹³ (La Corse n'est pas un département français: c'est une Nation vaincue qui va renaître!). Mais les fondateurs de *A Cispria* (X. Paoli et J.-T. Versini), s'ils posent clairement le rapport de la Corse à la France, présentent également la langue et la littérature comme un élément primordial de la personnalité nationale (cf. « Una razza senza literatura », [Une race, une ethnie, sans littérature])¹⁴. Pour la première fois, l'articulation entre « champ littéraire » et « champ politique » est clairement affirmée dans une perspective de renaissance nationale. Après la sanglante parenthèse du premier conflit mondial, ce schéma se précisera. Durant l'entre-deux-guerres, le débat sur l'avenir de la Corse sera mené de façon constante, concomitamment dans les espaces politique et littéraire. En ce qui concerne le champ politique insulaire, sa configuration avait été bouleversée par l'irruption de la question nationale corse, constituant dorénavant un objet central du débat public. Les partisans du maintien de la Corse dans le giron français ne pouvaient éviter d'y participer. Ils furent contraints de s'affronter aux autonomistes de *A Muvra*, particulièrement actifs, et même de répondre aux prétentions italiennes sur la Corse, il est vrai peu relayées dans l'île. Dans ce débat, les intellectuels animant les différentes revues en langue corse tenaient une place essentielle. Il en résultait dès lors une faible autonomie du champ littéraire par rapport au champ politique, une plus faible « capacité de réfraction »¹⁵ de la

¹³ *A Cispria, Antologia annuale* (ouvrage collectif), mars 1914, ANT GED, Marseille, p. 2. On retrouvera cette phrase en épigraphe sur le « Petit livre vert » de l'organisation politico-militaire FLNC créée dans les années 1970, au moment du deuxième *Riacquistu* (*A libertà o a morte*, FLNC, 1976).

¹⁴ *A Cispria, op. cit.*, p. 1. Il s'agit d'un court texte dans lequel les fondateurs de *A Cispria* écrivent que Homère et Dante ont davantage mérité de leur patrie que les guerriers grecs et italiens, que Racine et Corneille ont davantage œuvré à l'unité française que toute la dynastie des Capet... Les auteurs en appellent donc à la constitution d'un « félibrige », d'une « pléiade » d'auteurs corses.

¹⁵ « Le champ exerce un effet de réfraction (à la façon d'un prisme) : c'est donc seulement à condition de connaître les lois spécifiques de son fonctionnement (son « coefficient de réfraction », c'est-à-dire son degré d'autonomie) que l'on peut comprendre les changements (...) qui surviennent par exemple à l'occasion d'un changement de régime politique ou d'une crise économique ». (Pierre Bourdieu, « Pour une science des œuvres », in *Raisons pratiques, op. cit.*, p. 68).

part du premier, s'agissant des luttes se déroulant dans le second¹⁶. Il ne faudrait cependant pas en conclure que le comportement des agents animant le champ littéraire était mécaniquement déterminé par les enjeux politiques : même si le « coefficient de réfraction » (Bourdieu) n'était pas élevé, une certaine autonomie existait à l'égard du champ politique. Il suffit de prendre connaissance des critiques littéraires (notamment les notices de l'anthologie de Hyacinthe Yvia-Croce dans son édition de 1929-1931) pour se rendre compte que les considérations esthétiques prévalaient souvent sur les proximités politiques. Par ailleurs, le monde de l'édition avait —comme partout ailleurs et à toutes les époques— son propre fonctionnement. Or, la force de frappe éditoriale de l'organe corsiste *A Muvra* pesait de tout son poids dans le champ littéraire : Maistrale¹⁷ attendit que sa production ait été publiée pour consommer la rupture avec Petru Rocca et *A Muvra!* Observons par ailleurs que l'autonomie des champs corses à l'égard des champs français était particulièrement large, les problématiques spécifiquement insulaires ayant pris le pas sur les questions hexagonales. Dans l'île, la littérature de langue française elle-même était envahie par la question nationale. Quant à celle de langue corse, elle devenait un enjeu politique...

V. LES LUTTES AGITANT LE CHAMP LITTÉRAIRE CORSE

Nous venons de voir que le champ littéraire disposait dans l'entre-deux-guerres d'une faible capacité de réfraction des déterminations externes, notamment de celles provenant du champ politique. Toutefois, l'appropriation du « capital symbolique »¹⁸ propre à ce champ littéraire demeurait un objectif important, non seulement pour les auteurs en tant que tels, mais également pour les sensibilités politiques. En un mot, les profrançais refusaient de laisser aux autonomistes le monopole de la langue et de la culture corses. C'est la raison

¹⁶ Le choix des formes linguistiques n'était pas lui-même dénué d'arrière-pensées politiques. Si *A Cispna* proclamait l'indépendance à l'égard du toscan (« *Entre deux formes également usitées nous optons pour celle qui s'éloigne le plus de l'italien* »), *A Muvra* jugeait cette attitude étriquée! (Fernand Ettori, « Quand souffle la Tramuntana », in *Le Mémorial des Corses*, Ajaccio, 1982, tome 3, p. 399).

¹⁷ Anton Dumenicu Versini (1872-1950). Publiciste et auteur de langue corse.

¹⁸ J'appelle capital symbolique n'importe quelle espèce de capital (économique, culturel, scolaire ou social) lorsqu'elle est perçue selon des catégories de perception, des principes de vision et de division, des systèmes de classement, des schèmes classificatoires, des schèmes cognitifs, qui sont, au moins pour une part, le produit de l'incorporation des structures objectives du champ considéré, c'est-à-dire de la structure de la distribution du capital dans le champ considéré (P. Bourdieu, « Un acte désintéressé est-il possible ? », in *Raisons pratiques*, op. cit., p. 160).

pour laquelle on assista à la création de revues littéraires concurrentes. Ainsi, face au « corsisme » et à l'engagement autonomiste de *A Muvra*, sera créé *L'Annu Corsu*, se réclamant du très modéré « cyrnéisme », lequel prétendra se cantonner au militantisme culturel régionaliste. On se rend compte, à la lecture des premiers numéros de ces revues, que leur objectif n'est pas de défendre une école littéraire ou un point de vue esthétique, mais bien une position politique quant à l'avenir de la Corse. Ainsi, la première livraison de *L'Altagna* s'ouvre sur une « Presentazione » (présentation) signée par son directeur, Dumenicu Carlotti, qui finit par ces mots : « Nè antifrancese, nè antitaliana, l'Altagna è corsa di nome e di virtù ». ¹⁹ (Ni antifrançaise, ni anti-italienne, l'*Altagna* est corse de nom et de vertu). Bien que dans sa présentation D. Carlotti prétende que le seul objectif de cette nouvelle revue soit « d'encourager le développement des lettres corses », on ne peut manquer d'observer, quelques mots plus loin, qu'il s'agit en définitive d'œuvrer à « la gloire et à la consolation de la Corse » (« a gloria e u cunsolu di Cirnu »). ²⁰ Ces deux mots, « gloire » et « consolation », renvoient clairement à la question politique, le premier trahissant la volonté d'exalter le sentiment national corse, le second constituant une allusion au bilan, considéré comme désastreux, de la domination française...

S'agissant des structurations —parallèles— des champs littéraire et politique corses de cette époque, on observera naturellement un raidissement des positions au fur et à mesure que se préciseront les menaces annonçant la seconde guerre mondiale. Dans les premiers temps du *Primu Riacquistu*, on voit des auteurs provenant de milieux sociaux et politiques souvent éloignés contribuant conjointement à la création d'un champ littéraire corse, destiné avant tout à servir un objectif politique, à savoir défendre une identité corse fragilisée. ²¹ Le champ s'organise ensuite autour de la norme commune (l'écriture en corse). Des réseaux se forment, notamment autour de *A Muvra* (revue et maison d'édition). On assiste à des « transferts de capital symbolique » (Bourdieu) ²², à travers l'édition (notamment lorsque *A Muvra* ou *L'Annu Corsu* décident de publier un

¹⁹ Settembre-Uttobre 1925, Stamperia Piaggi, Bastia, p. 6.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Dans le cadre de notre thèse de doctorat, nous avons recueilli, auprès de proches d'animateurs de ce mouvement, un certain nombre de renseignements sur l'état d'esprit des auteurs en question. Malgré les choix opposés de ces derniers au cours de la guerre (on y trouve aussi bien un résistant comme Simon Vinciguerra qu'un irrédentiste tel Bertino Poli) on relève 100 % de réponses positives à la question suivante : « Considérerait-il la langue et la littérature comme une arme (ou un instrument) pour défendre l'identité corse ? ».

²² *Une révolution conservatrice dans l'édition*, Actes de la recherche en sciences sociales, Année 1999, volume 126, numéro 126-127, p. 3.

auteur)²³, ou encore la paratextualité (quand, par exemple, un poète reconnu dédie une pièce à un autre, pratique très courante dans ce champ). Au cours des années 1920, la concurrence littéraire et politique fait rage, particulièrement entre *A Muvra* et *L'Annu Corsu*, même si certains auteurs publient dans les deux revues, ne souhaitant pas prendre part à ce qu'il faut bien appeler un conflit. Lors de la décennie suivante, on assistera à une aggravation des tensions. *L'Annu Corsu* renoncera jusqu'à son titre, devenant *L'année Corse*, abdiquant ce faisant sa position sur le champ littéraire corse et opérant une sorte de suicide symbolique, ultime et pathétique expression de son loyalisme français. *A Muvra* sera pour sa part interdite le 3 septembre 1939, jour de l'entrée en guerre de la France contre l'Allemagne.

Avec le déclenchement de la seconde guerre mondiale, le champ politique corse se trouvait à nouveau bouleversé : le combat national (« autonomiste ») était disqualifié à travers un amalgame le confondant avec l'irrédentisme (lequel n'avait jamais cessé d'être extrêmement marginal dans l'île). Quant au champ littéraire corse, il était dévasté. Sur le « champ du pouvoir » (Bourdieu) —cette sorte de bourse où se déterminent les « taux de change » entre les différentes espèces de capital— la valeur du capital littéraire de langue corse s'était effondrée. Ce dernier subissait le contrecoup du discrédit frappant *A Muvra*, accusée de collusion avec l'ennemi italien. Il faudra attendre les années 1970 et le second « Riacquistu » pour voir l'idée nationale renaître de ses cendres et le champ littéraire corse sortir de sa longue léthargie.

VI. DU SECOND *RIACQUISTU* À NOS JOURS

Nous avons observé précédemment que la littérature apparaissait, dès la création du nouveau champ littéraire, comme un instrument destiné à défendre la langue et l'identité corses. Le passage à l'écrit était accompagné d'une volonté —explicitement formulée— d'« instituer » la langue, à la différence de ce que l'on peut observer dans le phénomène d'« oraliture » (cf. Philippe Gardy pour l'occitan) au sein duquel l'écriture est revendiquée comme patoisante. Les textes publiés dans la revue *A Cispria* (1914) en attestent par exemple, comme nous l'avons vu précédemment. Malgré les graves difficultés rencontrées du fait du

²³ « L'éditeur est celui qui a le pouvoir tout à fait extraordinaire d'assurer la publication, c'est-à-dire de faire accéder le texte et un auteur à l'existence publique... » (*Ibid.*). Bourdieu évoque « un transfert de capital *symbolique* (analogue à celui qu'opère une préface) qui est d'autant plus important que celui qui l'accomplit est lui-même plus consacré, à travers notamment son « catalogue »... » (*Ibid.*).

contexte historique, ce champ littéraire en langue corse se révéla un instrument essentiel de résistance face à la situation diglossique imposée par les autorités politiques et administratives françaises. En outre, il permit l'accumulation d'un capital littéraire, dont témoignent les différentes anthologies. Enfin, il donna à la langue corse une littérarité qui lui faisait défaut jusqu'au XXe siècle.

VI.1. Le second *Riacquistu*

Après une période souvent qualifiée de « traversée du désert », qui court de la fin de la seconde guerre mondiale aux années 1970, un second *Riacquistu* apparaîtra. Comme le premier, il aura une double nature, culturelle et politique; comme le premier, il donnera une place majeure à la littérature. Toutefois, sur le plan des moyens d'action politique, il n'écartera pas l'usage des armes, se distinguant en cela de la démarche précédente. Ceci se traduira en 1975 par l'affaire d'Aleria²⁴, puis l'année suivante par la création du FLNC (Front de Libération Nationale de la Corse).

Le problème politique corse — dont la question linguistique constituait naturellement un aspect essentiel — étant désormais posée à Paris d'une façon difficilement contournable, différentes phases de négociation se succédèrent. Ainsi, plusieurs statuts institutionnels furent octroyés à l'île depuis le début des années 1980, consacrant un certain nombre d'avancées.

En matière linguistique, à côté de dispositifs relevant notamment du secteur éducatif, les autorités territoriales corses, pourvues de pouvoirs renforcés, ont estimé devoir conforter le champ littéraire de langue corse, et ce par différents moyens: aides à l'édition, prix spécifiques...

VI.2. L'action des institutions politiques et des acteurs culturels

Depuis la mandature de l'Assemblée de Corse ouverte en 2010, les élus insulaires ont décidé de passer à une étape nouvelle, exigeant par une délibération solennelle la mise en œuvre d'un système de coofficialité français-corse, revendication qui s'est heurtée à un refus résolu des différents gouvernements s'étant succédé depuis à Paris. Dans le même temps une académie²⁵ a été créée par la Collectivité Territoriale de Corse, laquelle a notamment pour mission de contribuer au développement du champ littéraire de langue corse (remise de

²⁴ Le 21 Août 1975, plusieurs dizaines de militants nationalistes occupent la cave d'un important viticulteur pied-noir, dont les malversations ont été depuis clairement établies et reconnues. L'assaut par les gardes mobiles entraînera un affrontement sanglant.

²⁵ *Accademia corsa di i vagabondi*. Il s'agit en fait de la réactivation d'une académie créée en 1659.

prix, incitation à la traduction, manifestations culturelles...). À titre d'exemple, notons l'organisation par l'Académie, en octobre 2013, du premier colloque scientifique international en langue corse —avec traduction simultanée—, dont le thème était la littérature de la Résistance lors de la seconde guerre mondiale²⁶. Sous l'éclairage de cette illustration, on mesure l'importance du champ littéraire, ce dernier contribuant puissamment à conforter la place symbolique du corse, ce qui légitime de nouveaux usages, notamment publics, de la langue minorée. À travers le rôle des institutions, on constate ici l'importance des relations entre champ politique et champ littéraire.

Par ailleurs, on assiste dans l'île à des « transferts de capital symbolique » (Bourdieu) entre champ littéraire de langue française et champ littéraire de langue corse. On citera par exemple les efforts de Jérôme Ferrari, lauréat du prix Goncourt 2012, lequel met volontiers sa notoriété au service du corse, soutenant les auteurs s'exprimant en langue vernaculaire²⁷.

On observe ainsi aujourd'hui, dans le domaine littéraire, l'élaboration de nouvelles stratégies visant au dépassement du conflit linguistique, tant de la part des acteurs culturels que des pouvoirs publics corses.

VI.3. L'enseignement et les médias audiovisuels

Les revendications et les luttes qui se sont développées depuis les années 1970 ayant bouleversé le champ politique— s'agissant en particulier des relations entre l'île et Paris—, un certain nombre d'avancées vont être enregistrées. En ce qui concerne la défense et la promotion de la langue corse, si l'animation des champs littéraires et artistiques va se poursuivre et se renforcer, elle ne sera plus la seule démarche mise en œuvre. Dorénavant, la langue pénétrera deux nouveaux secteurs : les médias audiovisuels et l'enseignement.

En ce qui concerne les médias, observons que la langue corse sera progressivement intégrée, à partir des années 1970, aux programmes de la télévision et de la radio publiques²⁸, notamment à travers des conventions avec la Collectivité de Corse. Puis, au moment de la création d'internet, la langue trouvera naturellement un nouvel espace qu'il sera singulièrement important d'occuper²⁹.

²⁶ Colloque « *Resistanza è machja literaria* » (Résistance et maquis littéraire) des 16 et 17 octobre 2013, à Corti.

²⁷ Il traduit lui-même des textes corses en français, notamment ceux de Marcu Biancarelli.

²⁸ Cf. approche de la langue corse à travers les médias, contribution de Julien Angelini, Lisa D'Orazio et Marie-Michèle Venturini au projet LEM, site de la Collectivité de Corse (https://www.isula.corsica/linguacorsa/Approche-de-la-langue-corse-a-travers-les-medias_a81.html).

²⁹ Cf. notamment : communication de Sébastien Quenot, *La Corse dans la cyberguerre mondiale des langues*, Terze Giornate dei Diritti Linguistici, 20-23 maggio 2009.

S'agissant de l'enseignement, observons dès l'abord que les militants corses de la langue ont fait le choix d'investir le secteur public, à la différence des Basques et des Bretons qui ont multiplié la création d'écoles privées. À cet égard, les avancées seront progressives :

- 1974 : décret d'intégration à la loi Deixonne (le corse en avait été exclu en 1951). Une heure hebdomadaire, facultative pour les professeurs et les élèves.
- 1990 : création du CAPES bivalent de langues régionales (professeurs du secondaire).
- 1991 : CAPES monovalent.
- 1995 : premiers sites bilingues.
- 2001 : concours spécifique de recrutement des professeurs des écoles.
- 2002 : loi du 22 janvier 2002 prévoyant l'enseignement obligatoire. Elle est censurée mais l'offre d'enseignement demeure obligatoire au primaire.

En ce qui concerne l'état des lieux quantitatif, observons qu'au primaire environ 40 % des élèves sont scolarisés en filière bilingue, 30 % reçoivent trois heures d'enseignement hebdomadaires et 30 % moins de trois heures. Dans le secondaire, 90 % des élèves suivent un enseignement du corse en 6e et seulement 10 à 15 % en terminale. 10 à 15 % des collégiens sont scolarisés en filière bilingue.

Les objectifs de l'enseignement du corse doivent être d'une part de réussir à former des élèves bilingues à l'issue de la scolarité obligatoire en intégrant la langue corse dans le socle commun, et d'autre part de conduire à une mixité scolaire et sociale afin de bâtir une culture commune par une éducation plurilingue et interculturelle.

Les moyens mis en œuvre pour cela sont un « Grand plan de formation » des professeurs des écoles, ainsi qu'un Contrat de plan Etat-Collectivité de Corse pour le matériel didactique, la formation des enseignants, les voyages pédagogiques et les centres d'immersion. La généralisation de l'offre d'enseignement bilingue et le développement de l'immersion demeurent toutefois une impérieuse nécessité.

CONCLUSION : LE CORSE DANS LA SOCIÉTÉ

Une enquête réalisée en 2013 à la demande de la Collectivité territoriale de Corse³⁰ avait mis en évidence un consensus au sein de la société corse en faveur du bilinguisme, mais également une chute de la pratique générale et de la transmission intergénérationnelle. La même année, l'Assemblée de Corse avait adopté une délibération en faveur de la coofficialité du corse et du français, demande immédiatement écartée par les responsables politiques hexagonaux. L'accession au pouvoir, en 2015, du mouvement national corse qui avait placé la revendication linguistique au cœur de son projet ne changea pas la position parisienne, pas plus que l'obtention par le même mouvement d'une majorité absolue de suffrages en décembre 2017. Dans de telles conditions, l'attitude fermée du gouvernement français relève à l'évidence du déni de démocratie, face à une société corse aspirant largement à une politique de normalisation linguistique.

³⁰ https://www.corse.fr/Consultez-l-enquete-sociolinguistique-sur-la-langue-corse-competences-usages-et-representations_a4044.html

BIBLIOGRAPHIE

- ANGELINI, Julien, d'ORAZIO, Lisa, VENTURINI, Marie-Michèle, *Contribution au projet LEM*, site de la Collectivité de Corse. https://www.isula.corsica/linguacorsa/Approche-de-la-langue-corse-a-travers-les-medias_a81.html.
- BOURDIEU, Pierre, 1992-1998 *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*. Paris : Editions du Seuil.
- BOURDIEU, Pierre, 1996, *Raisons pratiques*. Paris : Editions du Seuil.
- CASANOVA, Pascale, 1999-2008, *La république mondiale des lettres*. Paris : Editions du Seuil.
- ETTORI, Fernand, 1982, « Quand souffle la Tramuntana » *Le Mémorial des Corses* tome 3. Ajaccio.
- QUENOT, Sébastien, *La Corse dans la cyberguerre mondiale des langues*, communication aux *Terze Giornate dei Diritti Linguistici*, 20-23 maggio 2009.
- THIERS, Jacques, 2008, *Papiers d'identité(s)* (nouvelle édition, augmentée). Ajaccio : Albiana.

INCIDENCE DE LA TRANSFRONTALITÉ SUR LE STATUT D’UNE LANGUE MINORITAIRE : APPROCHE COMPARATIVE DU CAS DU BASQUE

ALAIN VIAUT
(CNRS, UMR 5478 IKER)¹
Alain.Viaut@msha.fr

Euskal Herriko iparraldea, Frantziaren parte dena; hegoaldeko Euskal Herria, Espainian dena baino garrantzi gutxiagokoa da bai eremu geografikoari eta testuinguru politiko eta sozialari dagokionez. Desberdintasun horrek hizkuntzaren aldetik lerro-muga suposatzen du. Egoera honek Iparraldearen izaera minorizatua definitzen du eta, halaber, Hegoaldearekiko menpekotasuna. Gure ikuspegiak erakusten du lerro-mugaren irudia lurralde egituraketan, demolinguitikan, linguistikan eta politikan nola gauzatzen den.

Gako-hitzak: Hizkuntza-tartea, mugaz gaindikoa, hizkuntzaren lurraldea, glotopolitika, hizkuntzaren bizitasuna.

¹ Alain Viaut, directeur de recherche CNRS (UMR 5478 Iker, CNRS-Université Bordeaux Montaigne-UPPA), et membre associé au Laboratoire “ Dynamics of languages in a minority situation ” (RUDN University/Institut des langues modernes, de la communication interculturelle et des Migrations, Moscou).

La parte norte del área vasca, en el lado francés, es menos importante que la del sur, en el lado español, tanto en términos geográficos como por el contexto político y económico. Esta diferencia la convierte en un margen lingüístico en forma de franja. Esta configuración típica, que denota un carácter minoritario y dependiente del territorio principal, está sin embargo también marcada por la expresión de su propia dinámica. Nuestro enfoque tiene como objetivo mostrar cómo esta imagen de la franja se aplica a la dinámica sociolingüística del euskera en el País Vasco Norte según los parámetros de estructuración territorial, demolingüística, lingüística y glotopolítica.

Palabras clave: Margen lingüístico, transfronterizo, territorio lingüístico, glotopolítica, vitalidad lingüística.

La partie nord de l'aire du basque, côté français, est moins importante que celle du sud, côté espagnol, tant par la géographie que par le contexte politique et économique. Cette différence en fait une marge linguistique en forme de frange. Cette configuration type, dénotant un caractère minoritaire et dépendant par rapport au territoire principal, se signale cependant aussi par l'expression d'une dynamique propre. Notre approche vise à montrer en quoi ce schéma de la frange s'applique à la dynamique sociolinguistique de l'euskara en Pays basque nord selon les paramètres territorial, démolinguistique, de vitalité linguistique, et de structuration glotopolitique.

Mots-clés : Marge linguistique, transfrontalier, territoire linguistique, glotopolitique, vitalité linguistique.

The northern Basque Country is part of France, while the southern Basque Country is in Spain, but that is less important in terms of both geographical area, and political and social context. This difference implies a linear boundary in terms of language. This situation defines the minority nature of the northern area, and also the dependence of the southern area. Our approach shows how the image of the linear boundary takes place in terms of territorial structuring, demo-linguistics, linguistics and politics.

Keywords: Language gap, cross-border, language territory, glottopolitics, language vitality.

La configuration transfrontalière des langues est répandue. Les constructions étatiques en sont généralement la cause, le paramètre proprement linguistique n'entrant que rarement dans les processus dont elles résultent. Les langues officielles d'État, dont le statut s'applique de fait à leurs variantes standardisées, sont pour leur part conçues et équipées pour que leurs fonctions de communication soient le plus largement mises en application par les résidents des pays concernés jusqu'à leurs frontières politiques. La frontière linguistique— celle du standard en réalité— se plaque alors sur la frontière d'État, cela pouvant être parfois décliné à un échelon infra-étatique dans un cadre fédéral. La Belgique fournit un exemple de cela. Les langues coofficielles selon des régimes de territorialité dans le cadre d'entités régionales peuvent aussi, selon les modalités de leur aménagement linguistique, étendre le champ d'application de la coofficialité linguistique jusqu'à ces limites administratives. Ainsi, la transfrontalité linguistique peut être une donnée historique à partir du territoire linguistique "traditionnel", constitué du continuum primaire de la langue (*Mundartbund*) comme à partir du territoire déterminé par l'utilisation habituelle et valorisée à divers titres d'une variété standard de cette même langue (cas, par exemple, du français dans le Val d'Aoste). Dans le cas du basque, abordé en particulier ici, la transfrontalité linguistique à laquelle on a affaire repose d'abord sur celle du territoire linguistique "traditionnel" mais a de plus en plus à voir, également, avec celui qui est induit par les usages en train de se développer sur la base normative du basque unifié (*euskara batua*) comme c'est le cas dans la zone urbaine côtière côté français incluant le pôle bayonnais.

I. LANGUE ET MARGE ULTRAFRONTALIÈRE

La figure de la marge linguistique, de type alsacien ou catalan en Aragon par exemple, est classiquement déterminée par la présence d'une frontière étatique ou d'une limite infra-étatique, caractérisation première de la ligne divisoire qui inclut la marge dans un ensemble A. La double dépendance vis à vis des ensembles d'appartenance, A (politique) et B (linguistique) (cf. *infra*, schéma de la marge linguistique), peut ainsi être productrice de représentations particularisantes des variétés topolectales concernées (alsaciennes de l'allemand, ou du bulgare en Thrace grecque, par exemple). Cela peut ne pas avoir d'incidences particulières sur la perception de la langue concernée, ou bien déboucher sur des représentations socialisées comme on peut le voir pour le "dialecte" alsacien avec sa forte personnalité, dont la version écrite balance entre celle de l'allemand standard et une autre qui lui est propre. Cela peut aller jusqu'à l'aboutissement

d'un processus différenciateur avec individuation de la marge comme cela a été récemment le cas du kven en Norvège par rapport au continuum du finnois coiffé par sa propre variété standard².

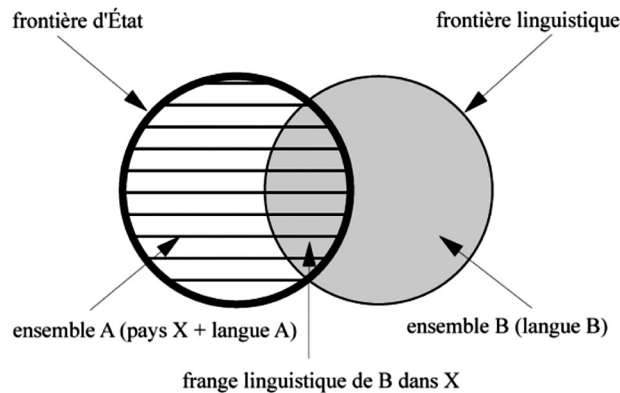
Comme “ frange ”, la marge linguistique déterminée par une réalité politico-administrative est nommée de cette manière en référence à la *Franja de Ponent* (“ Frange du Ponant ”) de langue propre catalane, le long de la limite orientale de la Communauté autonome d'Aragon, à l'ouest donc de la Catalogne et qui se présente sous une forme allongée proche de ce signifiant premier. Même si cette allure de bande territoriale ne se retrouve pas partout pour ce type de configuration, l'idée d'entité spatiale complémentaire en constitue le premier de ses sèmes, et de nombreuses langues répandues ou peu répandues connaissent cette situation. Le basque n'y échappe pas. En France et en Espagne, pour ne prendre que ces deux pays, si l'on excepte la majorité des langues d'oïl, dont l'individuation sociolinguistique a été actée par le ministère de la Culture français en 2001³, seul le breton et le corse y échappent. La frange, par analogie avec le prolongement secondaire d'une chevelure, est ainsi un type de marge qui continue le territoire contigu dont elle représente une portion minoritaire et est séparée par une frontière ou une limite administrative infra-étatique, ici matérialisée comme celle qui sépare les communautés autonomes de la Catalogne et de l'Aragon et met ainsi en évidence la “ *Franja de Ponent* ” catalanophone d'Aragon. Le signifiant “ frange ” comporte les sèmes de forme longitudinale et d'ensemble moins important que celui auquel il est relié sans rupture entre les deux. Les “ franges ” catalane en Aragon (*Franja*), galicienne dans les Asturies, ou occitane dans les Alpes italiennes, en fournissent des illustrations caractéristiques, de même que celle d'Alsace et Lorraine germanique par rapport au continuum de l'allemand. Sans pour autant retenir que cette motivation de forme soit absolue, on admettra toutefois qu'elle est fréquente mais qu'elle désigne toujours, indépendamment de sa forme, à l'intérieur d'une entité

² Le “ kven/finnois ”, variété autonome du finnois, est devenu le “ kven ”, langue distincte du finnois, par décision du gouvernement norvégien en avril 2005 peu avant la remise par la Norvège de son troisième rapport d'État au Secrétariat du Conseil de l'Europe dans le cadre du suivi de la mise en application de la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires (http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/PeriodicalReports/NorwayPR3_fr.pdf, consulté le 30/01/2020).

³ Avec la création de la Délégation générale à la langue française et des langues de France suite au décret n° 2001-950 du 16/10/2001 “ modifiant le décret n° 9-403 du 2/06/1989 instituant un Conseil supérieur de la langue française et une délégation générale à la langue française ” qui inclut les “ langues d'oïl ” —sur la base des dialectes primaires d'oïl— parmi les langues de France. Le picard, le lorrain et le champenois débordent un peu en Belgique, le franc-comtois en Suisse (canton du Jura); par ailleurs, le wallon connaît une petite extension en France dans la pointe de Givet (département des Ardennes).

politico-administrative (de niveau étatique ou administratif infra-étatique), un territoire d'importance réduite par rapport à un ensemble linguistique B (cf. schéma *infra* : “ frange linguistique de B dans X ”) dont elle fait partie. De là, pour désigner d'autres marges limologiques qui n'ont pas cette forme, d'autres signifiants devraient ainsi contenir le sème exprimant l'idée de prolongement d'un ensemble principal.

Figure 1: Schéma de la marge linguistique comme “frange”
(Viaut 2012: 17).

Comme “ zone d’influence et d’attraction ” (Viaut 2012: 18-19), la marge linguistique peut aussi s’étendre en halo au-delà du territoire linguistique d’origine et de son exofrontière. Ainsi en va-t-il de la pratique et de l’apprentissage comme langue seconde, pour des raisons instrumentales, notamment économiques et d’emploi, d’une langue d’un pays voisin (allemand standard en Alsace et Lorraine germanique). L’occitan a pu autrefois jouer un rôle similaire sur la bordure septentrionale du Pays Basque nord. De nos jours, on apprend le basque standard en Pays Basque nord, côté français par conséquent, autant par attachement culturel que du fait d’éventuels effets d’attraction économique notamment exercés par la Communauté autonome d’Euskadi. De fait, en ce qui concerne le Pays basque dans son ensemble, cette zone d’influence et

d'attraction concerne aussi l'espagnol, utilisé, conjointement au basque par des résidents originaires notamment du Guipuzcoa voisin dans la partie frontalière côtière d'Hendaye – Saint-Jean de Luz. Ce phénomène, qui est exemplaire de la relativisation des frontières entre les pays membres de l'Union européenne, témoigne des facilités avec lesquelles les contraintes que matérialisait auparavant la frontière franco-espagnole se sont largement estompées. Il résulte aussi de la croissance favorisée par cette européanisation des échanges économiques dans le cadre d'un ensemble industrialisé et urbanisé rapprochant les deux conurbations de Saint-Sébastien et Bayonne.

En ce qui concerne la langue basque, cela renvoie ainsi à cette réalité de la présence significative de résidents guipuzcoans, locuteurs castillanophones ou bilingues avec l'euskara, qui alimentent, dans cette marge nord, une pratique transfrontalière moderne de cette dernière langue désormais marquée par la prégnance de sa standardisation. Si ce phénomène, en tant qu'effet de zone d'attraction, encore relatif dans ses manifestations, n'est unique ni pour le basque ni pour une autre langue, il offre là une illustration intéressante de la combinaison de deux processus concomitants de standardisation du basque en situation transfrontalière notamment sensibles chez les jeunes adultes que l'on pourra résumer en suivant. D'une part, se produit la rencontre de variétés primaires du sud, principalement guipuzcoanes, avec le standard de l'*euskara batua*. Celui-ci, résultat d'un processus de standardisation téléologique, s'est diffusé comme un des effets d'une politique linguistique planifiée dans l'enseignement et la vie publique, mais aussi la création, côté basque du sud. D'autre part, cette variété rencontre, côté nord, d'autres variétés primaires qui ont pu se maintenir jusque là mais qui connaissent en même temps une progressive érosion généralisée. Signe des contacts transfrontaliers, les contacts se font aussi avec le sous-dialecte "*kostatar*" ("côtier"), décrit comme résultant d'une variété de labourdin influencée par le guipuzcoan (Duhalde 2018). De fait, il s'agit de plus en plus, et notamment chez les locuteurs et néo-locuteurs jeunes, de formes plus ou moins standardisées sur la base du *batua*. On est alors en présence, dans cette situation transfrontalière, d'une autre face de la standardisation, de type spontané ou causal, entre deux variations tertiaires du standard du sud et du nord elles-mêmes plus ou moins marquées selon les locuteurs par des traits propres à leurs substrats dialectaux respectifs.

II. CONFIGURATIONS TRANSFRONTALIÈRES

Afin d'approcher le cas basque à partir d'un cadre notionnel élargi, on se

référer aux configurations linguistiques transfrontalières de langue minoritaire en Europe au sens large, et nous retiendrons quatre paramètres pour les caractériser : territorial, démolinguistique, de vitalité linguistique⁴, et de structuration glottopolitique. Le terme glottopolitique (Guespin et Marcellesi 1986) renvoie à un ensemble de pratiques aux échelons superstructureux de la société relevant des politiques et des mesures juridico-administratives en même temps que des activités et des productions des relais sociétaux “ conscients ou inconscients, actifs ou passifs, de ces politiques ”⁵. Les deux premiers paramètres (territorial et démolinguistique), qui relativiseront les deux autres (vitalité linguistique et structuration glottopolitique), caractérisent les trois classes suivantes, dont nous avons fait récemment une première approche (Viaut 2018) :

- classe 1 : répartition démolinguistique relativement harmonieuse de part et d’autre de la frontière ;
- classe 2 : la partie du territoire linguistique, en situation de marge linguistique (type frange), affirme une dynamique propre ;
- classe 3 : répartition très déséquilibrée avec des marges très minoritaires, dont l’éventuel dynamisme n’a pas d’effet significatif sur le reste de la communauté linguistico-culturelle.

La première classe comprend ainsi des langues qui se distribuent de façon à peu près équilibrée de part et d’autre d’une ligne frontière, sans qu’une de ses composantes soit trop marginale par rapport à l’autre, ou aux autres. En partant par exemple du cadre français, et en optant par conséquent pour une langue minoritaire, seul le franco-provençal (Bichurina 2018), dont l’emprise franchit trois frontières (franco-suisse, franco-italienne et italo-suisse), pourrait s’approcher de ce modèle théorique du fait de sa plus grande importance démolinguistique en Italie (Val d’Aoste et partie nord-ouest du Piémont), propre à compenser une relative infériorité territoriale par rapport au reste de son aire en France, d’abord, et en Suisse ensuite (Suisse romande à l’exception du canton du Jura dont l’expression linguistique traditionnelle la plus marquante est la langue d’oïl franc-comtoise).

⁴ Il s’agit du critère de la vitalité linguistique appréhendé selon une perception première qui comprend des mesures d’aménagement linguistique et d’évaluation des situations et des possibilités de revitalisation telles que celles qui sont retenues dans les grilles d’observation par exemple de E. Haugen (1987), R. Cooper (1989), J. Fishman (1991) ou de l’UNESCO (2003).

⁵ “ Il [le mot glottopolitique] désigne les diverses approches qu’une société a de l’action sur le langage, qu’elle en soit ou non consciente : aussi bien la langue, quand la société légifère sur les statuts réciproques du français et des langues minoritaires par exemple ; la parole, quand elle réprime tel emploi chez tel ou tel ; le discours, quand l’école fait de la production de tel type de texte matière à examen : glottopolitique est nécessaire pour englober tous les faits de langage où l’action de la société revêt la forme du politique ” (Guespin & Marcellesi 1986 : 5).

Dans la deuxième classe prennent place des langues dont la répartition transfrontalière est déséquilibrée, tant territorialement que démolinguistiquement sans, pour reprendre notre formulation initiale, “ que la portion secondaire de l'ensemble considéré soit, malgré son caractère mineur marqué, négligeable ou trop dépendante ” (Viaut 2018 : 17). Cela veut dire que la partie en situation de marge de type frange continue de faire partie d'un tout (le territoire auquel la langue est liée par son histoire, sa pratique et/ou ses représentations) avec lequel elle interagit, et, par conséquent, qu'elle est en interaction avec la majorité de l'ensemble concerné. Cela suppose une certaine autonomie de la marge, qui est en elle-même un des effets de la frontière interétatique ou infra-étatique. On cherchera les raisons de l'autonomie relative de cette marge dans les constituants glottopolitiques réels ou potentiels si leur réunion en termes de masse critique est susceptible de rendre évidentes, comme nous l'avons déjà formulé, “ leurs caractéristiques propres ainsi que des conceptions et des perspectives qui leur seraient liées ” (Viaut 2018 : 17-18). Si ce genre de configuration peut en théorie favoriser un processus d'individuation, il convient de noter que c'est rarement le cas⁶ et que cela est plutôt de nature à alimenter un mouvement global de revitalisation linguistique de part et d'autre de la frontière. L'histoire et les activités de l'Académie de la langue basque en témoignent ici (Zuazo 1988, Haritschelhar 1995).

Dans la troisième classe, figurent les langues qui ne sont que très marginalement transfrontalières des deux points de vue territorial et démolinguistique. On peut prendre ici l'exemple de l'occitan avec le Val d'Aran en Espagne, peuplé de 10,000 habitants de nos jours⁷, et les vallées occitanes d'Italie, (175,000 habitants), face aux 15 millions d'habitants environ de la partie française du territoire linguistique concerné par cette langue, de loin très majoritaire. Ces deux marges ont vu se développer des dynamiques propres sans effets réels sur le reste du domaine. Cela est en particulier vrai pour le Val d'Aran dans lequel l'occitan est coofficiel, en tant que langue propre, avec l'espagnol et le catalan depuis la loi n° 16/1990 du sur le régime spécial du Val d'Aran votée par le Parlement de Catalogne le 13/07/1990, et surtout depuis 2006-2010 après l'inscription de cette coofficialité de “ la langue occitane, dénommée ‘aranais’ dans le Val d'Aran ” (Art. 6.5) dans le nouveau statut d'autonomie consolidé de la Catalogne à une double échelle, celle du Val d'Aran et celle de la Catalogne. Or, à ce jour, cette situation n'a pas eu d'effets d'entraînement ou créateur de synergie sur le reste du territoire concerné par l'occitan (Viaut 2018 : 28-30).

⁶ Voir par exemple les cas du carélien (Russie), du maënkïeli (Suède) et du kven (Norvège) par rapport au continuum du finnois.

⁷ La vallée a connu une croissance démographique régulière depuis les années 1980 où la population était d'environ 6,000 habitants.

III. L'EXEMPLE DU BASQUE ET DU PAYS BASQUE NORD

En ce qui concerne le basque, la donne territoriale du Pays Basque nord le place en situation de marge de type frange comme nous l'avons plus haut avec 15 % du territoire politico-administratif global de l'ensemble Euskadi-Navarre-Pays Basque nord. Toutefois, si l'on se réfère au territoire linguistique A ou traditionnel (Viaut 2010 : 29-30), sur la base de celui qui correspond à la langue basque transmise de façon intergénérationnelle à travers ses variétés héritées jusqu'à nos jours en incluant la zone dite " mixte " sur le plan juridique en Navarre, cette proportion pourrait être plus significative et représenter près d'un tiers de ce domaine-là.

Pour autant, en termes proprement démographiques, la proportion représentée par le Pays Basque du nord ou français doit être ramenée à 10 % (70 % pour la CAB et 20 % pour la Navarre)⁸, signant en même temps un poids économique moindre concentré sur la partie côtière. Or, celle-ci se caractérise par une perméabilité plus grande à l'emploi du français du fait de la grande ouverture aux activités de service entre autres liées au tourisme. En outre, ce sous-ensemble demeure imprégné, dans sa partie la plus peuplée de l'agglomération Bayonne-Anglet-Biarritz (BAB), par une tradition linguistique substratique occitane gasconne encore présente même si elle doit désormais être associée à la gestion de la dynamique sociolinguistique de la présence de plus en plus marquée de la langue basque. De ce point de vue, l'épicentre de la dynamique démolinguistique et sociolinguistique du basque côté sud s'est situé dans deux zones contigües, marquées par l'engagement identitaire moderne autour de l'euskara, qui incluent les pôles économiques et urbains de Donostia/Saint-Sébastien et Bilbo/Bilbao, alors même que ces derniers avaient été plus sensibles à la pénétration de l'espagnol que ne l'avait été Barcelone, historiquement largement catalanophone.

Par rapport aux caractéristiques glottopolitiques du Pays Basque nord, si ce dernier a participé et participe à la mobilisation générale en faveur du basque, il reste en décalage par rapport à la coofficialité régionale du basque à côté du castillan dans la Communauté autonome basque et dans le nord de la Navarre. Néanmoins, conséquemment à un effet frontière positif sur le basque de cette marge septentrionale, le Pays Basque côté français s'inscrit dans une synergie valorisante, globalement pourvoyeuse de représentations de prestige pour la langue du côté nord de la frontière. Une des conséquences de cela est aussi le prestige attribué, notamment par les plus jeunes générations, à la variété standard dont l'appareil normatif a été élaboré et continue d'être réglé par l'Académie de la

⁸ Données démographiques : CAB : 2,200,000 (70 %) ; Navarre : 637,000 (20 %) ; Pays Basque nord : 306,000 (10 %).

langue basque installée dans un fonctionnement transfrontalier publiquement officialisé depuis les années 1990⁹. Même si cette variété normée peut retirer de son contact avec la dialectalité du nord un élargissement de son fonctionnement, le principe est acquis pour cette dernière qu'elle contribue à la justification d'un toit linguistique commun. La langue paraît tout autant appréhendée, en tant que couverture générale, globalement et à travers ses dynamiques sociolinguistiques, démolinguistiques et géolinguistiques (voir par exemple la place du basque dans la zone mixte navarraise) que pour le fait de devoir articuler formes communes standardisées et formes héritées dont celles du nord.

La comparaison avec l'équivalent catalan de l'autre côté de la chaîne pyrénéenne, en Roussillon, où le paramètre linguistique y est également définitoire, même si c'est moins fondamental que pour le basque, tend à montrer que le potentiel glottopolitique dans ce type de transfrontalité a des effets sur la vitalité linguistique dans la mesure de la place, précisément, qui est accordée à la langue autochtone dans les représentations culturelles et sociétales dans leur ensemble. De ce point de vue, en termes de dynamique propre à la marge basque du nord de cette deuxième classe, une comparaison peut être faite avec la situation du Roussillon où l'on verra que la donne linguistique, dans ce cadre-là, prend sens à partir du moment où on la relie, non seulement aux données politique et administrative étatique et territoriale françaises, mais aussi à celles qui tiennent à la structuration des acteurs locaux ou régionaux en faveur de la langue et au mouvement social dans lequel ils s'inscrivent. On pourra, à ce titre, se reporter aux observations de L. Amado-Borthayre dans son étude sur l'action publique en faveur du basque et du catalan dans un cadre transfrontalier :

Ainsi, alors qu'en Pays Basque l'aide au mouvement social de la langue du nord et du sud de la Bidassoa est une forte ressource politique pour les acteurs politiques du sud étant donné sa force et sa diffusion sociale au niveau national, en Catalogne, la disparité des réalités locales et la faiblesse du mouvement social de la langue empêchent toute possibilité de participation à une quelconque épreuve de force ou de légitimité dans les arènes publiques et donc la constitution d'une aide au mouvement social de la langue en Catalogne de France en ressource symbolique de poids. (Amado-Borthayre 2012 : 675-676)

Si ces données doivent également être reliées à celles de l'économie et des tendances démographiques, là encore, une différence apparaît entre Pays Basque

⁹ L'Académie de la Langue Basque a été reconnue association d'utilité publique en France en février 1995.

nord et Roussillon avec une dynamique globalement plus forte et affirmée pour le premier, malgré la décroissante démographique et économique de la Soule alors que son expression linguistique propre s'y maintient et y fait l'objet d'un attachement non démenti.

On retirera des observations qui précèdent que l'incidence de la transfrontalité du basque a pour effet de confirmer la participation du Pays Basque nord à la dynamique générale de l'euskara et bien de le placer dans notre classe n° 2 (cf. *supra* : dynamique propre de la marge linguistique) tandis que cela serait plus discutable pour le Roussillon par rapport au catalan. Ce dernier, globalement, paraît moins interagir activement, selon les quatre paramètres énoncés plus haut (territorial, démolinguistique, vitalité linguistique, structuration glottopolitique), avec le reste du domaine linguistique catalan que ne le fait le Pays Basque nord. En termes de capital symbolique, la différence de statut juridique de la langue présente un handicap et entretient un déséquilibre statutaire par rapport aux deux communautés autonome sises en Espagne. Le Pays Basque nord fait cependant montre, en compensation, d'une capacité de cohésion et de mobilisation publique et sociétale pour sa structuration globale en tant qu'entité juridique unique qui déboucha dans un premier temps, faute d'un département, sur la création du Pays " Pays Basque " en 1997¹⁰, et de façon mieux dotée et structurée, depuis le 01/01/2017, sur celle de la Communauté unique d'agglomération Pays Basque. Cela inclut la question linguistique en lui offrant incontestablement un support mieux reconnu se conjuguant à la mobilisation sociale visant à utiliser au mieux, entre autres mais peut-être d'abord, les possibilités du système éducationnel français dans ce domaine. Si, à cet égard, les résultats de l'évolution de l'enseignement du basque et en basque en Pays Basque nord ne sauraient présenter des résultats aussi positifs que dans les zones où il est officiel en Espagne, il se sont inscrits ces dernières années dans un mouvement ascendant général de la compétence acquise de cette manière par les deux tranches d'âge des 25-34 ans et, encore plus, des 16-24 ans (Eusko Jaurlaritz 2013 : 195-198). En notant toutefois que, si ces chiffres sont

¹⁰ Suite à la candidature présentée par lettre datée du 3 juin 1996 par le Conseil des Élus du Pays Basque, ce pays fut reconnu en application de la loi n° 95-115 (notamment articles 22, 23 et 24) du 4 février 1995 d'orientation pour l'aménagement et le développement du territoire: " Considérant que la candidature d'un Pays, Pays Basque, présente une cohérence géographique, culturelle, économique et sociale ". Article 1: " Les communes des cantons de Bayonne-Est, Bayonne-Nord, Bayonne-Ouest, Bayonne-Est, Biarritz-Est, Biarritz-Ouest, Anglet-Nord, Anglet-Sud, Bidache, Espelette, Hasparren, Iholdy, Labastide-Clairence, Saint-Étienne-de-Baigorry, Saint-Jean-de-Luz, Saint-Jean-Pied-de-Port, Saint-Palais, Ustaritz, Hendaye, Saint-Pierre-d'Irube, Mauléon-Licharre et Tardets forment un pays dénommé ` Pays Basque ´ " (Arrêté préfectoral fixant le périmètre du Pays, Pays Basque. Pau, 29/01/1997).

globalement positifs pour le Pays Basque nord, cela est surtout sensible sur la partie côtière de culture linguistique originaire partagée avec l'occitan sur la zone Bayonne-Anglet-Biarritz (cf. *supra*), d'abord, et dans le Labourd, la Basse-Navarre, et la Soule régressant pour la tranche d'âge de 25 à 34 ans ou en stagnation pour celle de 16 à 24 ans, rencontrant là, sans doute, les effets conjugués d'un certain déclin rural et, conséquemment, démographique non propres aux régions pyrénéennes.

BIBLIOGRAPHIE

- AMADO-BORTHAYRE, Lontzi, 2012, *La construction collective de l'action publique en faveur de la langue dans un cadre transfrontalier au Pays Basque et en Catalogne*. Thèse de doctorat en Sciences politiques soutenue à l'Institut d'études politiques, Bordeaux, <http://www.theses.fr/2012BOR40006> (consulté le 30/01/2020).
- BICHURINA, Natalia, 2019, *L'émergence du franco-provençal, langue minoritaire et communauté linguistique autour du Mont-Blanc*. Bordeaux : Maison des sciences de l'homme d'Aquitaine.
- COOPER, Robert L., 1989, *Language Planning and Social Change*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- DUHALDE de SERRA, Maite, 2018, «El euskera de la costa labortana: desde las encuestas de Bonaparte hasta la actualidad», in Diaz, M. *et al.* (eds.), *Actas do XIII Congreso internacional de lingüística xeral*. Vigo: Universidade de Vigo, 307-311.
- EUSKO JAURLARITZA/GOBIERNO VASCO, 2013, *Ve Enquête sociolinguistique, Pays basque, Communauté Autonome Basque, Navarre, Pays Basque Nord*. Vitoria-Gasteiz: Servicio central de publicaciones del Gobierno Vasco.
- FISHMAN, Joshua A., 1990, *Reversing language shift*. Clevedon: Multilingual matters Ltd.
- GUESPIN, Louis, MARCELLESI, Jean-Baptiste, 1986, « Pour la glottopolitique », *Langages*, 83, 5-34.
- HARITSCHELHAR, Jean, 1995, « L'Académie de la langue basque/Euskaltzaindia comme exemple d'un développement institutionnel transfrontalier », in Viaut, A. (dir.), *Langues d'Aquitaine : dynamiques institutionnelles et patrimoine linguistique*. Bordeaux: Maison des sciences de l'homme d'Aquitaine, 87-99.
- HAUGEN, Einar, 1987, «Language planning», in Ammon, U., Dittmar N., Mattheier, K. J. (eds.), *Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society = Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 626-637.
- UNESCO / Groupe d'experts spécial de l'UNESCO sur les langues en danger, 2003, *Vitalité et disparition des langues*. Paris : UNESCO.
- VIAUT, Alain, 2018, « Effets transfrontaliers contrastés sur les orientations glottopolitiques et les représentations de langues minoritaires : les cas du basque et de l'occitan comme illustrations », in Éloy, J.-M. (dir.), *De France et d'au-delà : les langues régionales transfrontalières. Cahiers d'atelier de sociolinguistique*, 12, 13-25.

- 2012, « Marge linguistique territoriale et langues minoritaires », *Lengas revue de sociolinguistique*, 71, 9-28.
- 2010, « Approche sociolinguistique de la dimension spatiale des langues et de ses déclinaisons », in Viaut, A. & Pailhé J. (dirs.), *Langue et espace*. Bordeaux : Maison des sciences de l'homme d'Aquitaine, 23-49, <https://books.openedition.org/msha/6480> (consulté le 30/01/2020).
- ZUAZO, Koldo, 1989, « Vingt ans de standardisation de la langue basque », *Lengas revue de sociolinguistique*, 26, 25-44.

ANÁLISIS IDEOLÓGICO DEL CONCEPTO DE 'LENGUA REGIONAL EUROPEA' Y SUS CONSECUENCIAS GLOTOPOLÍTICAS

JUAN CARLOS MORENO CABRERA
UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE MADRID
Juancarlos.moreno@uam.es

Eskualdeko eta Minorizatutako Hizkuntzen Karta kritikatzan du, batik bat “eskualdeetako hizkuntzen” sustapena mugatzeko balio izan dutelako, beti ere Karta sinatu duten herrialdeetako hizkuntza ofizialen menpeko izateko helburuarekin. Proposatzen dena da, minorizatutako hizkuntza hauen promoziorako oinarria ez izatea aipatu herrialde horietan indarrean dagoen marko juridikoa. Alderantziz, oinarria Hizkuntza Eskubideen Adierazpen Unibertsalak (Bartzelona, 1996) izan beharko luke, hain zuzen ere, hizkuntza horien sustapenerako marko askoz egokiago bat eskaintzen duelako.

Gako-hitzak: Eskualdeetako hizkuntzak, hizkuntza minorizatuak, hizkuntza eskubideak, hizkuntza politika, hizkuntza legedia.

Crítica de los fundamentos de la Carta Europea de las Lenguas Regionales y Minoritarias y de su utilización para limitar la promoción de las denominadas “lenguas regionales” de modo que puedan seguir subordinadas a las lenguas oficiales de cada uno de los países firmantes. Se propone que, en vez de aceptar el marco jurídico de esos países para situar en él la promoción de las lenguas regionales y minorizadas, debería basarse la *Carta* en la *Declaración Universal*

de Derechos Lingüísticos (Barcelona, 1996), que ofrece un marco mucho más adecuado para una promoción efectiva de esas lenguas.

Palabras clave: Lenguas regionales, lenguas minorizadas, derechos lingüísticos, política lingüística, legislación lingüística.

L'auteur critique les fondements de la Charte Européenne des Langues Régionales et Minoritaires ainsi que son utilisation pour limiter la promotion des dites "langues régionales", afin qu'elles puissent continuer à être subordonnées aux langues officielles de chacun des pays signataires. Il suggère qu'au lieu d'accepter le cadre juridique de ces pays à qui est attribuée la promotion des langues régionales et minorisées, il faudrait que cette Charte soit basée sur la Déclaration Universelle des Droits Linguistiques (Barcelone, 1996) qui offre un cadre beaucoup mieux adapté à une réelle promotion de ces langues.

Mots-clés : Langues régionales, langues minorisées, droits linguistiques, politique linguistique, législation linguistique.

The Charter for Regional and Minority Languages is criticized mainly because it has served to limit the promotion of regional languages with the aim of making them dependent on the official languages of the countries that have signed the Charter. It is suggested that the legal framework in force in those countries should not be the basis for promoting these minority languages. To the contrary, the basis for this should be the Universal Declaration of Linguistic Rights (Barcelona, 1996) because it provides a much more appropriate framework for the promotion of these languages.

Keywords: Regional languages, minority languages, language rights, language policy, language legislation.

I. INTRODUCCIÓN

Voy a tratar en este artículo de las relaciones entre lenguas, hablantes y comunidades lingüísticas, las ideologías lingüísticas y las políticas que se derivan de ellas. Quiero hacerlo desde un punto de vista europeo. Para ello, creo muy interesante partir de la *Carta europea de las lenguas regionales y minoritarias* (ECRML), dado que este documento indica de forma muy clara una ideología lingüística supremacista que no solo se refleja en las medidas paternalistas y proteccionistas que se detallan en la Carta, sino también en la forma en la que se aplica en los estados europeos que la han firmado, siendo precisamente el Estado español uno de los estados de la UE que ha suscrito con aparentemente mayor compromiso y eficacia sus disposiciones: “España se siente cómoda y muy motivada en el trabajo de difusión y defensa de la Carta Europea de Lenguas Regionales o Minoritarias” (Pérez Medina 2011: 105). Por ello, dedicaré la sección cuarta del presente artículo a la forma en la que el Estado español ha aplicado la ECLRM desde esta perspectiva supremacista que configura la ideología fundamental de ella.

II. LA CARTA EUROPEA DE LAS LENGUAS REGIONALES Y MINORITARIAS Y EL CONCEPTO DE LENGUA REGIONAL

La *European Charter for Regional or Minority Languages* (ECRML) fue adoptada en 1992 bajo los auspicios del Consejo de Europa para promover las lenguas regionales históricas y las lenguas minoritarias en Europa.

El concepto de *lengua regional* por el que se rige la Carta, lejos de ser estrictamente geográfico-lingüístico, es un término político al cien por cien. Esto lo podemos comprobar si observamos la definición que se da al principio de la Carta, artículo 1.a i y ii del concepto *lengua regional o minoritaria*, que es la siguiente: “Article 1.— Definitions: For the purposes of this Charter: a ‘regional or minority languages’ means languages that are: i. traditionally used within a given territory of a State by nationals of that State who form a group numerically smaller than the rest of the State’s population; and ii. different from the official language(s) of that State”. El enunciado ii de la definición indica claramente que las lenguas regionales no son la oficial del estado en el que se localizan los territorios que las definen. Por tanto, detrás de la definición de lengua regional no hay implicada estrictamente una determinación geográfica, sino política: estas lenguas no son oficiales en el estado implicado.

La distinción entre lengua oficial del estado y lengua regional se adopta desde el primer momento como incuestionable y definitiva. Esta diferenciación es la base de toda la Carta, que no solo no la pone en cuestión, sino que constituye su propio fundamento.

Es más, en el párrafo sexto del preámbulo de la Carta, donde se ponen de manifiesto los supuestos y las intenciones de sus disposiciones, se dice explícitamente lo siguiente: “Stressing the value of interculturalism and multilingualism and considering that the protection and encouragement of regional or minority languages should not be to the detriment of the official languages and the need to learn them”.

Es decir, la protección y promoción de las lenguas regionales y minoritarias no debe ir en detrimento de las lenguas oficiales de los estados y de la necesidad de aprenderlas. Por tanto, en ningún caso, la promoción de las lenguas regionales debe afectar al predominio de las lenguas estatales sobre las no estatales. Es decir, el objetivo de la Carta es mantener el *statu quo* del dominio de unas lenguas sobre otras dentro de cada uno de los estados que integran la Unión Europea, tal como afirma López Basaguren: “Aunque la Carta está dirigida a proteger las lenguas regionales o minoritarias y su uso por los hablantes, salvaguarda la posibilidad de obligatorio aprendizaje de la lengua oficial del Estado incluso por los hablantes de la lengua regional o minoritaria” (López Basaguren 2011: 136).

Las consecuencias de este punto de vista pueden verse, por ejemplo, en la sentencia 330/18 de 19 de julio de 2018 del tribunal superior de justicia de la Comunidad Valenciana que invalida varios artículos del Decreto 61/2017 del Consell de la Generalitat Valenciana por el que se regulan los usos institucionales y administrativos de las lenguas oficiales en la Administración de la Generalitat Valenciana. Entre los argumentos que figuran en dicha sentencia está el siguiente: “El deber del conocimiento del castellano es equivalente a una presunción de conocimiento (STC 82/1986, de 26 de Junio, FJ3) lo que no es predicable de ninguna lengua cooficial distinta del castellano”. De hecho, se dice explícitamente en la sentencia: “no se olvide que no existe el deber de conocer el valenciano y sí el castellano, como se recuerda en las sentencias constitucionales citadas, entre otras”.

Y un poco más adelante señala explícitamente esa sentencia que se ha tenido en cuenta la ECRML: “En el marco normativo incluimos, desde luego la Carta Europea de las Lenguas Regionales o Minoritarias, debiéndose estar, en particular a lo dispuesto por su artículo 10 (Autoridades administrativas y servicios públicos)”.

La sentencia declara ilegal la regulación de la Generalitat que establece que en las zonas valenciano-hablantes los rótulos han de ponerse en valenciano para justificar lo cual se invoca precisamente la ECRML: “La Carta Europea de las Lenguas Regionales o Minoritarias, que se cita en el primer párrafo del Preámbulo del Decreto queda lejos de fundamentar tal regulación —léase su artículo 10— ni en su literalidad ni, menos, en su fundamento o finalidad”. Es decir, la ECRML es, según este tribunal, totalmente compatible con el desequilibrio hegemónico entre la lengua oficial del estado y las lenguas cooficiales: la primera es de obligado conocimiento, las segundas no.

Mediante el concepto de *lengua regional*, sin embargo, se intenta disimular y hacer objetiva una relación de poder entre la lengua oficial de un estado y las lenguas no oficiales de ese mismo estado. En efecto, el concepto geográfico de *región* parece escapar de consideraciones políticas al remitirse a cuestiones que podríamos denominar *geo-lingüísticas*. De hecho, en el apartado b del artículo primero de la ECRML se proporciona la siguiente definición: “territory in which the regional or minority language is used means the geographical area in which the said language is the mode of expression of a number of people justifying the adoption of the various protective and promotional measures provided for in this Charter”. Es decir, se habla de área geográfica como un concepto absolutamente objetivo aparentemente poco o nada afectado por consideraciones políticas o ideológicas. Sin embargo, si aplicamos un punto de vista estrictamente geo-lingüístico al hablar de lenguas regionales, obtenemos un panorama muy diferente del que se da por supuesto en la ECRML.

En efecto, la oposición entre *lenguas regionales* y *lenguas estatales* o *no regionales* es absolutamente absurda desde un punto de vista estrictamente lingüístico. La razón es muy clara: todas las lenguas que son efectivamente habladas por diversas poblaciones son lenguas regionales. Es decir, no existe ninguna lengua viva, hablada en el mundo que no sea regional, que no se hable de una manera característica o propia en una determinada región o localización geográfica. Pensar, por ejemplo, que el inglés es una lengua global, internacional o general y, por tanto, no es una lengua regional y que el euskera es una lengua regional es un disparate. El inglés es una lengua aún más regional o regionalizada que el euskera. La razón es muy simple: las regiones del mundo en las que existe una manera particular de hablar inglés, son muchas más que aquellas en la que existe una manera particular de hablar euskera. En la Wikipedia (https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_dialects_of_English#Creoles) se enumeran 45 dialectos del inglés, sin contar las variedades criollas de esta lengua. En la misma enciclopedia en línea (https://en.wikipedia.org/wiki/Basque_dialects) se enumeran 6 dialectos del euskera.

Lo que ocurre es que, cuando se piensa en el inglés, no se está pensando en los ingleses efectivamente hablados en las diversas partes del mundo, que son claramente lenguas regionales, sino en la lengua estándar escrita cultivada que, en efecto, es un modelo común para millones de personas en todo el mundo. El problema es que esa lengua no es una lengua natural, sino artificial y, de hecho, no se habla global o internacionalmente o la habla una minoría de personas situadas en una determinada *región cultural*, con lo que estamos ante una nueva variedad regional (esta vez no geográfica sino cultural) entre las que constituyen la parte efectivamente hablada de esa lengua presuntamente no regional. Por supuesto, esta variedad cultural artificial tiene un prestigio social del que carecen las variedades locales del inglés, incluso se considera la única variedad correcta. Pero el prestigio social no convierte una lengua artificial en una lengua natural, ni hace que se produzca la sustitución de las hablas inglesas locales por esa lengua culta inglesa. Esto es así porque una lengua artificial nunca puede ocasionar la desaparición de una lengua natural, a no ser que se naturalice ella misma, con lo que accede por necesidad al campo de lo local o regional.

Tampoco es de recibo pensar que la auténtica lengua inglesa es esa lengua estándar culta escrita, dominada por una minoría, y que las muchísimas variedades locales efectivamente habladas por la población anglohablante en realidad no son lenguas, sino formas de hablar vulgares que realizan de modo imperfecto y defectivo esa lengua inglesa no regional, global o internacional. Ninguna persona especialista en lingüística que quiera ser tomada en serio por la comunidad científica internacional podría mantener esta idea, por más que siga siendo muy frecuente entre las personas no especializadas.

Como conclusión, cabe deducir que el inglés o el español son lenguas mucho más regionalizadas que el euskera o el catalán, sencillamente porque tienen personas hablantes en muchos más lugares del mundo.

Es claro que en la ECRML la oposición no se da entre *lengua regional* y *lengua no regional*, sino entre *lengua regional no oficial en un estado* y *lengua oficial de un estado*. Es decir, que, a pesar de las apariencias, estamos ante una dicotomía política y no geo-lingüística.

¿Por qué se recurre entonces al concepto de *lengua regional*? Sencillamente porque el concepto de región es aparentemente objetivo, dado su carácter geográfico y se utiliza para ocultar y justificar las relaciones de dominio entre las lenguas inducidas por las glotopolíticas hegemónicas llevadas a cabo por los estados para imponer la lengua oficial como lengua dominante.

III. LOS PROCESOS DE MINORIZACIÓN DE LAS LENGUAS REGIONALES Y LA ECRML

Ninguna legislación o disposición relativa a las lenguas europeas puede dejar de partir de la investigación de las causas que han llevado a la expansión de determinadas lenguas europeas y a la minorización de otras. Sin ello, será muy difícil realizar un diagnóstico correcto y proponer medidas realmente efectivas. El establecimiento de los estados europeos modernos que conllevaron la oficialización de una lengua sobre todo el territorio de esos estados ha supuesto un proceso de bilingüización forzosa de la población con lenguas propias diferentes de la oficial y un proceso inducido de minorización, marginación e incluso desaparición de esas lenguas propias de las comunidades lingüísticas situadas dentro de los estados.

Cualquier tipo de disposición o reglamentación sobre las lenguas de los estados europeos que no parta del diagnóstico de los procesos de bilingüización forzosa y de minorización de las lenguas originados por las acciones por imponer la lengua oficial de ese estado, por una glotopolítica impositiva y hegemónica, será incapaz de ayudar a cuestionar y a revertir los procesos de minorización, desplazamiento y sustitución lingüística que han experimentado muchas comunidades lingüísticas europeas a lo largo de los últimos siglos.

Es evidente que no se trata solo de apoyar o promover esas lenguas minorizadas para que dejen de estarlo, sino de cuestionar y eliminar las políticas de imposición de la lengua oficial hegemónica que son las que han originado su situación de minorización y desplazamiento. Pero ya hemos visto que en el preámbulo de la ECRML se especifica de forma tajante que esto no puede hacerse.

En este sentido, es claro lo dicho en el sexto párrafo del preámbulo citado en la sección anterior: la hegemonía de las lenguas oficiales de los estados sobre las demás lenguas de esos estados no se puede poner en cuestión. Esto determina el tono y las estipulaciones de toda la carta.

El artículo 5 impide cuestionar el dominio y la soberanía territorial de los estados establecidos e internacionalmente reconocidos como tales: "Nothing in this Charter may be interpreted as implying any right to engage in any activity or perform any action in contravention of the purposes of the Charter of the United Nations or other obligations under international law, including the principle of the sovereignty and territorial integrity of States".

La ECRML enuncia sus puntos hablando de reconocimiento, respeto, facilitación, promoción, provisión, permiso, concesión, no denegación, aseguramiento, uso, cumplimiento en la medida de lo posible, fomento, aplicación, favorecimiento, inclusión.

Es claro que ninguno de estos términos pone en cuestión el dominio hegemónico de la lengua estatal sobre las lenguas regionales y que, por tanto, el cumplimiento de la ECRML no solo no sirve para llevar a cabo una crítica fundamentada de la situación de desigualdad lingüística en los estados de Europa, sino que afianza y desarrolla esa desigualdad. Se trata, en última instancia, de minimizar o paliar al máximo los devastadores resultados del dominio de una de las lenguas sobre las demás sin poner en cuestión la causa fundamental de dichos resultados.

Por consiguiente, hay que concluir que la ECRML, al no cuestionar las políticas de bilingüismo hegemónico, no es un instrumento adecuado para un auténtico cambio glotopolítico que de forma efectiva consiga revertir la situación en la que se encuentran muchas lenguas de Europa calificadas de regionales y minoritarias.

Los mismos adjetivos *regionales* y *minoritarias* muestran precisamente este carácter conservador de la ECRML. Ya he dicho en la sección anterior que el concepto de *regional* no es geográfico, sino político y hay que mencionar ahora que el concepto de *minoritario* es un medio terminológico para evitar hacer mención al proceso mediante el cual la promoción de una lengua como oficial de un estado conlleva la bilingüización forzosa de una gran parte de la población de ese estado con una lengua propia diferente y la progresiva marginación y minorización de esa lengua. Por tanto, más que hablar de lenguas minoritarias, habría que hablar, en algunos casos, de lenguas *minorizadas*, es decir, sometidas a un proceso de minorización.

IV. LA ECRML APLICADA POR EL ESTADO ESPAÑOL

Es generalmente aceptado que el Estado español es uno de los estados de Europa que con mayor nivel de exigencia ha adoptado la ECRML: “A la vista de estas posibilidades y teniendo en cuenta el elevado interés social y político que esta cuestión tiene en España, el Parlamento nacional español optó por el nivel máximo de protección” (Pérez Medina 2011: 110-111).

Voy a fijarme ahora en la adopción y aplicación por parte del Estado español de la ECRML. En el BOE nº 222 del 15 de septiembre de 2001 aparece publicada la ratificación española de la ECRML. En la introducción a la versión española de la ECRML se especifican los puntos de la ECRML que se aplicarán en el Estado español y se establecen unos principios básicos entre los que se encuentran aplicación del concepto de lengua regional al Estado español en los siguientes términos:

España declara que, a los efectos previstos en los citados artículos, se entienden por lenguas regionales o minoritarias, las lenguas reconocidas como oficiales en los Estatutos de Autonomía de las Comunidades Autónomas del País Vasco, Cataluña, Illes Balears, Galicia, Valenciana y Navarra. Asimismo, España declara, a los mismos efectos, que también se entienden por lenguas regionales o minoritarias las que los Estatutos de Autonomía protegen y amparan en los territorios donde tradicionalmente se hablan.

Esto significa que se conceptúan el gallego, el euskera y el catalán como lenguas regionales o minoritarias.

Es importante tener en cuenta que en ningún momento se menciona qué lenguas se ven afectadas por la ECRML: solo se alude a ellas indirectamente a través del párrafo anteriormente transcrito. Esto sigue el espíritu de la constitución española de 1978 en la que la única lengua explícitamente mencionada es el castellano.

Sin embargo, esta caracterización de estas lenguas refleja la ideología lingüística hegemónica del Estado español porque impide reconocer el gallego, el catalán y el euskera como lenguas europeas nacionales modernas en pie de igualdad jurídica con otras lenguas europeas nacionales como el español o el francés. Se utilizan las decisiones políticas reflejadas en las autonomías para segmentar y regionalizar tres de las lenguas más habladas en el Estado español y, de paso, no reconocer las poblaciones que las usan como comunidades lingüísticas homogéneas.

La versión española de la ECRML publicada en el BOE es una traducción en la que se preserva la ideología supremacista que informa dicha carta. Expresiones como “reconocimiento”, “facilitación”, “provisión”, “promoción”... son las que aparecen en los diversos artículos de la versión española de la ECRML. El artículo octavo de la ECRML habla sobre la presencia de las lenguas regionales y minoritarias en la enseñanza: las medidas que se han de aplicar empiezan todas por la expresión *prever*, lo que nos sitúa en el terreno de la previsión más que de la actuación contundente, que es la que se ha utilizado en la implantación educativa de la lengua estatal hegemónica. He aquí una muestra: “i) prever una enseñanza primaria garantizada en las lenguas regionales o minoritarias correspondientes; o ii) prever que una parte substancial de la enseñanza primaria se haga en las lenguas regionales o minoritarias correspondientes”.

Que no se cuestiona la imposición en la educación de la lengua hegemónica es puesto de manifiesto por el Comité europeo de expertos encargado de informar sobre el adecuado cumplimiento de la ECRML por parte de los estados miembros:

A ese respecto, el Comité de Expertos dice con toda claridad que la Carta Europea no exige una educación obligatoria en la lengua regional o minoritaria para todos los alumnos, solamente establece que se deberá ofertar de modo que todos los alumnos puedan recibir una educación en la lengua regional o minoritaria, siempre que los respectivos padres así lo decidan. (López Basaguren 2011: 129)

Tal como dice López Basaguren:

La lengua se incorpora, incluso de forma obligatoria, como lengua de enseñanza, pero solo de forma parcial, sin que el sistema garantice la posibilidad de recibir toda la enseñanza —salvo la lengua oficial del Estado— en la lengua regional. Y esto es lo que no se corresponde con la obligación asumida por España al ratificar la Carta. (López Basaguren 2011: 128)

En el artículo noveno, dedicado a la justicia, aparecen frecuentemente las expresiones “permitir” y “no rechazar”; he aquí dos ejemplos: “Permitir, cuando una Parte en un litigio haya de comparecer personalmente ante un Tribunal, que se exprese en su lengua regional o minoritaria sin incurrir por ello en gastos adicionales”; “No rechazar la validez de los documentos jurídicos elaborados dentro del ámbito del Estado por el solo hecho de que estén redactados en una lengua regional o minoritaria”.

Tal como señala López Basaguren, en el ámbito de la justicia la aplicación de la ECRML en España es muy deficiente: “El problema estructural de mayor trascendencia en el incumplimiento por España de las obligaciones asumidas al ratificar la Carta Europea es, sin duda, el relativo a la Administración de Justicia” (López Basaguren 2011: 120).

En este sentido, la situación es realmente llamativa:

Si tras casi treinta años de vigencia del carácter oficial de las lenguas regionales los órganos judiciales no están en condiciones de usar directamente, de forma general, la lengua regional oficial, nos encontramos ante un síntoma de que algo no funciona adecuadamente. Como he venido sosteniendo desde hace tiempo, en mi opinión la regulación legal es inadecuada y, además, el Consejo General del Poder Judicial (CGPJ) no ha tomado las medidas que debiera haber adoptado en este terreno, ignorando las consecuencias que derivan de la condición de lengua oficial de las lenguas de las comunidades autónomas. El CGPJ ha hecho muy poco en esta dirección; y lo poco que ha hecho no ha sido acertado; por si esto fuera poco, el Tribunal Supremo (TS) han enturbiado aún más las cosas. (López Basaguren 2011: 124-125)

Se trata, pues de, como mucho, paliar en lo posible las consecuencias muy negativas de la imposición de la lengua estatal sin poner en cuestión en ningún momento esa imposición, que es precisamente la que ha originado la situación de marginación o minorización en los diversos ámbitos de las lenguas distintas a las oficiales del estado. De hecho, esta actitud posibilista se hace explícita y se matiza en la explicación preliminar firmada por el entonces ministro de asuntos exteriores Josep Piqué, en los siguientes términos: “A las lenguas citadas en el párrafo segundo se aplicarán todas aquellas disposiciones de la parte III de la Carta que puedan razonablemente aplicarse en consonancia con los objetivos y principios establecidos en el artículo 7”.

Este posibilismo hace que las recomendaciones de la ECRML no puedan nunca ser un instrumento adecuado para revertir la situación hegemónica de una lengua sobre las demás, que es precisamente el origen del proceso de minorización de esas otras lenguas no oficiales en la totalidad del Estado. En el mejor de los casos, se trata de una especie de cuidados paliativos que pueden mejorar algunas de las consecuencias negativas de tal hegemonía, aunque la persistencia de esta hace que dichos cuidados se tengan que prolongar en el tiempo indefinidamente si no se quiere volver a caer en una situación de deterioro y marginación progresiva de las lenguas dominadas.

No hay que olvidar que la ratificación de la ECRML por parte del Estado español es vista como perfectamente compatible con el mantenimiento de la hegemonía del castellano en el Estado como única lengua de obligado conocimiento. En la sección segunda de este artículo hice referencia a una sentencia del Tribunal constitucional en la que se basaba otra sentencia del tribunal superior de justicia de Valencia para declarar ilegal una regulación de la Generalitat valenciana sobre la rotulación pública en valenciano. Es la sentencia 82/1986 de 26 de Junio en la que se declaraban inconstitucionales varios artículos de la ley 10/1982 de 24 de noviembre del parlamento vasco para la normalización del euskera. Es interesante comentar el comienzo del tercer punto de los fundamentos jurídicos de esa sentencia, que se cita a continuación:

Tercero.- En directa conexión con el carácter del castellano como lengua oficial común del Estado español en su conjunto, está la obligación que tienen todos los españoles de conocerlo, que lo distingue de las otras lenguas españolas que con él son cooficiales en las respectivas Comunidades Autónomas, pero respecto a las cuales no se prescribe constitucionalmente tal obligación. Ello quiere decir que sólo del castellano se establece constitucionalmente un deber individualizado de conocimiento, y con él, la presunción de que todos los españoles lo conocen.

La Constitución española tiene blindado el castellano como única lengua de conocimiento obligatorio en todo el territorio del Estado español. Esto supone una garantía constitucional de que en ninguna de las comunidades autónomas pueda dejar de ser el castellano lengua de obligado conocimiento y de que en ningún caso puede aplicarse la misma obligación a las lenguas cooficiales. La aplicación de la ECRML desde este supuesto jurídico hace que la situación de hegemonía del castellano frente a las demás lenguas quede totalmente asegurada y, dado que esa hegemonía es la causante principal de la minorización de esas otras lenguas, la ratificación española de la ECRML no solo no contribuye a revertir o solucionar ese desequilibrio en favor de la lengua del estado, sino que lo presupone. Los límites de la aplicación de la ECRML están claros: en ningún caso pueden poner en cuestión la hegemonía del castellano.

Está, pues, muy claro que la política lingüística de la Unión Europea se basa fundamentalmente en la preservación de las políticas lingüísticas de cada uno de los países miembros, algunos de los cuales han llevado a cabo durante muchos años acciones dirigidas a imponer una única lengua como lengua oficial del estado ocasionando la minorización y marginación de las demás lenguas de esos estados. El ejemplo de Francia es paradigmático y el de España ha ido en la misma dirección aunque, afortunadamente, con un éxito menor.

V. LA DECLARACIÓN UNIVERSAL DE DERECHOS LINGÜÍSTICOS DE BARCELONA

La ECRML, tal como hemos visto, está subordinada a los intereses hegemónicos en materia lingüística de los diversos estados europeos, pero hay marcos que escapan a esta subordinación. Uno de esos marcos es la Declaración Universal de Derechos Lingüísticos proclamada en Barcelona el 6 de junio de 1996, que fue resultado de la Conferencia Mundial de Derechos Lingüísticos celebrada en Barcelona del 6 al 8 de junio de 1996. En ella participaron 61 ONGs, 41 centros PEN, y 40 expertos en derechos lingüísticos de todo el mundo, el texto fue acogido por la UNESCO de la mano del entonces director general, Federico Mayor Zaragoza.

Los preliminares de esta Declaración son muy claros respecto del diagnóstico relativo a las causas de la minorización de las lenguas:

Considerando que la mayoría de las lenguas amenazadas del mundo pertenecen a pueblos no soberanos y que los factores principales que impiden el desarrollo de estas lenguas y aceleran el proceso de sustitución lingüística son la falta de autogobierno y la política de Estados que imponen su estructura político-administrativa y su lengua.

La falta de soberanía y la imposición de las lenguas oficiales de los Estados son, por tanto, reconocidas explícitamente como causas de la minorización lingüística y de la amenaza de desplazamiento y desaparición de las lenguas.

Los procesos de desplazamiento y sustitución lingüísticos inducidos de forma forzosa son mencionados explícitamente en el siguiente párrafo de los enunciados preliminares:

Considerando que la invasión, la colonización y la ocupación, así como otros casos de subordinación política, económica o social, implican a menudo la imposición directa de una lengua ajena o la distorsión de la percepción del valor de las lenguas y la aparición de actitudes lingüísticas jerarquizantes que afectan a la lealtad lingüística de los hablantes; y considerando que, por estos motivos, incluso las lenguas de algunos pueblos que han accedido a la soberanía están inmersas en un proceso de sustitución lingüística por una política que favorece la lengua de las antiguas colonias o de los antiguos poderes imperiales;

Es imprescindible tener en cuenta esta caracterización si se quieren hacer proclamaciones para la defensa de los derechos de las comunidades lingüísticas minorizadas del mundo.

La Declaración de Barcelona, en las consideraciones que forman su preámbulo, se proclama independiente de los estados para centrarse en las comunidades lingüísticas como sujetos de derechos lingüísticos:

Por todo ello, esta Declaración parte de las comunidades lingüísticas y no de los Estados, y se inscribe en el marco de refuerzo de las instituciones internacionales capaces de garantizar un desarrollo sostenible y equitativo para toda la humanidad y tiene como finalidad propiciar un marco de organización política de la diversidad lingüística basado en el respeto, la convivencia y el beneficio recíprocos.

La definición de comunidad lingüística de que se parte es la siguiente:

Esta Declaración entiende como *comunidad lingüística* toda sociedad humana que, asentada históricamente en un espacio territorial determinado, reconocido o no, se autoidentifica como pueblo y ha desarrollado una lengua común como medio de comunicación natural y de cohesión cultural entre sus miembros. La denominación *lengua propia de un territorio* hace referencia al idioma de la comunidad históricamente establecida en este espacio.

Además, se reconoce que las comunidades lingüísticas tienen derechos, no solo las personas individuales que las integran:

Esta Declaración parte del principio que los derechos lingüísticos son a la vez individuales y colectivos, y adopta como referente de la plenitud de los derechos lingüísticos el caso de una comunidad lingüística histórica en su espacio territorial, entendido éste no solamente como área geográfica donde vive esta comunidad, sino también como un espacio social y funcional imprescindible para el pleno desarrollo de la lengua.

En el artículo quinto de la declaración se apuesta por la igualdad de derechos de todas las comunidades lingüísticas, estén reconocidas oficialmente por un estado o no lo estén, y se evita la expresión *lengua regional o minoritaria*:

Esta Declaración se basa en el principio de que los derechos de todas las comunidades lingüísticas son iguales e independientes de la consideración jurídica o política de lenguas oficiales, regionales o minoritarias. El uso de designaciones tales como lengua regional o minoritaria, no es adoptado en este texto porque, si bien en algún caso el reconocimiento como lengua minoritaria o regional, puede facilitar el ejercicio de ciertos derechos, es frecuente el uso de los determinativos para restringir los derechos de una comunidad lingüística.

Tal como hemos mostrado en las secciones anteriores, la aplicación de la ECRML a partir de los diversos estados europeos trae como consecuencia precisamente esa restricción de derechos de las comunidades lingüísticas integradas en dichos estados, por más que, como dice este artículo, pueda suponer un cierto reconocimiento, aunque siempre dentro de la hegemonía de la lengua oficial del estado.

El concepto de *lengua regional* está claramente pensado, al menos en las disposiciones de la Unión Europea, para mantener la hegemonía de las lenguas supuestamente de ámbito superior al regional, que son precisamente las lenguas hegemónicas de los diversos estados europeos.

El artículo 6 es igualmente muy pertinente para la defensa de la igualdad de las lenguas denominadas *regionales* frente a las que supuestamente no lo son:

Esta Declaración excluye que una lengua pueda ser considerada propia de un territorio únicamente por el hecho de ser la oficial del Estado o de tener tradición de ser utilizada dentro de este territorio como lengua administrativa o de ciertas actividades culturales.

El artículo 50 sobre la rotulación pública afirma un derecho que es explícitamente declarado ilegal por la sentencia del tribunal superior de justicia de Valencia mencionada en la sección segunda de este artículo: “Toda comunidad lingüística tiene derecho a una presencia predominante de su lengua en la pu-

blicidad, la rotulación, la señalización exterior y en el conjunto de la imagen del país”.

Está claro, entonces, que la Declaración de Derechos Lingüísticos, proclamada en Barcelona en 1996, sería un instrumento mucho más adecuado para construir una glotopolítica realmente efectiva de las lenguas no oficiales en la totalidad de cada uno de los estados europeos relevantes, que la ECRML.

VI. CONCLUSIONES

He examinado en este artículo el reconocimiento de las lenguas europeas por parte de la UE a través de la ECRML. He argumentado que esta Carta no solo no se fundamenta en una crítica y puesta en cuestión de las políticas lingüísticas europeas que han llevado a la minorización y marginación de muchas lenguas de Europa, sino que es utilizada por los estados europeos para seguir manteniendo, bajo una apariencia de defensa de las lenguas minorizadas, una esencial desigualdad entre la lengua oficial del estado, la única cuyo conocimiento es obligatorio, que se fundamenta en un bilingüismo hegemónico en el que la lengua oficial del estado ocupa una posición de privilegio que en ningún caso puede ser puesta en duda, tal como especifica el preámbulo de la ECRML que he citado en las páginas anteriores.

Una condición indispensable para poder actuar con eficacia en la promoción y revitalización de las lenguas consideradas regionales en la declaración de ratificación por parte del Estado español de la ECRML, es decir, del gallego, catalán y euskera, consiste en el reconocimiento de estas lenguas como *lenguas nacionales europeas* independientemente de las lenguas hegemónicas que las han minorizado (castellano y francés) y en el consiguiente reconocimiento de las correspondientes comunidades lingüísticas. Sin embargo, a través de la ECRML estas lenguas europeas modernas quedan sometidas a la situación de dominio establecida por la hegemonía del castellano en el Estado español de forma que las mejoras a que puedan dar lugar las acciones justificadas por la ECRML siempre estarán supeditadas al mantenimiento de la hegemonía de la lengua oficial del Estado español, que en ningún caso puede ser puesta en cuestión. Por ello, sería importante que esta lengua oficial deje de ser de uso obligatorio en todo el Estado español, pero ello parece ser incompatible con la presente Constitución española de 1978 y, también, con la aplicación de la ECRML, en la que se establece que las acciones de promoción y defensa de las lenguas denominadas regionales y minoritarias en ningún caso pueden menoscabar la hegemonía de la lengua estatal oficial.

En estas condiciones, la ECRML se convierte en un instrumento utilizado por los estados que la han suscrito para reafirmar y continuar su política de mantenimiento de la desigualdad entre la lengua oficial del estado y las demás lenguas de los pueblos incluidos en él.

BIBLIOGRAFÍA

- LÓPEZ BASAGUREN, Alberto, 2011, «Orden constitucional español y Carta Europea de las Lenguas Regionales o Minoritarias: algunos problemas de aplicación», en *Protección de las lenguas minoritarias en Europa: hacia una nueva década*, Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco: Vitoria-Gasteiz, 117-139.
- PÉREZ MEDINA, José María, 2011, «El caso de España», en *Protección de las lenguas minoritarias en Europa: hacia una nueva década*, Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco: Vitoria-Gasteiz, 105-116.

HIZKUNTZA-ESKUBIDEEN GAINEKO IRAKURKETAK. EUSKARAREN KASUA, ESKUBIDEAK ERDIGUNERA

PAUL BILBAO SARRIA

EUSKARAREN GIZARTE ERAKUNDEEN KONTSEILUAREN IDAZKARI NAGUSIA

Artikuluak bi ardatz nagusiren inguruan dago egituratua. Batetik, giza eskubideen eta hizkuntza-eskubideen arteko loturatik eratortzen diren giza hizkuntza-eskubideez dihardu eta, bestetik, eskubide horien bermeari begira komunitateak garatu beharreko estrategiaz. Horrela, lehenik eta behin, giza eskubideen inguruko hausnarketa egin, eta hizkuntza-eskubideak horien baitan nola kokatzen diren proposatzen da, bai eta egungo araudiaren arabera Euskal Herrian zer nolako aitortza duten azaldu ere. Bigarrenik, gizarte eragileak, eta Euskalgintzak bereziki, hizkuntzaren normalizazio-prozesuan ikuspegi sozialetik zein politikotik eragiteko bideei buruzko hausnarketa egiten du.

Gako-hitzak: Giza eskubideak, hizkuntza-eskubideak, hizkuntza-araubidea, gizarte zibila, hizkuntza-politika.

El artículo está estructurado en torno a dos ejes principales. Por un lado de los derechos humanos lingüísticos que provienen del nexo entre los derechos humanos y los derechos lingüísticos, y por el otro, sobre la estrategia que ha de seguir la comunidad para que esos derechos sean preservados. De esa manera, se propone hacer una reflexión sobre los los derechos humanos y el enroque que tienen en el los derechos lingüísticos, se tiene en cuenta a su vez, el reconocimiento legal que tiene actualmente el euskera en Euskal Herria. La siguiente reflexión está más dirigida a la labor que han de desempeñar los agentes sociales

en favor de la normalización del euskera tanto desde un prisma social como político.

Palabras clave: Derechos humanos, derechos lingüísticos, regulación lingüística, sociedad civil, política lingüística.

Cet article se base sur deux axes principaux. Il s'agit d'une part des droits sociolinguistiques venant du lien entre droits de l'homme et droits linguistiques et d'autre part de la stratégie que la communauté doit adopter pour la préservation de ces droits. Ainsi, il propose une réflexion sur les droits de l'homme et leur rôle dans les droits linguistiques, tenant compte en même temps de la reconnaissance légale actuelle de la langue basque au Pays Basque. La réflexion suivante s'intéresse surtout au travail que doivent mener les acteurs sociaux en faveur de la normalisation de la langue basque, à travers le prisme social mais aussi politique.

Mots-clés : Droits de l'homme, droits linguistiques, règles linguistiques, société civile, politique linguistique.

The article is structured around two main axes. For one thing, it deals with human language rights derived from the link between human rights and linguistic rights, for another, with the strategy the community will have to develop in order to guarantee these rights. So firstly it is necessary to reflect on human rights and suggest how linguistic rights are part of them, as well as to explain their recognition in the Basque Country in accordance with current regulations. Secondly, social agents, and Basque language agents in particular, reflect on ways to influence the process of language normalization from a social and political point of view.

Keywords: Human rights, language rights, language regime, civil society, language policy.

Lehenik eta behin, nola ez, zorionak euskararen akademia dugun Euskaltzaindiari mendeurrenarengatik, eta bigarrenik, eskerrik asko, mendeurrena ospatzeko egindako hautuagatik, hain zuzen ere, ospakizun ludikoez haratago hizkuntzaz modu integralean hausnartzeko eskaintzen ari zareten aukerengatik. Azkenik, nola ez, esker mila parte hartzeko gonbita egiteagatik.

Gauzak horrela, mahai inguru honetako izenburua *Hizkuntza-eskubideen gaineko irakurketak: euskararen kasua* bazen ere, bideratzaileak bi gai zehatz luza-tu zizkidan hitzartzea egituratzeko.

Lehenik eta behin, giza eskubideen, hizkuntza-eskubideen eta giza hizkuntza-eskubideen inguruko hausnarketa eskatu zidan, bai eta gurean araubideak eskubideak nola ulertzen dituen azaltzeko ere. Bigarrenik, hizkuntza-komunitateak eskubideen bermeari begira garatu beharreko estrate-giaz galdetu zuen, Euskararen Gizarte Erakundeen KONTSEILUA ordezkatzeko dudanez gero.

Horrengatik, idatzizko ekarpena ere bi ardatz horien arabera egituratuta dago:

I. GIZA ESKUBIDEEZ, HIZKUNTZA-ESKUBIDEEZ, GIZA HIZKUNTZA-ESKUBIDEEZ

Egia da, bai, hizkuntza-eskubideen kontzeptua nahiko berria dela zuzenbidearen eremuan, eta, segurki, haren definizioa gehiago jorratu da zuzenbidea ez den beste diziplinetan. Izan ere, “hizkuntzak zuzenbidearentzat duen esanahia ez da aztertua izan, jakintzat eman delako, ez delako beharrezkotzat jo horrelako harreman bat aztertzea. Hizkuntza bakarreko gizarteetan absurdotzat har daiteke hizkuntza baten erabilera arautzea”¹. Halere, beste alde batetik, hizkuntza fenomeno soziala dela ezin uka daiteke, eta gainera, egun ez dago inolako gizarterik hizkuntza bakarrean mintzo denik.

Antoni Milian legelariak dioen bezala², bada hizkuntza-eskubideak badirela berresteko ikuspegi juridiko hutsetik haratagoko arrazoibiderik, herritarren bi-zipenak, hain zuzen ere.

¹ LASAGABASTER HERRARTE, I., 2017, *Zuzenbide Publikoa Euskal Herrian*, Bilbo: Lete (176).

² MILIAN I MASSANA, A., 1996, “Els dret lingüístics reconeguts universalment en el dret internacional”, in *Dret lingüístics a la nova europa, actes del ii simposi internacional de llengües europees i legislacions*, Bartzelona: Mediterrània, (154-174).

Hona hemen historia garaikidean hizkuntza-eskubideen aldarrikatzaile izandako Tove Skutnabb-Kangasek hainbatetan erabilitako adibidea³, Kopenhagen kazetari kurdu batek konferentzia batean azalduakoa:

Kurdua izateagatik, Turkian baliorik gabeko izena duen herri edo hiri batean jaiotzen zara; izan ere, ezagutzen ditudan herri eta hiri guztietako izenak kendu eta turkierazko izenak jarri dituzte. Zure gurasoek izen kurdua jarri nahi badizute, agintariek ez dute zure izena inskribatuko. Turkierara itzuliko dute. Gurasoek kurduerako izena mantentzeko ahalegina egiten jarraitzen badute, agintari judizialen jazarpena izango dute eta izena aldatzera behartuko dituzte, kurdueraz egon ez dadin.

Zazpi urterekin eskolara joaten zarenean, ezin izango zara irakasleekin komunikatu. Behintzat, niri gertatu bezala, zure gurasoek turkiera ezagutzen ez badute. Hortaz, lau edo bost urte beharko dituzu irakasleekin komunikatzerako. Nagusi bihurtzen zarenean jakin behar duzu lege guztiek zure identitatea mantentzea debekatuko dizutela. Lehenik eta behin, ezin izango duzu adierazi zure ama-hizkuntza kurduera denik. 2932 Legearen 3. artikulua adierazten du zein den zure ama-hizkuntza: “Turkiako biztanleen ama-hizkuntza turkiera da”. Ez zaizu aukerarik ematen toki publikoetan kurdueraz mintzatzeko (2932 legea). [...] Hala ere, kurdueraz mintzatzeko bazara, bi urteko espetxe-zigorra izan dezakezu lege bereko 4. artikularen arabera. [Itzulpena gurea]

Bizipen horrek, beraz, bi ideia nagusi eskaintzen digu. Batetik, kazetariak deskribatzen dituen arbitrariotasunek, bidegabekeriak eta zitalkeriak etorkizuneko konbentzio batek jaso beharko lituzkeen hainbat eskubide eta berme zein izan beharko lirakeen erakusten digute. Bestetik, agerian jartzen du premiazkoa dela gertaera horiek salatzea eta horiekin amaitzea ahalbidetuko duen nazioarteko tresna juridiko bat izatea.

Tamalez, egun ez dago gutxiengo babesarako zehazki zuzenduta dagoen maila unibertsaleko nazioarteko konbentziorik edota itun eraginkorrik, eta beraz, hizkuntza-gutxiengo babesarako ere ez. Mandu bakarrean biltzen da guztia, hain zuzen ere, Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunaren 27. artikuluan, zeinaren arabera, gutxiengo etnikoak, erlijiosoak edo linguistikoak dauden estatuetan, gutxiengo horietara bildutako pertsonen ez zaien ukatuko dagokien eskubidea, euren taldeko gainerako kideekin batera, euren kultura-bizitza propioa izateko, euren erlijioa izan eta praktikatzeko eta euren hizkuntza erabiltzeko.

³ SKUTNABB-KANGAS T., BUCAK, S., “Killing a mother tongue, how Kurds are deprived of linguistic human rights” in Skutnabb-kangas, T. eta Philipson, R., 1994, *Linguistic Human rights: Overcoming Linguistic Discrimination*, Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Horrela, honen atzean izango genukeen sakoneko galdera honako hau litzateke: berezko hizkuntza erabiltzea oinarritzko eskubidea al da?

Giza eskubidea duintasunaren ondorioz gizakiari dagozkion berezko ezaugarrien multzoa da. Gizakien duintasuna bera gunea izanik, ezin dira urratu. Are gehiago, horiek gabe pertsonak ezin bizi daitezke, ez eta bizitza osoa eraman ere, beraz, ezinbestekoa da estatuek zein legeek eskubide horiek aitortzea, zabaltzea, babestea eta bermatzea. Horrela, bada, hona giza eskubide orok agertzen dituen oinarritzko ezaugarriak: gizakiari sortzetik datxezkie, gizaki guztiei dagozkie, unibertsalak dira, besterenezinak dira, preskribaezinak dira, etab.

Giza eskubideen ezaugarriak eta propietateak aztertutik, hizkuntza-eskubideek multzo horretan sartzerik duten hausnartzea litzateke hurrengo eginkizuna. Beste edozein giza eskubiderekin bezala, hizkuntza-eskubideen definizioaren beharra egoera gutxituan dauden hizkuntzetako kideek dute. Alegia, hizkuntza nagusietako kideek ez dute eskubide horiekiko pertzepziorik, eskubide horien urraketa zer den ere ez dakitelako, hain zuzen ere. Egoera horri tamaina hartzeko, ohartu behar dugu munduan 6.000 hizkuntza inguru daudela, eta horietarik ehunka gutxi batzuetako hiztunek besterik ez dituztela bermatuta hizkuntza-eskubideak. Europan, esaterako, gutxiengorik gabeko estatua salbuespena da.

Gauzak horrela, 70eko hamarkadatik aurrera *Linguistic Human Rights* kontzeptua garatu zen. Hainbat aditu beren lanetan aipatu kontzeptua erabiltzen hasi ziren, hain zuzen ere, hizkuntza-eskubideei giza eskubideen propietateak aplikatu dakizkiekeela uste zutelako. Halere, egun, oraindik, hizkuntza-eskubideak ez daude behar bezala definiturik, eta tamalez giza eskubideen hiru belaunalditan ez dira jaso izan. Hartara, azken hamarkadetan giza eskubideak babesteko eta bermatzeko indarrean jarritako nazioarteko ordenamenduak ere alboratu ditu.

Egia da, hortaz, azken hamarkadotan hizkuntza-eskubideen ideiarekin barnean luze eztabaidatu dela eta gatazka handiak sortu dituela hizkuntza-eskubideek oinarritzko giza eskubideen estatusa izan beharko luketenez, eta, ondorioz, estatuek zein nazioarteko erakundeek aitortza hori esleitu beharko lieketenez.

Horrela, esan behar dugu ezen hizkuntza-eskubideen izaera independenteari buruzko eztabaida ez dela gako nagusia izan, hau da, ez dela eztabaidatu pertsona batek hizkuntza bat —edozein hizkuntza— eremu pribatuan erabiltzeko eskubide orokorrari buruz. Gatazka eta eztabaidarik handiena talde batek hizkuntza zehatz bat eremu publikoan erabiltzeko eta mantentzeko eskubideetan kokatu da, eta horren barruan hezkuntzaren eremua izan da, zalantzarik gabe, buruhauste gehien sortu dituen.

Heinz Kloss⁴ bereizketa hori honela laburbildu du: batetik, *tolerantziari begirako* hizkuntza-eskubideak, eta, bestetik, *sustapenari begirako* hizkuntza-eskubideak. Klossen arabera, *tolerantziari begirako* hizkuntza-eskubideek hizkuntza eremu pribatuan eta bizitza nazionalako gobernuz kanpokoan mantentzeko eskubidea bermatzen dute. Eskubide horien barruan kokatuko ditugu, beraz, herritarrek ama-hizkuntza eremu pribatuan edo publikoan erabiltzeko eskubidea, biltzeko edo antolatzeko eskubidea, instituzio pribatu kulturalak, ekonomikoak eta sozialak sortzeko eskubidea hizkuntza hori erabili ahal izateko, bai eta eskola pribatuetan hizkuntza hori sustatzeko eskubidea ere. Eskubide horien oinarritzko printzipioa zera da: estatuak eskurik ez sartzea talde batek bere hizkuntza eremu pribatuan erabiltzeko egiten dituen ahaleginetan.

Sustapenari begirako hizkuntza-eskubideek eskubide horiek eremu publikoan edo nazio-estatuaren eremu hiritarraren barruan zein mailatan aitortzen diren zehazten dute. Horrela, *sustapenari begirako* hizkuntza-eskubideek botere publikoen inplikazioa dakarte, gutxiengoaren hizkuntza bat instituzio publikoetan erabiltzeko. Hori horrela, eskubide horiek modu murritzean edo zabalean aplikatu ahal izango dira. Klossék dio, oso era murritzean aplikatuz gero, *sustapenari begirako* hizkuntza-eskubideek dokumentu publikoak gutxiengoaren hizkuntzan argitaratzea besterik ez dutela eragingo. Modu zabalean aplikatuz gero, eskubide horiek nazio-estatuaren barruan eremu formal guztietan gutxiengoaren hizkuntzaren aitortza ekar lezake, eta behar izatera, gutxiengoaren hizkuntzaren atzean dagoen taldeari aukera emango litzaioke barne arazoak bere organo publikoen bidez kudeatzeko, eta, ondorioz, estatuak gutxiengoaren nolabaiteko autogobernua ahalbidetuko lieke.

Horrek ekarri du XX. mendean sortu eta garatu diren nazioarteko itun gehienetan hizkuntza-eskubideak modu herabetian agertu izana, eta agertu izan direnetan beste eskubide edo printzipioren bati lotuta agertu izana, besteak beste, bereizkeriarik ezana.

Halere, egia ere bada, ikuspegi akademikoan hizkuntza-eskubideen eremuak bide interesgarriagoa izan duela. Laurogeiko hamarkadan bereziki, Taboryk, Milianek, Turik, Grinek, Skutnabb-Kangasek eta bestelakoek hizkuntza-eskubideen inguruko planteamendu landu bezain interesgarriak argitaratu zituzten.

Iruditzen zait, ikuspegi akademikotik ordura arte ziren egitate batzuk ez-baia jarri zirela:

- *Hizkuntza-eskubideak eskubide negatiboak dira.* Eskubide positibo bilakatu beharra aldarrikatu zen. Zerrendatu beharreko eskubideak direla ondorioztatu zen.

⁴ KLOSS, H., 1977, *The American bilingual tradition*, Rowley: Newbury House.

- *Hizkuntza-eskubideak eskubide indibidualak dira.* Argi egiaztatu zuten hizkuntza fenomeno kolektibo delako; hartara, hizkuntza-eskubideen dimentsio kolektiboari ere erreparatu behar zaiola mahaigaineratu zuten.
- *Hizkuntza-eskubideak pertsonari lotutako eskubideak dira.* Hizkuntza lurraldeari lotzen zaion elementua ere badela ikusi zen, eta hortik etorri zen, besteak beste, berezko hizkuntza izendapena.
- *Hizkuntza-eskubideak soft low delakoan kokatu behar dira* (adierazpen, gomendio): hizkuntza-eskubideek beraiei atxikita dituzten baloreak konstante hartuta, besteak beste, duintasuna, *hard low* delakoan kokatu behar dira itunetan, hitzarmenetan...

Hortik ere eskubideen subjektuaren afera mahaigaineratu zen, norbanakoaz eta taldeaz haratago, komunitatearen kontzeptua eta subjektua.

Finean, arazorik handiena **nork-nori-zer** erpinak dituen triangeluan kokatzen da: zein eskubide, nori aitortu eskubidea eta nork bermatu subjektu horri aitortutako eskubidea.

Gauzak horrela, esan behar dugu egun Europan hizkuntza-eskubideen aitortzarako eta bermerako estatuak erabili izan dituzten estrategiak oso desberdinak izan direla, neurri handi batean, nazioarteko instituzioetatik ez delako txapel egoki edo irizpide orekaturik etorri.

Horren inguruan gehiago sakondu nahiko nuke, zinez interesgarria iruditzen zaidalako txapel (des)egoki horretan azpimarra jartzea, baina bateratzaileak egindako eskaerari ere erantzun behar izan diot.

Halere, ez nuke esan gabe utzi nahi, egun badagoela, nire ustez, hizkuntza-eskubideen eremuan **nork-nori-zer** triangeluaren erpinak ederki definituta dituen dokumentua, 1996ko Bartzelonako Hizkuntza-eskubideen Deklarazio Unibertsala, hain zuzen ere.

Deklarazioaren azterketa sakona egingo ez badugu ere, interesgarria da ikustea zein desberdintasun agertzen duen egun nazioartean indarrean dauden hitzarmen edo itunekin alderatuz.

Lehenik eta behin, Deklarazioak jaso zuen berdintasun-printzipioa aipatu beharko genuke; beste sailkapen batzuk alde batera utziz, Deklarazioak hizkuntza guztien berdintasunaren aldarrikapena egiten duelako. Deklarazioak eskubide zehatz batzuk esleitzen dizkio pertsona orori, hizkuntzen arteko elkarbizitza eta berdintasuna bermatzeko gutxieneko eskubideak zehaztuz.

Bigarrenik, azpimarragarria da Deklarazioak eskubideen babeserako definitzen duen subjektua, izan ere, ordura arte erabili ez zen subjektu mota berri bat aurkeztu zuen: hizkuntza-komunitatea.

Historikoki, hitzarmen eta itunetan hizkuntzen arteko desberdintasunak edo mailaketak agertu izan dira: lurraldeko hizkuntzak, ofizialak, gutxiengoan

hizkuntzak, nazioen hizkuntzak eta abar. Deklarazioak horrekin guztiarekin apurtu eta muga politiko-administratibo-ekonomikoetatik at dagoen babeserako subjektua definitzeko ahalegina egiten du. Halaber, babeserako subjektu den hizkuntza-komunitateari edota berezko hizkuntzari eskubide eta babes mailarik gorena eman die. Hala ere, berdintasun-printzipio horretan, eta beste modu batera ezin izan zitekeelako, hizkuntzen elkarrekiko errespetua eta elkar bizitza bermatuko dituen oinarri batzuk ezartzen dira, eta horretarako, mailaketa egiten da eskubideak esleitzerakoan.

Hortaz, eskubideen maila gorena finkatzen da, hizkuntza-komunitateari bere lurralde historikoan aitortu beharreko eskubideak, hain zuzen ere. Hortik abiatu, eskubideak mailakatu egiten ditu. Bigarren mailan hizkuntza-taldeak daude, alegia, beste hizkuntza-komunitate baten lurraldean kokaturik daudenak. Talde horiek historikotasun txikiagoa dute, eta haien hizkuntza ez da berezkoa edo hizkuntza propioa. Hori dela eta, talde horietako hiztunek eskubide murriztagoak dituzte, nahiz eta bien arteko elkarbizitza errespetu osoz eta printzipio demokratikoak errespetatuz egin beharko den.

Azkenik, Deklarazioaren arabera, pertsona orori aitortu behar zaizkio guztiaren berme eta eskubideak, berdintasun-printzipioaren edukari eusteko, hain zuzen ere. Horien barruan kokatzen dira norbanakoei lotutako giza hizkuntza-eskubideak.

Horrekin batera, Deklarazioaren arabera, eskubide indibidualak eta kolektiboak banaezinak eta elkarren mendekoak dira, hau da, hizkuntza-eskubideen dimentsio indibiduala eta kolektiboa ezin dira bereizi. Gainera, elkarren osagarri dira, hizkuntza-komunitate baten barnean garatzen baitira; taldeak eta, aldi berean, komunitate horren barnean norbanakoak erabiltzen du hizkuntza, eta hartaz baliatzen da. Horrela, bada, norbanakoen hizkuntza-eskubideak ezin dira gauzatu komunitate eta hizkuntza-talde guztien eskubideak errespetatzen ez badira.

Amaitzeko, aipatutako berrikuntza horietaz gain, nabarmendu behar dugu Hizkuntza-eskubideen Deklarazio Unibertsala eskubideetan oinarritzen den dokumentua dela, eta beraz, ez dituela derrigortasuna, debekuak edota beharrak ezartzen.

Egia da, bai, Deklarazioak ez duela balio juridiko errealik. Izan ere, hasierako asmoa Giza Eskubideen Deklarazio Unibertsalaren eranskin bihurtzea bazen ere, hainbat estatutako presioek ez zuten hori ahalbidetu. Halere, Deklarazioak utzitako ondareak erabilgarria izaten jarraitzen du.

Hasierako argibide horiek eginda, gatozen, beraz, mahai-inguruko bideratzaileak atal honetan egindako bigarren galderari erantzutera, hau da, Euskal Herriko hizkuntza-eskubideen aitortzari buruzkoari:

Ipar Euskal Herriari dagokionez, eskubide kolektiboen kategorizazioaren ukazioa eta Frantziako Errepublikaren ikur-hitza den *Égalité* delakoa izan dira hizkuntza-eskubideen aitortzarik ezerako ardatzak.

Oso argia izan da estatuaren jarrera egun giza eskubideen aitortzari lotutako nazioarteko dokumentu garrantzitsuenek gutxiengoan eskubideak aipatzen zituztenean, besteak beste, Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Ituna edo Haurren Eskubideen Deklarazio Unibertsala:

- *In the light of Article 2 of the Constitution of the French Republic, the French Government declares that Article 27 is not applicable so far as the Republic is concerned.*
- *The Government of the Republic declares that, in the light of Article 2 of the Constitution of the French Republic, Article 30 is not applicable so far as the Republic is concerned.*

Horren ondorioz, NBEk eskaintzen duen marko estua ere ez betetzeko joera izan du Frantziako estatuak.

Europako itunei dagokienez, Gutxiengo Nazionalak Babesteko Esparrukonbentzioa sinatu ere ez zuen egin Frantziako estatuak. Eskualdeetako edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna Jacques Chirac presidente zela sinatu zen 1999an. Halere, gogoratu dezagun Gutuna ez dela hizkuntza-eskubideen aitortzarako dokumentua.

Berrespen-prozesuan Kontseilu Konstituzionalak Gutunaren berrespenak Konstituzioaren aldaketa ekarri beharko zukeen aztertu zuen. 1999ko ekainaren 15eko erabakian adierazi zuen Konstituzioaren bigarren artikuluan oinarrituz, Gutunak Konstituzioen kontrako klausulak zituela. Errepublikaren banaezintasun konstituzio-printzipioaren aurka egingo zukeela izan zen kontra egiteko argudio nagusia.

2008ko uztailen Bosgarren Errepublikako instituzioen modernizatorako konstituzio-legeak 75.1. artikulua zehaztu zuen, 1789ko Gizakien eta Herritarren Eskubideen Deklarazioaren 11. artikulua ardatz. Horren arabera, eskualdeetako hizkuntzak Frantziako ondareztat hartzen ziren. Halere, agintariak behin eta berriz berretsi zuten artikulua hori deklaratioa dela, eta beraz, ez duela eskubide berririk aitortzen, eta ondorioz, botere publikoei ez ziela betebeharririk ezartzen.

2014ko urtarrilean Biltzar Nazionalan konstituzio-emendakina onartu zuen ituna berresteko, hori egingo zuela adierazi baitzuen François Hollandek kanpainan. Konstituzio-legea onartu zuen Ministroen Kontseiluak Konstituzioa aldatzeko, baina Senatuak hilabete batzuk beranduago atzera bota zuen.

Egia da beste estrategia batzuk abian jarri direla eskubideen bermerako: Ekialdeko Pirinioetako Kontseilu Orokorrak 2007ko abenduan katalanaren aldeko karta sortu zuen, bai eta bertan hizkuntzaren ofizialtasuna modu sinbolikoan ezarri ere; 2014an eta 2015ean Alsaziako eskualdean, Haut-Rhin eta Bas-Rhin departamentuetako hiri batzuetan, Eskualde edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutunaren tokiko bertsioak onartu zituzten; 2013ko maiatzean Korsikako Biltzarrak korsikera hizkuntza koofiziala izateko mozioa onartu zuen, baina konstituzioz aurkakotzat jo zen. Gurean, 2018ko ekainaren 23an Euskal Hirigune Elkargoak euskara eta gaskoia lurralde hizkuntza gisa ofizialki aintzat hartzen dituen ebazpena onartu zuen.

Gauzak horrela, hizkuntza-eskubideen aitortza koadro legalari erantsi nahi izan zaionean, Estatuaren esku-hartzea berehalakoa izan da; hor dugu, besteak beste, Uztaritzek ofizialtasuna aldarrikatutakoan gertatutakoa. Ondorioz, plangintzak eta baliabide-esleipenak izan dira nagusiki herritarren eskubideak bermatzeko politiken oinarria, aitortzarako zirrikiturik apenas ez delako egon.

Hego Euskal Herriari dagokionez, esan behar dugu Espainiako estatuak ez duela inolako oharrik egin NBEko agirietan eta bere horretan aplikatzen direla. Europako Kontseiluko itunen barruan, Eskualdeetako edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna berretsi du, eta konpromisoak nahiko maila gorenean hartu ditu. Hori horrela izanik ere, Gutunaren betetze-mailaren inguruan izan diren bost ebaluazioetan parte hartu eta gero, ondorioztatu behar dugu Estatuak oso garbi erakutsi duela ez duela borondate irmorik bertan hartutako konpromisoak betetzeko. Izan ere, ebaluazio guztietan errepikatu izan dira Estatuaren eskumen diren konpromisoak betearazteko gomendioak, bai Adituen Batzordetik, bai eta Europako Kontseiluko Ministroen Batzordetik ere.

Bestalde, azpimarratzekoa da, Europako Kontseiluan indar handiagoa duen Gutxiengo Nazionalak Babesteko Esparru-konbentzioari dagokionez, Estatuak esan duela ez dagoela gutxiengo nazionalik, eta, ondorioz, ez dagoela nori aplikatu. Hartara, salbuespen-moduan ijito-komunitateari aplikatzen zaio.

Horrela, eta hizkuntza-kudeaketari dagokionez, norbanakoarengan kokatu da hizkuntza-eskubideen aitortza, betiere lau maximatan oinarritzen den hizkuntza-kudeaketaren mende, Iñaki Agirreazkuenagak⁵ ere ongi zehazten duen bezala:

- Hizkuntzen ofizialtasuna
- Gaztelania ezagutzeko derrigortasuna
- Bereizkeria-ezaren printzipioa
- Berezko hizkuntza

⁵ AGIRREAZKUENAGA ZIORRAGA, I., 2003, *Diversidad y Convivencia Lingüística*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia.

Ofizialtasunaren ondorioz, harreman mota guztietan erabil daiteke hizkuntza ofiziala, alegia, aitortzen da hizkuntza eskubidea (aktiboa eta pasiboa), irakaskuntzan txertatu beharra ezagutza egokia bermatzeko (ondoriozta genezake, beraz, ezin dela esan hizkuntza ezagutzen ez denik), botere publikoek neurriak hartu behar dituzte langileak gaitzeko, etab.

Gaztelania ezagutzeko derrigortasuna da, neurri handi batean, askotan esan izan zaiguna euskaraz bizi nahi dugun herritarroi gure hizkuntza-hautua aldarazteko. Zalantzarik gabe horrek gaztelania eta gainerako hizkuntzen arteko desoreka dakar, eta ondorioz, koofizialtasuna bera auzitan jartzen du. Are gehiago, indefentsioa sortzen duela esan genezake.

Bereizkeria ezarako printzipioak nazioarteko itunei egiten die keinu. Zenbaitek bereizkeriarik ezaren printzipioa erabili nahi izan du funtzio publikoan gaztelania ez den hizkuntza baloratu izana salatzeke (Nafarroan). Izan ere, haien arabera euskararen balorazioak edota derrigorrezko ezagutzak herritarren arteko bereizkeria eragiten zuen. Ideia horrek ez du aurrera egin, auzitegien arabera, euskararen derrigorrezko ezagutza lanpostuaren beharrei modu proportzionatua lotzen bazaio ez delako bereizkeriarik sortzen.

Azkenik, **berezko hizkuntzaren izaera** genuke. Berezko hizkuntzaren izaera hori gaztelania ez beste hizkuntzen ofizialtasuna aitortzeko bidea izan zen. Halere, bitxia da Nafarroan gaztelaniari ere (ber)esleitu zitzaiolako berezko izaera, eta euskarak berezko hizkuntzaren izaera duen arren, ez zitzaiolako ofizialtasuna aitortu lurralde osoan.

Horrekin batera, gogoratu behar dugu Kataluniako Generalitateak Hizkuntza Politikari buruzko 1/1998 Legean jaso zuela katalana, berezko hizkuntza izanik, Kataluniako instituzioetako hizkuntza dela. Halere, kontuan hartu behar da berezkotasun printzipioak ezin duela ofizialtasun bikoitzaren printzipioa murriztu. Hortaz, herritarrek *ad extra* erabileran hautatutako hizkuntzari erreparatu beharko diote instituzioek. Beste kontu bat da berezkotasunaren printzipioa baliatzea administrazio barruko *ad intra* jardueran berezko hizkuntza ezartzeko. Kasu horretan posible litzateke, baldin eta langile guztiek hizkuntza hori ezagutzen badute.

Hortaz, hizkuntzen ofizialtasun bikoitzak beti babestuko du herritarren hizkuntza-hautua, eta berezko izaerak administrazioaren barne-harremanetan lehentasunezko erabilera ahalbidetuko du, bai eta lan-hizkuntza gisa ezartzea ere.

Dena dela, kontuan hartu behar dugu lehentasunezko printzipioaren kontrako hainbat epai argitaratu duela Auzitegi Konstituzionalak, hain zuzen ere, bi hizkuntzen artean berezkoari lehentasunezko trataera eman nahi izan zaionean arauen bidez.

Ondorioz, esan dezakegu, Espainiako Estatuan hizkuntzak kudeatzeko erabiltzen diren lau ardatzak kontuan hartuta, Hego Euskal Herrian, eta hizkuntza-eskubideei dagokienez, ofizialtasuna dela hizkuntza-eskubideen aitortza juridikorako dagoen estatus juridiko bakarra.

Horrek eztabaida franko sortu izan du, Nafarroan bereziki. Askotan planteatu da ea ofizialtasunik gabe neurriak, plangintzak edo bestelakoak aurrera eramán daitezkeen. Argi dago ofizialtasunik ezak ez diela botere publikoei debekurik jartzen, eta, ondorioz, badutela neurriak hartzea. Halere, herritarren eskubideei aitortza juridikoa egin nahi bazaie eta botere publikoei derrigortasunak jarriko bazaizkie, nahitaezkoa da estatus ofiziala esleitzea; bestela, agintean dagoenaren borondatearen edo borondaterik ezaren arabera jarduteko aukera egongo da.

Kontua da, egungo sisteman aitortza hori botere legegilearen esku dagoela. Gainera, Estatuak ez du irizpide zehatzik ematen. Arestian esan bezala, egun nazioartean indarrean dauden itunek ez dute oinarri sendorik estatuei hizkuntza-eskubideen aitortzari buruzko derrigortasunak ezartzeko. Hartara, estatua- ren eta, gure kasuan, autonomia erkidegoetako parlamentarien esku uzten da oinarrizko eskubideen inguruko erabakia.

Horrexegatik, Nafarroan, esaterako, 26 parlamentariren baiezkoaren zain egon behar dugu oinarrizko eskubideen aitortza ekarriko duen lege bat onartzeko, eskubideak urratzen dituen lege bat indarrean egon arren, nazioarteko itunen begietara halakorik ez delako gertatzen.

Dena dela, lerro hauek baliatu nahi ditugu askotan zabaltzen den mezua bati aurre egiteko. Finean, aritmetika kontu gisa azaldu nahi izan dute ofizialtasunik ezaren afera. Gure ustez, aritmetikaz harago doan zerbait da. Egungo nazioarteko markoan hizkuntza-eskubideak ikusgabetu egiten dira, eta gure kasuan, Espainiako estatuak ez du neurri zuzentzailerik jarri bidegabekeria hori gaintzeko. Horrexegatik, ofizialtasunaren afera parlamentari kopuruaren arabera argitzen da. Tamalez, arazo hori ez zaio bakarrik euskal hizkuntza-komunitateari gertatzen, Estatuan bertan antzeko egoera pairatzen dute asturieraren edota aragoieraren komunitateek. Halaber, Europa mailan, hainbat dira eskubidez gabeturik dauden komunitateak indarrean dagoen nazioarte araubidearen ahultasunarengatik.

Bukatze aldera, ez dezagun pentsa aitortzak berak berme zuzena ekarriko duenik. Duela urte batzuk, Gironako Unibertsitateko irakasle Josep Maria Terricabras izan genuen gurean, eta irudi ximple baten bidez aurkeztu zuen hizkuntza-eskubideen afera: Eskubideen arku. Arkuaren alde batean eskubideak zerrendatu zituen, eta irakasleak esaten zuen eskubide bakoitzak arkuaren beste aldean bermerako mekanismo eragingarri bat izan behar zuela. Hori horrela izan ezean, eskubideez baino, homiliaz ari ginela esan zuen.

Geurean ere, eskubideak aitortuta dauden eremu eta lurraldeetan, berme eragingarriari jarri behar diogu arreta eta horri begirako araudia, neurriak, baliabideak, plangintzak... baliatu behar dira. Are gehiago, une oro bi elementu izan behar dira buruan: batetik, aurrez aitortutako eskubidea bermatzeko zein neurri hartuko den zehaztu behar da, eta, bestetik, bermatzen ez denerako zer ondorio aurreikusten den.

Tamalez, oraindik oso modu herabetian planteatu da zer egingo den eskubidea bermatzen ez denean, eta horrek eragin handia izan du herritarren autopertzepzioan. Finean, aitortuta dagoen eskubide bat egikaritu nahi duzunean, baina hori urratu eta ezer ere gertatzen ez dela ikusten duzunean, hizkuntza-eskubideen aitortza *homilia* dela ondorioztatzeko arriskua dago.

II. NOLA EGIN BEHAR DUGU AURRERA? ZEIN DIRA GIZARTE ERAGILEEN ERRONKAK

Hizkuntzen normalizazio-prozesuei lotzen gatzazkionean KONTSEILUAK badu ohitura lau zutabetan eraikitzen den tenplua irudikatzen. Lau zutabe horiek arkitektura juridikoa, plangintzak, baliabideak eta herri gogoia irudikatu edo ordezkatzeko dituzte, eta, horrela, hizkuntzaren normalizazio-prozesu sendoa eraikitzeko lau zutabe sendoren beharra irudikatu nahi izaten dugu.

Egia ere bada, lehen hiru zutabeak hizkuntza-politikan batuta, planteatu genezakeela bi zutabek osatzen duten arkuaren gainean eraiki beharko litzatekeela hizkuntza baten normalizazio-prozesua: zutabe soziala eta zutabe politikoa.

Hori horrela izanik ere, esan bezala, bi zutabe horiek arku bat eraiki beharko lukete, ezin uler baitaiteke inon bat egingo ez duten bi zutabe irudikatzea. Ondorioz, dinamika sozialak eta hizkuntza-politikak elkar elikatu behar dutela irudikatu nahi dugu horren bidez, eta etorkizuna horretan jokatzen dugula esango genuke.

Ez da artikulu honen xedea horretan sakontzea, baina uste dugu EUSKARALDIAK aski ongi erakutsi duela zeinek bere esparrutik edo autonomiatik, baina elkarrekiko aitortzatik eta lankidetzatik, normalizazioaren hanka soziala indartzeko aukera ikaragarriak egon daitezkeela. Gatozen, beraz, normalizazioaren alde politikoa bide beretik jorratzera.

Bide hori eraikitze aldera KONTSEILUAK Hizkuntza Eskubideak Bermatzeko Protokoloa eta horren Euskal Herriko Garapena dokumentuak jarri ditu mahai gainean, hizkuntza-gobernantza eredu berri bati hasiera emateko baliagarria izan daitekeelakoan.

Gure ustez, hanka politikoa indartzeko PROTOKOLOA tresna arras baliagarria da, besteak beste, bi bereizgarri nagusi dituelako, edukiari zein formari lotutakoak, hurrenez hurren.

Edukiari lotzen bagatzaizkio, aurreko atalean aipatutako hizkuntza-eskubideen aitortzarik ezari iskin egiten dio dokumentuak. Izan ere, Protokoloak posizio aurrerakoa dakar oinarritzko kontzeptuen inguruan. Batetik, hizkuntza-eskubideei izaera substantiboa esleitzen die; bestetik, eskubide positiboez hitz egiten du. Horrekin batera, lurraldearen eta hizkuntzaren arteko lotura presente du, bai eta hizkuntzaren dimentsio kolektiboa ere. Eta, noski, giza hizkuntza-eskubideak ere kontuan hartzen ditu. Gainera, horretaz gain, NBE, Europako Kontseilua edota OSCE-ESLE erakundeek onartutako itunak baditu oinarrian.

Edukiari dagokionez, eskubideak erdigunean kokatzen dituen arren, helburua ez da eskubideen zerrendatze hutsa egitea. Aitzitik, hizkuntza-eskubideak bermatzeko zer-nolako neurriak hartu beharko liratekeen proposatzen du. *Homiliatik vademecumerako* jauzia egiten duela esan genezake.

Bestalde, Protokoloaren bilgarri izaerari dagokionez, Europan inoizko adostasun sozial handiena izan duen hizkuntza-politikari buruzko proposamena da: hogeita hamar hizkuntza gutxituren alde lan egiten duten ehunetik gora eragileren adostasuna du atzean, bai eta Europa mailako 18 adituren babes akademikoa ere.

Gauzak horrela, kontua litzateke nola egin Protokoloak hain adostasun zabalarekin jaso dituen neurri horiek abian jartzeko.

Zinez uste dut prozesu bat zabaldu behar dugula hurrengo hamarkadan hizkuntza-eskubideak bermatzeko neurriak, lehentasunak eta bideak identifikatzeko. Horretarako, alde aurretiko ariketa badugu eginda, baina oraingo erroka litzateke adostasun sozial zabala lortzea lehentasun horietan. Ondoren, adostasun sozialetik politikorako jauzia egin beharko dugu, eta ez dut zalantzarik hor eztabaida luzeak izango direla, baina iruditzen zait hainbat puntutan aukera errealak daudela hizkuntza-eskubideak bermatzeko adostasun soziopolitikoak eraikitzeko.

Hizkuntzaren normalizazioaren hanka politikoa ikaragarri sendotuko duten adostasun soziopolitikoei Euskaraldiak elikatzen duen hanka soziala batuz gero, epe labur-ertainean beste egoera batean egongo garela ez dut zalantzarik. Ekin diezaiozun, beraz, lanari.

EUSKARARENTZAKO LEGEAK.
UNA NUEVA GOBERNANZA PARA EL EUSKERA
EN EL SIGLO XXI

JUANJO ALVAREZ

CATEDRÁTICO DE DERECHO INTERNACIONAL PRIVADO (UPV/EHU)
SECRETARIO GLOBERNANCE (INSTITUTO GOBERNANZA DEMOCRÁTICA)

Hizkuntza politiko oro egituratzen duten hiru elementu nagusiak erabilera, atxikimendua eta adostasuna dira. *Hizkuntza darwinismoa* ezarri nahi dutenen aurrean, zintzotasun osoz, hizkuntzen aniztasunaren eta erabileraren alde apustu egin behar da eta helburu hori lortzeko funtsezkoa da araudien erregulazioa.

Hizkuntza aldaketa prozesuak oso luzeak eta konplexuak izaten dira. Malgutasuna, pazientzia, iraupena eta politika aktiboen alde indarrak batzeko gaitasuna eskatzen du.

Halaber, Europatik euskara eta egoera antzekoan dauden hizkuntza minorizatuak indartu eta beraien erabilera eta prestigioa sustatuko dituen hizkuntza politikak bultzatu behar dira. Euskararen kasuan eta gure gizartea hain askotarikoa izanik, ahalik eta adostasun sozial, politiko eta kultural handiena bilatu behar da.

Gako-hitzak: Euskara eta Gobernamendua, Euskara eta Zuzenbidea, Koofizialtasuna, Modernizazioa, Hizkuntza europarra.

Los tres elementos troncales o vertebradores de toda política lingüística se asientan en el uso, la adhesión de la ciudadanía y el consenso. Frente a quienes pretenden ejercer el *darwinismo lingüístico* hay que apostar de forma sincera por la diversidad y por el fomento de su uso. Y el Derecho, la regulación normativa debe desempeñar un papel clave para lograr ese objetivo.

Los procesos y cambios lingüísticos son procesos muy complejos y largos y reclaman constancia, paciencia, flexibilidad así como capacidad para sumar a favor de políticas siempre activas.

También desde Europa cabe impulsar políticas lingüísticas que potencien lenguas minorizadas como el euskera y que promuevan su uso y su prestigio social del euskera, que debe ser objeto del mayor consenso social, cultural y político posible en una sociedad tan diversa como la nuestra.

Palabras clave: Euskera y Gobernanza, Euskera y Derecho, Cooficialidad, Modernización, Lengua Europea.

Les trois éléments majeurs de toute politique linguistique sont l'usage, l'adhésion du citoyen et le consensus. Face aux partisans du *darwinisme linguistique* il faut faire le pari de la diversité et de la promotion de l'usage de la langue. Et le droit, les règles normatives doivent jouer un rôle clé pour mener à bien cet objectif.

Les processus et les changements linguistiques sont très longs et très complexes et demandent de la constance, de la patience, de la flexibilité, ainsi qu'une capacité à joindre ses efforts pour des politiques toujours actives.

Il faut aussi faire en sorte que l'Europe soutiennent des politiques linguistiques favorisant des langues minorisées comme le basque et promouvant son usage, son prestige et qui obtiennent le plus large consensus social, culturel et politique possible, dans une société aussi diverse que la nôtre.

Mots-clés : Langue basque et gouvernance, Langue basque et droit, Co-officialité, Modernisation, Langue européenne.

The three main elements that give structure to language policies are usage, adherence, and consensus. People who want to impose *linguistic Darwinism* must be honestly committed to the diversity and use of languages, and the regulation of norms is essential to achieving that goal.

Language change processes can be very long and complex. It requires flexibility, patience, endurance and the ability to join forces in order to form active policies.

There is also a need to strengthen language policies from Europe to promote Basque and similar minority languages, and to promote their use and prestige. In the case of Basque, with our highly diverse society, the greatest possible social, political and cultural consensus must be sought.

Keywords: Basque Language and Government, Basque Language and Law, Co-Officiality, Modernization, European Language.

I. REFLEXIONES INTRODUCTORIAS Y CUESTIONES PARA EL DEBATE

Desde el reducto de libertad que representa la cátedra universitaria formulo estas reflexiones. Su objetivo es analizar cómo puede lograrse un mayor consenso social y político que permita a su vez superar la etapa legal normalización social del euskera y posibilite afrontar nuevos retos que solo desde el desarrollo normativo, por un lado, y desde el consenso, por otro, será posible acometer.

Centraré estas líneas en la dimensión del binomio “Euskera y Derecho” y proyectaré las mismas sobre un doble ámbito competencial: el de la Unión Europea y el de la realidad normativa vigente en la Comunidad Autónoma del País Vasco, para complementar así las aportaciones realizadas por los restantes compañeros de mesa que participaron en la Jornada origen de esta publicación.

Cabría comenzar formulando un listado de cuestiones abiertas para el debate presente y futuro en torno a nuestra lengua propia, el euskera:

¿Cómo lograr potenciar la cooperación o la colaboración lingüística en torno al euskera entre el sector público y la sociedad?; ¿cómo articular tal colaboración en el nivel interterritorial, es decir, entre todos los territorios del euskera?

¿Cómo superar el objetivo de “normalización lingüística”, tal y como se intitula la ley del euskera de 1982, y lograr abrir así una nueva etapa que proyecte su operatividad sobre una renovada realidad social multicultural y plurilingüe, tan distinta a la de hace ya casi cuarenta años?; el Derecho debe ayudar, debe contribuir a lograr tender puentes entre realidades sociales y sociolingüísticas tan distintas, debe contribuir al objetivo de consolidar el euskera como una lengua en expansión demográfica y territorial.

¿Cómo gobernar esa complejidad sobrevenida de la sociedad en esta dimensión lingüística?; ¿qué supone ser lengua “propia” además de lengua “oficial”?; ¿existe una verdadera paridad entre ellas o en realidad se articula una relación de jerarquía que se impone en favor del castellano frente a las denominadas lenguas cooficiales?; ¿hay simetría o asimetrías entre ellas?; ¿cómo cabría promover con éxito y desde el Derecho un nuevo estatus para nuestra lengua propia, el euskera?; ¿la igualdad que se proclama entre las lenguas cooficiales es real o el término tan solo se reduce a una igualdad formal?; ¿la solución a todas estas cuestiones ha de ser idéntica, mimética y sincrónica en su implantación para Euskadi, para Navarra y para Iparralde o debe pautarse asincrónicamente tal premisa de forma adecuada a la realidad sociolingüística de cada territorio del euskera?

Son muchas preguntas y cuestiones abiertas, sin duda, y que permiten poner encima de la mesa los elementos claves o troncales del debate; tal vez

cabría culminar ese elenco de interrogantes introductorios con una afirmación conclusiva que a la vez debiera operar como premisa inexcusable para proyectar el desarrollo del euskera y de una política lingüística eficaz hacia el futuro: la premisa tuitiva de los derechos individuales ha de pasar por consolidar la garantía de opción lingüística efectiva de la ciudadanía tanto en el plano privado como público-administrativo, como inexcusable equilibrio entre las lenguas cooficiales.

La garantía de ese derecho de opción de lengua no tiene por qué condicionar la política; la cooficialidad o doble oficialidad no impide avanzar e incluso privilegiar la potenciación del uso de la lengua propia. Sin embargo, la jurisprudencia del TC ha encorsetado en buena medida esta posibilidad de desarrollo de una propia política lingüística que, sin vulnerar los derechos lingüísticos de los ciudadanos, impulse la lengua propia en los planos público y privado.

En efecto, el intento de dotar al euskera de un estatus legal que garantice su crecimiento orgánico se ha visto afectado por una especie de silente *mutación constitucional*, porque las lagunas existentes en el sistema han dado lugar a una reinterpretación de los términos del artículo 3 de la Constitución en un sentido restrictivo de las competencias de desarrollo por parte de las Comunidades donde coexisten junto al castellano lenguas propias y donde ambas ostentan la calificación de lenguas oficiales.

El territorio del euskera, nuestra lengua propia vertebradora de Euskal Herria, se proyecta en realidad sobre sociedades y contextos sociolingüísticos heterogéneos, diversos, con personalidades diferenciadas. Por ello, y si ponemos en relación a modo de binomio el euskera y la ley es preciso priorizar un criterio normativo de flexibilidad y de adaptación o adecuación a cada particular realidad sociolingüística, porque para gestionar esa diversidad y lograr la necesaria cohesión y cooperación interterritorial e interinstitucional hay que valorar la riqueza de nuestra lengua propia evitando la homogeneización mimetizadora de procesos y de políticas lingüísticas.

Así podrá lograrse que el euskera, parte integrante de nuestro territorio, pueda también desempeñar una troncal función como instrumento para construir una identidad compartida bajo un lema que cabría expresar como sigue: “unidos (por el euskera) desde la diversidad”.

El euskera es de todos. Nadie debe ser excluido de la tarea común de hacer posible una enriquecedora convivencia entre las dos lenguas. Hay que impulsar de manera especial y activa el uso de aquella lengua (el euskera) que, si bien es oficial, se encuentra en condiciones de debilidad respecto a la otra lengua oficial (el castellano).

Hay que huir de discursos maniqueos y simplistas¹. Se trata de reflexionar y de debatir sin prejuicios ni miedos, sin temor a ser tachado o *contaminado* como enemigo del euskera ni como *talibán* del euskera. Y hacerlo entre todos, porque de todos es el euskera, y, por consiguiente, a todos corresponde la responsabilidad de desarrollarlo. Como dijera Mítxelena, “al igual que nuestro pueblo debe encontrar un lugar entre los pueblos, también el euskera debe encontrar un lugar entre las lenguas, sin maximalismos, capaz de asegurar su conservación y crecimiento”.

Y esto solo puede hacerse con un amplio consenso. La mera inercia no sirve como pauta metodológica de avance: hace treinta y siete años, con motivo de la aprobación de la ley del Euskera de 1982 se produjo un importante acuerdo que ha hecho posible el gran salto cuantitativo y cualitativo a favor del euskera.

Pero no es suficiente, es necesario consolidar y acrecentar ese consenso. Los tres elementos troncales o vertebradores de la vigente política lingüística se asientan en el uso, la adhesión de la ciudadanía y el consenso. Toda política lingüística requiere, para ser efectiva, una planificación lingüística y una labor de fomento. Y está claro que frente a quienes pretenden ejercer el *darwinismo lingüístico* abandonando a su suerte, como si de un fenómeno natural se tratara, las lenguas, hay que apostar de forma sincera por la diversidad y por el fomento del uso del euskera y de su prestigio social como lengua propia.

La esencia del debate puede resumirse así: el problema troncal queda vinculado a la convivencia entre nuestras dos lenguas (euskera y castellano), y, en consecuencia, afecta al corazón de la convivencia social. La política lingüística debe hacerse con los pies en el suelo, desde el consenso (porque si éste no existe la politización del debate lo contamina) conscientes de que ésta es una tarea de años, intergeneracional y en la que hace falta audacia e inteligencia. Hay que desterrar la imposición para tratar de aunar voluntades plurales.

No debe confundirse ni desde el victimismo ni desde la prepotencia imposición con regulación y elaboración de un elenco normativo. En una sociedad con dos lenguas oficiales no sólo es posible sino que es necesario, es estricta-

¹ Tal y como señaló Miguel Herrero de Miñón en el desarrollo de la conferencia final del Simposio Internacional sobre la Actualización del Autogobierno vasco organizado por la Fundación *Iura Vasconiae* celebrado en Bilbao el 29 y 30 de noviembre de 2018, la lengua vasca no es materia de la vieja foralidad, la antecede, es tan natural como ella y se desarrolla junto con la misma. La lengua no se oficializa por ser más útil al grupo para su comunicación exterior e interior. Para ello bastaría dejar la opción a la libre competencia inter lingüística, sino para la auto identificación del propio grupo y a ello responde la política lingüística post estatutaria. El que la lengua minoritaria sea tenida y estimada como propia no es raro. Así fue el caso del hebreo en Israel durante varios años, hoy lo es del gaélico en Irlanda y del luxemburgués en Luxemburgo desde 1984, y, sobre todo, del hindi en la India, la más grande democracia del mundo.

mente democrático y respetuoso con la voluntad de la ciudadanía, proceder a la regulación y a la normativización del uso de ambas lenguas oficiales en el espacio público, tanto en las administraciones públicas como en espacios en los que existe una relación comercial, mercantil o de consumo.

Nunca en su historia el euskera ha tenido tantos hablantes, nunca ha sido utilizado por tanta gente y en tantos ámbitos. Nunca ha tenido el apoyo decidido de la legislación y de los poderes públicos como el que está teniendo en los últimos años, al menos en Euskadi. Nunca ha tenido tantos recursos a su servicio.

Pero el objetivo mayoritario de la sociedad vasca, tanto de vasco hablantes como de quienes no lo son, no se puede alcanzar sólo con un estatus legal adecuado y con políticas públicas activas. Sin ellos es imposible, pero también es inviable sólo con ellos. Lo decisivo es otro factor clave: la adhesión de la ciudadanía, la identificación y la lealtad de la ciudadanía con el euskera.

Los procesos y cambios lingüísticos son procesos muy complejos y largos y reclaman constancia, paciencia, flexibilidad así como capacidad para sumar a favor de políticas siempre activas, nunca de pura inercia o de *laissez faire*, y siempre adaptadas a los ritmos de la propia sociedad.

Ésa es la clave y ése es el nutriente principal del consenso como motor de todo este proceso de consolidación y modernización, de asunción social del prestigio de una lengua como el euskera. Hace falta generosidad y sentido de la realidad. Es un déficit que una parte de nuestra sociedad (parte del mundo *erdaldun*) viva de espaldas hacia el mundo del euskera, con un desconocimiento absoluto sobre su existencia, su creación y sus inquietudes. Nadie debe caer en la tentación de patrimonializar en exclusiva el euskera, ni nadie debe exonerar su responsabilidad hacia el euskera, porque el euskera es de todos. Para algunos todo lo que se haga a favor del euskera siempre es mucho y demasiado. Para otros todo lo que se haga por el euskera es poco, insuficiente.

Si el euskera es de todos, no sólo de una parte de la sociedad vasca, y si su solución descansa en caminar hacia una sociedad cada vez más bilingüe hay que asumir sin equívocos ni complejos que la promoción del uso y del prestigio del euskera es una tarea de todos, vasco hablantes y no vasco hablantes, de todos, sin exclusión. Si asumimos que es una tarea de todos y que forma parte del corazón, la columna vertebral de nuestra sociedad (porque afecta a sentimientos identitarios), es evidente que el desarrollo de una política lingüística que potencia el uso y el prestigio social del euskera debe ser objeto del mayor consenso social, cultural y político posible en una sociedad tan diversa como la nuestra.

II. PREVISION NORMATIVA CONSTITUCIONAL Y ESTATUTARIA: ¿ES POSIBLE MEJORAR Y CONSOLIDAR UN NUEVO ESTATUS DEL EUSKERA COMO LENGUA CON PRESTIGIO, PROPIA Y COOFICIAL?

Con el propósito de analizar de forma sintética dos interesantes manifestaciones normativas (la Ley Instituciones Locales², por un lado, y las Bases del nuevo estatus de Euskadi³, por otro) cabe aportar a estas reflexiones la *ratio* inspiradora de ambas y el objetivo perseguido, prueba de un intento de desarrollo normativo orientado a la conformación de un nuevo “estatus” para el euskera y muestra de la voluntad legislativa de ubicar en un plano de verdadera simetría a ambas lenguas (euskera y castellano).

La ley de Instituciones Locales de Euskadi subraya que los municipios son la primera puerta a la que la ciudadanía llama para resolver sus problemas y su legitimación institucional se fundamenta en buena medida en garantizar el ejercicio de todos sus derechos, incluidos los lingüísticos. Hay una clara opción de la ley por un modelo cultural y lingüístico propio en las relaciones locales, con una apuesta clara por la preservación, asentamiento y desarrollo del euskera, para que la Administración local vasca pueda ser realmente euskaldun, que el euskera pueda ser su lengua normal de trabajo y que su conocimiento no se quede, como ocurre en numerosas ocasiones, en una mera exigencia formal para el acceso al empleo público local.

La ley parte de la base de que la Administración local debe ser ejemplo y guía de su plena recuperación y ello pasa por la apuesta clara de la misma por una progresiva euskaldunización de su funcionamiento. La preservación y normalización del euskera, la lengua propia y común de Euskal Herria es una tarea que corresponde a todos los poderes públicos vascos, y los municipios vascos deben ser precursores en esta labor.

La norma municipal vasca pretende ser pionera en un proceso en el que todos los poderes públicos apuesten aún más decididamente por el euskera, removiendo los obstáculos que impidan o dificulten su deseada normalización y su pleno desarrollo. Esta apuesta decidida a favor de la euskaldunización de la Administración local vasca no desconoce en ningún caso los derechos lingüísticos de la ciudadanía, que en todo momento tendrá el derecho a ser atendida en la lengua oficial de su elección y a no sufrir indefensión alguna por el desconocimiento de alguna de las dos lenguas oficiales. Y, por otro lado, que la actuación

² Ley 2/2016, de 7 de abril, de Instituciones Locales de Euskadi, BOPV, 14 de abril de 2016.

³ Puede verse en la página web del Parlamento vasco (www.legebiltzarra.eus) el documento, de fecha 20 de julio de 2018, que contiene las “Bases consensuadas y votos particulares relativos a la Ponencia sobre actualización del autogobierno de Euskadi”.

de las autoridades locales exigirá medidas especiales en pro del euskera, que es la lengua oficial cuya situación es más precaria.⁴

En segundo lugar, cabe resumir las previsiones referidas al euskera contenidas en el denominado *nuevo estatus* para euskadi como sigue: en las Bases elaboradas y aprobadas en el seno de los trabajos de la Comisión parlamentaria sobre actualización del autogobierno vasco (concretamente en la *Base II*, relativa al *Título Preliminar*), se califica al euskera como la lengua propia, elemento de identidad nacional, medio de comunicación, factor de convivencia social y patrimonio del conjunto de Euskal Herria.

Se subraya su carácter de lengua oficial y se señala a continuación que el castellano será también lengua oficial y que toda la ciudadanía tendrá el derecho a conocer y usar ambas lenguas. Se reconoce a la ciudadanía vasca la posibilidad de hacer uso de su opción lingüística de manera real, efectiva e igualitaria y se afirma que las instituciones vascas impulsarán una política lingüística que permita superar el actual desequilibrio existente entre ambas lenguas cooficiales.

Una reflexión para el debate futuro deriva de la adscripción o calificación que las Bases (particularmente la *Base VI*, relativa a *Derechos de la ciudadanía*) realizan del euskera como vinculado a la cultura; dentro de este marco, y bajo el título de *Derechos lingüísticos*, se incluye el derecho de toda la ciudadanía a aprender euskera de forma gratuita hasta alcanzar las competencias comunicativas necesarias para desenvolverse en su vida y su trabajo con normalidad, así como el derecho a dirigirse a las instituciones en la lengua oficial que desee. Conforme al tenor de las propias Bases, las instituciones vascas garantizarán que el ejercicio de este derecho es efectivo.

III. EL EUSKERA COMO LENGUA MINORITARIA EUROPEA

El Tratado de Lisboa contiene algunas cláusulas innovadoras en materia de diversidad cultural y lingüística; así, por primera vez se reconocen los términos “minorías” y “minorías nacionales”, además de prohibir la discriminación de las lenguas y minorías nacionales.

⁴ De hecho, el favorecimiento del euskera busca precisamente promover la igualdad real entre la ciudadanía, en el sentido de lo contemplado en el apartado 7.2. de la Carta Europea de las Lenguas Regionales o Minoritarias, hecha en Estrasburgo el 5 de noviembre de 1992 y en vigor en nuestro ordenamiento jurídico tras su ratificación el 2 de febrero de 2001, cuando afirma entre sus objetivos y principios, que «la adopción de medidas especiales a favor de las lenguas regionales o minoritarias, destinadas a promover una igualdad entre los hablantes de dichas lenguas y el resto de la población y orientadas a tener en cuenta sus situaciones peculiares, no se considerará un acto de discriminación con los habitantes de las lenguas más extendidas».

El Tratado de Lisboa es innovador en cuanto a que hace referencia al «respeto a los derechos de las personas pertenecientes a minorías» (Art. 1. a) y a que la UE «debe respetar su gran diversidad cultural y lingüística» (Art. 2.3). Asimismo, la Carta de los Derechos Fundamentales «prohíbe toda discriminación sobre cualquier base como (...) la lengua (...) la pertenencia a una minoría nacional» (Art. 21.1).

El Tratado de Lisboa confiere así más fuerza al objetivo de salvaguardar y promover el patrimonio cultural y lingüístico de la Unión Europea en todos sus aspectos; la diversidad lingüística y cultural es uno de los principios fundamentales de la Unión Europea, consagrado en el artículo 22 de la Carta de los Derechos Fundamentales al disponer que «la Unión respeta la diversidad cultural, religiosa y lingüística»⁵.

Todas las lenguas de Europa son iguales en valor y dignidad, forman parte integrante de sus culturas y civilizaciones y contribuyen al enriquecimiento de la humanidad; las sociedades multilingües bien cohesionadas que gestionan su diversidad lingüística de manera democrática y sostenible contribuyen a la pluralidad, son más abiertas y están en mejores condiciones para contribuir a la riqueza que supone dicha diversidad lingüística.

Todas las lenguas reflejan unos saberes históricos, sociales y culturales y una mentalidad y una forma de creatividad y de crear que contribuyen a la riqueza y la diversidad de la Unión Europea y a los fundamentos de la identidad europea; por ello, la diversidad lingüística debe considerarse un activo en lugar de una carga y conviene respaldarlas y fomentarlas como tales.

La UNESCO, en su *Atlas de las lenguas del mundo en peligro*, indica que una lengua está amenazada de desaparición si no cumple o cumple apenas uno o varios de los criterios científicos siguientes: transmisión intergeneracional de la lengua; número absoluto de hablantes; proporción de hablantes en el conjunto de la población; uso de la lengua en los diferentes ámbitos públicos y privados; respuesta ante los nuevos medios de comunicación; disponibilidad de materiales para el aprendizaje y la enseñanza de la lengua; actitudes y políticas de los gobiernos y las instituciones hacia las lenguas, en particular su rango oficial y su uso; actitudes de los miembros de la comunidad hacia su propia lengua; tipo y calidad de la documentación.

⁵ En efecto, la diversidad lingüística queda reconocida como derecho de los ciudadanos en los artículos 21 y 22 de la Carta de los Derechos Fundamentales, lo que significa que tratar de establecer la exclusividad de un idioma supone restringir y conculcar los valores fundamentales de la Unión; las lenguas amenazadas de desaparición deben considerarse parte del patrimonio cultural europeo y no un vehículo para aspiraciones políticas, étnicas o territoriales.

Según la Convención de la Unesco de 2005 sobre la Protección y Promoción de la Diversidad de las Expresiones Culturales, los Estados miembros pueden adoptar medidas adecuadas para proteger las actividades, bienes y servicios culturales, en particular medidas relativas a la lengua utilizada en dichas actividades, bienes y servicios, a fin de promover la diversidad de las expresiones culturales en su territorio, pero también en el marco de los acuerdos internacionales.

La Carta Europea de las Lenguas Regionales o Minoritarias del Consejo de Europa⁶, constituye un referente normativo obligado para la protección de las lenguas en peligro de desaparición y como mecanismo de protección de las minorías, que son dos puntos especificados en los criterios de Copenhague que deben cumplir los Estados para su adhesión a la UE.

El artículo 167 del Tratado de Lisboa establece claramente que «la Unión contribuirá al florecimiento de las culturas de los Estados miembros dentro del respeto de su diversidad nacional y regional», y por tanto, anima a que se actúe no solo con el fin de preservar y salvaguardar la riqueza del patrimonio lingüístico de la Unión como parte de esta diversidad, sino también con el fin de dar un paso adelante en la consolidación y la promoción de este patrimonio junto a las políticas de los Estados miembros.

El concepto de diversidad lingüística de la Unión Europea abarca no solamente lenguas oficiales, sino también lenguas cooficiales, lenguas regionales y lenguas que no gozan de reconocimiento oficial en los Estados miembros; la categoría de lengua amenazada de desaparición comprende también lenguas amenazadas solamente en un territorio determinado en el que el número de hablantes de la comunidad está en marcado declive y los casos en los que las estadísticas elaboradas sobre censos consecutivos muestran un descenso acusado del número de hablantes de una lengua.

A partir de todas estas premisas cabe inferir los siguientes **caracteres generales** del régimen lingüístico Comunitario/Europeo:

- a) *Carácter Jurídico*. El régimen lingüístico de las instituciones de la Unión Europea tiene, esencialmente, carácter jurídico. El estatus de oficialidad de las lenguas depende de su reconocimiento normativo. El régimen de oficialidad de las lenguas se hace pivotar sobre el concepto de “lenguas de los Tratados” pero el estatus de oficialidad de las lenguas no se regula en el Derecho primario.

⁶ En relación a Carta Europea y su proyección sobre el euskera, vid. la excelente reflexión de PATXI BAZTARRIKA GALPARSORO, “Una mirada a la Carta Europea de las lenguas regionales o minoritarias desde el euskera y desde el País Vasco”, *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, núm. 69 (junio 2018), 52-77.

El sistema admite la existencia de estatus intermedios entre la oficialidad y la no oficialidad, evidenciándose como consecuencia que las lenguas declaradas lenguas oficiales de las instituciones de la Unión no coinciden plenamente con las “lenguas de los Tratados”. Los derechos lingüísticos de uso no surgen exclusivamente del reconocimiento de la oficialidad de las lenguas.

- b) *Carácter institucional.* El régimen lingüístico europeo se configura en relación al entramado institucional. Ahora bien, la garantía de las libertades comunitarias, el funcionamiento del mercado común y el desarrollo de la Unión Europea cimentado sobre un limitado número de lenguas producen efectos negativos (uniformizadores) sobre todas aquéllas que no comparten ese estatus.
- c) *Estatus compartido.* La configuración de estatus compartido de las lenguas produce como resultado un sistema de multilingüismo integral dirigido a garantizar el principio de seguridad jurídica. El principio de igualdad de lenguas no es un principio absoluto, sino relativo, en la medida que no se exige que toda la actividad institucional sea redactada en todas las lenguas. El estatus compartido se fundamenta en la igualdad formal en la oficialidad, advirtiéndose diferencias en cuanto a su régimen de uso fruto de la normativa y de prácticas institucionales consolidadas.
- d) *Carácter excluyente.* La caracterización jurídica del régimen lingüístico europeo se articula a partir de una concepción de monolingüismo estatal. El régimen institucional de las lenguas queda limitado a las lenguas de Estado, produciendo un primer nivel de jerarquía entre las lenguas europeas. A las lenguas oficiales en parte de un Estado, que no lo sean, a su vez, del conjunto del territorio de otro Estado miembro no les ha sido reconocido estatus oficial alguno.

Como consecuencia de un desarrollo excesivamente rígido del régimen lingüístico comunitario se produce la exclusión radical de todo tipo de usos oficiales respecto de las lenguas europeas que no son lenguas de Estado. Se trata de una situación anacrónica que debiera ser corregida a través de una profundización en los principios de oficialidad, de democracia y de pluralismo lingüístico.

La existencia del hecho multilingüe es una de las características definitorias de Europa y ha de serlo también de su modelo de articulación política, en constante evolución. Se trata de un rico y variado universo lingüístico que, evidentemente, no se agota en las “lenguas de Estado”. La diversidad lingüís-

tica europea se nutre principalmente de las denominadas “lenguas regionales o minoritarias” que conviven o coexisten con las lenguas de Estado, caracterizándose, a su vez, por la gran heterogeneidad de situaciones y estatus jurídicos internos que presentan.

¿Cuál es la respuesta del Derecho de la UE a esta realidad? La falta de apoderamiento a las instituciones de la Unión en materia de lenguas regionales y minoritarias, unido a la escasa voluntad de dotar de desarrollo a las previsiones de los Tratados sobre la diversidad cultural y lingüística explican la falta de relevancia jurídica de la acción institucional en este ámbito. El reconocimiento de las lenguas no oficiales de la Unión es prácticamente inexistente, limitándose al ámbito declarativo.

Éstas quedan situadas en una posición marginal. Su función comunicativa decrece al verse excluidas de ámbitos de uso, colocándolas en una situación mucho más precaria. Pero lo que es particularmente destacable es la falta de reconocimiento jurídico, que repercute de forma negativa o perjudicial sobre el estatus interno de las lenguas, sin que la acción comunitaria se dirija a contrarrestarlo. Efectivamente, el estatus de las lenguas oficiales de la Unión es excluyente y objetivamente limitativo para las lenguas regionales, pero lo es, de forma especial, para las lenguas regionales declaradas oficiales en sus respectivos territorios (como es el caso del euskera) al suponer restricciones de derechos lingüísticos reconocidos en el ámbito interno.

Pero además también se produce una degradación del régimen de igualdad de lenguas oficiales en el plano interno, en la medida que los procedimientos administrativos (o judiciales) tramitados íntegramente en la lengua oficial regional que exijan algún tipo de comunicación, informe o participación de alguna institución europea habrán de recabarlos en una lengua distinta a la lengua oficial en la que se tramita el procedimiento.

Desde la perspectiva del proceso de normalización lingüística de las lenguas regionales cooficiales, la exclusión de éstas de todo tipo de uso oficial en las instituciones europeas hace más difícil su propio desarrollo normalizado, incluso en el ámbito interno. La presión uniformizadora de la Unión exige la adopción de medidas que lo contrarresten, de tal forma que la posición institucional de las lenguas comunitarias deje de ser un obstáculo para consolidar la igualdad de lenguas cooficiales en el ámbito interno. Corresponde a las instituciones europeas la adopción de las medidas necesarias para garantizar que ni el estatus institucional de las lenguas ni la normativa y acción de la Unión Europea supongan límites o restricciones al ejercicio de los derechos lingüísticos reconocidos por la legislación interna.

En un contexto de reorientación del régimen del uso lingüístico de las instituciones de la Unión Europea cabe proponer *el reconocimiento de un estatus proporcional en el ámbito europeo al que poseen las lenguas en el respectivo Estado miembro*. Esta reflexión se enlaza con la extendida opinión de que es necesario modificar el régimen de uso oficial e institucional de las lenguas y su materialización podría encauzarse a través de una doble línea de actuación, que sería la reducción del número de lenguas de trabajo y la garantía de ámbitos de uso oficial respecto de las lenguas declaradas oficiales en los Estados miembros.

EUSKALTZAINDIAREN ADIERAZPENAK (1976-2018)

ANDRES IÑIGO

EUSKALTZAIN OSOA ETA SUSTAPEN BATZORDEKO KIDEA

EUSKALTZAINDIAREN ADIERAZPENAK (1976-2018) ARGITALPENAREN PARATZAILEA

Jardunaldi honen hasieran Mikel Zalbide euskaltzainak eskaini zigun “Euskaltzaindiaren ehun urteko jagon-lana: zenbait mugarri” izeneko hitzaldi maitetsuan argi azaldu zigun, eta oraintxe berean ere Sagrario Aleman Sustapen batzordeko buruak egin duen aurkezpenean ere gogorarazi digu: Euskaltzaindia, bertze hizkuntza-akademia ohiko gehienak ez bezala, bi oin dituen erakundea da. Alegia, Euskaltzaindia ez da corpus-plangintzara soilik mugatzen den akademia; izan ere, Iker Sailaz gain Jagon Saila ere bai baitu bere sorreraz geroztik. Hortaz, euskara landu, ikertu eta arautzeko ardurarekin batera, euskara babesteko, euskaldunen hizkuntza eskubideak zaintzeko eta euskararen erabilera sustatzearen alde lan egiteko ardura ere badu, xede nagusi horiek akademiaren izaeraren erro-erroan baitaude.

Euskaltzaindia 1918-1919an sortu bazen ere, 1976a arte ez zen legezatu, orduan aitortu baitzitzaion hizkuntza akademiaren izaera ofiziala Espainiako estatuan eta, hortaz, Hego Euskal Herrian. Handik gutxira euskararen beraren aitorten ofiziala ere onartu zen, lehenbizi Espainian 1978ko Konstituzioaren 3. artikulua bitartez, ondotik Hego Euskal Herriko lurraldeetan, Euskal Autonomia Erkidegoan 1979ko Estatutuaren bidez eta Nafarroako Foru Komunitatean 1986ko Euskarari Buruzko Foru Legearen 2.2. artikulua bidez, zeinetan ofizialtasuna arautzen den 1982ko Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta

Hobetzeari Buruzko Legearen 9. artikuluan aurreikusitakoaren eran. Gainera, bi erkidego hauetan Euskaltzaindia da legez euskara gaietan erakunde aholku-emaile ofiziala, bai eta 2018ko irailaren 13az geroztik Ipar Euskal Herrian ere. Horietaz gain, kontuan izatekoa da 1992an Europako Kontseiluaren eskutik etorritako *Eskualdeetako edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutunak*, hizkuntza gutxiagotuak sustatzeko eta erabiltzeko babes ematean, euskara toki berri eta zabalagoan jarri zuela.

Euskaltzaindiaren Jagon Sailaren barruan Sustapen batzordearen berariazko zeregina da euskara zaintzea eta euskararen erabilera eta erabileraren eremuak zertan diren ikustea. Horretarako, alde batetik, batzordearen estrategia nagusienetako bat da Euskaltzaindia izatea zeregin horien inguruko gogoeta eta hausnarketan gunea, hots, euskalgintzan ari diren gainerako bertze erakunde, elkarte, lantalde, egitasmo eta abarrekin, esperientziak amankomunean jarritz eta iradokizunak eginez, nondik norakoak elkarrekin bideratzen eta euskararentzat esparru berriak eskuratzen joatea. Bertze aldetik, Sustapen batzordeari dagokio euskararen garapenerako bermeak kolokan jarri, kaltetu edo ukatzen diren bakoitzean, Euskaltzaindiari informazioa eman eta proposamenak aurkeztea, Akademiak bere kezka botere publikoen edota jendearen aitzinean adierazpen modura agertu ahal izateko. Horiek dira, hain zuzen ere, 1976az geroztik, hots, Euskaltzaindiak —izaera ofiziala izan duenetik eta, ondoren, erakunde aholku-emaile ofiziala gisa aitortua izan denetik—, plazaratu dituen aldarrikapen eta *adierazpenak*.

Berrogeita bi urte hauetan zehar egindako adierazpen horietako gehienak Akademiaren *Eusker*a agerkarian argitaratu izan dira eta gainerako bertzeak Azkue Bibliotekako Artxiboan daude. Erabat sakabanaturik zeudenez gero, Sustapen batzordeak argitalpen berezi batean biltzea erabaki zuen. Hala egin zuen 2006. urtean ordura arteko 32 adierazpen biltzen zituen *Euskaltzaindiaren adierazpenak* izenburuko argitalpenean (*Jagon* bilduma, 3). Euskaltzaindiak, geroztik ere, zeregin horretan jarraitu du eta jadanik 56 dira eman dituenak. Hori dela eta, Sustapen batzordeari egoki iruditu zaio, Akademiaren mendeurrenako urte honetan, adierazpenen bilduma hori osatua eta eguneratua ematea bigarren argitaraldi batean. Lehenengo argitaraldiak, adierazpenez gain, euskararen estatua arautzen duten lege-testuen zati aukeratuak biltzen zituen eranskin batean. Bigarren honetan, eranskin hori kendu da, hain zuzen ere, material hori osatua go eta eguneratua doalako Gotzon Lobera Sustapen batzordeko kideak prestatu duen *Hizkuntza-zuzenbidea. Testu-bilduma euskaraz* lanean.

Adierazpenei dagokienez, argitu behar da denak ez direla izaera berekoak. Gutxi batzuk instituzionalak-edo dira, hots, erakundeekiko harreman, bisita ofizial eta abarretan, euskararen estatua eta egoera edota Euskaltzaindiaren ze-

regina aditzera ematen dutenak. Bertze batzuk euskarari dagokion tokia ematearen alde edota euskararen erabilera garatzearen eta bermatzearen alde mintzo diren iritziak eta jakinarazpenak dira. Gehienak, ordea, botere publikoek zenbait egoeratan hartu izan dituzten erabakien ondorioz sortuak dira, alegia, euskararen garapenerako bermeak kolokan jarri, kaltetu edota ukatu direla ikusi denean, Sustapen batzordearen proposamenez, Euskaltzaindiak agertu izan dituen iritziak, kezkak eta eskaerak dira, batzuetan botere publiko horien aitiznean aurkeztutakoak, bertzetan jendaurrean aditzera emandakoak.

Denera eman diren 56 adierazpen horiek hurrenkera kronologikoan ageri dira eta adierazpen horietako bakoitzaren hasieran fitxa bat txertatu da, zeinetan zehazten diren testuari dagozkion ezaugarri hauek:

- Arloa: instituzionala, euskararen estatusa, euskararen sustapena, hizkuntza eskubideak, hedabideak, hezkuntza, onomastika, euskara batua zein euskalkiak...
- Gaia: euskararen egoera dagokion lurraldean, euskararen erabilera, koofizialtasuna, FM irrati-lizentziak, *Egunkariaren* ixtea, D eredia eta euskarazko ikasketak bultzatzeaz, *Euskal Herria* izena...
- Testu-mota: adierazpena, jakinarazpena, agerraldia, eskaera, agurra, araua...
- Testu-emailea: Euskaltzaindiaren Osoko bilkura, Zuzendaritza, euskaltzainburua, idazkaria, lurraldeko ordezkaria edo euskaltzainak...
- Testu-jasotzailea: orokorra edo iritzi publikoa, erregea, parlamentua, dagokion gobernuko presidentea, ministroa edo kontseilaria, ahaldun nagusia, alkatea...
- Data: erabakia hartutako data zehatza.
- Hizkuntza: euskara, gaztelania, frantsesa.

HIZKUNTZA-ZUZENBIDEA. TESTU-BILDUMA EUSKARAZ ARGITALPEN DIGITALAREN AURKEZPENA

GOTZON LOBERA
EUSKALTZAINDIAREN SUSTAPEN BATZORDEKO KIDEA
EUSKALTZAIN URGAZLEA

Esaldi batean liburu honen funtsa zein den esateko, honako hau erabiliko nuke: gizakien eta herrien hizkuntza eskubideen araudia batzen duen idatzien sorta da. Zehaztuko nuke, munduko arauak biltzeaz gainera, beren-beregi batu direla euskararen lurraldeetan dauden araudi bereziak.

Estatuetan ematen den araudia lege-mailara mugatu da, 2007an argitalpen honek izan zuen lehen edizioan hartutako irizpidea mantendu da, hortaz. Zuzenbide edukiari dagokionez, 2018ko uztailaren 15era arte onartutako legeria bildu da. Hala ere, webgunean aldiro-aldiro edukiak txertatzen eta eguneratzen joango garen aldetik, lege berriak ere erantsiko dira.

Bestalde, zeintzuk izan dira argitalpen hau egitearen arrazoiak eta helburuak?

Lehenbizi, testuingurua ulertzeko eta Euskaltzaindiak ehun urte betetzen dituela aintzat hartuta, oso kontuan izan behar da Akademiaren onartze-dekretuaren 1. artikuluko e) eta f) apartatuetan esaten dena: “euskararen enplegua aitzinatzea eta hizkuntzaren eskubideak zaintzea”. Asmo horri ekinez eta jarraikiz egin da lana. Azalpen orokorretatik harago, lana arrazoi zehatz batzuegatik egin da:

- 2007an argitaratutako testuetan gertatutako aldaketak ematea, eta 2007tik honako arau-berrikuntzak eskaintzea.
- Esamoldeak eta terminoak erabereketzea, testu lokabea lortze aldera: segurtasun juridikoak erabilera errazten du.

- Tresna erabilgarria izatea hizkuntza-zuzenbidearen adituentzat eta oro har herritar guztientzat.

Lan honi forma ematerako orduan, estandarizazioaren eta batasunaren ikuspegitik, honako hauek izan dira erabili ditugun hizkuntza oinarriak:

- *Euskaltzaindiaren Hiztegia.*
- *Euskara Batuaren Eskuliburua.*
- Euskaltzaindiaren 1990eko *Letra larriak erabiltzeko irizpideak* eta Alfonso Mujikaren *Letra larriak erabiltzeko irizpideak.*
- *Oinarrizko Hiztegi Juridiko-Parlamentarioa.*
- Euskararen Aholku Batzordeko Terminologia Batzorde-atalaren hiztegi terminologikoak.
- Itzultzaile Zerbitzu Ofizialaren irizpideak.

Argitalpenaren egiturari so egiten badiogu, *Hizkuntza-zuzenbidea. Testu-bilduma euskaraz* argitalpenak hainbat herri erakundeetako lege-sortak eskaintzen dizkigu. Zehatzago esanda:

- Hirurogeita sei lege-testu (Eskualdeetako edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna, 1992ko azaroaren 5ekoa, hiru lekutan ageri da, baina modu ezberdinetan).
- Europar Batasunekoak ez diren nazioarteko erakundeen hamahiru lege.
- Europar Batasunak onartu dituen hamalau lege.
- Espainiako Erresumak onartu dituen bi lege.
- Euskal Autonomia Erkidegoak onartu dituen hogeita sei lege.
- Nafarroako Foru Komunitateak onartu dituen hiru lege.
- Frantziako Errepublikak onartu dituen zortzi lege.

Arestian esan bezala *Hizkuntza-zuzenbidea. Testu-bilduma* euskaraz argitalpen elektronikoa da, eta EPUB zein PDF formatuetan argitaratu da. PDF bertsioan, “Testuan txertatutako kontzeptuen eta esaldien aurkibidea” atalean 4.986 sarrera daude eta testuan bilaketak egiteko aukera eskaintzen da.

Azkenik, eta hau ere aurrez esana da, azpimarratu nahi dugu bilduma bizia dela eta urtean-urtean eguneratuko dela.

EUROPAKO HIZKUNTZA GUTXITUETAKO AKADEMIA BATZUEN LANKIDETZA-HITZARMENERAKO OINARRIAK

Euskaltzaindia-Euskararen Errege Akademiaren ekimenez, Europako hizkuntza gutxituak eta/edo gutxiagotuak jagoten jarduten duten edo horien egoera nahiz gizarte- eta hizkuntza-bilakaera ikertzen duten erakunde akademikoak elkarlanean aritzeko lankidetzarako esparru-hitzarmena lantzen ari dira aspaldi honetan. Esparru-hitzarmena ondoko zioetan funtsatzen da eta geroago azalduko dugun edukia izango du.

ZIOEN AZALPENA

1. Arestian esandako erakundeek xede nagusia eremu urriko hizkuntzen batasuna jagotea da, norik berearena, hizkuntza horien ikerketa sustatzea, lexikoaren eta gramatikaren araudia ezartzea eta eguneratzea eta, azkenik, hizkuntzen gizarte-bilakaera begiratzea.
2. Hizkuntzekiko xede-helburuetan bat datozenek, arestian esandako erakundeek harremanetan sakondu eta elkarlanean jardun nahi dute erakunde bakoitzaren eremuko hizkuntza biziberritzen duen proiektuetan, bai eta esperientziak, ikerketa-proiektuak eta baterako argitalpenak trukatzeko edo bibliografiako funtsak partekatzen ere.
3. Era berean, erakunde akademikoek hizkuntza gutxiagotuen inguruko akademia, Hizkuntza-institutu edo Ikerketa-zentroen sarea eratu nahi dute, Europako eremuaren barruan. Aldi berean, xede dute Europar Ba-

tasuneko erakundeek hizkuntza-komunitateen ordezkaritza aitortzea, Europako kontinenteak berezko duen hizkuntza-aniztasunari buruzko jakintza eta horrekiko begirunea bultzatzeko.

4. Aipatutako erakundeen xede erkidea da funtsezko hizkuntza-eskubideak aldezte eta hizkuntza-eskubideak sustatu nahiz horiekiko begirunea bultzatu behar den herrialdeei elkartasuna adieraztea.
5. Zeinek bere eremuko hizkuntzaren akademiaren zein eremu horretako hizkuntza edo hizkuntzak ikertzeko erakundeak direnez gero, helburu erkideak edo osagarriak dituztenez, eta baliabide guztiak ahalik eta ondoen baliatzeko aukera ematen duten ikerketa zientifikoko proiektuak eta jakintza zabaldu eta kudeatzeko proiektuak sustatu nahi dituztenez, jarduteko eta konpromisoak hartzeko gaitasuna elkarri aitortzen diote.

EDUKIA

Lehenengoa. Esparru-hitzarmenaren xedea da alderdien arteko lankidetzarako oinarriak eta tresnak ezartzea, baterako proiektuei ekiteko helburuz. Hain zuzen ere, ondokoei lotutako oinarriak ezartzea:

- a) Alderdien arteko lankidetzarako oinarriak eta tresnak ezartzea eta sinergiak sortzea norik bere ardurapeko hizkuntzei buruzko azterlanak eta ikerketa-proiektuak batera garatzeko.
- b) Informazioa, liburuak, argitalpenak eta bestelako funts jakingarriak trukatzeko. Ildo horretan, beharrezko baliabideak prestatuko dira liburutegietarako modua eta haietan eskaintzen diren zerbitzuetarako modua egon dadin. Era berean, dena delako hizkuntzari doazkion ikerketa-proiektuetan, erakunde bakoitzak darabiltzan metodoak eta teknikak ezagutzera emango dira.
- c) Erakunde batek edo batzuek argitaratzen dituzten interes orokorreko argitalpenetan elkarlanean aritzea.
- d) Hizkuntza gutxiagotuen inguruko Akademia, Hizkuntza-institutu edo Ikerketa-zentroen sarea eratzen parte-hartzea, Europako eremuaren barruan. Aldi berean, lanean jardutea Europar Batasuneko erakundeek hizkuntza-komunitateen ordezkaritza aitortze diezaieten, batik bat, hizkuntzen Akademiei, Europako kontinenteak berezko duen hizkuntza-aniztasunari buruzko jakintza eta horrekiko begirunea bultzatzeko.
- e) Baliabide eta tresnei gagozkiela, jakintza tekniko eta linguistikoa eskue-taratzea erabiltzaileei eta ikertzaileei. Erakundeek erabili eta egokitu dezaketen azpiegitura digitala eta tresnak garatzen laguntzea.

- f) Esparru-hitzarmenaren baitan, egokitzen jotzen den beste zeinahi zeregin, bereziki, hizkuntzei buruzko biltzarrak, jardunaldiak eta mintegiak antolatzea.

Bigarrena. Elkarlanean arituko dira hizkuntza gutxiagotuen inguruan diharduten Europako beste Akademia eta Hizkuntza-erakunde batzuk Hitzarmenari atxikitzeko, honako esparru-hitzarmen honi gehituko zaizkion eranskinen bidez, betiere alderdi guztiek sinaturik.

Nolanahi ere, dena delako Akademia, Hizkuntza-institutu edo Ikerketazentroak esparru-hitzarmen honekin bat egitea eskatu ahalko du, baina Hitzarmena sinatzen duten erakunde guzti-guztiek onartu beharko dute eskaera, horretarako ezartzen den prozedura erabiliz.

Hirugarrena. Bi urteko epean, Euskaltzaindia-Euskararen Errege Akademiak, Gobernu Batzordea dela bide, hitzarmenarekin bat egiteko eskaerak bilduko ditu eta gainerako kideei eskaeren berri emango die.

BASES PARA UN CONVENIO DE COLABORACIÓN DE ALGUNAS ACADEMIAS DE LENGUAS MINORIZADAS DE EUROPA

A instancia de Euskaltzaindia-Real Academia de la Lengua Vasca, las instituciones académicas que actúan en defensa de las lenguas minoritarias y/o minorizadas en Europa, o que investigan la situación y evolución social y lingüística de las mismas, llevan un tiempo trabajando en la consecución de un convenio marco de colaboración que se basa en los siguientes motivos y con el contenido que luego se dirá.

EXPOSICIÓN DE MOTIVOS

1. Dichas instituciones tienen como misión principal velar por la unidad de las lenguas correspondientes, así como aplicarse a su estudio e investigación, establecer y actualizar su normativa léxica y gramatical y seguir su evolución social.
2. Dada la coincidencia de objetivos y finalidades, dichas instituciones quieren estrechar lazos y colaborar en varios proyectos que redunden en sus respectivas lenguas, intercambiar experiencias, proyectos de investigación, publicaciones conjuntas, ampliación de fondos bibliográficos, etc.
3. Del mismo modo dichas instituciones pretenden colaborar en la creación de una Red de Academias, Institutos Lingüísticos o Centros de Investigación de lenguas minoritarias y/o minorizadas en el ámbito europeo y

su reconocimiento como representantes de las comunidades lingüísticas respectivas por parte de las instituciones de la Unión, con el fin último de impulsar el conocimiento y respeto a la diversidad lingüística propia del continente europeo.

4. Dichas instituciones tienen además como objetivo común la defensa de los derechos lingüísticos fundamentales y la solidaridad con todos los países donde es necesario fomentar y defender el respeto de esos derechos lingüísticos.
5. En cuanto ejercen la función de academia de la lengua respectiva o institución de estudio de la lengua o lenguas del territorio correspondiente, y comparten objetivos comunes o complementarios, y dado que existe una voluntad común de desarrollar proyectos de investigación científica y proyectos de difusión y gestión del conocimiento que permitan aprovechar al máximo sus recursos, reconociéndose la capacidad para actuar y obligarse.

CONTENIDO

Primero. Será objeto del convenio marco establecer las bases e instrumentos de colaboración entre las partes para desarrollar proyectos comunes. En concreto:

- a) Establecer las bases e instrumentos de colaboración entre las partes y generar sinergias para desarrollar coordinadamente estudios y proyectos de investigación científica comunes sobre las lenguas de las que se ocupan.
- b) Intercambiar información, libros, publicaciones y demás materiales de interés. En tal sentido, se habilitarán los mecanismos necesarios para permitir el acceso a sus bibliotecas y a los servicios que en ellas se ofrecen. Asimismo, se facilitará el conocimiento de métodos y técnicas que cada institución aplique en proyectos de investigación que hagan referencia a las lenguas respectivas.
- c) Cooperar en publicaciones de interés común, editadas por una de las instituciones o coeditadas.
- d) Colaborar en la creación de una Red de Academias e Institutos lingüísticos y Centros de investigación de lenguas minoritarias y/o minorizadas en el ámbito europeo y su reconocimiento en cada caso, especialmente en el de las Academias como representantes de las comunidades lingüísticas respectivas por parte de las instituciones de la Unión, con el fin último de impulsar el conocimiento y respeto a la diversidad lingüística propia del continente europeo.

- e) Intercambiar experiencias técnicas y lingüísticas relativas al desarrollo de recursos e instrumentos lingüísticos, tanto para personas usuarias como investigadoras. Colaborar en el desarrollo de una infraestructura digital y de instrumentos lingüísticos que puedan ser usados y adaptados por las Instituciones.
- f) Cualquier otro que, en el marco de la colaboración, pueda ser considerado conveniente, especialmente la celebración de congresos, jornadas y seminarios en los temas que les son específicos.

Segundo. Trabajarán conjuntamente para que otras Academias e Instituciones lingüísticas de lenguas minoritarias y/o minorizadas del ámbito europeo se unan al presente Convenio a través de los correspondientes anexos que se añadirán a este Convenio Marco y que deberán ser firmados por todas las partes.

En todo caso, la adhesión a este convenio marco podrá ser solicitada por la Academia, Instituto Lingüístico o Centro de Investigación correspondiente, pero requerirá para su aceptación la aprobación unánime de todas las instituciones firmantes del Convenio a través del procedimiento que en su caso se establezca.

Tercero. Euskaltzaindia-Real Academia de la Lengua Vasca será la institución encargada, a través de su Junta de Gobierno, durante un plazo de dos años, de recoger las solicitudes de adhesión al mismo e informar a los restantes miembros de dicha solicitud.

BASES D'UN ACCORD DE COLLABORATION DE QUELQUES ACADÉMIES DE LANGUES MINORISÉES D'EUROPE

A l'initiative d'Euskaltzaindia-Académie royale de la Langue Basque, des institutions académiques agissant pour la défense des langues minoritaires et/ou minorisées d'Europe, ou qui en étudient la situation et l'évolution sociale et linguistique, se sont attachées à la concrétisation d'une convention cadre de coopération dont les motivations et les contenus sont exposés ci-après.

EXPOSE DES MOTIVATIONS

1. Les institutions dont il est fait mention précédemment ont pour mission principale de veiller à l'unité des langues respectives, mais elles ont aussi une mission de recherche et d'étude, de mise en place et d'actualisation des règles lexicales et grammaticales, et de suivre leur évolution sociale.
2. Compte tenu de leurs communautés d'objectifs et de fins, ces institutions souhaitent tisser des liens et collaborer autour de projets communs à leurs langues, échanger sur des expériences, des projets de recherche, des publications conjointes, sur le renforcement des fonds bibliographiques, etc.
3. Ces mêmes institutions ont pour ambition des travailler ensemble à la création d'un Réseau d'Académies, Instituts linguistiques ou Centres de recherche sur les langues minoritaires et/ou minorisées d'Europe, mais elles prétendent également être reconnues par les institutions de l'Union

européenne en tant que représentantes des communautés linguistiques respectives afin de promouvoir la connaissance et le respect de la diversité linguistique du continent européen.

4. Elles ont aussi pour objectif partagé la défense des droits linguistiques fondamentaux et la solidarité avec tous les pays où il est nécessaire de développer et de défendre le respect de ces mêmes droits linguistiques.
5. Vu qu'elles exercent la fonction d'académie de leur langue respective ou d'institut d'étude de la langue ou des langues de leur territoire, qu'elles partagent des objectifs communs ou complémentaires, qu'elles ont une volonté commune de développement de projets de recherche scientifique, de projets de diffusion et de gestion de la connaissance qui permettraient de profiter au mieux de ces ressources, et se reconnaissant la capacité à agir et à s'engager,

CONTENU

Premièrement. La présente convention cadre a pour objet d'établir les bases et les outils de coopération entre les parties pour le développement de projets communs. Concrètement :

- a) Etablir les bases et les outils de coopération entre les parties et générer des synergies pour le développement conjoint d'études et de projets de recherche scientifique communs sur les langues dont elles ont la charge.
- b) L'échange d'information, de livres, de publications et de tout autre élément intéressant. Ainsi, chacune devra adapter les mécanismes permettant d'accéder à ses bibliothèques et aux services qui y sont rendus. Il s'agira également de faciliter la connaissance des méthodes et des techniques que chaque institution utilise dans les projets de recherche sur les langues.
- c) Collaborer à des publications d'intérêt commun, éditées soit par une des institutions soit en coédition.
- d) De même, les institutions ont pour ambition des travailler ensemble à la création d'un Réseau d'Académies, Instituts linguistiques ou Centres de recherche sur les langues minoritaires et/ou minorisées d'Europe, mais elles prétendent également être reconnues par les institutions de l'Union européenne en tant que représentantes des communautés linguistiques respectives afin de promouvoir la connaissance et le respect de la diversité linguistique du continent européen.

- e) Partager l'expertise technique et linguistique dans le domaine du développement des ressources et outils linguistiques à destination des usagers et des chercheurs. Collaborer au développement d'une infrastructure et d'outils linguistiques numériques qui pourraient être utilisés et adaptés par chaque Institution.
- f) Toute autre action qui, dans le cadre de la coopération, pourrait sembler intéressante, notamment l'organisation de congrès, de rencontres et de séminaires sur les sujets qui leurs sont propres.

Deuxièmement. Les signataires de la présente agiront ensemble pour que d'autres Académies et Institutions linguistiques de langues minoritaires et/ou minorisés d'Europe puissent intégrer la présente Convention, par voie d'annexes à la présente et qui devront être signés par toutes les parties.

En tout état de cause, une Académie ou Institut linguistique ou Centre de recherche pourra solliciter l'adhésion à la Convention cadre, mais devra recueillir l'accord unanime de l'ensemble des Institutions signataires de la Convention selon la modalité qui sera retenue.

Troisièmement. Euskaltzaindia- Académie royale de la Langue Basque, via son Organe de Gouvernance, aura la charge de recevoir les demandes d'adhésion à la Convention cadre et d'en informer les membres.

BASIS FOR A COLLABORATION AGREEMENT OF SEVERAL ACADEMIES OF MINORITY LANGUAGES IN EUROPE

At the request of Euskaltzaindia-The Royal Academy of Basque Language, academic institutions that protect the interests of minority or marginalized languages in Europe and institutions that carry out research about their situation and social and linguistic development have been working for some time to establish a partnership framework agreement based on the following reasoning, and on the contents that will consequently be put forward.

REASONING

1. The overarching mission of the above-mentioned institutions is to guard the unity of their respective languages, and to apply themselves to their study and research in order to establish and update their lexical and grammatical rules, and to observe their social evolution.
2. Given the confluence of objectives and purposes, the above-mentioned institutions seek to strengthen their bonds and collaborate on a number of projects that impact their respective languages, by exchanging experiences, research projects, joint publications, expanding bibliographical contents, and so on.
3. At the same time, the above-mentioned institutions wish to collaborate in the creation of an Alliance of Language Academies, Linguistics Institutes and Centres for the Research of Minority or Marginalized Languages in the context of Europe, and to become recognized representatives

of their respective linguistic communities by the European Union, with the united goal of promoting knowledge about and respect for the linguistic diversity that characterizes the European continent.

4. Additionally, the objective of the above-mentioned institutions is the defence of fundamental linguistic rights and to stand in solidarity with all territories where it is necessary to encourage and defend the respect for such linguistic rights.
5. Since they act as language academies or institutions for the study of the language (or languages) in their respective territories and share common or complementary objectives, and, since they hope to develop scientific research projects and plans for knowledge dissemination and management that promote the maximization of their resources, such institutions shall collectively acknowledge their capacity to act and to compel one another.

CONTENT

First. One of the objectives of the framework agreement shall be to establish shareable collaborative standards and tools among the different institutions with the aim of developing common projects. More precisely:

- a) To establish shareable collaborative standards and tools among the different institutions with the aim of encouraging the development of synergies for common studies and scientific research projects concerning the languages they each protect.
- b) To promote the exchange of information, books, publications and other materials of interest. For this purpose, the necessary mechanisms to allow access to libraries and services offered by them shall be activated. Simultaneously, access to all knowledge about the methods and techniques each institution develops in their respective languages' research projects shall be facilitated.
- c) To cooperate in common-interest publications, edited or co-edited by one of the accredited institutions.
- d) To collaborate in the establishment of an Alliance of Language Academies, Linguistics Institutes and Centres for the Research of Minority or Smaller Languages in the context of Europe, and to become recognized representatives of their respective linguistic communities by the European Union, with the united goal of promoting knowledge about and respect for the linguistic diversity that characterizes the European continent.

- e) To exchange both technical and linguistic expertise in the field of development of language resources and tools for both language users and researchers. To collaborate in the development of digital infrastructures and language tools that can be used and adapted by the institutions.
- f) Any other aspect that might be deemed convenient within the framework of the collaboration, especially the organization of conferences, symposiums and seminars about subjects specific to the common interest.

Second. The above-mentioned institutions will work collectively to get additional Language Academies or Linguistics Institutes and Centres for the Research of Minority or Smaller Languages in the context of Europe to join the present Agreement through the corresponding annexes that shall be added to it, and which shall be signed by all the concerned parts.

In this regard, acceptance into the present Framework Agreement may be requested by the corresponding Language Academy, Linguistics Institute or Research Centre, but its approval shall be conditional to the unanimous consent of all of the signatory institutions of the Agreement, or to procedures established for each specific case.

Third. For two years and through its Governing Board, Euskaltzaindia-The Royal Academy of Basque Language shall be the institution in charge of collecting Framework Agreement acceptance requests, and of informing other members that such requests have been submitted.

